Isabel Allende

Knygų DVASIŲ NAMAI, FORTŪNOS DUKTĖ, PORTRETAS SEPIJA autorė

PAULA

Alma littera

Isabel Allende išleistos knygos:

„Afroditė“ („Alma littera“, 1999 m.)

„Fortūnos duktė“ („Alma littera“, 1999 m.)

„Dvasių namai“ („Alma littera“, 2000 m.)

„Portretas sepija“ („Alma littera“, 2004 m.)

„Zoro jaunystė“ („Alma littera“, 2005 m.)

„Žvėrių miestas“ („Alma littera“, 2005 m.)

„Auksinio drakono karalystė“ („Alma littera“, 2005 m.)

„Pigmėjų giria“ („Alma littera“, 2005 m.)

„Eva Luna“ („Alma littera“, 2006 m.)

„Inesė“ („Alma littera“, 2007 m.)

„Apie meilę ir šešėlius“ („Alma littera“, 2008 m.)

„Visos mūsų dienos“ („Alma littera“, 2008)

Isabel Allende

PAULA

Romanas

Iš ispanų kalbos vertė
Valdas V. Petrauskas

Alma littera

VILNIUS 2009

UDK 860(83)-3
Al-142

Versta iš: Isabel Allende, PAULA
Plaza & Janes

Valdas V. Petrauskas –
Lietuvos rašytojų sąjungos,
Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos,
Kanados literatūros vertėjų asociacijos narys.

ISBN 978-9955-38-386-4

Tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt pirmųjų metų gruodį mano duktė Paula sunkiai susirgo, ir netrukus ją ištiko koma. Šiuos puslapius rašiau valandų valandas sėdėdama Madrido ligoninės koridoriuose ir viešbutyje, kur gyvenau kelis mėnesius. Taip pat prie jos lovos, mūsų namuose Kalifornijoje, tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt antrųjų metų vasarą ir rudenį.

PIRMA DALIS

1991 metų gruodis–1992 metų gegužė

Klausykis, Paula, aš tau papasakosiu istoriją, kad pabudusi neklaidžiotum patamsiais.

Mūsų giminės saga prasideda praėjusio šimtmečio pabaigoje, kai kresnas baskas jūreivis, pilna galva didžių svajonių, išlipo Čilės pakrantėje su motinos įduota relikvija ant krūtinės. Tačiau ar verta grįžti taip toli į praeitį? Gana žinoti tik tiek, kad tarp jo palikuonių būta daug karšto būdo moterų ir stiprių rankų bei jausmingos širdies vyrų. Vieni jų mirė apsiputoję, tačiau anaiptol ne iš pasiutimo, kaip kalbėjo pikti liežuviai, o nuo kokio nors vietinio antkryčio. Sostinės apylinkėse jie prisipirko derlingų žemių, kurių vertė ilgainiui gerokai pakilo, apsitrynė, išpruso, pasistatė dvarus su parkais ir alėjomis, ištekino dukteris už turtingų kreolų, griežtose religinėse kolegijose išauklėjo vaikus ir taip, bėgant metams, pritapo prie išdidžios žemvaldžių aristokratijos, kuri ilgiau nei šimtmetį klestėjo, kol, naujųjų laikų viesulo nušluota, užleido vietą technokratams ir komersantams. Vienas jų buvo mano senelis. Jis gimė iš teisėtos santuokos, tačiau jo tėvas žuvo labai jaunas nuo nežinomos rankos paleistos kulkos; niekados nepaaiškėjo, kas atsitiko tą lemtingąją naktį, kas nulėmė jo mirtį – dvikova, kerštas

ar meilės istorija, šiaip ar taip, šeima liko be išteklių, o kadangi senelis buvo vyriausias vaikas šeimoje, jam teko mesti mokyklą ir ieškoti darbo, kad galėtų išlaikyti motiną ir leisti į mokslus jaunesniuosius brolius. Praslinkus daugeliui metų, tapęs turtingu ponu, prieš kurį visi nukeldavo skrybėles, jis man prisipažino, jog sunkiausia gyvenime yra kęsti skurdą, kai, menkas žmogelis būdamas, esi priverstas jį dangstyti prisegama apykakle ir kaklaraiščiu. Jis visada stengdavosi padoriai atrodyti, vilkėdamas velionio tėvo drabužiais, persiūtais ir gerai išlygintais, kad nekristų į akis padėvėtas audinys. Tais sunkiais vargo metais jis užsigrūdino, suprato, jog gyvenime visko pasiekiama tik darbu ir pastangomis ir jog šiame pasaulyje doram žmogui dera padėti artimui savo. Jau tada jis buvo tiesus ir sąžiningas žmogus, krėstas iš to paties molio kaip ir visi jo protėviai, ir kaip diduma jų tvirtai stovėjo ant žemės, tačiau jo širdį viliojo svajų pasaulis. Todėl jis ir įsimylėjo mano senelę, jauniausią iš dvylikos vaikų šeimos, kur visi kaip vienas buvo savotiškai nuostabūs keistuoliai, tokie kaip Teresa, kuriai į gyvenimo pabaigą išaugo šventosios sparnai, o po jos mirties per naktį nudžiūvo visi rožynai Japoniškame parke, arba, tarkime, Ambrosijas, baisus padauža ir paleistuvis, kuris tauraus dosnumo valandėlėmis nusirengdavo gatvėje nuogas ir visus drabužius išdalydavo vargšams. Nuo mažumės aš girdėjau apie senelės talentus – spėti ateitį, skaityti svetimas mintis, šnekėtis su gyvuliais ar žvilgsniu stumdyti daiktus. Anot kalbų, kartą ji nustūmė biliardo stalą į kitą svetainės galą, tačiau, tiesą pasakius, aš pati esu mačiusi nuo jos žvilgsnio judant tik vieną daiktą – mažytę cukrinę, kuri staiga imdavo klajoti po stalą, kai susėsdavome gerti arbatą. Šie jos gebėjimai keldavo baimę ir, nepaisant kerinčio merginos grožio, atbaidydavo jaunikius.

Seneliui, priešingai, telepatija ir telekinezija atrodė tik nekaltos pramogos ir nebuvo kliūtis vedyboms, tačiau nerimą kėlė amžiaus skirtumas: ji buvo daug jaunesnė ir dar žaidė su lėlėmis, kai jiedu susipažino, ir vaikščiojo po kambarius apsikabinusi sučiurusį priegalvį. Jis žiūrėjo į ją kaip į vaiką, nė nenujausdamas, kokia aistra užsidegs tą dieną, kai pamatys ją ilga suknele ir dailiai sušukuotais plaukais, – meilė, ilgus metus brendusi širdyje, prasiveržė taip netikėtai, kad jis iš drovumo visiškai nustojo pas ją lankytis. Ji suprato, kokie jausmai verda jo krūtinėje, jam pačiam dar nespėjus susivokti, ir parašė laišką – pirmąjį laišką, nes vėliau rašydavo juos tik tada, kai išmušdavo lemiama jų gyvenimo valanda. Tai buvo anaiptol ne nedrąsus įkvepintas laiškelis, o trumpa žinutė, pieštuku parašyta mokyklinio sąsiuvinio lape, kuriame buvo tik vienas klausimas: ar jis ketina ją vesti, o jeigu ketina – tai kada? Vestuvės įvyko po kelių mėnesių. Jaunoji žengė prie altoriaus nelyginant iš kito laiko atklydusi dama, skendėdama dramblio kaulo spalvos nėriniuose, su vaškinių apelsinžiedžių vainikėliu ant galvos; išvydęs nuotaką, senelis davė sau žodį – nors ir kas atsitiktų – karštai ją mylėti iki paskutinio atodūsio.

Aš visą gyvenimą juos vadinau Tata ir Meme. Iš visų jų šeimos vaikų šioje istorijoje aš papasakosiu tik apie vieną – savo mamą, nes jeigu pasakočiau apie visą giminę, niekada nebaigčiau, o, kita vertus, tie, kurie tebėra gyvi, gyvena labai toli, tremties išblaškyti po visą pasaulį, ir suburti juos būtų sunku. Mama gimė tarpukariu, trečiajame dešimtmetyje, vieną gražią pavasario dieną; tai buvo jautri mergytė, visada atsiskyrusi nuo brolių, kurie palėpėje medžiodavo peles, o paskiau, sukišę jas į butelius, užpildavo formalinu. Garsėdama kaip pati gražiausia iš visų mįslingų giminės moterų,

ji saugiai augo tarp keturių sienų tėvų namuose ir kolegijoje, skaitydama romantiškas knygas ir rūpindamasi labdara. Nuo pat ankstyvos jaunystės aplink ją nelyginant bimbalai spiečiais sukosi dūsautojai, kurių tėvas neprileisdavo arčiau, o motina vis bandydavo spėti jos likimą iš taro kortų, kol pagaliau pasibaigė nekalto koketavimo laikai, jos gyvenime pasirodžius talentingam įtartinų pažiūrų žmogui, kuris be niekur nieko išblaškė visus varžovus ir pripildė jos širdį nerimo. Tai buvo tavo senelis Tomas, pradingęs migloje, ir aš paminėjau jį tik todėl, jog tavo gyslomis, Paula, teka ir jo kraujas. Šis skvarbaus proto aštrialiežuvis vyras buvo pernelyg išmintingas ir nešališkas provincialioje visuomenėje, neregėtas paukštis to meto Santjage. Sklido gandai apie jo tamsią praeitį, apie tai, kad jis masonas, kitaip sakant, Bažnyčios priešas, kad slepia nesantuokinį vaiką, tačiau, nors ir kaip stengėsi Tata perkalbėti dukterį, jis neturėjo užtektinai įrodymų ir, be to, buvo ne iš tų, kurie galėtų apjuodinti žmogų be jokio pagrindo.

Tais laikais Čilė buvo nelyginant sluoksniuotas tortas, tokia, beje, ir tebėra: būta daugiau kastų negu Indijoje ir pravardžiuota įvairiausiais menkinamaisiais vardais, prireikus kiekvienam nurodyti jo vietą, – skarmaliais, menkystomis, prasisiekėliais, beždžionėmis ir daugeliu kitokių, o blogiausiu atveju labai patogiu žodžiu „prasčiokas“. Žmonės buvo rūšiuojami pagal kilmę; nusmukti socialinės hierarchijos laiptais buvo lengva, o kopti jais aukštyn vien pinigų, gero vardo ir sugebėjimų buvo per maža, kelios kartos turėjo dėti pastangas, kad pakiltų bent vienu laipteliu. Tomas galėjo remtis savo garbingais protėviais, nors, Tatos akimis žiūrint, būta abejotinos šlovės politinių sąsajų – tuo metu jau garsėjo toksai Salvadoras Aljendė, socialistų

partijos įkūrėjas, skelbiantis kovą su privačia nuosavybe, konservatyviąja morale ir darbdavių valdžia. Tomas buvo to jauno deputato brolis.

Štai čia, Paula, Tatos portretas. Šis griežtų veido bruožų, giedrų akių vyriškis su pensnė ir berete – tavo prosenelis. Nuotraukoje jis sėdi apgniaužęs lazdą, o trejų metukų mergytė šventine suknele, stovinti šalia, pasirėmusi į jo dešinį kelį, grakšti tarsi mažytė balerina, ilgesingu žvilgsniu žiūrinti į objektyvą, – tai tu. Užpakaly stovime mudvi su mama, už krėslo nematyti mano pilvo, nes tuo metu nešiojau tavo broliuką Nikolą. Senelis žiūri tiesiai, matai, koks jis išdidus, orus iš prigimties, kaip žmogus, kuris pats prasiskynė kelią, nuėjo jį nenukrypdamas į šalį ir nieko daugiau nebesitiki iš gyvenimo. Mano atmintyje jis išliko senas, beveik lygaus veido, išskyrus dvi gilias raukšles lūpų kampučiuose, žilas, vešliais kaip liūto karčiai plaukais, pageltusiais dantimis. Į gyvenimo pabaigą jis sunkiai paeidavo, tačiau, sveikindamasis su damomis, visada atsistodavo, sukaupęs jėgas, o svečius palydėdavo iki pat sodo vartų, ramstydamasis lazda. Man patiko jo rankos, stiprios ir gumbuotos nelyginant ąžuolo šakos, amžinai parišta ant kaklo skarelė ir angliško muilo – levandų ir kreolinų – kvapas. Jis stengėsi atsainiai, sąmojingai savo palikuoniams įskiepyti stojišką filosofiją: nepatogumai, jo galva, buvo naudingi sveikatai, šildymas – žalingas, maistą jis vertino tik paprastą, be jokių padažų ir pagardų, bet kokios pramogos jam atrodė lėkštos. Kiekvieną rytą jis prausdavosi po šaltu dušu – niekas iš artimųjų nepasekė jo pavyzdžiu, bet jis išsaugojo šį įprotį iki paskutinės gyvenimo dienos: panašus į pasenusį skarabėją, atlikdavo savo apeigas, sėdėdamas ant kėdės po ledinio dušo čiurkšle. Kalbėdamas jis be paliovos berdavo patarles ir priežodžius, o į klausimus

atsakydavo klausimais, tad aš ne kažin ką išmaniau apie jo pažiūras, bet užtat puikiai pažinau jo būdą.

Štai čia mano mama, jai ne daugiau kaip keturiasdešimt, žydi visu grožiu. Apsirengusi madingai, vilki trumpa suknele, šukuosena kaip bičių korys, ji šypsosi, ir jos didelės žalios akys – lyg du brūkšniukai po juodų antakių lankais. Tai pats laimingiausias gyvenimo laikotarpis: vaikai užaugo, meilė neblėso, o pasaulis jai atrodė vis dar saugus ir patikimas.

Mielai tau parodyčiau tėčio nuotrauką, bet visos jos sudegintos daugiau nei prieš keturiasdešimt metų.

Kur tu dabar klaidžioji, Paula? Kokia būsi atsibudusi? Ar būsi ta pati moteris, ar mudviem teks iš naujo susipažinti, lyg pirmąsyk susitikus? Ar būsi atgavusi atmintį, ar turėsiu tau kantriai pasakoti dvidešimt aštuonerius tavo gyvenimo metus ir keturiasdešimt devynerius savo?

„Tepadeda Dievas jūsų dukrelei“, – vargais negalais pakuždomis taria Manuelis, ligonis, gulintis šalia tavo lovos. Tai senas sodietis jau ne kartą operuotu skrandžiu, nepailstantis kovoti su negalia ir mirtimi. „Tepadeda Dievas jūsų dukrelei“, – vakar taipgi man pasakė jauna moteris su kūdikiu ant rankų – išgirdusi apie tavo ligą, ji atskubėjo į ligoninę suteikti man vilties. Prieš dvejus metus, susirgus porfirija*, ją ištiko koma, ir ji, išgulėjusi kelis mėnesius, tik po metų atsigavo. Žinoma, gydytis ji turės visą gyvenimą, tačiau dabar ji dirba, ištekėjo ir susilaukė vaikelio. Ji patikino mane, kad komos būsena – tai lyg miegas be sapnų, paslaptinga

* Pernelyg didelis jautrumas ultravioletiniams spinduliams *(čia ir toliau vert. past.).*

gyvenimo pertrauka. „Liaukitės verkusi, ponia, jūsų dukrelė nieko nejaučia, ji atsipeikės, atsikels ir nebeprisimins nieko, kas jai buvo nutikę."

Kiekvieną rytą aš lakstau septintojo aukšto koridoriais, ieškau gydytojo, norėdama sužinoti, kas nauja. Tavo gyvybė – jo rankose, ir aš pasikliauju tik juo. Jis pralekia kaip skersvėjis, skuba mintimis nukilęs nežinia kur. Jis man aiškina kažką apie enzimus, kiša man straipsnius apie tavo ligą, bandau juos skaityti, bet nieko nesuprantu. Man regis, jam kur kas svarbiau prikimšti į savo kompiuterį kuo daugiau statistinių duomenų ir analizuoti savo laboratorijos mėginius negu rūpintis lovoje nukryžiuotu tavo kūnu. „Taip atsitinka sergant šia liga: vieni greitai pasitaiso, kiti praleidžia ištisas savaites intensyvaus gydymo palatoje, kadaise ligoniai paprasčiausiai mirdavo, tačiau dabar mes galime palaikyti gyvybę, kol vėl atsikuria medžiagų apykaita", – sako jis, nežiūrėdamas man į akis. Ką gi, jeigu jis sako teisybę, nieko kita nelieka, kaip laukti ir tikėti. Aš laikysiuos, Paula, jeigu tik tu nepasiduosi.

Kai tu atsibusi, mes turėsime mėnesių mėnesius, o gal metų metus tavo praeities nuotrupoms lipdyti ar, tiesą pasakius, galėsime pamažėle atkurti prisiminimus, duodamos valią vaizduotei. Dabar aš tau papasakosiu apie save ir apie kitus mudviejų giminės asmenis, tik neprašyk, kad pasakočiau nuosekliai ir išsamiai, nes galiu apsirikti, daug ką esu pamiršusi arba stačiai iškraipau, nebeprisimenu vietos, laiko nei vardų. O visokius įdomesnius atsitikimus, priešingai, prisimenu labai gerai. Sėdžiu tavo galvūgalyje, nenuleisdama akių nuo ekrano, kuriame šviesos kreivės brėžia tavo širdies tvinksnius, ir bandau bendrauti su tavimi savo senelės burtingaisiais metodais. Jeigu ji būtų čia, galėtų tau perteikti

mano žinutes, padėtų man tave sulaikyti šiame pasaulyje. Tu leidaisi į nepaprastą kelionę pasąmonės labirintais. Kuriems galams tiek kalbėti, jeigu tu manęs negirdi? Kuriems galams tiek rašyti, jei, galimas daiktas, niekada to neskaitysi? Mano gyvenimas atgyja bepasakojant, atmintis sutvirtėja berašant; visa tai, ko žodžiais neišguldau popieriuje, išdildo laikas.

Šiandien tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt antrųjų metų sausio aštuntoji. Tokią pat dieną prieš vienuolika metų Karakase rašiau laišką seneliui, merdėjančiam su ištiso šimtmečio kovų našta ant pečių. Jo tvirti kaulai vis dar spyrėsi mirčiai, tačiau jis pats jau seniai buvo pasiruošęs keliauti paskui Memę, mojančią jam nuo slenksčio. Aš negalėjau grįžti į Čilę ir juo labiau paskambinti telefonu, kurio jis nepakentė, ir pasakyti, kad jis būtų ramus, kad niekas nepradings iš viso lobyno tų padavimų, kuriuos jis man pasakojo mūsų ilgos draugystės metais. Aš nieko nepamiršau. Ilgai netrukus senelis mirė, tačiau pasakojimai neišblėso mano širdyje, ir aš nesilioviau rašyti. Personažai kalbėjo mano balsu, aš rašiau transo apimta, lyg išvyniodama siūlų kamuolį, taip pat karštligiškai, kaip rašau šiandien. Į metų pabaigą drobiniame maišelyje jau turėjau penkis šimtus puslapių ir tuomet, supratusi, jog tai anaiptol ne laiškas, nedrąsiai pranešiau artimiesiems, kad parašiau knygą. „Kaip pavadinai?“ – paklausė mama. Sudarėme ilgą sąrašą, niekaip negalėdamos apsispręsti, kol pagaliau tu, Paula, metei monetą, kad nulemtų burtai. Taip gimė ir buvo pakrikštytas mano pirmasis romanas *Dvasių namai*, ir aš susirgau nepagydoma istorijų pasakojimo liga. Knyga išgelbėjo man gyvybę.

Rašymas – tai neribota savistaba, kelionė į pačius tamsiausius sąmonės užkaborius, begalinė meditacija. Aš rašau apčiuopomis tamsoje ir pakeliui aptinku tiesos trupinius,

krištolo gabalėlius, kurie telpa saujoje ir pateisina mano gyvenimą šioje žemėje. Naują romaną pradėjau irgi sausio aštuntąją, ir nuo tos dienos nesiryžtu keisti šios laimingos datos – iš dalies būdama prietaringa, iš dalies laikydamasi drausmės, kiekvieną knygą pradedu rašyti sausio aštuntąją.

Prieš kelis mėnesius baigiau *Begalinį planą*, savo paskutinį romaną, ir nuo to laiko laukiu šios dienos. Viskas apgalvota: tema, pavadinimas, pirmas sakinys, ir vis dėlto dar nesėsiu rašyti šios istorijos, nes dabar, kai tu, Paula, sergi, man pakanka jėgų tik tave slaugyti. Jau visas mėnuo, kai tu miegi, nebežinau, ką daryti, kad galėtum mane išgirsti, šaukiu tave, šaukiu, tačiau tavo vardas nuaidi ir dingsta ligoninės labirintuose. Mano širdis tarytum išdegusi, liūdesys – tai bevaisė dykuma. Nebemoku melstis, nesugebu suvaikyti minčių, juo labiau negalėčiau įgulti į naują knygą. Griebiuosi šių puslapių, nesąmoningai vildamasi įveikti savo baimę: man toks įspūdis, kad jeigu sugebėsiu suteikti tam tikrą pavidalą šiam siaubui, galėsiu padėti ir tau, ir sau, kad kruopštus rašymas gali būti mudviem išganymas. Prieš vienuolika metų rašiau savo seneliui, lydėdama jį į kitą pasaulį, šiandien, tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt antrųjų metų sausio aštuntąją, rašau tau, Paula, tikėdamasi grąžinti tave į šį pasaulį.

Mama buvo žavi aštuoniolikmetė, kai Tata išsivežė visą šeimą į Europą, į vargingą kelionę, į kurią žmonės leisdavosi tik kartą per gyvenimą, nes Čilė – pačiame pasaulio pakraštyje. Jis ketino palikti dukterį kuriame nors Anglijos koledže, kad ji prasilavintų ir pamirštų Tomą, tačiau Hitleris sujaukė visus jo planus. Antrasis pasaulinis karas sugriaudėjo kaip

kataklizmas, užklupdamas juos Rivjeroje. Įveikdami neįtikėtinas kliūtis, verždamiesi prieš srovę keliais, kuriais plūdo minios pėsčių, raitų ir automobiliais važiuotų pabėgėlių, jie vos spėjo į paskutinį Čilės garlaivį, skubiai išplaukusį iš uosto. Deniuose ir gelbėjimosi valtyse knibždėjo dešimtys bėgančių žydų šeimų, nedorų konsulų rankose už vizą palikusių didelius pinigus, o kartais netgi visą turtą. Kajučių visiems neužteko, tad pabėgėliai keliavo kaip gyvuliai, miegojo po atviru dangumi ir kentė badą, nes maisto daviniai buvo menki. Per tą vargingą kelionę Memė guodė neaiškios ateities įbaugintas moteris, apraudančias prarastus namus, o Tata tuo tarpu sukinėjosi virtuvėje ir tarp jūreivių, derėdamasis dėl maisto ir drabužių, kuriuos vėliau dalijo pabėgėliams. Vienas jų, kailių pirklys, atsidėkodamas Memei padovanojo prašmatnius pilkus karakulio kailinius. Kelias savaites jie plaukė vandenynu, knibždėte knibždančiu priešo povandeninių laivų, naktimis nedegdami šviesų, dienomis melsdamiesi, pagaliau Atlantas liko užpakaly, ir visi gyvi ir sveiki sugrįžo į Čilę. Vos laivui nuleidus inkarą Valparaiso uoste, pirmiausia jie pamatė pažįstamą siluetą – Tomą balinto lino eilute ir su panama ant galvos, ir Tata, supratęs, jog beprasmiška priešintis paslaptingiems likimo įgeidžiams, noromis nenoromis sutiko išleisti už jo dukterį. Ceremonija įvyko namie, dalyvaujant popiežiaus nuncijui ir keliems oficialiems asmenims. Mesdama visiems iššūkį, jaunoji vilkėjo kuklia atlasine suknele; nežinau, kaip buvo apsirengęs jaunasis, nes nuotraukoje išliko tik jo ranka – jis buvo iškirptas. Tata nuvedė dukterį į svetainę, kur buvo įrengtas rožėmis apipintas altorius, ir akimirką stabtelėjo prie laiptų.

– Dar ne vėlu apsigalvoti. Netekėk, dukrele, būk gera, kaip reikiant viską apsvarstyk. Tik duok man ženklą, ir aš iš-

prašysiu visus tuos žmones, o vaišes nusiųsiu pavargėliams į prieglaudą...

Ji atsakė lediniu žvilgsniu.

Viskas įvyko taip, kaip per spiritizmo seansą buvo perspėta mano senelė: mano tėvų vedybos iš pat pirmų dienų buvo nelaimingos. Mama vėl išsiruošė kelionėn, tik šįkart į Peru, kur Tomas buvo paskirtas Čilės ambasados sekretoriumi. Ji išsivežė krūvą sunkių lagaminų su visu jaunamartės kraičiu ir gausybe dovanų: porceliano, krištolo ir sidabro dirbinių, ant kurių, net pusei šimtmečio praslinkus, mes užsibesdavome pačiose netikėčiausiose vietose. Lyg nebūta nei penkiasdešimties metų diplomatinės tarnybos įvairiose platumose, nei skyrybų, nei ilgos tremties – mūsų šeimai nepavyko nusikratyti visų tų gremėzdų; man regis, Paula, nori nenori, bet, be visų kitų šiurpybių, turėsi paveldėti mamos vis dar branginamą lempą su barokinėmis nimfomis ir putliais cherubinais. Tavo būstas toks kuklus kaip vienuolyno celė, mažytėje spintoje kabo tik dvi palaidinukės ir dvejos kelnės, tad man įdomu, ką tu darysi su visu tuo labu, kurį aš tau paliksiu. Juk tu kaip Memė, kuri, vos išlipusi į sausumą, iškart metė šalin karakulio kailinius ir persivilko ašutine.

Pirmąsias dvi medaus mėnesio dienas mama taip sunkiai sirgo jūrlige, užsupta Ramiojo vandenyno bangų, kad kojos nekėlė iš kajutės. Kai tik ji pasijuto geriau ir galėjo išeiti visa krūtine pakvėpuoti grynu oru, jos vyrą pakirto dantų skausmas. Tuo metu, kai ji vaikščiojo po denį, abejinga gosliems karininkų ir jūreivių žvilgsniams, jis aimanavo tysodamas savo gulte. Vakaro žara oranžiniais gaisais dažė bekraštį horizontą, o nakčia akiplėšos žvaigždės gundė pasimylėti, tačiau skausmas stelbė romantiškus jausmus. Taip jie praleido tris be galo prailgusias paras, kol pagaliau ligonis sutiko,

kad laivo gydytojas su žnyplėmis palengvintų jo kančias, tik tuomet nuslūgo patinimas, ir jaunieji galėjo pradėti santuokinį gyvenimą. Rytojaus dieną per pietus kajutkompanijoje kapitonas pakvietė juos prie savo stalo. Po iškilmingo tosto jaunavedžių garbei buvo patiektas šaltas užkandis – krevetės taurelėse, išskobtose iš ledo. Mama koketiškai palinkusi šakute pasismeigė krevetę iš vyro lėkštės, deja, taip nesėkmingai, kad lašelis amerikinio padažo nutiško jam ant kaklaraiščio. Tomas bandė peiliu nukrapštyti dėmelę, bet ji tik dar labiau išsiplėtė. Tuomet jis apstulbino visus, padarydamas baisią gėdą savo žmonai: griebęs visą saują krevečių, sutraiškė jas ant krūtinės, ištepdamas marškinius, fraką ir visą kaklaraištį, paskiau abiem rankomis suvėlė briliantinu suteptus plaukus, galvos linktelėjimu atsisveikino su visais, nuėjo į savo kajutę ir, klastingai tylėdamas, iki kelionės pabaigos nekėlė iš ten kojos. Šiaip ar taip, nepaisant visų nesėkmių, jiedu pradėjo mane vidury vandenyno.

Mama nebuvo pasiruošusi motinystei, anais laikais prie merginų apie tokius dalykus būdavo kalbama pakuždomis, o Memė neištaikė progos jai papasakoti apie nepadorų bičių ir gėlių bendravimą, visa dvasia ji veržėsi į aukštybes, labiau domėdamasi perregima vaiduoklių būtimi nei šiurkščia šios žemės tikrove. Vis dėlto, vos pasijutusi nėščia, mama suprato, jog susilauks dukters, pavadino ją Isabele ir užmezgė su ja kalbą, nė akimirkos nenutrūkusią iki šios dienos. Visa širdimi atsidavusi įsčiose bręstančiam vaisiui, ji bandė rasti paguodą, kokios paprastai vienatvėje ieško nelaimingai ištekėjusios moterys. Ji balsu kalbėdavo su manimi, baugindama visus, kurie, žiūrėdami į ją, manydavo, kad ji kliedi; matyt, regis, aš ją girdėdavau ir atsiliepdavau, tik dabar visiškai neprisimenu gyvenimo įsčiose.

Tėtis turėjo polinkį į ištaigą. Puikavimasis visada buvo laikomas yda Čilėje, kur nuosaikumas – rafinuotumo požymis, o Limoje, karaliaus vietininkų mieste, priešingai, prabanga – gero tono ženklas. Tad tėtis įsikūrė name, visiškai nederančiame ambasados antrajam sekretoriui, pasisamdė tarnų indėnų, užsisakė Detroite prašmatnų automobilį ir švaistė pokyliams, kazino lošimams ir jachtoms tokius pinigus, kad niekas negalėjo suprasti, iš kur juos semia. Gana greitai jis užmezgė pažintis su aukštuomene ir politine grietinėle, perprato visų silpnybes ir, naudodamasis savo ryšiais, sužinojo negražių dalykų apie kai kuriuos aukštus asmenis ir net valstybės paslapčių. Ilgainiui tapo nepamainomu svečiu visuose Limos aukštuomenės pobūviuose; pačiame karo įkarštyje visada turėjo geriausio viskio, gryniausio kokaino, paslaugiausių palydovių, jam buvo atviros visos durys. Tuo metu, kai jis kopė karjeros laiptais, jo žmona jautėsi įkliuvusi į žabangus ir nematė jokios išeities, dvidešimties metų ištekėjusi už apsukruolio, nuo kurio visiškai priklausė. Ji džiūvo, vyto drėgname vasaros karštyje, rašydama motinai ilgiausius laiškus, ir jųdviejų laiškai prasilenkdavo jūrose, o kartais pradingdavo pašto maišuose – tai buvo lyg kurčiųjų pokalbis. Tie ilgesingi laiškai, kurių krūvelė augo ant rašomojo stalo, pagaliau atvėrė Memei akis, ir ji, baigusi spiritizmo seansus su trimis draugėmis iš Baltosios brolijos, susikrovė buriamąsias kortas į lagaminėlį ir išskrido į Limą menku dvimotoriu orlaiviu, vienu iš tų, kurie dar skraidino keleivius, nes tuo metu, vykstant karui, visi lėktuvai buvo naudojami tik kariniams tikslams. Ji atvyko pačiu laiku, prieš pat man gimstant. Visus vaikus ji pagimdė, padedama tik vyro ir pribuvėjos, todėl labai nustebo, susidūrusi su naujausiais klinikiniais gimdymo būdais. Suleidus vaistų, mama

užsnūdo ir nejautė gimdymo, o naujagimis iškart atsidūrė sterilioje palatoje. Gerokai vėliau, išsisklaidžius anestezijos miglai, ji sužinojo, kad gimė mergaitė, tačiau pagal ligoninės taisykles galėsianti ją matyti tik žindymo valandomis.

– Ji apsigimusi, todėl ir neleidžia man jos matyti!

– Ji gražutė, – atsakė mano senelė, stengdamasi kalbėti kuo įtaigesniu balsu, nors iš tikrųjų dar nespėjo gerai manęs apžiūrėti. Seselė parodė jai ryšulėlį pro stiklinę pertvarą, mažytį suvystytą padarėlį, kuris, jos akimis žiūrint, nebuvo panašus į žmogišką būtybę.

Tuo metu, kai klykiau išalkusi kitame aukšte, mama įnirtingai grūmėsi, stengdamasi atgauti dukrelę, kad ir jėga, jeigu prireiktų. Atskubėjęs gydytojas nustatė isterijos priepuolį, liepė suleisti vaistų, ir ji išmiegojo pusę paros. Senelei atrodė, kad jiedvi atsidūrė pragaro prieduryje, ir, kai tik mama pabudo, padėjo jai nusiprausti veidą šaltu vandeniu ir apsirengti.

– Mums reikia sprukti iš čia. Greičiau renkis, ir mudvi išeisime susikibusios už parankių, lyg būtume aplankiusios ligonę.

– Betgi, mama, dėl Dievo meilės, mes negalime čia palikti mažylės!

– Žinoma, ne, – atsakė senelė, ko gero, nė negalvojusi apie tokią smulkmeną.

Ryžtingais žingsniais jiedvi įėjo į palatą, kur gulėjo atskirti naujagimiai, paėmė kūdikį ir skubiai išsinešė, nesukeldamos jokių įtarimų. Iš rausvo kaspino, užrišto man ant riešo, suprato, jog tai mergaitė, tačiau neturėjo pakankamai laiko pasitikrinti, kad tai ta pati, kurios joms reikia, bet tai jau buvo nesvarbu – beveik visi tokio amžiaus kūdikiai panašūs. Galimas daiktas, jos apsiriko, ir dabar ten, kur derė-

tų būti man, lyg niekur nieko vaikščioja žalsvaakė moteris, apdovanota aiškiaregės talentu. Grįžusios namo, jos mane ramiai išvystė, norėdamos įsitikinti, kad nesu apsigimusi, ir ant juosmens pastebėjo intapą. „Toks apgamas – tai geras ženklas, – patikino Memė, – mums nėra ko jaudintis, ji užaugs sveika ir laiminga." Aš gimiau rugpjūčio mėnesį, po Liūto ženklu, ir, jeigu ligoninėje manęs su kuo nors nesukeitė, iš prigimties esu Ispanijos baskė, nors ketvirtadaliu – prancūzė ir, kaip ir visi mano kraštiečiai, turiu nemažai araukanų arba mapučių* kraujo. Nors ir gimusi Limoje, esu čilietė; mano tėvynė, kaip gražiai ją apibūdino Pablas Neruda, – *tai pailgas jūros, vyno ir sniego žiedlapis*, tai ir tavo tėvynė, Paula, nors užaugai Karibuose ir esi paženklinta neišdildomu salyno antspaudu. Tau sunkoka suvokti mūsų, pietiečių, mąstyseną. Čilėje mes visa esybe susiję su amžinaisiais kalnais, skiriančiais mus nuo viso žemyno, ir jaučiamės kaip svečiai geologinių ir politinių katastrofų krašte. Žemė dreba po mūsų kojomis, mums nežinomas saugumo jausmas, ir kai mūsų kas nors klausia, kaip laikomės, atsakome: „Nieko nauja" arba „Šiaip sau"; mes niekada nesame tikri savimi, apgraibomis klaidžiojame šviesotamsoje, kur nėra nieko aiškaus, nemėgstame priešintis, mums daug maloniau derėtis. Kai aplinkybės priremia prie sienos, pabunda mūsų bjauriausi instinktai, ir istorija virsta tragedija, nes mes, vos tik įsitikinę esą nebaudžiami ir turį gerą dingstį, akimoju virstame plėšriais žvėrimis, nors kasdieniame gyvenime atrodome tokie romūs. Šiaip ar taip, paprastai čiliečiai yra blaivaus proto žmonės, apdairūs, pagarbūs ir

* Araukanai – indėnų gentis, prieš ispanų nukariavimą gyvenusi vidurio ir pietų Čilėje; mapučiai – araukanų gentis, gyvenusi vidurio Čilėje.

nepaprastai bijo atkreipti į save dėmesį, kitaip tariant, jų akimis žiūrint, apsijuokti. Kaip tik todėl mūsų giminėje aš buvau balta varna.

Kurgi buvo Tomas tuo metu, kai jo žmona, pagimdžiusi dukrelę, gulėjo ligoninėje, o uošvė sugalvojo nepastebimai pagrobti pirmagimę? Nežinau, tėčio man labai trūko visą gyvenimą, jis pradingo taip anksti ir nebepasirodė, kad aš jo beveik neprisimenu. Mama išgyveno su juo ketverius metus, beje, per tą laiką du kartus gana ilgai skyrium, ir spėjo pagimdyti tris vaikus. Ji buvo tokia vaisinga, jog užtekdavo už puskilometrio išdulkinti vyriškas apatines kelnes, kad ji pastotų, – aš paveldėjau tą jos savybę, tačiau, laimė, tuo metu atsirado piliulės. Kiekvienąsyk, artėjant gimdymo metui, vyras dingdavo: taip jis visada elgdavosi prireikus spręsti kokį nors sudėtingą klausimą, vėliau, kai viskas išsispręsdavo, jis grįždavo linksmas ir laimingas, vežinas kokia nors ypatinga dovana žmonai. Mama žiūrėjo, kaip ant sienų gausėja paveikslų, o ant lentynų – porceliano dirbinių, niekaip negalėdama suvokti, iš kur vyras turi tokių išteklių, nes jis gaudavo tokį atlyginimą, kokio kitiems valdininkams vos užtekdavo, tačiau klausiamas išsisukinėdavo, kaip išsisukinėdavo, kai ji bandydavo ką nors sužinoti apie jo vakarinius žygius, paslaptingas keliones ir įtartinas draugystes. Pagaliau, kai ji, pati viena augindama du vaikus, laukėsi trečio, jo melo kortų namelis sugriuvo. Vieną rytą Limą sukrėtė gandas apie skandalą, kuris, nors ir nepakliuvo į laikraščius, pasklido po aukštuomenės svetaines. Pasirodo, vienas nusenęs milijonierius mielai suteikdavo prieglobstį bičiuliams, jo bute slapta skiriantiems pasimatymus meilužėms. Miegamajame tarp senovinių baldų ir persiškų kilimų kabojo veidrodis barokiniais rėmais, bet iš tikrųjų tai buvo langas.

Kitoje pusėje susėsdavo šeimininkas su būreliu artimiausių draugų ir, niekam nė neįtariant, mėgaudavosi porelės meilės žaidimais, vaišindamiesi svaigiaisiais gėrimais ir kvaišalais. Vieną vakarą tarp žiūrovų pasitaikė politikas, aukštas valstybės pareigūnas. Kai šeimininkas praskleidė užuolaidą, kad svečiai galėtų pasigrožėti patiklių meilužių porele, visi apstulbo išvydę, jog tai du vyrai ir, negana to, vienas jų, su korsetu ir nėriniuotais keliaraiščiais, – vyriausiasis politiko sūnus, jaunas advokatas, kurio laukė puiki ateitis. Pažemintas tėvas taip įtūžo, kad nesusivaldęs išspyrė veidrodį, puolęs prie sūnaus nuplėšė moteriškus pašvitus ir, ko gero, būtų jį nudėjęs, jeigu kiti svečiai nebūtų jo sutramdę. Po kelių valandų liežuvautojai limiečiai išsamiai pasakojo visą istoriją, tolydžio pridurdami vis nepadoresnių smulkmenų. Kilo įtarimas, jog tai ne šiaip sau atsitiktinumas, jog kažkas tam tyčia suruošė tą spektaklį iš piktos valios. Tomas išsigandęs dingo, nepasakęs nė žodžio. Mama sužinojo apie skandalą tik po kelių dienų; ji gyveno užsidariusi tarp keturių sienų, kone kasmet nėščia nenorėdama rodytis žmonėse ir stengdamasi išvengti kreditorių, reikalaujančių apmokėti sąskaitas. Nesulaukdami algų, tarnai išsilakstė, liko vienintelė Margara, neįskaitomo veido kietaširdė čilietė, tarnaujanti mūsų šeimai nuo neatmenamų laikų. Taip susiklosčius aplinkybėms, prasidėjo sąrėmiai, mama sukandusi dantis nusiteikė gimdyti namie pačiomis paprasčiausiomis sąlygomis. Man ėjo treti metukai, broliukas Pančas dar tik mokėsi vaikščioti. Tą vakarą, susigūžę koridoriuje, klausėmės mamos aimanų, žiūrėdami, kaip Margara bėgioja pro šalį, nešina puodais karšto vandens ir rankšluosčiais. Chuanas gimė vidurnaktį, mažytis, susiraukšlėjęs, vos gaudydamas kvapą, tikras plikas peliukas. Netrukus paaiškėjo, kad jis ne-

gali ryti, nes gerklytėje mazgelis: kūdikis galėjo mirti badu, o mamos krūtys buvo taip pritvinkusios pieno, kad nepakenčiamai skaudėjo, tačiau jį išgelbėjo atkaklioji Margara. Iš paskutiniųjų gelbėdama jo gyvybę, ji lašeliais varvindavo jam į burnytę pieną iš sumirkyto vatos gumulėlio, o vėliau mediniu šaukštu primygtinai maitindavo tyrele.

Ilgus metus aš perkratinėjau galvoje visokiausias nepadorias dingstis, norėdama pateisinti tėvo dingimą, bergždžiai kamantinėjau ką įmanydama, bet visi kaip susitarę tylėjo: tie, kurie jį gerai pažinojo, sakydavo, kad jis buvo labai protingas ir sumanus, – ir daugiau nė žodžio. Vaikystėje galvodavau, kad jis – nusikaltėlis, o vėliau, kai sužinojau apie lytinius iškrypimus, visus juos priskyriau jam, bet, regis, nieko romantiška jo gyvenime nebuvo: jis buvo bailys, kartą pagaliau įkliuvo bemeluodamas ir, nerasdamas kitos išeities, pasipustė padus. Metė darbą ambasadoje, nesirodė į akis nei savo motinai, nei artimiesiems, nei draugams. Žodžiu tariant, išnyko kaip dūmas. Įsivaizduoju – aišku, juokais, – kaip jis kuria Maču Pikču link, persirengęs indėne, prisisegęs dirbtines kasas, vilkėdamas margais sijonais. „Liaukis paisčiusi niekus! Iš kur ištraukei tokias kvailystes?" – apšaukė mama, kai sykį jai papasakojau, jog tikriausiai taip bus atsitikę. Šiaip ar taip, jis dingo be pėdsako, tačiau nepasidavė į Andų skaidriausiojo oro sritis, kaip aš galvojau, norėdamas pasislėpti aimarų* kaimelyje. Paprasčiausiai nusileido viena pakopa žemiau nepermaldaujamais Čilės socialinės hierarchijos laiptais ir tapo nepastebimas. Jis grįžo į Santjagą, vaikščiojo kaip vaikščiojęs centrinėmis gatvėmis, tačiau priklausė jau kitai socialinei terpei – buvo

* Indėnų gentis, gyvenusi tarp Peru ir Bolivijos, kadaise nukariauta inkų.

kaip ir miręs. Niekada nebuvau susitikusi su savo senele iš tėvo pusės, nė su vienu iš jo artimųjų, išskyrus Salvadorą Aljendę, kuris visada buvo ir liko mums nuoširdžiai ištikimas. Niekada nebemačiau tėvo, nebegirdėjau minint jo vardo, netgi nežinojau, kaip jis atrodo, todėl, man regis, likimas pasityčiojo iš manęs tą dieną, kai buvau pakviesta atpažinti jo kūno, bet tai įvyko daug vėliau. Labai gaila, Paula, kad čia šis personažas dingsta, nes patys įdomiausi pasakojimai paprastai būna apie niekšus.

Mama, išauklėta privilegijuotoje aplinkoje, kur moterims nerūpėjo piniginiai reikalai, užsidarė namuose tarp keturių sienų, nusišluostė pamestos žmonos ašaras ir apskaičiavo, jog bent jau kurį laiką nenumirs iš bado, turėdama gausybę sidabrinių indų, kuriuos galėsianti vieną po kito pardavinėti ir apmokėti sąskaitas. Ji liko vienui viena su trimis bambliais svetimoje šalyje be sentavo piniginėje, apsupta neapsakomos prabangos daiktų, tačiau pernelyg išdidi, kad kreiptųsi į ką nors pagalbos.

Vis dėlto ambasada nesnaudė. Ten iškart sužinota, kad Tomas dingo, palikdamas šeimą be jokių išteklių. Reikėjo gelbėti šalies garbę, neleisti, kad būtų drabstomas purvais Čilės pareigūno vardas, o juo labiau kad jo žmoną ir vaikus kreditoriai išmestų į gatvę. Atėjęs konsulas pranešė, jog jis įpareigotas kuo apdairiau išsiųsti mus į tėvynę. Žinai, Paula, tai buvo kunigaikštis dėdė Ramonas, tavo senelis ir tiesioginis Jėzaus Kristaus palikuonis. Jis tvirtina buvęs vienas pačių negražiausių savo kartos vyrų, bet, man regis, jis perdeda: nesakyčiau, kad jis buvo gražuolis, tačiau tai, ko jam trūksta iš išvaizdos, su kaupu išlygina išmintis ir žavesys, be to, amžius jam suteikė tauraus orumo. Tuo metu, kai ambasados įpareigotas jis atskubėjo mums į pagalbą, tai buvo

džiūsna žalsvo atspalvio veidu, vėplio ūsais ir mefistofeliškais antakiais; praktikuojantis katalikas, keturių vaikų tėvas, jis neturėjo nieko bendra su tuo mitiniu personažu, kokiu tapo vėliau, kai išmainė kailį. Margara atidarė duris ir nuvedė svečią į ponios miegamąjį – mama priėmė jį, su vaikais gulėdama lovoje, vis dar gimdymo išvargintu veidu, tačiau spindėdama neblėstančiu jaunystės grožiu. Konsulas, beveik nepažįstamas su savo kolegos žmona – matydavo ją visada nėščią ir tokią išdidžią, jog bijodavo prisiartinti, – sustojo kaip įbestas prie durų, įkliuvęs į užtvinusių jausmų žabangus. Klausinėdamas apie jos padėtį ir aiškindamas, kad ambasada ketina padėti jai grįžti į tėvynę, jautė, kad krūtinėje tarytum kaimenė bulių pašėlusiai dunda širdis. Pagalvojęs, jog pasaulyje nėra kitos tokios patrauklios moters, niekaip nesuvokdamas, kaip jos vyras galėjo pamesti tokią žmoną, dėl kurios jis nesvarstydamas būtų paaukojęs gyvybę, atsiduso, prislėgtas negailestingos neteisybės, kad pernelyg vėlai buvo lemta su ja susipažinti. Ji ilgokai žiūrėjo į jį, nenuleisdama akių, ir pagaliau tarė:

– Gerai, aš grįžtu pas tėvus.

– Po kelių dienų iš Kaljao uosto išplaukia laivas į Valparaisą, pasistengsiu gauti jums bilietus, – sumurmėjo jis.

– Aš važiuosiu su trimis vaikais, Margara ir kalyte. Nežinau, ar ištvers kelionę mano paskutinysis – jis gimė toks silpnas. – Ir, nors ašaros sužvilgo jos akyse, ji susitvardė nepravirkusi.

Lyg žaibui tvykstelėjus, Ramonui prieš akis pasivaideno žmona, vaikai, tėvas, grūmojantis jam pirštu, dėdė vyskupas, su krucifiksu rankoje prakeikiantis sūnėną, jis jau tarėsi atskirtas nuo Bažnyčios ir gėdingai išvytas iš užsienio tarnybos, tačiau neturėjo jėgų atplėšti žvilgsnio nuo tobulo

moters veido, jausdamasis taip, lyg viesulas verstų jį iš kojų. Jis žengė du žingsnius lovos link. Tie du žingsniai nulėmė jo gyvenimą.

– Nuo šios dienos aš prisiimu atsakomybę už tave ir tavo vaikus... Visam gyvenimui.

Visam gyvenimui... Ką tai reiškia, Paula? Aš jau nebesuvokiu laiko šiame baltame pastate, kur viešpatauja aidas ir niekada netemsta naktis. Išnyko tikrovės ribos, gyvenimas – priešpriešinių veidrodžių ir kreivų atvaizdų labirintas. Prieš mėnesį buvau visiškai kita moteris. Turiu tos dienos savo nuotrauką: mano naujausio romano pristatymas Ispanijoje, vilkiu violetine suknele gilia iškirpte, sidabrinis vėrinys ant kaklo, sidabrinės apyrankės, lakuoti nagai, savimi pasitikinti šypsena – visu šimtmečiu jaunesnė. Nebeatpažįstu tos moters: per keturias savaites iš širdgėlos visai pasikeičiau. Kai, stovėdama prie mikrofono, aiškinau, kas mane paskatino parašyti *Begalinį planą*, priėjo mano agentė, prasiskynusi kelią per minią, ir pakuždėjo man į ausį, kad tu atsidūrei ligoninėje. Mane persmelkė nuojauta, jog lemtinga nelaimė aukštyn kojomis apvertė mūsų gyvenimą.

Tu labai blogai jauteisi jau prieš dvi dienas, kai atvykau į Madridą. Nustebau, kad nepasitinki manęs oro uoste kaip paprastai. Išvargusi po ilgo skrydžio iš Kalifornijos, palikau lagaminus viešbutyje ir nuskubėjau pas tave – tu visa degei ir vėmei. Buvai ką tik grįžusi iš vienuolyno mokyklos, kur dirbai savanore keturiasdešimt valandų per savaitę, rūpindamasi vargšais vaikais. Pasakei, jog esi išsekusi ir nusivylusi, kankinama abejonių, jog tavo tikėjimas nusilpęs.

– Aš ieškau Dievo, mama, bet nerandu...

– Dievas palauks, o dabar reikia kuo greičiau susisiekti su gydytoju. Kas tau, dukrele?

– Porfirija, – atsakei nedvejodama.

Jau keleri metai, kai, sužinojusi, jog esi paveldėjusi polinkį į šią ligą, tu labai saugojaisi ir nuolat tikrinaisi Ispanijoje pas vieną iš nedaugelio šios srities specialistų. Pamatęs, kad tu labai nusilpusi, Ernestas, tavo vyras, nuvežė tave į greitosios pagalbos ligoninę, ten tau nustatė gripą ir išsiuntė namo. Tą vakarą tavo vyras man papasakojo, kad jau kelios savaitės, gal net keli mėnesiai, kai tu jautiesi įsitempusi, nuvargusi. Mes svarstėme, jog tai galėtų būti depresija, o tu tuo metu kamavaisi užsidariusi savo kambaryje; porfirija sparčiai ėmė viršų, o mudu kaip akli nieko nepastebėjome. Protas neneša, kaip sugebėjau tvarkyti savo reikalus, galvojau tik apie tave ir, vos baigusi dar vieną interviu, puldavau prie telefono tau skambinti. Kai tik sužinojau, kad tavo būklė pablogėjo, atsisakiau numatytos programos ir nuskubėjau pas tave į ligoninę. Trūkčiagalviais užlėkiau laiptais į šeštą aukštą ir vargais negalais suradau tavo palatą tame siaubingame pastate. Tu gulėjai lovoje išbalusi, baimės pilnomis akimis, ir iš pirmo žvilgsnio supratau, kokia sunki tavo būklė.

– Ko verki? – paklausei neatpažįstamu balsu.

– Nes man baisu. Aš tave myliu, Paula.

– Ir aš tave myliu, mama...

Tai buvo paskutiniai tavo žodžiai, dukrele. Netrukus tu ėmei kliedėti, kartodama kažkokius skaičius, įsmeigusi žvilgsnį į lubas. Mudu su Ernestu, nevilties palaužti, praleidome visą naktį prie tavo lovos, pakaitomis pasėdėdami ant vienintelės kėdės, tuo tarpu toje pat palatoje merdėjo viena senė, klykė pamišėlė, bergždžiai stengėsi nusnausti sudžiūvusi, mėlynėmis nusėta čigonė. Paryčiais įkalbėjau tavo

vyrą eiti pailsėti – jis budėjo jau kažkelintą naktį ir buvo visai nusigalavęs. Jis atsisveikino su tavimi, pabučiavęs tave į lūpas. Po valandos prasidėjo siaubas: konvulsijų tampoma, tu ėmei vemti krauju; tavo kūnas įsitempdavo, išsiriesdavo lanku, nuo siaubingų traukulių pašokdavo virš lovos, tu mosavai drebančiomis rankomis, lyg stengdamasi mėšlungiškai kažko įsikibti, apsiputojusi, paklaikusiomis akimis, raudonio išmuštu veidu. Aš prispaudžiau tave, bandydama raminti, pratrūkau rėkti, šauktis pagalbos, beregint palata prisipildė žmonių baltais chalatais, mane atplėšė nuo tavo lovos ir išstūmė pro duris. Atsipeikėjau klūpodama ant grindų, kai kažkas man skėlė antausį. „Nusiraminkite, ponia, nutilkite, kitaip turėsiu jus išvesti, – papurtė mane sanitaras. – Jūsų dukteriai geriau, galite eiti į palatą ir pabūti su ja." Pabandžiau stotis, bet kojos linko per kelius. Kažkas mane nuvedė prie lovos, paskiau visi išėjo, ir aš likau viena su tavimi ir kitomis ligonėmis, kurios tylėdamos žiūrėjo į mane, kiekviena nugrimzdusi į savo bėdų akivarą. Tavo veidas buvo pilkas kaip šmėklos, akys užverstos, lūpų kamputyje – sukrešėjusio kraujo srovelė. Kai paliečiau, buvai atšalusi. Išsigandusi šaukiau tave visais vardais, kokiais vadinau nuo mažens, bet tu buvai toli, kitame pasaulyje. Daviau tau vandens, papurčiau, bet tu stebeilijai į mane sustiklėjusiomis akimis išsiplėtusiais vyzdžiais, manęs nematydama ir žiūrėdama į kitus horizontus, ir staiga sustingai, be lašelio kraujo veide, nustojai kvėpuoti. Ėmiau šaukti tave visu balsu, bandžiau daryti dirbtinį kvėpavimą burna į burną, bet, baimės paralyžiuota, viską dariau ne taip, pūčiau orą netolygiai, kaip pakliūva, ir tuomet pastebėjau, kad nebeplaka tavo širdis, ir įnikau kumščiais daužyti tavo krūtinę. Netrukus gydytojai atskubėjo į pagalbą, ir tada vos spėjau pamatyti, kaip tavo lova

visu greičiu lekia lifto link. Nuo tos akimirkos gyvenimas sustojo ir tau, ir man, mudvi abi peržengėme paslaptingąjį slenkstį ir atsidūrėme tamsybėse.

– Jos būklė kritiška, – tarė man budintis gydytojas intensyvaus gydymo skyriuje.

– Gal paskambinti jos tėvui į Čilę? – paklausiau. – Kelionėje jis užtruktų mažų mažiausiai dvidešimt valandų.

– Taip.

Žinia aplėkė visus, ir netrukus vienas po kito pasirodė Ernesto tėvai, tavo mokyklos draugai ir vienuolės. Kažkas pranešė giminėms į Čilę, Venesuelą ir Jungtines Amerikos Valstijas. Veikiai atskubėjo tavo vyras, ramus ir mandagus, labiau susirūpinęs kitų sielvartu nei savimi, iš pažiūros labai išvargęs. Jam buvo leista tave aplankyti, ir, išėjęs iš skyriaus, jis pranešė mums, kad tau prijungtas dirbtinis kvėpavimas ir perpilamas kraujas. „Ji jaučiasi ne taip jau blogai, kaip sakoma, jaučiu Paulos širdį plakant prie savo krūtinės“, – tarė jis, ir tie žodžiai tuomet man pasirodė tušti, bet dabar, kai geriau jį pažįstu, aiškiau juos suprantu. Mudu praleidome drauge laukiamajame visą dieną ir naktį, retkarčiais aš užsnūsdavau nusikamavusi, o atsibudusi matydavau jį sėdint tiesiai, ta pačia poza, belaukiantį.

– Ernestai, aš nei gyva, nei mirusi, – prisipažinau paryčiais.

– Mes bejėgiai, Paulos likimas Dievo rankose.

– Tau, ko gero, daug lengviau su tuo susitaikyti, nes tu bent kliaujiesi Dievu.

– Man sunku kaip ir tau, bet aš mažiau bijau mirties ir labiau tikiu gyvenimu, – atsakė jis ir apkabino mane.

Gniuždoma atavistinės baimės, prisiglaudžiau prie jo jaunatviškos krūtinės.

Pagaliau iš Čilės atvyko mama su Maiklu ir Vilis iš Kalifornijos. Tavo tėvas buvo perbalęs; Santjage jis lipo į lėktuvą manydamas, jog atskridęs neberas tavęs gyvos, ir kelionė jam be galo prailgo. Apimta nevilties, prisiglaudžiau prie mamos ir įsitikinau, kad, nors ir pasenusi, ir susitraukusi, ir mažesnė, ji kaip visada suteikia begalinį saugumo jausmą. Šalia jos Vilis buvo tikras milžinas, tačiau, prireikus priglausti galvą prie kieno nors krūtinės, vis dėlto mamos krūtinė man atrodė kur kas platesnė ir patikimesnė nei vyro. Mes nuėjome į intensyvaus gydymo palatą ir pamatėme, jog esi jau atgavusi sąmonę ir daug geresnės būklės nei vakar: gydytojai paskyrė tau natrio, kurio tau labai trūko, ir tu atsigavai, perpylus kraują. Tačiau iliuzija truko vos kelias valandas, ilgai netrukus tu vėl pradėjai blaškytis, ir, kai tau suleido didelę dozę raminamųjų, tave ištiko tokia gili koma, kad ligi šiol negali atsibusti.

– Vargšė jūsų dukrelė tikrai nenusipelnė tokio likimo, – vos girdimu merdinčiojo balsu kartais man sako donas Manuelis, tavo kaimynas. – Aš jau senas, kodėl vietoj jos negalėčiau mirti aš?

Sunku rašyti šiuos puslapius, Paula, dar sykį eiti tuo skausmingu keliu, ryškinti kai kurias smulkmenas, spėlioti, kas būtų atsitikę, jei būtum patekusi į geresnes rankas, jei tavęs nebūtų numarinę vaistais, jei... Kaip man palengvinti savo kaltę? Kai prašnekai apie porfiriją, pagalvojau, kad tu perdedi, ir, užuot ieškojusi pagalbos kitur, pasiklioviau tais žmonėmis baltais chalatais, nedvejodama patikėjau jiems savo dukterį. Neįmanoma grįžti į praeitį, nevalia žiūrėti atgal, bet aš nemoku susivaldyti, tos mintys neduoda man ra-

mybės. Toji Madrido ligoninė – dabar man vienintelis tikras dalykas, o visas gyvenimas skendi migloje.

Vilis, turėjęs labai greitai grįžti į darbą Kalifornijoje, skambina kiekvieną rytą ir vakarą, trokšdamas suteikti man jėgų, primindamas, jog mudu mylime vienas kitą ir gyvename laimingi abipus vandenyno. Balsas atsklinda iš tolių toliausių, ir man rodos, kad aš sapnuoju, kad iš tikrųjų nėra to medinio namo ant aukšto San Francisko įlankos kranto, nėra nė to aistringo meilužio, dabar tapusio tolimu vyru. Man rodos, kad aš tik sapnavau, jog turiu sūnų Nikolą, marčią Seliją, mažylį Alechandrą ilgomis it žirafos blakstienomis. Karmena Balsels, mano agentė, retkarčiais man perduoda leidėjų užuojautą arba žinių apie mano knygas, tačiau aš nesuprantu, apie ką ji kalba, nes dabar mano gyvenimas – tik tu, dukrele, ir tas laiko tarpas, kuriame mudvi esame.

Ilgomis tylos valandomis mane užplūsta prisiminimai, viskas užgriūva tą pačią akimirką, lyg visas mano gyvenimas būtų vienas vienintelis paveikslas, vienintelis ir nesuvokiamas. Vaikas ir mergina, kokia buvau, moteris, kokia esu, senutė, kokia būsiu, – vanduo, mušantis iš tos pačios gaivalingos versmės. Mano atmintis – tai nelyginant meksikiečių sieninė tapyba, kur viskas vyksta tuo pačiu metu: viename kampe ispanų nukariautojų laivai, kitame inkvizicija kankina indėnus, šuoliuoja raiti išvaduotojai su kruvinomis vėliavomis, Plunksnuotoji Gyvatė ir nukryžiuotasis Kristus – viskas pramoninio amžiaus rūkstančių kaminų fone. Mano gyvenimas – kintanti daugiaplanė freska, kurią tik aš viena sugebu pamatyti, nes žinau jos paslaptį. Protas renkasi tai, kas reikalinga, išdidina, iškraipo, įvykiai išdyla, žmonės pasimiršta ir pagaliau lieka nebent dvasinis kelias, kelios apreiškimo akimirkos. Svarbu ne tai, kas man atsiti-

ko, o randai, mano skiriamieji ženklai ir ypatingosios žymės. Mano praeitis man neturi kokios nors reikšmės, joje nepastebiu nei tvarkos, nei aiškumo, nei tikslų ar takų, matau tik kelią, kurį skyniausi apgraibomis, instinktyviai, atsižvelgdama į gaivalingus įvykius, kurie pakreipdavo mano likimą kita linkme. Gyvenau be jokių išskaičiavimų, vadovaudamasi vien gerais ketinimais ir miglota mintimi, kad mano žingsnius nulemia aukščiausioji valia. Ligi šiolei aš nieko neįsileidau į savo praeitį, tai mano slapčiausias sodas, kur neįsibrovė netgi širdžiai brangiausias mylimasis. Imk ją, Paula, gal ji tau pravers, nes, man regis, tu jos nebeturi, ji išnyko, tau nugrimzdus į begalinį miegą, o gyventi be prisiminimų – neįmanoma.

Mama grįžo pas tėvus į Santjagą. Tuo metu iširusi santuoka buvo viena baisiausių nelaimių, kokia gali atsitikti moteriai, bet ji to dar nežinojo ir vaikščiojo aukštai iškelta galva.

Ramonas, sugundytasis konsulas, įlaipino ją į laivą su vaikais, baugščiąja Margara, šunimi, lagaminais ir sidabrinių indų prikrautomis skryniomis. Atsisveikindamas ilgai nepaleido jos rankų, kartodamas savo pažadą amžinai ja rūpintis, tačiau ji, svarstydama, kaip būtų geriau su visa manta įsikurti mažytėje kajutėje, atsidėkojo jam vien blankia šypsena. Įpratusiai prie garbinimo, jai net tokia mintis neatėjo į galvą, jog šis visiškai neišvaizdus pareigūnas galėtų suvaidinti pagrindinį vaidmenį jos gyvenime, be to, ji puikiai žinojo, kad jis turi žmoną ir keturis vaikus, kita vertus, jai nedavė ramybės kur kas svarbesni rūpesčiai: mažylis žiopčiojo kaip žuvis, išmesta į krantą, kiti du vaikai verkė išsigandę, o Margara tylėjo nepatenkinta, kaip paprastai nutaisiusi rūgš-

čią miną. Išgirdusi variklių gausmą ir kimų garlaivio ūkimą, skelbiantį, kad laivas pasiruošęs išplaukti, staiga ji pajuto pirmąjį viesulo gūsį, aukštyn kojomis apvertusį jos gyvenimą. Jai nebuvo ko baimintis dėl prieglobsčio tėvų namuose, tačiau, būdama motina, pati turės rūpintis vaikų išlaikymu, nors ir nebuvo našlė. Besvarstydama, kaip jai reikės manytis toliau, nejučia prisiminė medaus mėnesį ir krevetes. Ji nusišypsojo lengva širdimi, pagalvojusi, jog dabar bent jau nebėra šalia jos keistuolio vyro. Jai buvo dvidešimt ketveri, ir ji nė nenumanė, ko turės griebtis, kad užsidirbtų duonos kąsnį, tačiau ne veltui jos gyslomis tekėjo prosenio basko jūreivio kraujas.

Taigi likimas man lėmė augti senelio namuose. Na, aš tik šiaip sakau – augti, nes, tiesą pasakius, ne tokia jau didelė užaugau: nerdamasi iš kailio, vargais negalais ištįsau iki pusantro metro, kokia ir buvau iki pastarojo mėnesio pabaigos, bet staiga susivokiau, kad ūgtelėjo veidrodis vonios kambaryje. „Niekai, tu nė kiek nesumažėjai, stačiai truputį suliesėjai, be to, neavi aukštakulniais bateliais“, – paguodė mane mama, bet pamačiau, kad ji susirūpinusi vogčiomis mane stebi.

Sakydama, jog nėriausi iš kailio stengdamasi paūgėti, nekalbu metaforomis, artimieji darė viską, kas įmanoma, kad ištįsčiau, tik nedavė hormoninių preparatų, nes tuo metu jie buvo tik išbandomi, ir Benchaminas Vjelis, šeimos gydytojas, platoniškai mylėjęs mamą, baiminosi, kad man ims želti ūsai. Nieko baisaus, juos galima kuo gražiausiai nuskusti. Kelerius metus aš lankiau gimnastiką, ir ten tam tikra skrysčių sistema treneriai mane pakeldavo palubėn ir palikdavo kaboti, kad traukos jėga patemptų mano kaulus. Mane ir dabar kamuoja košmarai, sapnuoju, jog kadaruoju žemyn

galva, pririšta už kulkšnių, tačiau mama man tvirtina, kad tai netiesa: su manimi niekada taip žiauriai nesielgdavę, stačiai mane pakabindavę už kaklo moderniu įtaisu, kad nepasismaugčiau. Šiaip ar taip, šios kraštutinės priemonės man nieko nepadėjo, nebent kaklas ištįso, ir tiek. Mokytis pradėjau mokykloje, kur mokytojos buvo vokietės vienuolės, bet aš ten ilgai neužsibuvau, šešerių metukų mane išmetė kaip iškrypėlę: surengiau gražiausių kelnaičių konkursą, tačiau iš tikrųjų priežastis buvo kita – mama veikiausiai papiktino šventeivišką Santjago visuomenę tuo, kad neturėjo vyro. Iš ten pakliuvau į anglišką mokyklą, kur mokytojai buvo kur kas supratingesni ir nedraudė rodyti kelnaičių, juo labiau slapčiomis. Esu tikra, jog mano vaikystė būtų buvusi kitokia, jeigu Memė būtų gyvenusi ilgiau. Močiutė norėjo, kad būčiau aiškiaregė, pirmuosius žodžius išmokė esperanto kalba, liežuvį galima nusilaužti, bet ji laikė esperanto visuotine ateities kalba, ir aš dar mūvėjau sauskelnes, kai pirmą kartą atsisėdau prie staliuko bendrauti su dvasiomis. Deja, visos tos šviesios perspektyvos išblėso po jos mirties. Namai, kerintys savo žavesiu tais laikais, kai juose viešpatavo močiutė, kviesdama pavakaroti intelektualus, čigonus ir lunatikus, po jos mirties labai greitai virto nykia skersvėjų pagaire. Mano atmintyje tebedvelkia anų laikų kvapai: parafino krosnelių žiemą, deginto cukraus vasarą, kai kieme užkurdavo laužą ir didžiuliame variniame katile virdavo gervuogių uogienę. Po močiutės mirties ištuštėjo paukščių narveliai, nutilo pianinas, nudžiūvo gėlės ir kitokie augalai vazonuose, sulaukėjusios stogais išsilakstė katės, o kiti naminiai gyvulėliai išnyko vienas po kito: triušiai ir vištos pakliuvo į puodus, ožka vieną gražią dieną ištrūko į gatvę ir papuolė po pienininko automobiliu. Vienintelė išgyveno kalė Pelvina Lopes-Pun,

snūduriuojanti valgomajame prie užuolaidos, skiriančios kambarį į dvi dalis. Šaukdamasi močiutės, klaidžiodavau po namus tarp gremėzdiškų ispaniškų baldų, marmurinių statulų, bukolinių paveikslų ir rietuvių knygų, kurios kūpsojo pakampėse, naktimis daugindamosi kaip nesutramdoma spausdinto popieriaus fauna. Neapibrėžta, bet aiškiai numanoma riba, kurios niekas nedrįso peržengti, skyrė šeimininkų pusę nuo virtuvės, vidinių kiemų ir tarnaičių kambarių, o kaip tik ten ir prabėgo diduma mano gyvenimo. Tai buvo kitas, žemesnis, pasaulis: tamsūs, tvankūs, menkai vėdinami kambariai, gultai vietoj lovų, išklerusios kėdės ir komodos, ant sienų – kalendoriai ir šventųjų paveikslai, vienintelė vieta, kur galėjo priglausti galvą tos moterys, kurios dirbo nuo aušros ligi vakaro žaros, pirmos keldavosi paryčiais, gulti eidavo paskutinės, patiekusios vakarienę ir sutvarkiusios virtuvę. Laisvos būdavo tik kas antrą sekmadienį; nepamenu, ar gaudavo atostogų, ar turėjo šeimą, susendavo betarnaudamos ir mirdavo mūsų namuose. Kartą per mėnesį ateidavo toks puskvaišis milžinas vaškuoti parketo. Prisisegdavo savotiškus geležies drožlių puspadžius ir imdavo patetiškai šokti sambą, švariai nugremždamas grindis, paskiau, ropinėdamas keturpėsčias, skudurėliu įtepdavo vašką ir galiausiai išblizgindavo. Kas savaitę taipgi pasirodydavo skalbėja, smulki kaulėta moteriškutė, su dviem ar trim bambliais, įsikibusiais į sijonus, ir išsinešdavo, užsikėlusi ant galvos, visą kalną nešvarių skalbinių. Prieš atiduodami skalbinius, suskaičiuodavome, kad niekas nedingtų, kai ji grąžins juos švarius ir išlygintus. Kas kartą, kai man tekdavo stebėti tą žeminantį marškinių, servetėlių ir paklodžių skaičiavimo reginį, tuojau pat bėgdavau į svetainę ir slėpdavausi už aksominių užuolaidų, kad jausčiausi arčiau močiutės. Neži-

nau, kodėl aš verkdavau, bet šiandien suprantu: verkdavau iš gėdos. Tose užuolaidose slypėjo Memės dvasia, ir, man regis, kaip tik dėl to kalė niekada iš ten nesitraukdavo. Tarnaitės, priešingai, tikėjo, kad ji klaidžioja rūsyje, kur būdavo girdėti kažkokie garsai ir mirkčiodavo ugnelės, ir bijojo ten vaikščioti. Aš puikiai žinojau, kas ten darosi, bet nė neketinau to atskleisti. Teatrinių svetainės užuolaidų klostėse stengdavausi įžiūrėti perregimą močiutės veidą, popieriaus skiautelėse rašydavau jai žinutes ir prisegdavau jas maišinėmis adatomis, tikėdamasi, kad ji jas perskaitys ir supras, jog aš ją prisimenu.

Memė labai paprastai atsisveikino su šiuo gyvenimu, ligi pat paskutinės valandos niekas nė neįtarė, jog ji ruošiasi kelionėn į Anapilį, o kai viskas paaiškėjo, buvo jau per vėlu. Suvokdama, jog turi būti nepaprastai lengva, kad galėtų pakilti nuo žemės, ji viską išmetė, nusikratė šios žemės turtų, bergždžių jausmų ir vilčių, pasilikdama tik tai, kas būtina, parašė kelis laiškus ir, atsigulusi į lovą, daugiau nebeatsikėlė. Merdėjo ištisą savaitę, marinama vyro, kuris sunaudojo visas savo vaistų atsargas, kad ji kuo mažiau kentėtų, o tuo tarpu gyvybė palengva geso ir krūtinėje vis dusliau dunksėjo būgnelis. Ji nespėjo laiku visų įspėti, tačiau jos draugės, Baltosios brolijos seserys, telepatiškai gavo žinią ir pasirodė paskutinę akimirką, kad ji perduotų linkėjimus palankioms dvasioms, ilgus metus dalyvavusioms ketvirtadienio sueigose prie trikojo stalelio. Ta nuostabi moteris nepaliko jokio liudijimo, kad gyveno šioje žemėje, išskyrus sidabrinį veidrodėlį, maldaknygę perlamutriniais aptaisais ir saują vaškinių apelsinžiedžių, atlikusių nuo jaunosios diademos. Nepaliko man nė gausybės prisiminimų, o tie, kuriuos sugebėjau išsaugoti, tikriausiai atspindi mano vaikystės pasaulė-

vaizdį ir laiką, tačiau tai nesvarbu, nes ji visada su manimi. Kai, ištikus dusulio priepuoliui ar apėmus baimei, jai pritrūkdavo kvapo, ji apkabindavo mane, vildamasi, kad savo šiluma palengvinsiu jos kančias, – tai pats gyviausias jos atminimas: ryžių popieriaus glotnumo oda, švelnūs pirštai, švykščiantis kvėpavimas, rankos, tvirtai glaudžiančios mane prie krūtinės, kvepiančios odekolonu, o kartais migdolų aliejumi, kuriuo ji paprastai įsitrindavo. Esu girdėjusi daug pasakojimų apie ją, skardinėje dėžutėje dar laikau išsaugojusi vieną kitą jos daiktelį, o visa kita išsigalvojau, nes visi mes trokštame turėti močiutę. Ji ne tik puikiai atliko savo vaidmenį, bet ir paskatino mane pagal jos paveikslą sukurti patį brangiausią personažą: Klarą, Klarisimą, Aiškiaregę, *Dvasių namų* heroję.

Senelis niekaip negalėjo susitaikyti su žmonos netektimi. Man regis, jiedu gyveno skirtinguose pasauliuose, bet mylėjo vienas kitą, retkarčiais puldami vienas kitam į glėbį, kupini graudaus švelnumo ir paslaptingos aistros. Tata buvo gyvybingas kaip visi praktiški žmonės, sveikas, sumanus, sportiškas. Ji buvo svetima šiame pasaulyje, nežemiška ir nesuvokiama būtybė. Jos vyras turėjo susitaikyti su tuo, kad jiedu gyvena po vienu stogu, bet skirtinguose pasauliuose, ir kad ji nepriklausoma. Tik kai kuriais iškilmingais atvejais – gimus vaikams, kuriuos jis pats priimdavo, arba mirties valandą, kai laikė ją savo glėbyje, – jis pajusdavo, kad ji – čia. Daug kartų jis bandė priartėti prie tos lakios dvasios, kuri praskriedavo pro jo akis nelyginant kometa, nudriekdama iš paskos astralinių dulkių pėdsaką, tačiau jam visada būdavo toks įspūdis, kad ji išsprūsta. Į gyvenimo pabaigą, žengiant į šimtuosius metus, kai iš guvaus patriarcho liko tik vienatvės ir nenumaldomo laiko suniokotas šešėlis, jis atsi-

sakė nuo jaunystės dienų puoselėtos svajonės būti jos vienvaldžiu viešpačiu ir tik tuomet pagaliau sugebėjo suartėti su ja kaip lygus su lygia. Tik tuomet Memės šešėlis išryškėjo ir virto apčiuopiama būtybe, kuri neapleido jo, priveikto senatvės negalių, padėdama dėlioti po kruopelytę surinktus prisiminimus. Likęs našlys, jis pasijuto išduotas ir ėmė jai priekaištauti, kad ji pametusi jį pusiaukelėje. Apsitaisė juodais kaip varno sparnas drabužiais, juodai perdažė baldus ir, kad nereiktų daugiau kentėti, bandė slopinti savo jausmus, deja, jam nepavyko – visada imdavo viršų tauri širdis. Jis gyveno dideliame antrojo aukšto kambaryje, kur gedulingai mušdavo valandas bokšto laikrodis. Durys visada būdavo uždarytos, ir tik retkarčiais aš išdrįsdavau pasibelsti, tačiau užbėgdavau pasisveikinti kiekvieną rytą, prieš eidama į mokyklą, o kartais jis man leisdavo išnaršyti visą kambarį ir susirasti paslėptą šokoladuką. Niekada nesu girdėjusi jo skundžiantis, jis buvo tikrai tvirtos dvasios, tačiau gana dažnai jo akys padrėkdavo, o kartais, manydamas, kad niekas jo negirdi, jis vienas sau kalbėdavo su velione žmona. Metų naštos ir sielvarto palaužtas, jis nebesugebėjo tramdyti ašarų, šluostydavosi jas atgalia ranka, tūždamas dėl savo silpnumo. „Jau visai persenau, velniai rautų“, – niurgzdavo. Mirus žmonai, jis atsisakė gėlių, saldumynų, muzikos, bet kokio džiaugsmo; jo namuose ir širdyje įsiviešpatavo kapų tyla.

Mano tėvai pateko į dviprasmišką padėtį, nes Čilėje nėra skyrybų įstatymo, šiaip ar taip, gana lengvai pavyko įkalbėti Tomą pripažinti santuoką negaliojančia, ir taip mes su broliukais tapome vienišos motinos vaikais. Tėvas, matyt, nelabai linkęs duoti pinigų mūsų išlaikymui, taip pat atsisakė

savo vaikų globos ir išnyko kaip dūmas, o mamos artimieji, gindami giminės garbę, pasistengė nuslopinti skandalą. Pasirašydamas santuokos anuliavimo raštą, jis pareikalavo grąžinti vienintelę savo dovaną – giminės herbą, tris perkarusius šunis žydrame fone, – kurią beregint atgavo, nes mamai ir jos artimiesiems visi herbai buvo nė motais. Praradę tą juokingą herbą, mes netekome teisės į bajorystę, taigi vienu plunksnos brūkštelėjimu tapome nekilmingais. Tomo paveikslas išnyko užmirštyje. Senelis nenorėjo nė girdėti apie buvusį žentą ir juo labiau nepakentė jokių skundų – juk priešinęsis dukters santuokai visomis išgalėmis. Mama gavo banke kuklų darbelį, kurio didžiausias pranašumas buvo algos dydžio pensija po stropaus ir sąžiningo trisdešimt penkerių metų darbo, o svarbiausias nepatogumas – gašlus direktorius, tykojantis jos kiekviename kampe. Mūsų dideliame giminės name, be kita ko, dar gyveno du viengungiai dėdės, prisiėmę pareigą visokiomis staigmenomis paįvairinti mano vaikystę. Man labiausiai patiko dėdė Pablas, niūrus vienišius, tamsaus gymio, geismingų akių, akinamai baltais dantimis ir aukštyn sušukuotais ir briliantinu suteptais juodais plaukais, labai panašus į Rudolfą Valentiną, amžinai vilkintis dailiu apsiaustu giliomis kišenėmis, prikaišiotomis knygų, kurių prisivogdavo viešosiose bibliotekose ir draugų namuose. Ne kartą jį maldavau, kad vestų mamą, bet jis mane įtikino, jog, esant kraujomaišai, gimsta Siamo dvyniai, tad puoliau į kitą kraštutinumą ir ėmiau to paties maldauti Benchaminą Vjelį, kuriuo beprotiškai žavėjausi. Dėdė Pablas buvo tikras draugas, visad slapčia įkišdavo pinigų seseriai į piniginę, padėjo auginti vaikus, gindavo nuo piktų liežuvių ir nedorėlių. Griežtai nusiteikęs prieš jausmų protrūkius, jis niekam neleisdavo jos liesti, netgi artintis prie jos; telefoną

ir paštą laikė pasikėsinimu į privatumą; atsisėdęs prie stalo, šalia lėkštės visada pasidėdavo atskleistą knygą, kad niekas nedrįstų jo kalbinti, ir bandydavo įbauginti greta sėdintįjį savo laukinėmis manieromis, tačiau visi mes žinojome, jog jis gailestingos širdies ir, slėpdamas tą savo silpnybę, patylom padeda ištisai armijai nepriteklių spaudžiamų žmonių. Jis buvo Tatos dešinioji ranka, jo geriausias bičiulis ir partneris, avininkystės ir vilnų eksporto į Škotiją bendrovės dalininkas. Nepaisant jo atšiauraus, uždaro būdo, įvairių nikių ir gana taiklių sąmojų, tarnaitės jį dievino, jis turėjo daugybę draugų. Daugeliui metų praslinkus, šis keistuolis, nepagydoma knygų kandis, įsimylėjo kaime išauklėtą žavingą pusseserę, kuri gyvenime nieko kita nematė, tik darbą ir Dievą. Jos artimieji, sustabarėję, senovinių pažiūrų žmonės, stojiškai pakentė dūsautojo keistenybes. Kartą dėdė nusipirko turguje karvės galvą ir dvi dienas valė ir gremžė iš vidaus, net pykino bežiūrint, nes dar niekada nebuvome iš arti matę nieko šlykštesnio ir baisesnio. Sekmadienį, pagaliau baigęs savo darbą, po mišių pasirodė sužadėtinės namuose su fraku ir karvės galva vietoj kaukės. „Prašom į vidų, done Pablitai", – pasisveikinusi ir nė kiek nesutrikusi tarė tarnaitė, plačiai atidarydama duris. Dėdės miegamajame stovėjo lentynos, nuo viršaus iki apačios kimšte prikimštos knygų, o pačiame vidury – atsiskyrėlio gultas, kuriame jis skaitydavo iki išnakčių. Jis man įteigė, jog tamsoje išlipę iš knygų personažai vaikščioja po namus; aš palįsdavau po paklode, bijodama išvysti veidrodyje šmėkštelėjant velnią ir visą tuntą personažų – piratų, kurtizanių, plėšikų, raganų ir skaistuolių, – klaidžiojančių po namus ir iš naujo patiriančių savo nuotykius ir aistras. Pusę devintos aš turėdavau gesinti šviesą, tačiau dėdė Pablas man padovanojo žibintuvėlį, kad

galėčiau skaityti palindusi po paklodėmis; nuo tų dienų man prigijo netikęs įprotis skaityti slapčiomis.

Buvo neįmanoma nuobodžiauti tuose namuose, kur buvo pilna knygų ir keistuolių giminaičių, kur buvo draudžiama eiti į rūsį, kur Margara kibire skandindavo ištisas kačiukų vadas, o virtuvėje buvo galima slapčia nuo senelio klausytis radijo – madingų dainų, žinių apie siaubingus nusikaltimus ir ašaringų radijo vaidinimų. Mano dėdės išgalvodavo *nuožmių žaidimų*, žiaurią pramogą – taip kankinti vaikus, kad jie puldavo į ašaras. Jie prasimanydavo vis ką nors nauja. Pavyzdžiui, kas mėnesį priklijuodavo prie lubų dešimties pesų banknotą, kad jį matytume, bet negalėtume pasiekti; vaišindavo mus saldainiais, švirkštu ištraukę šokoladinį įdarą ir vietoj jo prišvirkštę aitraus pipirų padažo. Įkišdavo mus į kartoninę dėžę ir nuridendavo laiptais žemyn; pakabindavo už kojų žemyn galva virš tupyklos ir grasindavo nuleisti vandenį; pripildavo į kriauklę alkoholio ir padegę liepdavo kišti rankas, žadėdami pinigėlį; sukrovę senas senelio padangas vieną ant kitos, įkišdavo mus į jų vidurį tarsi į tamsią duobę, ir mes klykdavome iš baimės, dusdami nuo aitraus gumos tvaiko. Kai vietoj senos dujinės viryklės įrengė elektrinę, užkeldavo mus ant lankainių, įjungdavo žemiausią temperatūrą ir imdavo sekti pasakas, norėdami įsitikinti, ar mums įdomu jų klausyti svylant padams, o mes tuo tarpu šokinėdavome nuo vienos kojos ant kitos. Mama įnirtingai gindavo mus kaip liūtė, tačiau dažnai jos nebūdavo namie ir ji negalėdavo mūsų apsaugoti, Tata, priešingai, buvo įsitikinęs, kad *nuožmūs žaidimai* grūdina charakterį, kad tai savotiška auklėjimo priemonė. Tuomet dar nebūta tos teorijos, jog vaikystė – tai ramus gyvenimo laikotarpis, tik daug vėliau ją išgalvojo Šiaurės Amerikoje.

Manyta, kad gyvenimas negailestingas ir todėl pravartu grūdinti vaikus nuo mažens. Auklėjimo metodai buvo pagrįsti atsparumo dėsniais: kuo daugiau nežmoniškų išbandymų ištveria vaikas, tuo geriau jis bus pasiruošęs iškęsti likimo smūgius suaugęs. Man rodos, šiuo atveju aš puikiai išlaikiau išbandymus ir, jeigu būčiau persiėmusi tomis teorijomis, pati būčiau kankinusi savo vaikus ir netgi dabar taip auklėčiau savo vaikaitį, bet, deja, esu pernelyg jautrios širdies.

Kartais vasarą sekmadieniais visa šeima važiuodavome į Šventojo Kristupo kalvą: tuo metu ten buvo dykvietė, o dabar – parkas. Retkarčiais su mumis važiuodavo Salvadoras ir Tenča Aljendės su trimis vaikais ir šunimis. Aljendė tuo metu buvo garsus politikas, vienas karingiausių kairiųjų deputatų, itin nekenčiamas dešiniųjų, tačiau mums jis buvo dėdė, ir tiek. Nešini pintinėmis su maistu ir vilnonėmis liemenėmis, vargais negalais kopdavome takeliais, skindamiesi kelią per piktžoles ir brūzgynus. Atsidūrę kalvos viršūnėje, susirasdavome atvirą aikštelę, iš kur atsiverdavo vaizdas į miestą po mūsų kojomis, – lygiai taip pat nusigavau ten po dvidešimties metų, įvykus valstybės perversmui*, bet jau visai dėl ko kita, – ten susėsdavome pavalgyti, nuo godžių šunų ir atkakliai virtinėmis puolančių skruzdėlių gindami vištieną, kietai virtus kiaušinius ir įdarytus pyragus. Paskiau suaugusieji ilsėdavosi, o mes, vaikai, krūmuose žaisdavome skiniuką. Kartais kitoje kalvos pusėje, kur buvo zoologijos sodas, toli dusliai suriaumodavo liūtas. Sykį per savaitę laukiniai žvėrys būdavo maitinami naminiais gyvuliais, kad medžioklės įkarštis ir adrenalino iškrova eitų jiems

* 1973 m. rugsėjo 11 d. generolui A. Pinočetui įvykdžius valstybinį perversmą, Salvadoras Aljendė žuvo, o jo giminės buvo priversti ieškoti politinio prieglobsčio užsienyje.

į sveikatą; milžinai grobuonys rydavo seną asilą, boa – nusipenėjusias žiurkes, hienos – triušius. Sklido gandai, kad ten baigia gyvenimą šungaudžių sugauti benamiai šunys ir katės ir kad sudaryti ilgi sąrašai žmonių, nekantriai laukiančių savo eilės pasigrožėti tuo šiurpiu reginiu. Kartais, blaškydamasi iš siaubo, sapnuodavau vargšus gyvulėlius, nelyginant pirmuosius krikščionis Romos koliziejuje uždarytus narvuose drauge su grobuonimis, nes širdies gilumoje buvau įsitikinusi, jog, jeigu man būtų leista pasirinkti – ar atsižadėti tikėjimo, ar tapti Bengalijos tigro užkandžiu, be abejo, pasirinkčiau pirmąjį atvejį. Pavalgę trūkčiagalviais leisdavomės stumdydamiesi, risdamiesi skardžiais šlaitais, Salvadoras Aljendė priešaky su šunimis, mudvi su jo dukterimi Karmena Pas visada paskutinės. Atbėgdavome nubrozdintais keliais ir subraižytomis rankomis, kai kiti jau nuobodžiaudavo pakalnėje, mūsų laukdami. Išskyrus tuos sekmadienius ir vasaros atostogas, gyvenimas buvo pilnas pasiaukojamo ir įtempto darbo. Tie metai buvo labai sunkūs mamai, ją persekiojo nepritekliai, buvusių draugų apkalbos ir panieka; ji siuvo skrybėles, prisidurdama prie atlyginimo, kurio vos pakako smeigtukams. Kaip dabar matau ją sėdint valgomajame prie stalo – to paties ispaniškojo ąžuolo stalo, kuris čia, Kalifornijoje, man praverčia kaip rašomasis, – derinant vieną prie kito kaspinus, aksomo skiautes ir šilkines gėles. Paskiau, sudėjusi jas į apskritas dėžutes, siųsdavo laivu į Limą, kur jos puošdavo aukštuomenės damų skrybėlaites. Šiaip ar taip, ji vis tiek nebūtų sugebėjusi sudurti galo su galu, jei nebūtų padėję Tata ir dėdė Pablas. Kolegijoje aš gaudavau stipendiją pagal pažangumą. Nežinau, kaip mama sugebėjo man ją išrūpinti, bet, man regis, jai teko ne kartą žemintis. Ji praleisdavo ištisas valandas ligoninėse,

laukdama eilėse su mano jaunesniuoju broliuku Chuanu, kuris išmoko nuryti maistą, valgydamas mediniu šaukštu, bet kentėjo baisius vidurių skausmus ir tapo ypatingu gydytojų tyrimo objektu, kol pagaliau Margara sykį sučiupo jį ryjant dantų pastą ir diržu išgydė nuo to bjauraus įpročio. Mama nežinojo, kaip išsivaduoti iš rūpesčių, dažnai taip skaudėdavo galvą, kad ji krisdavo į lovą ir atsikeldavo tik po dviejų trijų dienų, visa perbalusi ir išsekusi. Be poilsio daug dirbdama, ji beveik neturėdavo laiko pasidomėti savimi ir vaikais. Margara ilgainiui pasidarė tokia žiauri, tikra tironė, jog bandė visomis išgalėmis atskirti ją nuo mūsų. Kai vakare mama grįždavo iš banko, mes jau būdavome išmaudyti, pavalgydinti ir suguldyti į lovas. „Duokite vaikams ramybę, – niurgzdavo ji. – Nelįskite prie mamos, jai galvą skauda.“ Kankinama vienatvės, mama puldavo prie mūsų, bandydama trumpomis švelnumo ir poezijos akimirkomis išpirkti savo kaltę dėl užimtumo ir gyvenimo skurdo. Mes visi trys miegodavome jos miegamajame, ir vakarais, kai visi būdavome drauge, ji pasakodavo mums įdomius nuotykius iš mūsų senolių gyvenimo, nešykštėdama juodojo humoro, ir sekdavo pasakas, piešdavo vaizduotės pasaulį, kur visi būsime laimingi ir nebus vietos nei blogiui, nei negailestingiems gamtos dėsniams. Tie pokalbiai pusbalsiu, kai mes gulėdavome savo lovose taip arti, jog galėdavome ranka paliesti vienas kitą, – patys gražiausi to meto prisiminimai. Tuomet ir pamėgau visa širdimi pasakojimus, ir, kai tik atsisėdu rašyti, jie vėl atgimsta atmintyje.

Pančas, atspariausias iš mūsų trijų per tuos baisiuosius *nuožmius žaidimus*, tas kresnas ir ramus šviesiaplaukis berniukas, kartais ir jis neištverdavo, taip įniršdavo, kad galėdavo bet ką sukandžioti kaip žvėriukas. Margara jį labai my-

lėjo, vadino *karalaičiu,* jis stačiai nežinojo kur dėtis, kai ji mus paliko. Paūgėjęs jis paspruko į šiaurę, susiviliojęs keista sekta, gyvenančia vidury dykumos. Sklido gandai, kad, užvalgę haliucinogeninių grybų, sektantai persikeldavo į kitus pasaulius, rengdavo nenusakomas orgijas, taip išplaudavo smegenis naujokams, jog paversdavo juos vadovų vergais. Aš niekad nesužinojau teisybės: patyrusieji tuos dalykus nieko nepasakodavo, bet dvasiškai palūžę jausdavosi visą gyvenimą. Mano brolis atsižadėjo artimųjų, nutraukė bet kokius giminystės saitus ir užsidarė savo kiaute, kuris vis dėlto neapsaugojo nuo vargų ir nesėkmių. Vėliau jis vedė, išsiskyrė, vėl vedė tą pačią moterį ir vėl išsiskyrė, turėjo vaikų, gyveno toli nuo Čilės, nemanau, jog kada nors grįš į tėvynę. Ne kažin ką galiu apie jį papasakoti, nes beveik jo nepažįstu: jis man – paslaptis, kaip ir tėvas. Chuanas nuo pat mažumės turėjo nepaprastą Dievo dovaną – sukeldavo visiems simpatiją; netgi dabar, sulaukęs garbaus amžiaus ir būdamas garsus profesorius, jis visų mylimas, nors niekam ir nesistengia įtikti. Vaikystėje jis buvo panašus į angeliuką su duobutėmis skruostuose, toks liūdnas, kad sugraudindavo net akmeninę širdį. Smulkutis, bet apdairus ir nuovokus, nuo mažens sirgo įvairiomis ligomis, todėl menkai augo ir buvo silpnos sveikatos. Jį laikėme šeimos išminčiumi, tikru mokslininku. Penkerių metukų jis deklamuodavo ilgus eilėraščius ir mokėjo akimoju apskaičiuoti grąžą iš vieno peso, pirkdamas tris karameles po aštuonis sentavus. Jungtinių Amerikos Valstijų universitetuose apsigynė du magistro laipsnius ir doktoratą, o dabar siekia teologijos daktaro laipsnio. Jis buvo politikos mokslų profesorius, agnostikas ir marksistas, tačiau, ištikus dvasinei krizei, nutarė atsigręžti į Dievą ir religijoje ieškoti atsakymų į žmonijos klausimus. Atsisakė dės-

tytojo vietos ir atsidėjo dvasinėms studijoms. Jis vedęs, todėl negalėjo, sekdamas giminės tradicija, tapti katalikų kunigu, tad perėjo į Metodistų bažnyčią ir iš pradžių išmušė iš vėžių mamą, nes ji nieko neišmanė apie metodistus ir įsivaizdavo, jog šeimos genijus, pritardamas sau gitara, kur nors aikštėje turės giedoti psalmes. Tokių netikėtų atsivertimų ne taip jau reta mamos giminėje, turiu daug giminaičių mistikų. Vis dėlto negaliu įsivaizduoti brolio pamokslaujant iš sakyklos, nes niekas nesuprastų jo mokslingų pamokslų, juo labiau angliškai, tačiau jis bus neprilygstamas teologijos profesorius. Sužinojęs, kad tu susirgai, jis metė viską, sėdo į pirmą lėktuvą ir atskrido į Madridą man į pagalbą. „Tikėkimės, kad Paula pasveiks", – kartoja jis be paliovos.

Ar pasveiksi, dukrele? Žiūriu į tave, pasliką toje lovoje, prismaigstytą vamzdelių ir zondų, nesugebančią net kvėpuoti be aparatūros. Vos tave atpažįstu. Tavo kūnas pasikeitęs, protą gaubia tamsa. Kokios mintys tau ateina į galvą? Papasakok man apie savo vienatvę ir baimę, apie iškreiptus vaizdinius, apie geliančius, sunkius kaip akmenys kaulus, apie grėsmingus šešėlius, palinkstančius prie tavo lovos, apie balsus, kuždesius, šviesas. Dabar tau niekas nebeturi prasmės; žinau, jog tu girdi, nes krūpteli, žvangtelėjus metaliniam instrumentui, bet nežinau, ar ką nors supranti. Ar tu nori gyventi, Paula? Visą savo gyvenimą tu stengeisi susijungti su Dievu. Ar tu nori mirti? Gal jau merdėji? Kokią prasmę dabar tau turi gyvenimas? O gal atgavai visiškos nekaltybės būklę, grįžai į mano įsčių vandenis, kaip žuvytė, kokia buvai prieš gimdama. Aš skaičiuoju dienas, o jų jau tiek daug. Atsibusk, dukrele, meldžiu, atsibusk...

* * *

Prisidedu ranką prie krūtinės, užsimerkiu ir susikaupiu. Širdies gilumoje tamsu. Iš pradžių lyg naktis, perregima prieblanda, staiga išauganti it švininė siena. Bandau nusiraminti, susitaikyti su ta tamsuma, užliejančia mane užplūstant praeities vaizdams. Toks įspūdis, jog stoviu prieš didelį veidrodį; žengiu žingsnį atgal, paskiau dar vieną, ir sulig kiekvienu žingsniu dešimtmečiu grįžtu į praeitį, kol pagaliau visai sumažėju ir veidrodyje pamatau septynmetę mergaitę – save pačią.

Kelias dienas lijo. Aš bėgu šokinėdama per balas, įsisiautusi į pernelyg dukslų mėlyną apsiaustą, su odine kuprine ant pečių, fetrine skrybėlaite, užsmaukta iki pat ausų, permirkusiais bateliais. Mediniai vartai, išbrinkę nuo lietaus, neatsidaro, turiu užgulti juos visu kūnu. Senelio sode auga milžiniška tuopa su išsiraičiusiomis ant žemės šaknimis – sudžiūvęs sargybinis, saugantis mūsų namus, kurie atrodo lyg būtų apleisti, apsilaupiusiomis sienomis, ant vieno vyrio kabančiomis langinėmis. Lauke vos leidžiasi vakaras, tačiau viduje gili naktis, visur tamsu, tik virtuvėje dega šviesa. Per garažą skubu į virtuvę, erdvią patalpą aprūkusiomis sienomis, ant kurių kabo pajuodę puodai ir samčiai. Šviečia dvi musių nutupėtos lemputės; verda puodas, švilpia arbatinukas, kvepia svogūnais, be perstojo urzgia milžiniškas šaldytuvas. Margara, stambi, ryškių indėniškų bruožų moteriškė skysta kasele, apsukta apie galvą, per radiją klausosi vaidinimo. Broliai sėdi aplink stalą su karšto šokolado puodeliu ir sviestainiais. Moteris nepakelia akių. „Eik pas mamą, ji vėl guli lovoje“, – suniurzgia ji. Aš nusivožiu skrybėlaitę ir nusivelku apsiaustą. „Neišmėtyk savo daiktų, aš tau ne tarnaitė, nerankiosiu vaikščiodama iš paskos“, – sušunka ji, dar garsiau paleisdama radiją. Išeinu iš virtuvės ir atsiduriu akli-

noje tamsoje, viešpataujančioje visuose namuose, apgraibomis užčiuopiu jungiklį, ir blanki šviesa užlieja erdvų prieškambarį, iš kur veriasi kelerios durys. Ant apskrito stalelio liūto kojomis – susimąsčiusios mergaitės biustas; ant sienos – veidrodis plačiais mediniais rėmais, bet aš stengiuosi nusukti nuo jo akis, bijodama jame pamatyti velnią. Drebėdama kopiu laiptais; šiame keistame pastate kažkur pro plyšį traukia skersvėjai; pagaliau, laikydamasi turėklų, užlekiu į antrą aukštą, nors atrodo, jog lipu be galo ilgai. Aplink tamsu ir tylu, prieinu prie uždarų durų koridoriaus gale ir nepasibeldusi pirštų galais įsėlinu vidun. Šviesa sklinda tik nuo gorėje žerplėjančių žarijų; lubos daugel metų nevalytos, aprūkusios nuo parafino žvakių, šiurpiai apsitraukusios suodžiais. Dvi lovos, sulankstoma lovelė, sofa, kėdės ir stalai – beveik nebėra vietos, kai tenka vaikščioti tarp daugybės baldų. Mama, su kale Pelvina Lopes-Pun kojūgalyje, guli po ištisu kalnu antklodžių, priegalvio fone vos matyti kraštelis veido: labai išbalusi, ryškūs antakiai, užmerktos akys, tiesi nosis, išsišovę skruostikauliai.

– Ar čia tu? – Ir šaltais laibučiais pirštais suspaudžia man ranką.

– Tau labai bloga, mama?

– Galva plyšta iš skausmo.

– Tuoj atnešiu tau karšto pieno ir pasakysiu broliukams, kad netriukšmautų.

– Niekur neik, pabūk su manimi, uždėk ranką man ant kaktos, iš karto pasidarys lengviau.

Sėduosi ant lovos krašto ir, drebėdama iš užuojautos, neišmanydama, kaip išvaduoti ją nuo to prakeikto skausmo, darau tai, ko ji prašo: „Sveika, Marija, Dievo Motina, melski už mus, nusidėjėlius, dabar ir mūsų mirties valandą, amen."

Jeigu ji mirtų, man su broliukais būtų galas, mus nusiųstų pas tėvą, ir ta mintis neduoda man ramybės. Margara man dažnai kartoja, kad, jeigu neklausysiu, išsiųs pas jį. Ar tai tiesa? Reikėtų pasitikrinti, bet aš nedrįstu mamos klausti, kad jai neprasidėtų migrena, nevalia jai užkrauti dar daugiau rūpesčių, nes jai galva plyš iš skausmo, taipgi nevalia apie tai šnekėti su Tata, nevalia, jam girdint, tarti tėvo vardo, „tėtis" – uždraustas žodis, kas jį ištaria, paleidžia nuo grandinės visus demonus. Noriu valgyti, noriu eiti į virtuvę išgerti savo puodelio kakavos, bet negaliu palikti mamos, be to, bijau susidurti su Margara. Mano bateliai kiaurai peršlapę, kojos ledinės. Glostau ligonės kaktą, susikaupiu, dabar viskas priklauso nuo manęs, jei nejudėsiu ir melsiuosi, apie nieką kita negalvodama, galbūt nuvysiu tą skausmą.

Man keturiasdešimt devyneri, dedu ranką prie krūtinės ir vaikišku balsu sakau: nenoriu būti tokia kaip mama, noriu būti tokia kaip senelis, tvirta, nepriklausoma, sveika ir visagalė, niekada nesutiksiu su tuo, kad man kas nors įsakinėtų, aš niekam nieko neskolinga; noriu būti tokia kaip senelis, noriu globoti ir saugoti mamą.

Man regis, Tata dažnai apgailestaudavo, kad nesu berniukas – tuomet jis mane būtų išmokęs žaisti baskų sviedinį, naudotis įrankiais ir medžioti, būtų kasmet ėmęs mane kelionėn į Patagoniją – kirpti avių. Tais laikais žmonės važiuodavo į Pietus traukiniais arba automobiliais. Paprastai važiuodavo vingiuotais šunkeliais, kurie vietomis virsdavo tikra klampyne, ir tekdavo šauktis pagalbon jaučių jung kad ištrauktų įklimpusį automobilį. Per ežerus reikėdavo keltis virvėmis tempiamais keltais, o per kalnus keliauti

raitomis ant mulų; tai būdavo vargingos kelionės. Senelis miegodavo po atviru dangumi, apsiklojęs sunkia kastiliška antklode, maudydavosi srauniose upėse, tekančiose iš aukštų kalnų ir amžinųjų sniegynų, maitindavosi pupomis ir sardinių konservais, kol pagaliau atvykdavo į Argentiną, kur laukdavo būrys darbininkų su sunkvežimuku, o ant laužo jau kepdavo ėriukas. Vyrai tylėdami susėsdavo aplink laužą, nelabai linkę bendrauti, pripratę gyventi atšiaurios gamtos platybėse, kur vėjas išplėšdavo iš burnos žodžius ir nunešdavo juos tolyn, dar nespėjus jų išgirsti. Gaučų peiliais atsipjaudavo didelius gabalus mėsos ir, įsmeigę akis į žarijas, kramtydavo, nežiūrėdami vienas į kitą. Kartais kuris nors ilgesingai brunzgindavo gitarą, o tuo metu iš rankų į rankas eidavo puodelis matės, karčios žaliosios arbatos, itin paplitusios tame krašte. Niekada nepamiršiu giliai atmintyje įstrigusios vienintelės kelionės į Pietus su seneliu, nors važiuojant automobiliu taip pykino, jog vos nenumiriau; bejojant per kalnus kelis kartus numetė mulas, o vėliau, išvydusi, kaip kerpamos avys, taip nustėrau, kad netekau žado ir atgavau jį tik tuomet, kai grįžome į civilizuotą gyvenimą. Įsimiklinę avikirpiai nukirpdavo avį greičiau nei per minutę, tačiau, nepaisant jų apsukrumo, gana dažnai netyčia įkirpdavo odą; ne kartą man teko matyti, kaip jie šiaip ne taip sukemša paleistus vidurius nelaimingai aviai į pilvą, užsiuva jį maišine adata ir paleidžia į bandą, kad toliau augintų vilnas, aišku, jeigu tik išgyvens.

Po tos kelionės gimė meilė kalnams ir užsimezgė draugystė su medžiais. Kas kartą, kai nuvažiuoju į Čilės pietus, atsidūrus pasakiškame kraštovaizdyje, mane apima tas pats nenusakomas jausmas; kiekvienas žygis per Andus išliko širdyje kaip nepakartojama dvasinio atsivėrimo akimirka mano

gyvenime. Ir dabar, ir apskritai nevilties valandomis, kai bandau prisiminti poterius ir maldas ir nesugebu surasti atmintyje nei žodžių, nei apeigų, vienintelė paguoda būna prieš akis iškylantys vaizdai: ūkanoti takai miške, vidury milžiniškų paparčių ir dangų remiančių medžių, sunkiai įveikiamos kalnų perėjos ir smailios snieguotų ugnikalnių kepurės, atsispindinčios smaragdiniame ežerų vandenyje. Būti su Dievu – tai tikriausiai būti Jo nepaprastos gamtos prieglobstyje. Atmintyje nebeliko senelio, vedlio, mulų, tik aš vienui viena didingoje tyloje žingsniuoju per šią uolų ir augalijos šventyklą. Kvėpuoju tyru, šaltu ir drėgnu lietaus oru, einu klimpdama į purvo ir sutrešusių lapų kilimą, mane kiaurai smelkia žemės kvapas, lyg špaga smaigstydamas kaulus. Jaučiu, kad, lengvais žingsniais žygiuodama siaurais ūkanotais takais, vis dėlto niekada nesugebėsiu ištrūkti iš šios nepažįstamos vietos, iš visų pusių apsupta šimtamečių medžių, išvartų, svaigiai kvepiančių žievių ir šaknų, styrančių virš žemės nelyginant sužalotos augalų rankos. Prie veido limpa stori voratinkliai, tikri nėriniai, ištempti nuo vieno tako krašto iki kito, nusagstyti rasos perlais ir uodais blizgančiais sparneliais. Šen bei ten lyg žėrintys karoliukų vėriniai sužimba tai baltųjų, tai rausvųjų váiskių ir kitokių šiame aukštyje augančių gėlių žiedai. Čia juntamas dievų alsavimas, aukščiausiųjų esybių buvimas šiame rojaus kampelyje tarp prarajų ir aukštutėlių juodų uolų sniegynų taip nugludintomis sienomis, kad jos atrodo lygios lygutėlės kaip marmuras. Vanduo, visur vanduo. Raitosi ilgomis krištolinėmis gyvatėmis, almėdamas pro akmenų plyšius, slapčiausiomis kalnų vagomis, tolėliau šniokšdamas upeliais, kriokliais. Netikėtai krūpteléju, šalia suklikus paukščiui arba dunkstelėjus nuo kalno riedančiam akmeniui, tačiau tose neapžvelgiamose platybėse netrukus

vėl įsiviešpatauja visiška ramybė, ir aš susigriebiu, jog verkiu iš laimės. Kelionė pilna kliūčių, slaptų pavojų, tačiau pagaliau randu tokią trokštamą vienatvę ir nenusakomą grožį – tai lyg mano gyvenimo kelias. Beje, tai mano švenčiausias atminimas, mano šalies atminimas: kai sakau – Čilė, prieš akis matau šį vaizdą. Visą savo gyvenimą aš stengiausi patirti malonumą, kurio niekas negali pranokti, nei pats svaigiausias orgazmas, nei patys karščiausi plojimai.

Kiekvienais metais, vos prasidėjus laisvųjų imtynių sezonui, senelis mane vesdavosi į Kaupolikano teatrą. Apsirengdavau išeiginiais drabužiais, apsiaudavau juodais lakiniais bateliais, apsimaudavau baltutėles pirštinaites, visiškai nederančias susirinkusios prastuomenės aplinkoje. Šitaip išsipusčiusi, stipriai įsikibusi į senelio ranką, skindavausi kelią per staugiančių žiūrovų minią. Mudu visada atsisėsdavome pirmoje eilėje, kad *matytume kraują*, kaip sakydavo Tata, iš anksto mėgaudamasis žiauriu reginiu. Kartą ant mūsų nuvirto vienas gladiatorius, kaip tarakonus pritrėkšdamas mus prakaitu pasruvusiu savo kūnu. Senelis, iš anksto nepasiruošęs tokiai akimirkai, sutriko: užuot lazda išvelėjęs jam kailį, kaip visada žadėdavo pasielgti, nuoširdžiai paspaudė ranką, o žmogėnas, lygiai taip pat suglumęs, nedrąsiai jam nusišypsojo. Tai buvo vienas pačių didžiausių mano vaikystės sukrėtimų: Tata nusileido nuo barbarų Olimpo, kur taip ilgai sėdėjo vieninteliame soste, ir tapo paprasčiausiu žmogumi. Man regis, nuo to laiko pradėjau maištauti. Minios numylėtinis buvo Angelas, gražuolis ilgais šviesiais plaukais, apsisiautęs auksinėmis žvaigždėmis nusagstyta mėlyna mantija, baltais batais ir juokingomis, gėdą vos dengiančiomis glaudėmis.

Kiekvieną šeštadienį jis eidavo lažybų iš savo ilgų šviesių plaukų, stodamas į kovą su grėsminguoju Kuramotu, mapučių genties indėnu, kuris, vaidindamas japoną, vilkėdavo kimono ir avėdavo medinėmis klumpėmis. Jiedu įsiveldavo į įspūdingas grumtynes, kandžiodavosi, stengdavosi nusukti vienas kitam sprandą, įspirti į kiaušius, išplėšti akis, o senelis tuo tarpu klykdavo su berete vienoje rankoje ir lazda kitoje: „Nudėk jį! Nudėk jį!“ – tiek vienam, tiek kitam, nes jam būdavo nė motais, katras paims viršų. Kuramotas laimėdavo dvejas imtynes iš trejų, tuomet teisėjas ištraukdavo žėrinčias žirkles, ir, pagarbiai tylint susikaupusiems žiūrovams, netikras japonas nukirpdavo varžovui garbanas. Kas savaitę vis pasikartodavo tas pats stebuklas: Angelas pasirodydavo ilgais ligi pečių plaukais, ir tai buvo nepaneigiamas jo dieviškosios kilmės įrodymas.

Vis dėlto didžiausią įspūdį darydavo Mumija, ilgus metus naktimis kėlusi man siaubą. Teatre prigesdavo šviesos, kažkas paleisdavo džeržgiančią plokštelę, pasigirsdavo laidotuvių maršas ir pasirodydavo du egiptiečiai profiliu su deglais rankose, lydimi keturių žmonių, ant neštuvų nešančių išmargintą sarkofagą. Pastačiusi sarkofagą ringe, eisena atsitraukdavo per du žingsnius, giedodama kažkokia mirusiąja kalba. Apmirę žiūrėdavome, kaip pakyla karsto antvožas ir išlipa perdėm sutvarstyta panaši į žmogų būtybė, tačiau, sprendžiant iš to, kaip stūgaudavo ir kumščiais daužydavosi krūtinę, atrodė kuo geriausios sveikatos. Tiesa, žmogystė nebuvo tokia mikli kaip kiti imtynininkai, tik spardydavosi ir, kumščiu smogdama nelyginant vėzdu, tiesiu smūgiu patiesdavo savo priešininkus ant virvių arba pritvodavo teisėją. Kartą ji pavaišino baisiu kumščio smūgiu Tarzaną, ir senelis pagaliau galėjo namie parodyti kelis raudonus taš-

kus ant savo marškinių. „Čia ne kraujas ir apskritai netgi nepanašu į kraują, stačiai pomidorų padažas, ir tiek“, – suniurzgė Margara, pamerkdama marškinius į šarmą. Visi tie personažai paliko ryškų pėdsaką mano atmintyje, ir po keturiasdešimties metų aš pabandžiau juos atgaivinti viename apsakyme, bet pasirodė, jog neišdildomą įspūdį padarė tik vienas jų: Našlys. Tai buvo menkas žmogelis, penktą dešimtį brendantis juodą vargą; tikras antiherojus, jis lipdavo į ringą senoviniu maudymosi kostiumu, kokiu vilkėdavo vyrai šimtmečio pradžioje, juodu vilnoniu ištisiniu kostiumu su kelnaitėmis iki kelių ir petnešomis. Beje, tiesą pasakius, labiausiai sugraudindavo guminė maudymosi kepuraitė. Žiūrovai jį pasitikdavo švilpimu, užgaulėmis, grasinimais, apmėtydami viskuo, kas pakliūva, tačiau, vos nuskambėjus gongui ir teisėjo švilpukui, sužvėrėję žiūrovai šiaip ne taip apsiramindavo. Laibučiu notaro balseliu Našlys pranešdavo, jog tai jo paskutinė kova, nes jau strėnų nebepavelka ir, be to, jaučiasi labai prislėgtas, mirus šventajai žmonai, tegul ji ilsisi ramybėje. Doroji moteris pakilusi į dangų, palikdama jį su dviem mažyliais. Kai triukšmas salėje pasidarydavo ne ką silpnesnis nei kautynių lauke, pro virves įlįsdavo du pažiūrėti liūdni bambliai ir, apkabinę Našliui kojas, imdavo melsti, kad tik nestotų į grumtynes, nes gali numirti. Salėje staiga įsiviešpataudavo tokia gūdi tyla, jog aš imdavau patyliukais deklamuoti savo mėgstamiausią eilėraštį: *Du našlaitėliai suklupę kapuos / susiėmę už rankų skausmingai rypuos / mels Viešpatį Dievą prie tėvo kapelio / malonės velioniui vargšai vaikeliai.* „Liaukis“, – niuktelėdavo man į pašonę perbalęs senelis. Springdamas ašaromis, Našlys paaiškindavo, jog turi užsidirbti duonos kąsnį ir susiremti su Teksaso Žudiku. Milžiniškame teatre būdavo galima išgirsti stryktelėjant

blusą, kankynių ir kraujo ištroškusios minios geismas bemat virsdavo ašaringa užuojauta, ir ringą užpildavo maloningas monetų ir banknotų lietus. Našlaičiai mikliai surinkdavo visą grobį ir tekini dingdavo nuo scenos, tuo tarpu į ringą, pliaukšėdamas botagu, įžengdavo pilvotas Teksaso Žudikas, nežinia kodėl apsirengęs romėnų galerų irkluotojo drabužiais. Savaime aišku, Našlys gaudavo į kailį kaip reikiant, tačiau nugalėtojas galėdavo išeiti tik saugomas ginkluotų gvardiečių, kad žiūrovai nesudraskytų jo į skutelius, na o mėlynėmis nusėtą Našlį drauge su vaikais išnešdavo ant neštuvų geraširdžiai, apiberdami juos saldumynais, pinigais ir linkėjimais.

– Vargšelis, kokia nelaimė netekti žmonos! – nuoširdžiai susijaudinęs, sakydavo senelis.

Septintojo dešimtmečio pabaigoje, kai dirbau žurnaliste, man teko rašyti reportažą apie *kečaskaną** – taip Tata vadino tą neįprastą sportą. Būdama dvidešimt aštuonerių, aš dar tikėjau savo profesijos objektyvumu, ir man atrodė, jog svarbiausias mano tikslas – pasakoti apie tų vargšų imtynininkų varganą gyvenimą, pasakyti tiesą, kad tas kraujas – tai pomidorų padažas, kad išplėštos akys Kuramoto naguose – stiklinės, kad nugalėtasis, „neregys“, išeina klykdamas ir klupdamas, dangstosi veidą raudonais dažais nutepliotomis rankomis, kad Angelo perukas – sukandijęs, o pats Angelas toks senas, jog puikiausiai galėtų būti geriausio Garsijos Markeso apsakymo *Labai senas ponas dideliausiais sparnais* prototipu. Senelis perskaitė mano straipsnį sukandęs dantis ir pasipiktinęs visą savaitę nekalbėjo su manimi.

* Turima galvoje kečas (angl. *catch as catch can*) – profesionaliosios imtynės.

* * *

Vaikystėje visos mano vasaros prabėgdavo pajūryje, kur prie pat kranto mano artimieji turėjo didelį apgriuvusį namą. Važiuodavome ten gruodį*, prieš pat Kalėdas, o namo grįždavome vasario pabaigoje, nudegę saulėje, prisivalgę vaisių ir žuvies. Šiandien kelionė greitkeliu užtrunka ne ilgiau kaip valandą, o anksčiau tai būdavo odisėja, užsitęsianti ištisą dieną. Ruoštis pradėdavome gerokai prieš savaitę, kraudavome į skrynias maistą, paklodes ir rankšluosčius, imdavome krepšius su drabužiais, narvelį su papūga, tikra akiplėša, kuri galėjo kaip niekur nieko nukąsti pirštą kiekvienam, kas tik išdrįsdavo ją paglostyti, ir, žinoma, kalę Pelviną Lopes-Pun. Namie likdavo tik virėja su sulaukėjusiomis katėmis, medžiojančiomis peles ir balandžius. Senelis turėjo juodą anglišką automobilį, sunkų kaip tankas, su bagažine ant stogo, kur sukraudavome ištisą kalną ryšulių. Pelvina keliaudavo atviroje dėžėje drauge su pintinėmis užkandžių, tačiau prie jų nelįsdavo, nes, vos išvydusi skrynias ir lagaminus, iškart šuniškai apsnūsdavo. Margara visada prisikraudavo indų, marškų, amoniako ir butelį ramunėlių arbatos, šleikščiai salsvo naminio gėrimo, abejotino vaisto skrandžiui sutraukti, tačiau nuo pykinimo negelbėdavo jokios atsargumo priemonės. Dar neišvažiavus iš Santjago, mamai, mums, trims vaikams, ir kalei jau būdavo bloga, vaitodavome lyg galą daromi, vos atsidūrę greitkelyje, o vingiuotu keliu kylant į kalnus, mums visai užgesdavo saulės šviesa. Priverstas kas žingsnis sustoti ir leisti mums, leisgyviams, išlipti, įkvėpti gryno oro, pamankštinti nutirpusias kojas, senelis prakeik-

* Čilė yra Pietų pusrutulyje, vasara ten prasideda gruodžio pabaigoje.

davo atostogų išvykas, nes jam tekdavo vairuoti automobilį. Retkarčiais jis stabtelėdavo pakelėje prie ūkininkų sodybų nusipirkti ožkos sūrio, aguročių, stiklainio medaus. Kartą nusipirko kalakutą, tikėdamasis jį nupenėti, pirko iš nėščios ūkininkės tokiu dideliu pilvu, jog, rodės, tuojau pat gimdys, ir, kaip paprastai būdamas labai paslaugus, pasisiūlė pats jį pagauti. Nors ir kaip mus pykino, vis dėlto negalėjome nesijuokti grožėdamiesi nepamirštamu reginiu, kaip raišas senis pašėlusiai vaikosi paukštį. Galiausiai jam pavyko riestuoju lazdos galu nutverti jį už kaklo, tuomet puolė ant viršaus, sukeldamas debesį dulkių ir plunksnų. Paskiau pamatėme, kaip jis, visas apdergtas, grįžta atgal prie automobilio, po pažastimi pasispaudęs laimikį suraišiotomis kojomis. Niekas nė neįsivaizdavo, kad taip galėtų nutikti: kelioms minutėms pamiršusi savo negalią, kalė vienu matu nukando paukščiui galvą, seneliui dar nespėjus atsisėsti prie vairo. Buvo neįmanoma nuplauti kraujo, jo dėmės liko įsigėrusios į automobilį – amžinas pragaištingų kelionių atminimas.

Vasarvietėje viešpataudavo moterys ir vaikai. Didysis paplūdimys buvo rojaus kampelis, kol ten įsikūrusi naftos perdirbimo įmonė galutinai užteršė tyrą jūros vandenį ir išbaidė sirenas, kurių jau nebegirdėti pakrantėse. Dešimtą valandą ryto ateidavo uniformuotos auklės su vaikais. Susėsdavo visada toje pačioje vietoje ir megzdamos akies krašteliu stebėdavo savo auklėtinius. Pačiame paplūdimio viduryje, po skėčiais ir stoginėse, įsitaisydavo kilmingų giminių palikuonys, didelių dvarų savininkai, po kairei – naujaturčiai, turistai ir viduriniosios klasės vasarotojai, nuomojantys namus kalvose, o dešinėje – kuklūs vienadieniai poilsiautojai, atvykstantys iš sostinės išklerusiais autobusiukais. Visi vilkėjo daugmaž vienodais maudymosi kostiumais, tačiau

kiekvienas beregint atsidurdavo savo vietoje. Čilėje aukštuomenės žmonės apskritai iš pažiūros atrodo kaip europiečiai, bet, leidžiantis visuomenės socialiniais ir turtiniais laiptais žemyn, vis labiau ryškėja indėnų bruožai. Klasinė sąmonė tokia stipri, jog niekada nesu mačiusi, kad kas nors išdrįstų peržengti nubrėžtą ribą. Vidurdienį ateidavo motinos plačiomis šiaudinėmis skrybėlėmis, nešinos buteliais morkų sulčių, kuriomis tuo metu naudodavosi trokštančiosios greitai įdegti. Apie antrą valandą, saulei pakilus į patį zenitą, visi išsiskirstydavo pietų ir pokaičio, ir tuomet pasirodydavo jaunimas, kuriam iš pažiūros viskas nusibodę: žydinčios merginos ir akiplėšos jaunuoliai, sugriūdavo ant smėlio, rūkydavo ir glaustydavosi, kol pagaliau įkaitę bėgdavo į jūrą atsivėsinti. Penktadieniais vakarop iš Santjago atvažiuodavo šeimų tėvai, ir šeštadieniais bei sekmadieniais paplūdimys pažiūrėti pasikeisdavo. Vilkėdamos pačiais gražiausiais maudymosi kostiumėliais, su skrybėlėmis, motinos išsiųsdavo vaikus pasivaikščioti su auklėmis ir, susėdusios būreliais, stengdavosi viena per kitą atkreipti vyrų dėmesį: tuščias darbas, nes tie beveik nežiūrėdavo į jas, karštai aptardami politikos naujienas – vienintelė pokalbių tema Čilėje – ir skaičiuodami minutes, kada pagaliau galės grįžę namo prisišveisti ir prisigerti kaip kazokai. Mama priešpiet degindavosi saulėje, kaip imperatorė atsisėdusi pačiame vidury paplūdimio, o vakarop eidavo lošti į kazino, kur buvo prasimaniusi savotišką sistemą ir kas dieną išlošdavo nemažai pinigų smulkioms išlaidoms. Baimindamasi, kad klastingos bangos nenuplautų mūsų į jūrą, Margara mus pririšdavo virvėmis, vieną galą apsivyniojusi aplink liemenį, ir kuo ramiausiai vieną po kito megzdavo megztinius žiemai; pajutusi timptelėjant virvę, kilstelėdavo akis pažiūrėti, kuris mūsų pakliuvo į bėdą, ir

išvilkdavo nelaimėlį į sausumą. Mes kas dieną kęsdavome tokį pažeminimą, tačiau beregint pamiršdavome kitų vaikų patyčias, kai tik įbrisdavome į vandenį. Maudydavomės, kol pamėldavome sušalę, rinkdavome kriaukles ir kiaukutus, valgydavome pyragaičius su smėliu, aptirpusius citrininius ledus, kuriuos pardavinėjo kurčnebylis, traukdamas juos iš vežimėlio, prikrauto druska apibarstytų ledo luitų. Vakare mama imdavo mane už rankos ir vesdavosi ant uolų palydėti saulės. Norui sugalvoti laukdavome tos akimirkos, kai, saulei dingstant už horizonto, nelyginant žalia liepsnelė tvykstelėja paskutinis spindulys. Aš visada norėdavau, kad mama niekada neištekėtų, o ji, man regis, priešingai, norėjo ko kita. Ji dažnai man minėdavo Ramoną, ir iš jos pasakojimų įsivaizdavau jį kaip užburtą princą, kurio pagrindinė dorybė – gyventi už devynių jūrų. Tata mus palikdavo prie vandenyno vasaros pradžioje ir beveik tuojau pat grįždavo į Santjagą, tai būdavo vienintelė proga pasidžiaugti tam tikra ramybe: jam patiko gyventi ištuštėjusiuose namuose, žaisti golfą ir kortomis Sąjungos klube. Kartais pasirodydavo kurį savaitgalį vasarvietėje, nusiteikęs anaiptol ne tinginiauti, o, priešingai, išbandyti savo jėgas – ištisas valandas plaukiodavo ledinėje jūroje, nardydamas per aukštas bangas, žuvaudavo arba remontuodavo nuo drėgmės griūvančius namus. Dažnai nuveždavo mus į artimiausią tvartą atsigerti šviežiai pamelžto šilto karvės pieno, ten būdavo tamsu ir dvokdavo, o darbininkas nešvariomis rankomis melždavo tiesiai į skardinius puodelius. Mes gerdavome riebų šiltą pieną, nupūsdami putose plaukiojančias muses. Senelis, visiškai nesirūpinęs higiena, laikėsi nuomonės, jog vaikai įgyja imunitetą tiesiogiai prisiliesdami prie užkrato šaltinio, ir kvatodavo džiūgaudamas, kai mes prarydavome gyvą musę.

Vietiniai gyventojai žiūrėjo į užplūdusius vasarotojus ir priešiškai, ir palankiai. Tai buvo paprasti žmonės, beveik visi žvejai arba smulkūs prekijai, paupyje turėjo po sklypelį žemės, kur augino pomidorus ir salotas. Jie didžiuodavosi, kad jų miestelyje ramu, niekad nieko neatsitinka. Vis dėlto vieną žiemos rytą žmonės rado nukryžiuotą garsų dailininką – prikaltą burlaivyje prie stiebo. Tik iš nuogirdų žinojau apie tą įvykį, vaikams buvo nevalia domėtis tokiais dalykais, bet po kelerių metų vis dėlto sužinojau, kas tuomet atsitiko. Miestelio žmonės kaip susitarę stengėsi sumėtyti pėdas, ištrinti visus pėdsakus, kad neliktų jokių įrodymų. Policija, savo ruožtu, nelabai stengėsi išaiškinti žiaurų nusikaltimą, nors visi puikiai žinojo, kas dailininką prikalė prie stiebo. Menininkas ištisus metus gyveno savo namuose prie jūros, tapė paveikslus, klausėsi klasikinės muzikos įrašų – turėjo didelę plokštelių kolekciją, eidavo pasivaikščioti su šunimi, grynaveisliu afganų kurtu, tokiu lieknu, jog žmonės kalbėjo, kad tai mišrūnas, gimęs sukryžminus kalę su ereliu. Patys išvaizdžiausi žvejai, pozuojantys dailininkui, netrukus tapo jo sugėrovais. Naktimis miestelio pakraštyje būdavo girdėti muzikos garsai, ir jaunuoliai dažnai negrįždavo namo arba pasirodydavo darbe tik po kelių dienų. Motinos ir jaunos žmonos bergždžiai stengdavosi susigrąžinti savo sūnus ir vyrus namo, kol pagaliau, kantrybei išsekus, vieną vakarą slapčia susitarė padaryti tam galą. Įsivaizduoju, kaip jos kuždasi megzdamos tinklus, merkia viena kitai turgaus sumaištyje, pagaliau nutaria surengti raganų puotą. Tą naktį kaip šešėliai paplūdimiu prisėlinusios prie didelio namo, tyliai įsliūkino į vidų, stengdamosi neprižadinti kietai miegančių girtų artimųjų, ir padarė tai, ką buvo nutarusios, net rankos nesudrebėjo, kai tvatino plaktukais. Anot gandų, lieknąjį afganų kurtą ištiko toks pat likimas.

Kartais man tekdavo lankytis varganose žvejų lūšnelėse, atsiduodančiose ugniakurų pelenais ir žuvų maišais, ir mane visada apimdavo gėda, kaip ir atsidūrus mūsų tarnų gyvenamuose kambariuose. Senelio namuose, ilguose kaip geležinkelio vagonas, gipsinės pertvaros buvo tokios plonos, kad naktimis susipindavo mūsų sapnai, nuo sūrios drėgmės rūdijo kanalizacijos vamzdžiai ir metaliniai daiktai, graužiami tarytum pražūtingų raupsų. Kasmet tekdavo viską perdažyti, išardyti čiužinius, išplauti ir išdžiovinti saulėje sušutusias, nuo drėgmės suplėkusias vilnas. Namas stovėjo prie kalvos, kurios šlaitą Tata nurėžė kaip tortą, negalvodamas apie dirvos eroziją; laimė, ten atsivėrė nesenkanti versmė, drėkindama išvešėjusius ištisus metus žydinčių rausvų ir mėlynų hortenzijų brūzgynus. Kalvos viršūnėje, į kurią vedė be galo ilgi laiptai, gyveno žvejo šeima. Jo sūnus, vaikinas pūslėtomis rankomis, įdiržusiomis beplėšiant moliuskus nuo uolų, kartą nusiviliojo mane į mišką. Man buvo aštuoneri. Per pačias Kalėdas.

Grįžkime prie Ramono, vienintelio mamos mylimojo, kuris galėtų mus sudominti, nes į visus kitus ji nelabai kreipė dėmesį, ir jie pradingdavo, nepalikę jokio pėdsako. Ramonas, išsiskyręs su žmona, grįžusia į Santjagą su vaikais, dirbo Bolivijos ambasadoje, taupydamas kiekvieną sentavą, kad išgalėtų sukaupti užtektinai pinigų ir paskelbti savo santuoką niekine: Čilėje, kur skyrybos neįteisintos įstatymu, tai įprasta procedūra, tenka griebtis įvairių gudrybių, apgaulės, melagingų liudijimų. Per tuos ilgus atidėliojamos meilės metus jis pasikeitė iš esmės, nusikratė tėvo įdiegto kaltės jausmo ir nutolo nuo religijos, varžiusios jį kaip tramdo-

mieji marškiniai. Aistringais laiškais ir gana retais telefono skambučiais jis sugebėjo įveikti tokius pavojingus varžovus kaip dantistas, kuris, laisvalaikiu rodydamas mago triukus, ištraukdavo gyvą triušį iš puodo su verdančiu aliejumi, arba greitpuodžių karalius, įdiegęs tą ryką mūsų šalyje ir padaręs galą neskubrios vietinės virtuvės tradicijoms, ir daugelis kitų, kurie galėjo būti mūsų patėviai. Pavyzdžiui, Benchaminas Vjelis, mano numylėtinis, aukštas ir tiesus kaip ietis, kvatojantis užkrečiamu juoku, tuo metu dažnas svečias senelio namuose. Mama tvirtina, jog savo gyvenime mylėjusi tik vieną žmogų – Ramoną, o kadangi jiedu abu tebėra gyvi, neketinu to ginčyti. Mums išvykus iš Limos, po dvejų metų jie bandė susitikti kažkur Čilės šiaurėje. Mama labai rizikavo, važiuodama į tą slaptą pasimatymą: žengdama šį žingsnį, ji ryžtingai pasuko užgintu keliu, galutinai atsisakė apdairaus banko tarnautojos gyvenimo būdo, tėvo namuose tarp keturių sienų pasilaidojusios doros našlės vardo, – visus skrupulus nugalėjo ilgai tramdomas geismas ir jaunystės įkarštis. Ji ruošėsi tam nuotykiui kelis mėnesius, tardamasi su vieninteliu patikėtiniu – dėde Pablu, jis neklausė ir net nenorėjo žinoti nei kas yra jos mylimasis, nei kaip toli pažengę jų santykiai, stačiai nupirko seseriai patį madingiausią kelionės kostiumėlį ir įkišo į piniginę pluoštą banknotų – tam atvejui, kaip pasakė, jeigu pusiaukelėje ji apsigalvotų ir nuspręstų grįžti namo, – ir, netardamas daugiau nė žodžio, nuvežė į oro uostą. Ji išvažiavo nepaisydama senelio, nieko jam neaiškindama, nes buvo tikra, kad jis niekada nesugebėtų suprasti visagalės meilės balso. Kai po savaitės ji parskrido, patenkinusi savo širdies geismą ir visiškai pasikeitusi, oro uoste ją pasitiko Tata juoda eilute, tragiškai rimtas ir orus, žengė jos link išskėtęs rankas ir, atleisdamas

be žodžių, priglaudė prie krūtinės. Man rodos, tomis akimirksniu praskriejusiomis dienomis Ramonas tesėjo savo aistringiausius pažadus, kaip tik todėl mama ir apsisprendė laukti ilgus metus, tikėdamasi, kad galų gale jis sugebės išsivaduoti iš pirmosios santuokos varžtų. Ilgai netrukus visiems išdilo iš atminties ir tas pasimatymas, ir jo pasekmės. Senelis, niekada netikėjęs meile per atstumą, apie tai nebeužsiminė, o kadangi mama irgi tylėjo, galiausiai pagalvojo, kad negailestingasis laikas bus nuslopinęs tą jausmą dukters širdyje, todėl nepaprastai nustebo, sužinojęs, jog dūsautojas netikėtai atvyko į Santjagą. Na o aš puoliau į paniką, kai tik supratau, kad pasakų princas – ne prasimanymas, o tikras asmuo: man stačiai vidurius susuko pagalvojus, kad, juo susižavėjusi, mama gali mus pamesti. Regis, Ramonas nugirdo, jog horizonte pasirodė paslaptingas jaunikis, kur kas perspektyvesnis už jį, – manau, jog tai buvo Benchaminas Vjelis, bet neturiu įrodymų, – nedvejodamas metė darbą La Pase ir puolė į pirmą lėktuvą, skrendantį į Čilę. Kol jis buvo svetur, niekas per daug nekreipė dėmesio į tai, kad jis negyvena su žmona, tačiau viskas apsivertė aukštyn kojomis, kai tik jis parvyko į Santjagą ir nebegrįžo pas žmoną. Giminės ir draugai sujudo pasiryžę grąžinti jį į šeimos židinį. Kartą, kai Margara su manim ir mano broliais išėjo pasivaikščioti, viena labai padori dama mums suriko į akis: „Jūsų motina – kekšė!“ Matydamas, jog pabėgėlis vyras toks užsispyręs, jo dėdė vyskupas apsilankė pas senelį, prašydamas imtis priemonių. Pagautas krikščioniškosios rūstybės ir apsuptas šventumo aureolės – jau penkiolika metų nebuvo maudęsis, – tiesiai į akis išrėžė jo dukters nuodėmes, išvadindamas ją Betšeba, šėtono siųsta gundyti mirtingųjų. Senelis nebuvo linkęs ramiai klausytis tokių kalbų apie savo šeimos narį

nei juo labiau leistis sutriuškinamas kunigo, nors ir laikomo šventuoju, tačiau suvokė, jog turi žūtbūt išvengti skandalo, kol dar nevėlu. Jis pakvietė Ramoną pokalbio į savo raštinę, norėdamas pagaliau išspręsti tą klausimą, tačiau susidūrė su nepalaužiama valia, tokia pat tvirta kaip ir jo.

– Mudu mylime vienas kitą, – pareiškė jis pagarbiu, bet tvirtu tonu, kalbėdamas dviskaita, nors paskutiniai laiškai ir kėlė abejonių, kad jų meilė – abipusė. – Leiskite man įrodyti, jog esu garbingas žmogus ir galiu suteikti laimę jūsų dukteriai.

Senelis nenuleido nuo jo akių, bandydamas įspėti jo slapčiausius ketinimus, ir tikriausiai apsidžiaugė tuo, ką pamatė.

– Gerai, – pagaliau tarė. – Jeigu jau tokie reikalai, persikelkite gyventi į mano namus, aš nenoriu, kad mano duktė trenktųsi dievaižin kur. Bet noriu jus paprašyti deramai ja rūpintis. Jeigu tik pastebėsiu kokią kvailystę, turėsite reikalą su manimi. Supratote?

– Kuo puikiausiai, – atsakė laikinasis jaunikis truputį drebėdamas, bet nenuleisdamas akių.

Taip prasidėjo besąlygiška menkai tikėtino uošvio ir neteisėto žento draugystė, užsitęsusi trisdešimt metų. Ilgai netrukus prie mūsų namų privažiavo sunkvežimis, iš jo buvo iškelta milžiniška dėžė, pilnutėlė begalės rykų ir dalykų. Pirmą kartą išvydusi dėdę Ramoną, pagalvojau, kad mama juokauja. Nejaugi tai tas pats princas, dėl kurio ji taip dūsavo? Kaip gyva nebuvau mačiusi negražesnio vyro. Ligi tol aš su broliais miegodavau jos miegamajame. Tą naktį mano lova buvo perkelta į lyginimo kambarį, pristatytą spintų su šėtoniškais veidrodžiais, o Pančas ir Chuanas atsidūrė Margaros kambaryje. Aš nesupratau, kad mūsų šeimoje kažkas iš pagrindų pasikeitė, nors pas mus apsilankius tetai Karmelitai,

Ramonas stačiai skriste išskrido pro langą. Visa teisybė man atsiskleidė vėliau. Kartą, kai, grįžusi iš mokyklos neįprastu laiku, kaip paprastai nepasibeldusi įėjau į mamos miegamąjį, pamačiau, kad ji guli pokaičio drauge su tuo nepažįstamuoju, kurį mums liepta vadinti dėde Ramonu. Pavydo kančios mano širdyje išblėso tik po dešimties metų, kai pagaliau sugebėjau susitaikyti su padėtimi. Jis apsiėmė mumis rūpintis, kaip buvo pažadėjęs aną atmintiną dieną Limoje, auklėjo mus kieta ranka ir su šypsena lūpose, nubrėždamas mums tam tikras ribas ir duodamas aiškius nurodymus, nežaisdamas jausmais ir nedarydamas jokių nuolaidų. Dabar aš suprantu, kad jis taikstėsi su mano neklusniu būdu, nesistengdamas pelnyti mano pagarbos ir nė trupučio man nenusileisdamas, kol pagaliau visiškai palenkė mane į savo pusę. Jis man buvo tikras tėvas, ir šiandien galiu nuoširdžiai pasakyti, kad jis išties buvo žavus.

Mamos gyvenimas – tai romanas, kurį ji man uždraudė rašyti; jos paslaptis ir slėpinius galėčiau atskleisti tik penkiasdešimčiai metų prabėgus po jos mirties, bet tuomet, jeigu mano palikuonys įvykdytų mano paskutinę valią ir išbarstytų mano pelenus jūroje, jau būčiau žuvų maistas. Nors mudvi retai esame tos pačios nuomonės, ji – didžiausia mano gyvenimo meilė, užsimezgusi mano pradėjimo dieną ir nenutrūkstanti jau pusė šimtmečio, be kita ko, tai vienintelė tikrai besąlygiška meilė, nei vaikai, nei aistringiausi įsimylėjėliai nesugeba taip mylėti. Dabar ji su manimi Madride. Jai septyniasdešimt, plaukai sidabriniai, veidas raukšlių išvagotas, tačiau žalios akys spindi ta pačia aistra, netgi pastaruosius mėnesius patyrus tiek sielvarto, apgaubusio viską

liūdesio ūku. Mudvi gyvename viešbutyje netoli ligoninės, dviejų kambarių numeryje, turime nedidelę krosnelę ir šaldytuvą. Maitinamės karštu šokoladu ir spurgomis, kurių nusiperkame grįždamos į viešbutį, kartais mažytėje virtuvėlėje išsiverdame tumios lęšių sriubos su dešrelėmis, tokios skanios, kad galėtų Lozorių prikelti iš mirusiųjų. Keliamės paryčiais, kai dar neprašvitę; kol ji budinasi, aš paskubomis apsirengiu ir užkaičiu kavos. Išeinu pirma, pustekine skubu apsnigtomis, apledėjusiomis gatvėmis, o po dviejų valandų ji irgi ateina pas mane į ligoninę. Ištisą dieną mudvi praleidžiame koridoriuje prie intensyvaus gydymo skyriaus durų, mudvi vienos budime iki vėlaus vakaro, kol temstant po darbo ateina Ernestas, o neilgai trukus pamažu renkasi draugai ir vienuolės. Pagal ligoninės taisykles mes galime tik du kartus per dieną peržengti tą grėsmingą slenkstį: apsivelkame žalius chalatus, apsiauname plastikinius kaliošus ir apmirusia širdimi nueiname dvidešimt vieną ilgą žingsnį iki tavo palatos, Paula. Tavo lova pirma iš kairės, palatoje iš viso dvylika lovų, kai kurios tuščios, kai kuriose guli ligoniai: širdininkai, ką tik operuotieji, nelaimingų atsitikimų aukos, kvaišalų padauginę narkomanai, savižudžiai, – jie pabūna kelias dienas ir dingsta, vieni pasveiksta, kiti iškeliauja užkloti drobule. Šalia tavęs lėtai merdėja donas Manuelis. Kartais jis pasikelia, pasižiūri į tave apsiblaususiomis nuo skausmo akimis: „Kokia graži jūsų dukrelė", – sako man. Dažnai mane klausia, kas tau atsitiko, tačiau jis taip nugrimzdęs į savo kančias, jog beregint viską pamiršta, kai tik aš nutylu. Vakar jam pasekiau pasaką, ir jis pirmą sykį atidžiai klausėsi: kartą gyveno princesė, kurią jos krikštamotės gerosios fėjos apdovanojo įvairiausiomis dorybėmis, tačiau, motinai nepastebėjus, piktas raganius įdėjo į jos kūną uždelsto veikimo

bombą. Prabėgo dvidešimt aštuoneri metai, ir visi pamiršo prakeikimą, tačiau laikrodis nenumaldomai skaičiavo minutes, ir nelemties dieną bomba tyliai sprogo. Enzimai pasiklydo jos venų labirinte, ir mergina nugrimzdo į miegą, tokį gilų kaip mirtis. „Tesaugo Viešpats jūsų princesę", – atsiduso donas Manuelis.

Tau aš seku kitokias pasakas, dukrele.

Visą mano vaikystę temdė baimė: bijojau Margaros, kuri manęs nemėgo, bijojau, kad pasirodys tėvas ir mus išsiveš, bijojau, kad gali numirti arba ištekėti mama, bijojau velnio, *nuožmių žaidimų*, to, ką nedorėliai gali padaryti mergaitėms. „Nesugalvok lipti į automobilį, jei tave kviečia nepažįstamas žmogus, nekalbėk su niekuo gatvėje, nesileisk, kad kas nors tave liestų, šalinkis čigonų." Man visada atrodė, jog aš kitokia nei kiti; kiek siekia atmintis, jaučiausi atstumta, buvau svetima tarp artimųjų, savo aplinkoje, bet kuriame būrelyje. Man atrodo, kad vienatvės pojūtis ir paskatino mane rašyti; beieškant atsakymų į klausimus, gimsta knygos. Tokiomis nerimo valandėlėmis vienintelė mano paguoda ir parama būdavo visagalė Memės dvasia, slypinti užuolaidų klostėse. Rūsys buvo tamsi namų erčia, uždara ir užginta vieta, kur įsmukdavau pro langutį. Man būdavo gera toje drėgme dvelkiančioje oloje, žaisdavau ten vaikydama tamsos šešėlius su žvake arba žibintuvėliu, kuriuo pasišviesdama naktimis skaitydavau, palindusi po paklodėmis. Ištisomis valandomis ten tyliai žaisdavau, slapčia skaitydavau, prasimanydavau visokiausių įmantrybių, kokių tik vieniši vaikai sugeba prisigalvoti. Prisinešiau žvakių, pavogusi iš virtuvės, turėjau visą dėžutę duonos trupinių ir džiūvėsių pelėms maitinti. Niekas nenumanė apie mano žygius į žemės gelmes; brazdesių ir šviesos blyksnių nugąsdintos tarnaitės manė, jog ten klaidžioja

senelės dvasia, ir iš tolo lenkėsi tos vietos. Mano požemio karalystėje buvo dvi erdvios patalpos žemomis lubomis ir plūktine asla; ten buvo matyti visi namo griaučiai, kanalizacijos vamzdžių žarnos, elektros laidų perukas. Riogsojo sulūžę baldai, prakiurę čiužiniai, sunkūs senoviniai lagaminai, kadaise klajoję jūrų kelionėse, kurių niekas nebeprisiminė. Metalinėje skrynioje su tėvo inicialais aptikau ištisą rinkinį knygų, pasakišką palikimą, nušvietusį mano vaikystės metus: *Jaunimo literatūros aukso fondą*, Salgarį, Šo, Verną, Tveną, Vaildą, Londoną ir daugelį kitų. Mano galva, jos buvo užgintos, nes priklausė tam T. A., kurio vardo buvo nevalia ištarti, nedrįsau jų išnešti į dienos šviesą ir, pasižibindama žvakėmis, rijau jas su tokiu godumu, kokį sužadina nebent draudžiami dalykai, lygiai taip pat po kelerių metų slapčiomis skaičiau *Tūkstantį ir vieną naktį*, nors, tiesą pasakius, namuose visos knygos buvo prieinamos, niekas neturėjo laiko sekti vaikus, o juo labiau tikrinti, ką jie skaito. Devynerių metų įguliau į Šekspyro raštus, dėdės Ramono pirmąją dovaną, labai gražų leidimą; skaičiau juos daug kartų, nesigilindama į jų literatūrinę vertę, tiesiog mėgaudamasi intriga ir tragiškais likimais, kitaip sakant, malonumo dėlei, kaip anksčiau kad klausydavau radijo vaidinimų, o dabar rašau romanus. Įsitraukdavau į kiekvieną istoriją, lyg tai būtų mano gyvenimas, įsijausdavau į kiekvieną personažą, ypač į nedorėlius, kur kas patrauklesnius negu dori herojai. Mano vaizduotė visada mieliau piešdavo šiurpius reginius. Skaitydama, kaip raudonodžiai nuplėšia skalpą nuo savo priešo galvos, įsivaizduodavau, kad aukos nemiršta, bet kovoja toliau, užsimovę tamprią bizono odos kepurę, kad pro nuogo kiaušo plyšelius neištrykštų smegenys, o paskui jau būdavo nesunku įsivaizduoti, jog ir mintys lygiai taip pat išsivadėja iš smegeninės. Piešdavau

personažus ant kartono lakštų, juos iškirpdavau ir paramstydavau dantų krapštukais – tai buvo mano pirmieji žingsniai į teatro pasaulį. Pasakodavau tas istorijas apdujusiems iš baimės broliukams, paprastai tokias baisias ir mįslingas, kad dienomis jie visko bijodavo, o naktimis juos kamuodavo košmarai. Vėliau, po daugelio metų, tokiomis pat istorijomis šiurpindavau savo vaikus, be kita ko, ir vieną kitą vyrą lovoje, nes intymioje aplinkoje sumaniai papasakota istorija paprastai daro itin stiprų aistrinamąjį poveikį.

Daugeliu atvejų dėdė Ramonas padarė lemiamą įtaką mano charakteriui, nors iš tikrųjų tai pastebėjau tik praslinkus keturiasdešimčiai metų. Jiedu su draugu turėjo išklerusį fordą, ir jis galėjo važinėti pirmadieniais, trečiadieniais, penktadieniais ir kas antrą sekmadienį, o draugas – kitomis savaitės dienomis. Vieną sekmadienį tuo automobiliu jis nuvežė mus – mamą, brolius ir mane – į *Open Door*, sodybą Santjago apylinkėse, kur buvo gydomi ramūs psichikos ligoniai. Tą kraštą jis pažinojo kaip savo kišenę: jaunystėje vasarodavo pas gimines, kurie rūpinosi gydyklos ūkiu. Į sodybos teritoriją įvažiavome kratydamiesi duobėtu keliuku, iš abiejų pusių apaugusiu milžiniškais platanais, nelyginant skliautą išklėtusiais savo lajas virš galvų. Vienoje pusėje plytėjo pievos, kitoje stovėjo keletas pastatų dideliame sode, kur klaidžiojo keli ramūs psichikos ligoniai išblukusiais chalatais; atkūrę prie automobilio, visu balsu pratrūko šaukti „sveiki, sveiki“, bandydami pro langus įkišti rankas ir galvas. Išsigandę mes susigūžėme ant sėdynių, dėdė Ramonas tuo tarpu sveikinosi su jais, vardu kreipdamasis į kiekvieną: kai kurie jų buvo jo vaikystės žaidimų draugai ir čia gydėsi jau ilgus metus. Jis pasiderėjo su sargu, ir šis įleido mus į sodą už prieinamą kainą.

– Lipkit lauk, vaikai, pamišėliai geri žmonės, – sušuko jis. – Galite karstytis po medžius, valgyti kiek tinkami ir prikrauti štai šitą maišą. *Mes beprotiškai turtingi.*

Nežinau, kaip jis įkalbino ligonius mums padėti. Netrukus visiškai nustojome jų bijoti ir galiausiai, įsikorę į medžius, rijome abrikosus, išsiterliodami sultimis, plėšėme juos saujomis ir bėrėme į maišą. Atsikąsdavome ir, jeigu pasirodydavo, jog dar nelabai saldus, mesdavome žemėn ir skindavome kitą. Svaidėmės prinokusiais abrikosais, kurie ištikšdavo, kai pataikydavome vienas į kitą: tikra orgija, skardint juokui ir tyškant vaisiams. Prisišveitę išsibučiavome atsisveikindami su naujaisiais draugais ir susėdome į senutėlį fordą, tačiau bevažiuodami vėl puolėme prie pilnutėlio maišo ir tol kimšome abrikosus, kol išsipūtė pilvai. Tą dieną pirmąsyk suvokiau, koks geras gali būti gyvenimas. Niekada nepatyriau tokių dalykų su seneliu ar kuriuo kitu iš artimųjų: nepriteklių visi laikė Dievo palaima, o šykštumą – dorybe. Tata retkarčiais atnešdavo kelis pyragaičius ant padėklo, tačiau visada tik tiek, kiek reikia, po vieną kiekvienam – nei daugiau, nei mažiau. Pinigai buvo šventas dalykas, ir mes, vaikai, labai anksti gavome suprasti, kaip sunku juos uždirbti. Senelis buvo labai turtingas, bet tai sužinojau tik daug vėliau. Dėdė Ramonas buvo plikas kaip tilvikas, ir tuomet irgi to nežinojau, nes jis išmokė mus tenkintis mažu. Pačiais sunkiausiais gyvenimo metais, kai atrodydavo, jog visos durys užtrenktos prieš nosį, prisimindavau, kokie gardūs buvo abrikosai, ir pasiguosdavau ta mintimi, kad gausybės ragas visada pasiekiamas, jeigu tik moki jo ieškoti.

* * *

Mano vaikystės prisiminimuose gausu tragedijų, beje, man regis, kaip ir visų žmonių, nes menkniekiai išdyla iš atminties, na o aš, be kita ko, turiu polinkį į tragedijas. Sakoma, jog charakterį lemia geografinė aplinka. Esu kilusi iš be galo gražios, bet negandų niokojamos šalies: vasarą sausra, žiemą potvyniai, vargšus pjauna plaučių uždegimas, kalnuose tirpsta sniegas, išsilieja upės, jūroje įsisiautėja tokios bangos, jog be niekur nieko išmeta laivą į sausumą ir palieka riogsoti vidury paplūdimio; dega miškai ir išsiveržia ugnikalniai; apninka mėlynosios musės, sraigės ir skruzdėlės; kartais žemė ima drebėti, lyg būtų atėjusi pasaulio pabaiga, o šiaip ji dreba kone kas dieną, ir žmonės nekreipia į tai dėmesio... Ir jeigu prie to, kad pusė šalies gyventojų skursta, pridėtume atskirtį, per akis pakaktų medžiagos gerai melodramai.

Kalė Pelvina Lopez-Pun, kurią, vos man gimus, paguldė į lopšį, kad apsaugotų nuo užkratų ir alergijų, pasirodė besanti labai vaisinga: kas pusė metų ji pasilakstydavo su pirmu gatvėje pasitaikiusiu šunimi, nors ir kaip išradingai mama stengdavosi to išvengti, pavyzdžiui, užmaudama jai gumines kelnaites. Atėjus rujos metui, ji prikišdavo užpakalį prie geležinės sodo tvoros, ir iškart susidarydavo eilė šunų, nekantraujančių su ja pasimylėti pro pinučius. Kartais, iš mokyklos grįžusi namo, pamatydavau, kad vienoje tvoros pusėje kaukia susirakinusi Pelvina, kitoje – koks nors šuo, o dėdės, leipdami iš juoko, bando juos išskirti, kibirais pildami ant jų šaltą vandenį. Vėliau Margara nuskandindavo visą šunyčių vadą, kaip skandindavo ir kačiukus. Vieną vasarą jau buvome beišvykstą atostogų, tačiau kelionę teko atidėti, nes kalė rujojo, ir mes negalėjome jos vežtis: pajūryje būtų neįmanoma jos uždaryti, o guminės kelnaitės, kaip jau ne kartą įsitikinome, pašokus tokiai nesutramdomai aistrai

negelbėjo. Tata taip siuto, jog mama pagaliau apsisprendė ją parduoti ir padavė į laikraštį skelbimą: „Daili buldogų veislės kalė, atvežta iš užjūrio, ieško mylinčių šeimininkų." Ji mums viską išaiškino, bet mums pasirodė, jog tai niekšybė, ir pagalvojome, kad jeigu ji nori nusikratyti Pelvinos, vadinasi, galėtų lygiai taip pat nusikratyti ir mūsų. Veltui ją maldavome: šeštadienį pasirodė sutuoktinių pora, panorusi mūsų kalės. Pasislėpę po stalu, matėme, kaip, viltingai šypsodama, Margara lydi juos į svetainę. Ta moteris nemėgo Pelvinos ne ką mažiau nei manęs. Netrukus mama nuėjo ieškoti Pelvinos, norėdama ją parodyti galimiems pirkėjams. Ji aplakstė visus namus, kol pagaliau rado kalę vonios kambaryje, kur mes ją paslėpėme, nuskutę kailį ant nugaros ir tą vietą ištepę gyvsidabrio tepalu. Laužydamasi į vidų ir liepdama tuojau pat atidaryti duris, mama pagaliau įsiveržė į vonios kambarį, Pelvina kaip strėlė šovė laiptais žemyn ir vienu šuoliu stryktelėjo ant sofos, ant kurios sėdėjo pirkėjai. Išvydę nuplikusius lopus, jie suklikę puolė prie durų, bijodami apsikrėsti. Po trijų mėnesių Margara nugaišino dar šešetą šunyčių, ir mes degėme iš gėdos, kaltindami save dėl jų mirties. Ilgai netrukus Pelvina mįslingai nugaišo, ir aš įtariu, kad Margara bus prikišusi prie to nagus.

Tais pačiais metais mokykloje sužinojau, kad ne gandrai atneša vaikus, o kad jie auga kaip aguročiai motinos pilve, ir kad nėra jokio Kalėdų Senelio – stačiai tėvai nuperka dovanas. Pirmoji naujiena manęs nė kiek nesujaudino, nes tuo metu dar neketinau turėti vaikų, tačiau antroji mane sukrėtė. Nutariau budėti visą Kalėdų naktį ir sužinoti teisybę, tačiau, nors ir kaip laikiausi, miegas vis dėlto mane įveikė. Abejonių draskoma, buvau parašiusi klastingą laišką, prašydama neįmanomų dalykų: kito šuniuko, daug draugų ir žaislų. Atsibu-

dusi Kalėdų rytą, radau dėžutę su temperos dažais, teptukais ir gudriu nelaimingojo Kalėdų Senelio laiškeliu, parašytu įtartinai panašia į mamos braižą rašysena: girdi, jis negalėjęs man atnešti to, ko prašiau, norėdamas mane pamokyti, kad nebūčiau tokia godi, bet užtat jis siūląs ant kambario sienų nusipiešti šuniuką, draugų ir žaislų. Apsižvalgiusi pamačiau, kad nebėra rūsčių senovinių portretų nei sielvartingo Švenčiausiosios Jėzaus Širdies paveikslo, o ant plikos sienos prie savo lovos išvydau spalvotą reprodukciją, iškirptą iš meno albumo. Buvau taip nusivylusi, jog keletą minučių stovėjau kaip apdujusi, bet galiausiai atsipeikėjusi ėmiau apžiūrinėti reprodukciją: pasirodo, tai buvo Marko Šagalo paveikslas. Iš pradžių, išskyrus gaivališkai nutepliotas dėmes, nieko neįžiūrėjau, bet netrukus nedideliame popieriaus lape atskleidžiau stebuklingą pasaulį: žydrus jaunavedžius, skrendančius aukštyn kojomis, išblyškusį muzikantą, plaukiantį greta septyniašakės žvakidės, raudoną ožką ir kitokius personažus. Ilgokai spoksojau į spalvų ir daiktų maišatį, kol pagaliau suvokiau, kokia žavi ta padrika kompozicija. Paskiau išgirdau paveikslo muziką: laikrodžio tiksėjimą, smuikų vaitojimą, ožkos bliovimą, sparnų šnarėjimą, begalinį žodžių srautą. Ir užuodžiau kvapus: padvelkė degančiomis žvakėmis, lauko gėlėmis, rujojančiu žvėrimi, moteriškais kvepalais. Visa tai tarytum gaubė palaimingo sapno ūkas, drauge su pokaičio kaitra, rodos, tvino giedros nakties gaiva. Buvau dar pernelyg jauna, kad mokėčiau nagrinėti paveikslą, tačiau prisimenu, kokią nuostabą ir susidomėjimą jis man sukėlė: Šagalas mane skatino pažaisti. Kaip užkerėta galvojau, kaip galima šitaip piešti, nepaisant jokių kompozicijos ir perspektyvos taisyklių, kurias piešimo mokytoja stengėsi įkalti man į galvą. Jeigu Šagalas gali daryti, kas jam užeina ant sei-

lės, kodėl gi man negalima, nutariau, atidarydama pirmąją temperos tūbelę. Metų metus, mėgaudamasi nevaržoma laisve, aš tapiau freskas, kuriose įamžinau savo troškimus, būgštavimus, pyktį, vaikystės abejones ir brendimo kančias. Garbingiausioje vietoje, vidury vešlios floros ir barokinės faunos, nupiešiau nusigręžusį berniuką, lyg žiūrintį į freską. Tai buvo Marko Šagalo portretas – buvau jį įsimylėjusi, kaip įsimyli tik vaikai. Tuo metu, kai įnirtingai tapiau Santjage savo kambario sienas, mano širdies išrinktasis buvo šešiasdešimčia metų vyresnis už mane, garsus visame pasaulyje, po ilgos našlystės metų kaip tik vedęs antrą kartą, ir gyveno pačiame Paryžiaus centre, tačiau atstumas ir laikas – menki formalumai, aš įsivaizdavau, kad Markas Šagalas – mano amžiaus berniukas, ir po daugelio metų, kai jis tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt penktųjų balandį mirė, atsisveikindamas su amžinąja jaunyste, įsitikinau, jog iš tikrųjų jis visada buvo vaikas, toks, kokį piešė mano vaizduotė. Kai, mums išvykstant iš šių namų, atsisveikinau su savo freska, mama man padovanojo sąsiuvinį, kad užsirašinėčiau tai, ką anksčiau piešiau: tai mano gyvenimo užrašai. „Še, imk ir rašyk, kad būtų lengviau širdyje“, – tarė ji. Taip aš ir dariau iki šiol, taip darau ir dabar, margindama šiuos puslapius. Ką daugiau galėčiau daryti? Laiko turiu per akis. Priešaky visas gyvenimas. Norėčiau padovanoti jį tau, dukrele, nes tu netekai savojo.

Čia visi tave vadina vaikeliu, tikriausiai todėl, kad iš veido atrodai kaip tikra mokinukė, tavo plaukai ilgi, ir slaugytojos tau pina kasas. Jos klausė Ernesto, ar negalėtų jų pakirpti, nes sunku juos trinkti, be to, jie veliasi, ir vis dėlto dar ne-

pakirpo, širdis neleidžia. Jos sako, kad plaukai – didžiausia tavo puošmena, nes dar nematė tavo akių: tu guli užsimerkusi. Man regis, jos truputį įsimylėjusios tavo vyrą: jo begalinės meilės tau sugraudintos, stebi, kaip jis, palinkęs prie tavo lovos, kažką kužda, lyg tu galėtum girdėti jo žodžius, – jos irgi norėtų būti taip mylimos. Ernestas nusivelka švarką ir prideda prie tavo sustingusių rankų: „Paliesk, Paula, čia aš, – sako jis, – tai tas pats švarkas, kuris tau labiausiai patinka, prisimeni?“ Jis įrašo slaptas žinutes, kad girdėtum jo balsą per ausines, kai esi viena; atneša kvepalais sudrėkintos vatos ir pakiša po tavo priegalviu, kad visada justum jo kvapą. Mūsų giminės moteris meilė užgriūva nelyginant uraganas, taip atsitiko mamai, kai ji įsimylėjo dėdę Ramoną, taip atsitiko ir tau su Ernestu, ir man su Viliu, ir, man regis, taip bus ir mūsų dukraitėms, ir produkraitėms. Kartą per Naujuosius metus, kai jau gyvenau Kalifornijoje su Viliu, aš tau paskambinau, norėdama per atstumą tave apkabinti, prisiminti praėjusius metus ir paklausti, ko tau palinkėti ateinančiais tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt aštuntaisiais. „Aš norėčiau tokio gyvenimo draugo, kokį tu dabar turi, ir tokios meilės, kokia judu sieja“, – iškart atsakei. Praėjo vos dvi paros, ir tu man paskambinai džiūgaudama.

– Aš turiu tokį draugą, mama! Šį vakarą pobūvyje susipažinau su žmogumi, už kurio netrukus ištekėsiu! – Ir springdama papasakojai man, jog tai buvo lyg žaibo tvyksnis, judu pažvelgėte vienas į kitą ir iš pirmo žvilgsnio supratote, jog esate sukurti vienas kitam.

– Nekvailiok, Paula. Iš kur tu gali žinoti?

– Mane ėmė pykinti, ir aš turėjau išeiti iš pobūvio. Laimė, jis išsekė iš paskos...

Kita motina būtų perspėjusi saugotis tokių aistrų, bet aš neturiu moralinės teisės tavęs mokyti, kad būtum atsargi, tad mudvi pašnekėjome kaip paprastai.

– Nuostabu, Paula. Tu gyvensi su juo?

– Pirmiausia reikia baigti mokslus.

– Tu ketini studijuoti toliau?

– Aš negaliu visko mesti!

– Na, jei likimas tau pasiuntė gyvenimo draugą...

– Liaukis, mamute, aš jo dar nepažįstu.

– Aš irgi dar nepažįstu Vilio, o matai, kaip toli nuėjau. Gyvenimas trumpas, dukrele.

– Tavo amžiuje kur kas trumpesnis negu mano. Gerai, su daktaratu dar palauksiu, tačiau bent jau baigsiu magistrantūrą ir apsiginsiu disertaciją.

Pasakyta – padaryta. Tu baigei mokslus su pagyrimu, paskiau drauge su Ernestu išvykai į Madridą, kur judu susiradote darbą, jis – elektronikos inžinieriaus, tu – savanorės psichologės koledže. Netrukus judu susituokėte. Pirmųjų vedybų metinių dieną tave ištiko koma, ir tavo vyras dovanų atnešė tau meilės istoriją, kurią priklaupęs pakuždomis papasakojo tau į ausį. Slaugytojos žiūrėjo į jus sukrėstos iki širdies gelmių, o gretimoje lovoje verkė Manuelis.

Ak, kūniškoji meilė! Pirmąsyk svaiginantį kaip žaibas jos smūgį patyriau būdama vienuolikos. Vėl siunčiamas į Boliviją, dėdė Ramonas išsivežė mamą su mumis, trimis vaikais. Jie negalėjo susituokti, tad vyriausybė nekompensavo tos neteisėtos šeimos išlaidų. Didelio čia daikto! Jie nekreipė dėmesio į piktus liežuvius, stengdamiesi įveikti visas kliūtis ir išsaugoti savo sunkiai sukurtą namų židinį. Ir jie laimė-

jo: šiandien, prabėgus daugiau nei keturiasdešimčiai metų, jie tapo legendine sutuoktinių pora. La Pasas – nepaprastas miestas, jis taip arti dangaus ir jame toks skaidrus oras, jog auštant galima pamatyti angelus, toks įspūdis, kad tuoj plyš širdis, ir stačiai kvapą gniaužia, kai žvilgsnis nuklysta į perregimus tolius. Kalnų grandinės ir violetinės kalvos, šafranų spalvos uolos ir žemės ploteliai, purpuriniai ir skaisčiai raudoni tonai supa didžiulį slėnį, kuriame plyti šis kontrastų miestas. Prisimenu siauras gatveles, kaip serpantinas vingiuojančias tai įkalnėn, tai pakalnėn, skurdžias krautuvėles, išklerusius autobusus, indėnus spalvingais pončais, pažaliavusiais dantimis amžinai kramtančius kokos lapų gumulus. Šimtai bažnyčių, varpinių ir šventorių, kuriuose tupi indėnės, pardavinėja džiovintą juką ir rusvus kukurūzus drauge su džiovintais lamų embrionais, nepamainomais gydomaisiais kompresais, baidydamos muses ir žindydamos kūdikius. La Paso kvapai ir spalvos įstrigo man į atmintį kaip dalis lėto ir skausmingo brendimo. Vaikystės dienų dviprasmybė pasibaigė kaip tik tada, kai palikome senelio namus. Tą naktį, prieš pat mums išvykstant, tyliai atsikėliau, atsargiai, kad nesugirgždėtų nė vienas laiptelis, nusileidau laiptais, apgraibomis nusėlinau per visą tamsoje skendintį pirmąjį aukštą ir nuėjau prie svetainės užuolaidos, kur manęs laukė Memė. Ji mane nuramino, kad neliūdėčiau: ji pasirengusi iškeliauti drauge su mumis, nes jai nebėra ko veikti šiuose namuose, ir paprašė, kad nueičiau į Tatos kabinetą ir pasiimčiau jos sidabrinį veidrodėlį. „Tuomet aš visada būsiu su tavimi“, – pridūrė ji. Pirmą kartą išdrįsau praverti amžinai uždaras senelio kambario duris. Laikrodis išmušė trečią valandą nakties. Pro žaliuzių plyšelius iš lauko smelkėsi šviesa, ir mano akys greit apsiprato su prieblanda; pamačiau

nejudrų, sustingusį it negyvėlio siluetą, rūstų profilį; senelis gulėjo aukštielninkas po paklode tame kraupių baldų prigrioztame kambaryje. Tokį jį išvydau po trisdešimties metų, kai, apsireiškęs man per sapną, pasakė, kokia turi būti mano pirmojo romano pabaiga. Tyliai priselinau prie rašomojo stalo, praeidama taip arti pro jo lovą, jog pajutau jo našlystės vienatvę, ir atitraukiau vieną stalčių, drebėdama iš baimės, kad jis gali atsibusti ir užklupti mane bevagiant. Veidrodėlį su kaldinto sidabro rankenėle radau prie skardinės dėžutės, kurios neišdrįsau paliesti, nutvėriau jį abiem rankomis ir ant pirštų galiukų atbula išslinkau pro duris. Saugiai grįžusi į lovą, pažvelgiau į tviskantį veidrodėlį, kuriame, kaip ne kartą man buvo sakyta, nakčia pasirodo demonai, ir, man regis, jame atsispindėjo mano apvalus išblyškęs dešimtmetės veidas, bet įsivaizdavau, jog į mane meiliai žiūri Memė, linkėdama labos nakties. Rytą savo freskoje paskutinįsyk nupiešiau ranką, rašančią žodį *sudie*. Tai buvo sumaišties diena, skambėjo prieštaringi įsakymai, mes paskubomis atsisveikinome, vargais negalais užkėlę lagaminus ant automobilio viršaus, ir nurūkome į uostą, ten įlipome į laivą ir išplaukėme į šiaurę; paskiau važiavome siauruoju geležinkeliu, kuris priešistorinės sraigės lėtumu ropštėsi į Bolivijos aukštumas. Man vaidenosi senelis – juoda eilute, su baskų berete ant galvos, pasirėmęs lazda prie namų, kuriuose užaugau, – paskutinis mano vaikystės liudijimas.

La Pase, sutemoms leidžiantis, dangų užlieja gaisai, o naktimis, kai nėra mėnulio, matyti visos žvaigždės, netgi tos, kurios užgeso prieš milijonus metų, ir tos, kurios įsižiebs rytoj. Retkarčiais, kai, atsigulusi aukštielninka sode, žiūrėdavau į šiurpulingą dangų, mane tarytum pagaudavo mirties verpetas, ir man būdavo toks įspūdis, jog krintu,

krintu į bedugnę prarają. Mes gyvenome viename iš trijų namų, kurių langai žvelgė į bendrą sodą. Priešais gyveno garsus okulistas, už mūsų namo – Urugvajaus diplomatas, apie kurį sklido gandai, kad jis homoseksualas. Mes, vaikai, galvojome, jog tai nepagydoma liga, ir sveikindavomės, nuoširdžiai jį užjausdami, o kartą įsidrąsinę paklausėme, ar jis labai kenčia, sirgdamas homoseksualumu. Grįžusi iš mokyklos, aš ieškodavau ramybės ir vienumos tame dideliame, takelių išraizgytame sode, kur suradau slėptuvių savo dienoraščiui ir saugių kampelių, kad galėčiau ramiai skaityti, toli nuo miesto triukšmo ir šurmulio. Mes lankėme mišrią mokyklą. Iki tol, išskyrus brolius, niekada nesusidurdavau su berniukais, bet broliai nesiskaito, netgi šiandien man atrodo, jog Pančas ir Chuanas belyčiai, kaip bakterijos. Per pirmąją istorijos pamoką mokytoja mums pasakojo apie devyniolikto šimtmečio Čilės karus su Peru ir Bolivija. Savo šalyje buvau mokoma, kad čiliečiai laimėdavo pergales tik dėl savo narsumo ir vadų patriotizmo, tačiau čia, klasėje, sužinojau, kaip žvėriškai mano tėvynainiai elgėsi su civiliais gyventojais. Apkvaišę nuo degtinės, sumaišytos su paraku, užgrobtuose miestuose Čilės kareiviai siautėdavo kaip laukinių ordos. Užmautais ant šautuvų durtuvais ir mėsininkų peiliais smaigstydavo kūdikius, skrosdavo pilvus moterims ir nurėždavo lytinius organus vyrams. Aš pakėliau ranką, norėdama apginti mūsų ginkluotųjų pajėgų garbę, tuomet nė neįtardama, ką jos gali, ir iškart buvau iš visų pusių apšaudyta popieriaus gumulėliais. Mokytoja mane išvarė už durų, ir aš išėjau, lydima pašėlusio švilpimo, atlikti bausmės – stovėti koridoriaus kampe, įbedusi nosį į sieną. Tramdydama ašaras, kad niekas negalėtų mėgautis mano pažeminimu, keturiasdešimt penkias minutes degiau pykčiu. Tą lemtingą

valandėlę įsisiautėjo tokia pragariška hormonų audra – beje, apie juos ligi tol nieko neišmaniau, – jog tą pačią dieną pirmąsyk susirgau mėnesinėmis. Kitame koridoriaus kampe, irgi veidu į sieną, stovėjo taip pat nubaustas aukštas ir liesas kaip šakalys berniukas, juodaplaukis, ilgu kaklu ir tokiomis didelėmis atlėpusiomis ausimis, kad iš užpakalio atrodė kaip graikų amfora. Kaip gyva niekada daugiau nemačiau tokių juslingų ausų. Tai buvo meilė iš pirmo žvilgsnio, įsimylėjau jo ausis, nė nemačiusi jo veido, taip įsimylėjau, kad keliems mėnesiams man dingo apetitas ir, ilgai pasninkaudama ir dūsaudama, susirgau mažakraujyste. Tas romantiškas susižavėjimas neturėjo nieko bendra su gašlumu nei su tuo, kas man atsitiko vaikystėje prie jūros, pušyne, su karštarankiu žveju, nei su pirmykščiais jausmais, kuriuos man įkvėpė tie keisti priedėliai. Meilė buvo tyra, todėl juo labiau mane nualino, ir truko dvejus metus. Laiką, nugyventą La Pase, prisimenu nebent kaip nežabotos vaizduotės metą, kai svajodavau ūksmingame sode, pilnus sąsiuvinius prirašydama ugningų žodžių ir kvailų fantazijų, kuriose ausytasis gerbėjas mane išgelbsti iš slibino nasrų. Bjauriausia, jog po visą mokyklą pasklido gandas apie mano meilę, ir kaip tik dėl to ir dėl mano neginčytinos čilietiškos pilietybės iš manęs buvo negailestingai tyčiojamasi. Tas romanas buvo iš anksto pasmerktas, mano aistros objektas žiūrėjo į mane gana abejingai, tad galiausiai man pasirodė, jog jis apskritai manęs nepastebi. Netrukus prieš mums išvykstant iš Bolivijos, per pertrauką kieme kilo muštynės, ir aš visai netikėtai atsidūriau savo mylimojo glėbyje, mudu raičiojomės dulkėse, spardydamiesi, tvatindami vienas kitą kumščiais, raudami vienas kitam plaukus. Jis buvo aukštesnis už mane, ir, nors aš daug ko išmokau, Kaupolikano teatre su seneliu vakarais

stebėdama laisvąsias imtynes, jis mane gerai apkūlė ir paleido kraują iš nosies, vis dėlto grumtynių įkarštyje, apimta aklo pykčio, ištaikiusi progą, aistringai įkandau jam į ausį. Kelias savaites skraidžiojau padebesiais. Tai buvo pačios erotiškiausios peštynės per mano ilgą gyvenimą, patyriau ir patį didžiausią karštų glamonių malonumą, ir tokių pat karštų kumštynių skausmą. Gavusi tokią paskatą mazochistiškai tenkinti savo geismus, kita moteris, laimės aplenkta, šiandien būtų paslaugi kokio nors sadisto auka, bet mano gyvenimas taip susiklostė, jog niekada daugiau nepasitaikė panašiai glėbesčiuotis.

Ilgai netrukus mes atsisveikinome su Bolivija, ir aš jau niekada nebemačiau tų ausų. Dėdė Ramonas lėktuvu išskrido tiesiai į Paryžių, iš ten – į Libaną, o mes su mama traukiniu nusibeldėme į vieną uostą Čilės šiaurėje ir iš ten Italijos laivu nuplaukėme į Genują, paskiau autobusu nuvykome į Romą ir iš ten – lėktuvu į Beirutą. Kelionė užtruko du mėnesius, ir, man regis, tik stebuklas mamą išgelbėjo nuo mirties. Mes važiavome paskutiniame vagone vieni su paslaptingu indėnu, kuris, apsiginklavęs senoviniu šautuvu, visą kelionę nepratarė nė žodžio, tik tupėdamas prie savo krosnelės be perstojo žiaumojo kokos lapus ir kasėsi utinėdamasis. Nepastebėjome jo miegant, dieną ir naktį jis mįslingai spoksojo į mus savo įkypomis akutėmis. Mama bijojo, kad, ištaikęs progą, jis gali mus nužudyti, nors ir žinojo, jog jis tam tyčia pasamdytas mus saugoti. Traukinys taip lėtai šliaužė per dykumą pro kopas ir druskos kasyklas, jog mano broliai bėgdavo šalia, iššokę iš vagono. Norėdami paerzinti mamą, jie staiga atsilikdavo, dėdamiesi nuvargę ir šaukdamiesi pagalbos. Laive Pančas taip dažnai prisiverdavo pirštus tarp sunkių geležinių durų, jog ilgainiui niekas nesijaudindavo,

išgirdęs jį bliaunant, o Chuanas kartą dingo ir atsirado tik po kelių valandų. Žaisdamas skiniuką, jis įlindo į tuščią kajutę ir užmigo, atsibudo tik prižadintas laivo sirenos, kai kapitonas jau buvo beįsakąs stabdyti laivą, nuleisti į jūrą gelbėjimo valtis ir plaukti jo ieškoti, tuo tarpu du augaloti puskarininkiai laikė mamą, kad nešoktų į Atlanto vandenyną. Aš įsimylėjau visus jūreivius beveik tokia pat aistringa meile, kokią man buvo įkvėpęs jaunasis bolivietis, bet, man regis, jūreiviai įsimylėjo mamą. Tie liekni jauni italai įaudrino mano vaizduotę, tačiau nesugebėjo pagydyti manęs nuo gėdingo įpročio žaisti su lėlėmis. Užsidariusi kajutėje, aš jas liūliuodavau, maudydavau, duodavau žinduką ir tyliai dainuodavau, baimindamasi, kad manęs kas nors neužkluptų, o mano nedorėliai broliai grasindavo, kad paims mano lėles ir nuneš parodyti visiems į denį. Kai pagaliau atplaukėme į Genują, Pančas ir Chuanas, ištikimi iki paskutinio atokvėpio, nešė pasispaudę po pažastimi įtartinus ryšulius, susuptus į rankšluosčius, na o aš dūsaudama atsisveikinau su savo numylėtais jūreiviais.

Libane mes išgyvenome trejus siurrealistinius metus, per kuriuos pramokau prancūziškai ir pažinau kaimynines šalis, taipgi Šventąją Žemę ir Izraelį, kuris šeštajame dešimtmetyje, beje, kaip ir dabar, be perstojo kariavo su arabais. Važiuoti per sieną automobiliu, kaip važiavome ne kartą, tuomet buvo labai pavojinga. Mes apsigyvenome erdviame ir bjauriame šiuolaikiniame būste. Iš terasos buvo matyti turgavietė ir žandarmerija, vėliau, prasidėjus riaušėms, atlikusi labai svarbų vaidmenį. Dėdė Ramonas paskyrė vieną kambarį konsulato biurui ir prie namo durų pakabino Čilės herbą ir

vėliavą. Nė viena iš mano naujųjų draugių nebuvo girdėjusi apie šią šalį: jos manė, kad aš atvykau iš Kinijos. Tuo metu šioje pasaulio dalyje merginos neturėjo teisės iki pat vedybų dienos kelti kojos nei iš namų, nei iš mokyklos, aišku, jeigu tekdavo nelaimė ištekėti, nes tuomet iš tėvų kalėjimo jos pakliūdavo į vyro kalėjimą. Aš buvau nedrąsi ir visų šalinausi, pirmąjį kino filmą su Elviu Presliu pamačiau tada, kai jis buvo jau nutukęs. Mūsų šeimyninis gyvenimas nebuvo sklandus, mama niekaip negalėjo prisitaikyti prie arabų kultūros, karšto klimato nei juo labiau prie valdingo dėdės Ramono būdo, ją kamuodavo migrena, alergijos, haliucinacijos, dažnai pakrikdavo nervai: kartą ji liepė mums krautis daiktus, pasiryžusi grįžti į Santjagą pas senelį, nes pro vonios kambario langelį ją slapčia stebįs ortodoksų šventikas, apsirengęs apeiginiais drabužiais. Patėvis ilgėjosi savo vaikų, nes buvo sunku susisiekti su Čile, laiškai eidavo kelis mėnesius, tad atrodė, kad gyvename pasaulio pakraštyje. Piniginiai reikalai irgi buvo nekokie, kiekvieną savaitę tekdavo kruopščiai apskaičiuoti visas išlaidas, ir, jeigu šis tas atlikdavo, eidavome į kiną arba čiuožti į dirbtinio ledo čiuožyklą, – tai būdavo vienintelė prabangą, kurią galėjome sau leisti. Gyvenome padoriai, bet kur kas prasčiau nei visi kiti diplomatinio korpuso nariai arba to sluoksnio žmonės, su kuriais bendraudavome: privatūs klubai, žiemos sportas, teatras ir atostogos Šveicarijoje jiems buvo įprastas dalykas. Mama išeigai pasisiuvo ilgą šilkinę suknelę, kurią stebuklingai atsinaujindavo, priderindama tai brokato apykaklę, tai nėrinių rankogalius, tai aksominį kaspiną prie juosmens, tačiau, man regis, niekas nežiūrėdavo į jos pašvitus, tik į veidą. Turėdama menkus išteklius, ji išmoko meistriškai išlaikyti fasoną: gamindavo pigius patiekalus, pagardindama savo pačios sugalvotais pa-

dažais ir atnešdama į stalą ant įžymiųjų sidabrinių padėklų; kad svetainė ir valgomasis atrodytų elegantiškai, nukabinėjo sienas atsivežtiniais senelio paveikslais ir kilimais, išsimokėtinai pirktais Beiruto prekyvietėje, bet visa kita atrodė labai kukliai. Dėdė Ramonas buvo nepalaužiamas optimistas. Jis turėjo nemažai bėdos su mama, dažnai svarstydavau, kas juos taip ilgai laiko drauge, ir prieidavau prie išvados, jog tikriausiai tvirta meilė, gimusi per atstumą, sukurstyta romantiškų laiškų ir užgrūdinta nenutrūkstamo srauto nepriteklių ir sunkumų. Jiedu labai skirtingo būdo ir gana dažnai ginčydavosi, kol visai nusigaluodavo; kai kurie jų susirėmimai būdavo tokie įspūdingi, jog buvo įamžinti atitinkamu pavadinimu šeimos metraštyje. Man regis, tuo metu nė piršto nepridėjau, kad sušvelninčiau jų santykius, priešingai, supratusi, jog patėvis visada gyvens su mumis, paskelbiau jam negailestingą karą. Dabar man gėda prisiminti tuos laikus, kai regzdavau planus, linkėdama jam siaubingos mirties. Jo vaidmuo nebuvo toks jau lengvas, sunku įsivaizduoti, kaip jis sugebėjo užauginti visus tris Aljendės vaikus, nukritusius jam ant galvos. Mes niekada nevadinome jo tėčiu, tas žodis sužadindavo mums blogus prisiminimus, bet užtat drauge su dėdės Ramono vardu jis pelnė mūsų susižavėjimą ir pasitikėjimą. Šiandien jam septyniasdešimt penkeri, ir šimtai žmonių penkiuose žemynuose – tarp jų keli Čilės vyriausybės ir diplomatinio korpuso atstovai, – tokių pat jausmų vedami, irgi vadina jį dėdė Ramonu.

Kad nenutrūktų mano mokslai, mane nusiuntė į anglišką mergaičių mokyklą, kurios auklėjimo programą sudarė charakterio grūdinimas drausme ir bausmėmis, bet man, iš-

tvėrusiai siaubingus *nuožmių žaidimų* išbandymus, visa tai buvo vieni niekai. Pagrindinis dalykas buvo Biblija, kurią reikėdavo kalti atmintinai: „Pakartoto Įstatymo knyga, penktas skyrius, trečia eilutė", – įsakydavo *Miss* Sent Džon, ir mes turėdavome nestabtelėdamos išpilti viską žodis žodin. Taip pramokau angliškai ir išsiugdžiau stačiai juokingai stojišką būdą, kurio pirmieji daigai sudygo dideliame, skersvėjų perpučiamame senelio name. Tiek anglų kalba, tiek atsparumas negandoms man labai pravertė, didumą kitų savybių man įdiegė dėdė Ramonas savo pavyzdžiu ir didaktiniais metodais, gana žiauriais, šiuolaikinės psichologijos požiūriu. Kaip konsulas jis atstovavo Čilės interesams įvairiose arabų šalyse, bet gyveno Beirute, prašmatniame mieste, vadinamame Artimųjų Rytų Paryžiumi, kur kupranugariai ir šeichų kadilakai auksiniais buferiais gatvėse užtverdavo eismą, o musulmonės, nuo kojų iki galvos apsigaubusios juodomis skaromis su plyšeliu akims, apsipirkdavo prekyvietėse greta dekoltuotų svetimšalių. Šeštadieniais Jungtinių Amerikos Valstijų kolonijoje kai kurios ponios plaudavo savo automobilius vilkėdamos puskelnėmis, kone nuogu pilvu. Arabai, labai retai regintys neprisidengusias moteris, raiti ant asilų keliaudavo iš tolimiausių kaimelių pasižiūrėti į pusnuoges moteris. Vietiniai gyventojai nuomojo kėdes žiūrovams, virtinėmis susėdantiems kitoje gatvės pusėje, prekiaudavo kava ir saldumynais.

Vasarą būdavo karšta ir drėgna kaip turkiškoje pirtyje, tačiau mano mokykloje laikytasi taisyklių, praėjusio šimtmečio pabaigoje karalienės Viktorijos patvirtintų ūkanotoje Anglijoje. Vilkėjome tokia uniforma: kažkuo panašiu į storos drobės viduramžių abitą, surišamą raišteliais, nes sagos atrodančios lengvabūdiškai, avėjome pažiūrėti ortopediniais

batais ir dėvėjome ligi pat ausų užsmaukiamą skrybėlaitę, panašią į dykumų tyrinėtojo šalmą, – apsirengęs tokiais drabužiais, kiekvienas jaustųsi kaip kaliausė. Maistas taip pat buvo dalis programos, skirtos mūsų charakteriui grūdinti: kas dieną valgydavome prėską ryžių košę, dukart per savaitę – prisvilusią; pirmadieniais, trečiadieniais ir penktadieniais – su daržovėmis, antradieniais – su jogurtu, ketvirtadieniais – su virtomis kepenimis. Iš pradžių vos laikydavausi nevėmusi, kai pamatydavau šiltame vandenyje plūduriuojant pilkus mėsgalius, tačiau ilgainiui juos pamėgau ir nekantriai laukdavau ketvirtadienio pietų. Nuo to laiko galiu valgyti bet kokį maistą, netgi anglišką. Mokinės, suvažiavusios iš visų pasaulio kraštų, beveik visos gyveno internate. Pati gražiausia buvo Šerlė melsvai juodais plaukais, perlamutrine pudra paryškintais paakiais, atvykusi iš Indijos, grakščia gazelės eisena, kuriai nė motais traukos dėsnis; jai tiko net uniforminė skrybėlaitė. Dažnai mes užsirakindavome tualete, ir ji mokydavo mane pilvo šokio, bet, deja, ligi šiol jis man nepravertė, nes aš niekada nedrįsau šitaip raitydamasi gundyti kokio nors vyro. Vieną gražią dieną vos sulaukusią penkiolikos tėvai atsiėmė ją iš mokyklos ir, parsivežę į savo šalį, ištekino už penkiasdešimtmečio komersanto, kurį jie patys jai parinko, – ji buvo mačiusi nebent ranka nuspalvintą jo nuotrauką. Mano geriausia draugė Elizabeta buvo tikra romano herojė: našlaitė, kurią seserys išnaudojo kaip tarnaitę, pagrobusios jos palikimo dalį. Ji dainavo nuostabiu balsu ir svajojo pabėgti į Ameriką. Po trisdešimt penkerių metų mudvi susitikome Kanadoje. Jos svajonė tapti nepriklausoma išsipildė: ji įkūrė savo verslą, gyvena prabangiame name, turi automobilį su telefonu, ketverius kailinius ir du grynaveislius šunis, bet visada apsiverkia, prisiminusi savo

jaunystę Beirute. Tuo metu, kai Elizabeta taupė kiekvieną pinigėlį, kad galėtų pabėgti į Naująjį pasaulį, o gražuolė Šerlė, paklusdama likimui, tekėjo už jai parinkto jaunikio, mes, kitos mokinės, kalėme Bibliją ir kuždėjomės apie tokį niekada neregėtą Elvį Preslį, kuris vedė visus iš proto su savo gitara, kratydamas išdribusį pilvą. Aš pirma rytais įlipdavau į mokyklos autobusą ir paskutinė išlipdavau vakare, sulaukusi, kol jis apvažiuos visą miestą, tačiau nė kiek dėl to neliūdėdavau, nes niekada neskubėdavau namo. Šiaip ar taip, galų gale vis dėlto grįždavau. Dėdę Ramoną dažniausiai jau rasdavau namie: sėdėdavo po ventiliatoriumi ir, vėduodamasis laikraščiu, klausydavosi bolero.

– Ko gi šiandien tave mokė vienuolės? – klausdavo, užuot pasisveikinęs.

– Jos ne vienuolės, jos – panelės protestantės. Šiandien pasakojo apie Jobą, – kartą, menu, atsakiau, visa išprakaitavusi, bet stojiškai rami ir ori su savo kraupia uniforma.

– Jobą? Tą mulkį, kurį Dievas bandė, užversdamas visokiausiomis nelaimėmis?

– Jis ne mulkis, dėde Ramonai, o šventas žmogus: jis niekada neatsižadėjo Viešpaties, nors ir kokias kančias kęsdamas.

– Tavo manymu, tai gerai? Dievas išbando vargšelį, užsiundydamas šėtoną, negailestingai jį baudžia, o jis, nieko nepaisydamas, vis dėlto Jį garbina! Žiaurus tas Dievas, neteisingas ir lengvabūdis. Ponas, taip engiantis savo tarnus, nenusipelno nei ištikimybės, nei pagarbos, o juo labiau – garbinimo!

Norėdamas įrodyti, koks kvailas tas biblinis veikėjas, jėzuitų išauklėtas dėdė Ramonas griebdavosi nepermaldaujamos logikos ir kalbėdavo triuškinamai įtaigiu tonu – lygiai

taip pat, kaip dėl kokio menkniekio įsileisdamas į ginčą su mama. Toks anaiptol ne sektinas elgesys buvo jo asmenybės yda. Greičiau nei per dešimt minučių savo iškalba jis paversdavo niekais visas *Miss* Sent Džon dorybingas pamokas.

– Ar dabar supranti, jog Jobas buvo mulkis?

– Suprantu, dėde Ramonai.

– Ar galėtum tai patvirtinti raštu?

– Galėčiau.

Konsulas nuėjo į savo kabinetą, esantį už kelių metrų, ir, paėmęs herbinio popieriaus, trimis egzemplioriais per kalkę surašė tokį dokumentą: „Aš, Isabelė Aljendė Ljona, keturiolikos metų, Čilės pilietė, paliudiju, kad Jobas, Senojo Testamento veikėjas, buvo mulkis." Davė man pasirašyti, kruopščiai perskaičius kiekvieną žodį – „nes nevalia aklai pasirašyti dokumento", – sulankstė ir padėjo į konsulato nedegamąjį seifą. Paskiau grįžęs vėl atsisėdo po ventiliatoriumi ir, alsiai atsidusęs, tarė:

– Ką gi, vaikeli, dabar aš tau įrodysiu, jog tu sakei teisybę, Jobas iš tikrųjų šventas Dievo žmogus. Aš tau pateiksiu įrodymus, kuriais tu būtum turėjusi pasinaudoti, jeigu mokėtum mąstyti. Įsidėk į galvą, jog aš stengiuosi tik todėl, kad išmoktum ginti savo nuomonę, tai visada pravers tau gyvenime.

Ir sutriuškino savo ankstesnį teiginį, stengdamasis man įteigti tai, kuo tvirtai tikėjau iš pradžių. Netrukus jis vėl mane įveikė, bet šįkart aš jau rijau ašaras.

– Ar pripažįsti, kad Jobas gerai darė ir, nepaisydamas visų nelaimių, liko ištikimas Viešpačiui?

– Pripažįstu, dėdė Ramonai.

– Ar tikrai?

– Tikrai.

– Ar gali pasirašyti dokumentą?

Ir surašė kitą žeminantį dokumentą: „Aš, Isabelė Aljendė Ljona, keturiolikos metų, Čilės pilietė, atsisakau ankstesnio liudijimo ir tvirtinu, kad Jobas, priešingai, buvo teisus žmogus." Padavė man parkerį ir, kai jau buvau bepasirašanti lapo apačioje, jis suriko:

– Stok! Kiek kartų aš tau sakiau, kad nesileistum vyniojama ant piršto? Jeigu nori nuginčyti priešininką, niekada nesvyruok, nors ir turėtum abejonių, o juo labiau jeigu klysti.

Taip išmokau apsiginti, ir po kelerių metų Čilėje man teko dalyvauti varžytuvėse, kuriose mūsų mokykla varžėsi su Šventojo Ignaco kolegija, atstovaujama advokatų vaidmenį atliekančių penkių berniukų ir dviejų tėvų jėzuitų, pakuždomis sufleruojančių jiems atsakymus. Berniukai atėjo apsirūpinę knygomis, kurias sklaidė ieškodami įrodymų ir norėdami įbauginti varžovus. Mano vienintelė parama buvo anų vakarų Libane su Jobu ir dėde Ramonu prisiminimas. Žinoma, aš pralaimėjau, bet, varžytuvėms pasibaigus, draugės džiūgaudamos nešiojo mane ant rankų, o varžovai išdidžiai išėjo su visa savo įrodymų nešmene. Neprisimenu, kiek liudijimų trim egzemplioriais pasirašiau vaikystėje įvairiomis temomis nuo nagų graužimo iki banginių išnykimo grėsmės. Man regis, dėdė Ramonas keliolika metų saugojo kai kuriuos mano liudijimus, pavyzdžiui, tą, kuriame aš prisiekiau, kad jis bus kaltas, jeigu aš niekada neisiu į pasimatymus ir liksiu netekėjusi. Tai įvyko Bolivijoje, kai aš buvau vienuolikos metų: tuomet mane ištiko isterijos priepuolis, nes jis neleido manęs į vakarėlį, kur aš tikėjausi susitikti su savo ausytąja meile. Po trejų metų, šįkart jau Beirute, buvau pakviesta į Jungtinių Amerikos Valstijų ambasadoriaus ir jo žmonos surengtą pobūvį, bet apdairiai nutariau neiti, nes

merginoms būdavo skirtas pasyvių avelių vaidmuo: neabejojau, jog nė vienas sveiko proto jaunuolis nekvies manęs šokti, o *ramstyti sienas* man atrodė pats didžiausias pažeminimas. Vis dėlto patėvis privertė mane eiti, nes, pasak jo, jeigu neįveiksiu savo kompleksų, gyvenime nieko nepasieksiu. Prieš pobūvį, vakarop jis užrakino konsulatą ir ėmė mane mokyti šokti. Užsispyręs kaip paprastai, jis man parodė, kaip reikia raityti kulnus pagal muzikos ritmą – iš pradžių pasirėmus į kėdę, paskiau su šluota ir galiausiai su juo. Per kelias valandas išmokė mane visko – nuo čarlstono iki sambos, paskiau nušluostė man ašaras ir nusivedė pirkti suknelės. Palikdamas mane pobūvyje, davė nepamirštamą patarimą, kuris vėliau pravertė sunkiausiomis gyvenimo valandomis: *Galvok, jog kiti bijo labiau nei tu.* Ir pridūrė, kad nesisėsčiau, stovėčiau greta grotuvo ir šiukštu nevalgyčiau, nes vaikinams visada pritrūksta drąsos pereiti per salę ir prisiartinti prie merginos, kaip fregata seklumoje įstrigusios krėsle su torto gabalu lėkštėje. Be to, girdi, plokšteles keičia tik tie vaikinai, kurie moka šokti, o jų ne per daugiausia, tad geriausia stovėti prie grotuvo. Prie ambasados, paties prasčiausio stiliaus šeštojo dešimtmečio betoninės tvirtovės, stovėjo narvelis su dideliais juodais paukščiais, kalbančiais angliškai Jamaikos tartimi. Mane pasitiko ambasadorienė admirolo apranga, pakaklėje pasikabinusi švilpuką, kuriuo komandavo svečiams, ir nuvedė į didingą svetainę, pilnutėlę neišvaizdžių išstypusių paauglių, žiaumojančių kramtomąją gumą ir bulvių traškučius ir geriančių kokakolą. Vaikinai buvo languotais švarkais ir ryšėjo „varlytes", merginos segėjo plačiais sijonais ir vilkėjo angoros vilnų nertomis palaidinukėmis, kurių pūkai sklandė po visą salę, o plačiose iškirptėse pūpsojo gyvos pagundos. Na, o aš neturėjau nei ko rodyti, nei ko slėpti ir netgi nesegė-

jau liemenėlės. Visi mūvėjo puskojinėmis. Jaučiausi visiškai svetima, su savo suknele atrodžiau kaip kaliausė, nemačiau nė vieno pažįstamo veido. Nusiminusi priėjau prie narvelio ir ėmiau torto trupiniais lesinti juoduosius paukščius, kol staiga prisiminiau dėdės Ramono patarimus, tuomet nusispyriau batelius ir prisiartinau prie grotuvo. Netrukus pamačiau link manęs ištiestą vyrišką ranką ir, netikėdama tokia laime, išėjau pagal saldžią melodiją šokti su pilnapadžiu vaikinu kabėmis sutvirtintais dantimis, kuris grakštumu nė iš tolo neprilygo patėviui. Tuo metu buvo madinga šokti susiglaudus skruostais – regis, toks būdas buvo vadinamas *cheek-to-cheek,* – tačiau man tas būdas apskritai nepriimtinas, nes, šokdama su vidutinio ūgio partneriu, geriausiu atveju galva siekčiau jo krūtinę, o tame pobūvyje, būdama keturiolikos metų ir, be to, basa, nosimi baksnojau vaikinui į bambą. Po tos dainos sekė ilgai grojanti rokenrolo plokštelė. Dėdė Ramonas nė girdėti nebuvo girdėjęs apie tokį šokį, tačiau man užteko tik kelias minutes stebėti šokančiuosius ir praktiškai pritaikyti tai, ko buvau išmokusi vakar. Pagaliau man bent pravertė mažas ūgis ir laibos kojos, partneriai kaip niekur nieko svaidė mane iki lubų, lyg akrobatę įsukę virš galvos, pagaudami prie pat grindų, kai jau būdavau beprasiskelianti pakaušį. Varčiausi įmantriais kūliais, kilnojama, tampoma, kratoma ir blaškoma vaikinų, kurie, taip įsismaginę, nusimetė languotus švarkus ir nusirišo „varlytes“. Negaliu skųstis, tą vakarą *neramsčiau sienų*, kaip tikėjausi baimės pilna širdimi, – priešingai, pritryniau pūsles ant kojų ir pagaliau įsitikinau, jog ne taip jau sunku bendrauti su vyrais ir jog niekada neliksiu netekėjusi. Vis dėlto nepasirašiau dėdei kito dokumento. Supratau, kad dabar jau niekada nesileisiu vyniojama ant piršto.

* * *

Dėdė Ramonas turėjo sudedamą trejų durų spintą, kurią visur veždavosi, kad ir kur mes kraustydavomės, – joje užrakinęs laikė savo drabužius ir turtus: erotinių žurnalų kolekciją, cigarečių blokus, šokolado dėžutes ir stipriuosius gėrimus. Mano brolis Chuanas sugalvojo, kaip būtų galima ją atrakinti sulenkta viela, šitaip mes tapome patyrusiais įsilaužėliais. Jeigu būtume ėmę vieną kitą šokoladuką ar pakelį cigarečių, jis būtų greit pastebėjęs, bet mes pasiglemždavome visą dėžutę saldainių ir taip gražiai vėl užrakindavome, jog nelikdavo nė žymės, kad kas nors būtų kišęs nagus, o cigaretes irgi vogdavome ne po vieną kitą ar po pakelį, o blokais. Dėdei Ramonui jau kilo įtarimas, kai gyvenome La Pase. Jis ištardė mus skyrium, po vieną, stengdamasis mus paveikti, kad prisipažintume arba išduotume kaltininką, tačiau nepadėjo nei saldūs žodeliai, nei bauginimai: mums atrodė kvaila pripažinti kaltę, o garbės kodeksas draudė išduoti brolį ar seserį.

Vieną penktadienį, kai grįžome iš mokyklos, dėdė Ramonas jau laukė mūsų svetainėje drauge su nepažįstamu žmogumi.

– Man jau nusibodo amžinas melas šiuose namuose. Nieko daugiau nenoriu, tik apsisaugoti nuo namų vagies. Šis ponas – policijos seklys, jis paims jūsų pirštų atspaudus, sulygins juos su atspaudais, paliktais ant spintos, ir mes sužinosime, kas vagia. Paskutinį kartą prašau pasakyti teisybę.

Perbalę iš siaubo ir sukandę dantis, mes visi trys nuleidome akis.

– Ar žinote, kas atsitinka nusikaltėliams? Jie supūva kalėjime, – pridūrė dėdė Ramonas.

Seklys išsitraukė iš kišenės skardinę dėžutę. Kai atvožė, viduje pamatėme juodu rašalu sudrėkintą pagalvėlę. Iš lėto, labai ceremoningai, jis ėmė vieną po kito dažyti mūsų pirštus, kartono lakštelyje rikiuodamas jų atspaudus.

– Nesijaudinkite, pone konsule, pirmadienį jums pateiksiu tyrimo rezultatus, – atsisveikindamas tarė vyriškis.

Šeštadienį ir sekmadienį kentėjome baisiausias dvasines kančias: slapstydamiesi vonios kambaryje ir slapčiausiuose sodo kampeliuose pakuždomis svarstėme savo liūdną ateitį. Visi trys buvome kalti, visi trys turėsime supūti belangėje, kaip grafas Montekristas maitinami sužiedėjusia duona ir sušvinkusiu vandeniu. Pirmadienį nenusakomasis dėdė Ramonas mus pašaukė į savo kabinetą.

– Aš tiksliai žinau, kas vagia, – tarė jis, kilnodamas savo šėtoniškai vešlius antakius. – Vis dėlto, atsižvelgdamas į jūsų motinos prašymą, šįkart nesiųsiu jūsų į kalėjimą. Nusikaltėlis žino, kad aš žinau, kas jis. Tai liks mudviejų paslaptimi. Perspėju, kad kitą kartą taip lengvai neišsisuksite. Supratote?

Mes išbildėjome pro duris, dėkingi dėdei, negalėdami patikėti tokiu geraširdiškumu. Ilgokai nieko nevogėme, tačiau po kelerių metų, mums gyvenant Beirute, gerai apsvarsčiusi visą tą įvykį, pagalvojau, kad tariamas seklys iš tikrųjų buvo ambasados vairuotojas: dėdė Ramonas, be abejo, galėjo mums iškrėsti tokį pokštą. Viela atrakinusi spintą, be spėjamų lobių, radau keturis raudona oda įrištus tomus: *Tūkstantis ir viena naktis*. Man dingtelėjo mintis, kad tikriausiai yra labai rimta priežastis laikyti knygas po raktu, todėl susidomėjau jomis labiau nei saldainiais, cigaretėmis ar moterimis su keliaraiščiais erotinių žurnalų viršeliuose. Ištaikiusi progą, kai dėdė Ramonas su mama būdavo išėję į

pobūvį ar iškilmingus pietus, trejus metus skaičiau jas spintoje, pasišviesdama savo senoviniu žibintuvėliu. Nors tėvai kaip diplomatai pagal savo pareigas dažnai dalyvaudavo daugybėje įvairių renginių, man visada trūkdavo laiko iki galo perskaityti tas pasakiškas istorijas. Kai tik išgirsdavau juos grįžtant, paskubomis užrakindavau spintą ir, nudūmusi į lovą, apsimesdavau mieganti. Negalėdama žymėtis puslapių ir pamiršusi, kurioje vietoje teko sustoti, praleisdavau ištisus gabalus, ieškodama riebesnių aprašymų, tad man susimaišė visi personažai, susijaukė nuotykiai – taip nejučia sukūriau begalę naujų pasakų, egzotiškų žodžių, erotikos ir nežabotos vaizduotės kratinį. Prieštaravimas tarp puritoniško auklėjimo mokykloje, kur buvo reikalaujama mokytis tramdant prigimtinius kūno poreikius ir vaizduotės polėkius, ir kūrybos laisvės bei svaiginančio tų knygų goslumo paliko lemtingą antspaudą visam gyvenimui. Kelis dešimtmečius blaškiausi tarp tų dviejų kraštutinumų, draskoma dvejonių, skęsdama miglotų geismų ir paklydimų jūroje, kol pagaliau po karšta Venesuelos saule, baigdama ketvirtą dešimtmetį, sugebėjau išsivaduoti nuo griežtų *Miss* Sent Džon taisyklių. Kaip vaikystėje, pasislėpusi Tatos namų rūsyje, rijau mėgstamiausias knygas, taip dabar, brendimo laikotarpiu, kai mano kūnas ir protas pamažu ėmė suvokti lyties paslaptis, slapčiomis skaičiau *Tūkstantį ir vieną naktį*. Įlindusi į spintą, svaigau nuo stebuklinių pasakų apie princus, keliaujančius skraidančiais kilimais, lempose įkalintus džinus, patrauklius plėšikus, kurie, persirengę senėmis, įsismelkdavo į sultono haremą ir nenuilsdami siautėdavo su užgintomis moterimis juodais kaip naktis plaukais, plačiomis strėnomis ir apvaliomis kaip apelsinai krūtimis, švelniomis, kvepiančiomis muskusu, visada nusiteikusiomis ragauti malonumų. Tose knygose mei-

lė, gyvenimas ir mirtis atrodė kaip žaidimas; vaizdingai aprašyti valgiai, kraštovaizdžiai, rūmai, prekyvietės, kvapai ir drabužiai man padarė tokį įspūdį, jog į pasaulį ėmiau žiūrėti kitomis akimis.

Sapnavau tave, Paula, buvai dvylikos metų. Vilkėjai languotu paltu, tavo ilgi plaukai, baltu kaspinu ant pakaušio surišti į uodegą, draikėsi ant pečių. Stovėjai vidury tuščio bokšto, panašaus į elevatorių, kur laikomi grūdai, aplink skraidė šimtai balandžių. Išgirdau Memę man sakant: *Paula mirė.* Puoliau prie tavęs, įsikibau į tavo palto diržą, bet tu ėmei kilti, traukdama mane su savimi, ir mudvi sklandėme ratu, lengvutės taip pūkas; „Aš nepaliksiu tavęs, dukrele, pasiimk mane su savimi", – maldavau. Ir vėl išgirdau bokšte aidint močiutės balsą: *Niekas negali su ja keliauti, ji išgėrė mirties taurę.* Mudvi kilome, kilome, tu – sparnuota, o aš – pasiryžusi tavęs nepaleisti, niekas nebūtų pajėgęs tavęs atplėšti nuo manęs. Viršuje giedravo nedidelė anga, buvo matyti žydras dangus ir tobulai baltas debesėlis, lyg Magrito paveiksle, ir tuomet pasibaisėjusi supratau, kad tu gali pralįsti pro ją, bet man toji anga per ankšta. Bandžiau sulaikyti tave už drabužių, šaukiau tave, bet buvau be žado. Keistai šypsodama, tu ištrūkai ir atsisveikindama pamojai man ranka. Kelias širdžiai brangias akimirkas aš dar mačiau tave kylant, o paskiau ėmiau kristi žemyn, balandžiams sukant ratus aplink.

Atsibudau šaukdama tavo vardą ir tik po kelių minučių susivokiau, jog esu Madride, viešbutyje. Greitai apsirengiau, neklausydama mamos, kuri bandė mane sulaikyti, ir tekina leidausi į ligoninę. Pakeliui pasigavau taksi ir netrukus jau karštligiškai beldžiausi į intensyvaus gydymo

skyriaus duris. Slaugytoja mane patikino, jog tau nieko neatsitiko, viskas po senovei, bet aš taip maldavau ir atrodžiau tokia išsigandusi, kad ji trumpam įleido mane į tavo palatą. Įsitikinau, jog aparatas pumpuoja orą į plaučius, jog nesi atšalusi, pabučiavau tave į kaktą ir išėjau laukti, kol prašvis. Pasak žmonių, sapnai mus perspėja. Vos prašvitus, atėjo mama. Atnešė termosą kavos, kurią pati užplikino, pakeliui nupirktų dar šiltų spurgų.

– Nusiramink, tai nėra blogas ženklas, neturi nieko bendra su Paula. Tu sapnuoji ne ką kita, tik save, – paaiškino ji. – Esi dvylikametė mergaitė, tebeskraidanti padebesiais. Dvylikos metų tu praradai skaistybę, ir tuomet tavyje mirė mergaitė, išgėrei mirties taurę, kurią mes, moterys, galų gale kada nors išgeriame. Ar tu pastebėjai, kad subrendus pradingsta amazonės energija, kurią įgyjame gimdamos, mus apninka abejonės, esame lyg paukščiai pakirptais sparnais? Moteris, uždaryta bokšte, – tai irgi tu, suaugusiųjų gyvenimo suvaržymų auka. Moters būtis – prakeikimas, dukrele, pririšti akmenys prie kulkšnių, ir jau nebegali skraidyti.

– Mama, o ką reiškia balandžiai?

– Nerami dvasia, man regis...

Kiekvieną naktį sapnai tykoja manęs po lova, pritvinkę baisenybių: varpinių, kraujo, gūdaus vaitojimo, tačiau jie taip pat turi neišsenkamą atsargą linksmų, žaibiškai šmėkščiojančių vaizdų. Aš gyvenu dvilypį gyvenimą: dieninį ir naktinį. Sapnų pasaulyje esama pažįstamų kraštovaizdžių ir žmonių, ten aš lankausi pragare ir rojuje, skraidau juodu kosmoso dangumi ir nusileidžiu į jūros dugną, kur viešpatauja žalia tyla, sutinku dešimtis įvairiausių vaikų, pasakiškų gyvūnų ir baikščias brangiausių mirusiųjų vėles. Ilgainiui aš išmokau suprasti sapnų reikšmę ir iššifruoti jų kodus, dabar

gaunu kur kas aiškesnių žinių, kurios man praverčia menant kasdienio gyvenimo ir kūrybos mįsles.

Grįžkime prie Jobo, kuris pastarosiomis dienomis man neina iš galvos. Toks įspūdis, jog tavo liga – išbandymas man, kažkas panašaus į tai, ką turėjo iškentėti tas nelaimingasis. Be abejo, tik pernelyg išpuikusiam žmogui galėtų į galvą ateiti tokia mintis, jog tu guli ten lovoje, kad mes, beviltiškai laukiantieji šiame koridoriuje, pasimokytume, nors, tiesą pasakius, kartais taip pagalvoju. Ko tu nori mus pamokyti, Paula? Aš labai pasikeičiau per pastarąsias be galo prailgusias savaites, visi mes, patyrę šį likimo smūgį, pasikeitėme, ypač Ernestas, iš pažiūros susenęs visu šimtmečiu. Kaip galėčiau jį paguosti, jeigu pati nebeturiu jokių vilčių? Įdomu, ar kada nors sugebėsiu juoktis iš visos širdies, griebtis kokio darbo, skaniai valgyti, rašyti romanus. „Žinoma, sugebėsi, netrukus švęsi su savo dukrele ir nebeprisiminsi to košmaro“, – tikina mama, o jai pritaria porfirijos specialistas, tvirtindamas, jog, krizei praėjus, ligoniai visiškai pasveiksta, bet man širdį graužia bloga nuojauta, dukrele, prisipažįstu, jau per ilgai viskas užtruko, nepastebiu jokio pagerėjimo, man atrodo, kad tavo būklė tik blogėja. Tavo močiutė nenuleidžia rankų, gyvena kaip paprastai, netgi perskaito laikraštį ir eina apsipirkti. „Tik vieno gailiuosi gyvenime – kad nespėjau ko nors nusipirkti“, – guodžiasi ši nusidėjėlė. Mes per ilgai čia užsibuvome, noriu grįžti namo. Madridas man žadina negerus prisiminimus, čia aš patyriau meilės kančių, kurias mielai norėčiau pamiršti, tačiau tavo liga mane sutaikė su šiuo miestu ir jo gyventojais, pažinau jį, vaikščiodama plačiais prabangiais prospektais ir vingiuotomis senamiesčio gatvelėmis, persiėmiau ispanų įpročiu rūkyti, gerti kavą su likeriu, naktinėti ir eiti gulti paryčiais, valgyti beprotiškai

riebų maistą, nesimankštinti ir pasišaipyti iš cholesterino. Šiaip ar taip, žmonės čia gyvena ne ką trumpiau nei kalifορniečiai, tik jaučiasi kur kas laimingesni. Kartais vakarieniaujame netoliese nedideliame restoranėlyje, visada tame pačiame, nes mama įsimylėjo kelnerį, jai patinka negražūs vyrai, o šis galėtų neabejotinai laimėti varžytuves: jis plačiapetis, gunktelėjęs, ilgomis kaip orangutano rankomis, o nuo juosmens – tikras kreivakojis nykštukas. Ji sekioja jį nuolankiu žvilgsniu, prasižiojusi, iškėlusi šaukštą. Septyniasdešimt metų ji buvo laikoma išlepėle, mes stengdavomės apsaugoti ją nuo pernelyg stiprių emocijų, manydami, kad neištvers jos širdis, tačiau dabar išryškėjo jos tikrasis charakteris: ji visada buvo lyg koridos bulius.

Visatos ir pasaulio istorijos atžvilgiu esame tuščia vieta: po mūsų mirties niekas nepasikeičia, lyg niekada mūsų ir nebūtų buvę, tačiau, matuojant trumpaamžės žmonijos matu, tu, Paula, man brangesnė už gyvybę ar netgi už visą pasaulį. Kasmet miršta keli milijonai žmonių, o gimsta daugiau, bet man tu esi vienintelė, vienintelė, kurią turi aplenkti mirtis. Tavo močiutė meldžiasi už tave savo krikščionių Dievui, o ir aš kartais meldžiuosi šypsančiai pagonių deivei, gėrio deivei, kuri nieko nebaudžia, tik atleidžia, ir aš kreipiuosi į Ją, vildamasi, kad Ji mane išklausys ir ateis iš laiko gelmių tau padėti. Nei tavo močiutė, nei aš negauname atsakymo, glūdime gūdžioje tyloje. Mąstau apie savo prosenelę, savo aiškiaregę močiutę, mamą, apie tave ir savo dukraitę, gimsiančią gegužės mėnesį, mąstau apie šią stiprią grandinę, siekiančią pirmąją moterį, Visatos motiną. Turiu sukaupti visas dvasios jėgas, kad tave išgelbėčiau. Nežinau, kaip galėčiau su tavimi susisiekti, šaukiu tave, bet tu negirdi. Todėl rašau tau. Mintis rašyti šiuos puslapius ne man atėjo į galvą: jau kelios savaitės

mano galva tuščia. Vos sužinojusi, kad tu sergi, man į pagalbą atskubėjo mano agentė. Pirmiausia ji nusivedė mudvi su mama į restoraną, užsakė keptą paršelį ir butelį Rijochos vyno. Kiekvienas kąsnis strigo gerklėje, atrodė, kad skrandis pilnas akmenų, bet netrukus jau galėjome šypsotis. Paskiau ji apstulbino mudvi, kai viešbutyje radome puokštę raudonų rožių, Alikantės saldumynų ir nešvankiai atrodančių dešrelių, kuriomis dabar gardiname lęšienę. Ir tada ji padėjo man ant kelių šūsnį liniuoto geltono popieriaus.

– Imk ir rašyk, atsipalaiduok, nes mirsi iš nevilties, vargšele.

– Negaliu, Karmena, kažkas nutrūko širdyje, tikriausiai niekada nebegalėsiu rašyti.

– Rašyk laišką Paulai... Ji bent žinos, kas atsitiko tuo metu, kai miegojo.

Taip ir praskaidrinu gūdžias slogučio valandas.

Paula, ar atsibudusi suprasi, kad aš – tavo mama? Čia niekada netrūksta giminių nei draugų, o pavakare prieina tiek žmonių, jog atrodome kaip indėnų gentis. Kai kurie atvažiuoja iš labai toli, praleidžia kelias dienas ir vėl grįžta prie kasdienio gyvenimo, taipgi tavo tėtis, kuris negalėjo ilgiau čia pabūti, nes Čilėje jau įpusėtas pagal jo projektą statomas pastatas. Pastarosiomis savaitėmis, skausmo varstoma širdimi drauge su kitais jaudindamasi ligoninės koridoriuje, prisiminiau gražiausias mūsų jaunystės dienas, išdilo menkos nuoskaudos, pagaliau supratau, jog Maiklas – senas ištikimas draugas. Nuoširdžiai jį gerbiu: man sunku įsivaizduoti, kad kadaise mudu mylėjomės ir kad į mūsų bendro gyvenimo pabaigą ėmiau jo neapkęsti. Iš Jungtinių Amerikos Vals-

tijų atvyko dvi draugės ir brolis Chuanas, iš Čilės – dėdė Ramonas, tiesiai iš Amazonijos girių – dvasiškasis tėvas Ernestas. Nikolas niekur negali išvykti, su savo studento viza negalėtų vėl įvažiuoti į Jungtines Valstijas, be to, jis nieku gyvu nepaliktų Selijos vienos su mažyliu. Juo geriau, nenorėčiau, kad tavo brolis pamatytų tave tokią.

Vilis irgi atvyko. Kas dvi trys savaitės atvažiuoja iš kito pasaulio krašto praleisti su manimi savaitgalio, ir mudu mylimės taip, lyg tai būtų paskutinis kartas. Aš pasitinku jį oro uoste, kad galėčiau ilgiau su juo pabūti. Iš tolo jį pastebiu tempiant vežimėlį su lagaminais, visa galva aukštesnį už kitus, žydromis akimis nerimastingai žvalgantį manęs minioje. Jis nusišypso mane pamatęs, ir mudu puolame vienas kitam į glėbį, jis mane stipriai apkabina ir iškelia aukštyn; maloniai kvepia jo odinė striukė, jis nubrūžina man veidą per dvidešimt valandų atžėlusia barzda, įsisiurbdamas man į lūpas, ir štai mudu jau taksi, glaudžiuosi, įsigūždama jam į pažastį, jis glosto mane ilgais pirštais, angliškai kuždėdamas man į ausį: „Dieve mano, kaip tavęs pasiilgau, kaip tu sulysai, vien oda ir kaulai“, – ir staiga prisimena, kodėl mes ne kartu, ir pasikeitusiu balsu ima klausinėti apie tave, Paula. Jau daugiau kaip ketveri metai, kai mes drauge, bet mane visada veikia pirmojo susitikimo alchemija, – nenugalimas potraukis, ilgainiui susiliejęs su kitais jausmais, mūsų santykių pagrindas. Nemoku nei jo apibrėžti, nei nusakyti, nes tai ne vien fizinis potraukis, nors iš pradžių taip maniau; pasak Vilio, mudu esame nelyginant du imtynininkai, pilni tos pačios energijos, drauge turime tokią galią, kokią turi visu greičiu lekiantis traukinys, pasak jo, drauge mudu galėtume pasiekti bet kokį tikslą, drauge mudu – nenugalimi. Mudu abu įsitikinę, kad esame saugūs, pasirengę visada apginti

vienas kitą, jei būtume iš pasalų užpulti, kad niekada neišduosime vienas kito, nemeluosime vienas kitam, paremsime vienas kitą silpnybės valandėlę, pakreipsime vairą reikiama kryptimi, jei vienam kuriam pasitaikytų išklysti iš kelio. Man regis, mudu susiję ir dvasiškai: jeigu tikėtume reinkarnacija, galėtume pamanyti, jog tokia mūsų karma – susitikti kiekviename gyvenime ir įsimylėti, bet dabar apie tai nekalbėsiu, Paula, nenoriu tavęs skaudinti. Per tuos trumpus susitikimus geismas susipina su liūdesiu, aš glaudžiuosi prie jo, ieškodama malonumo ir paguodos – dviejų dalykų, kuriuos gali suteikti šis žmogus, patyręs tiek kančių, tačiau prieš akis iškyla tavo, Paula, mirties miegu užmigusios, paveikslas, ir mūsų bučiniai padvelkia lediniu šalčiu.

– Paula ilgai negalės mylėtis su savo vyru, o gal niekados. Ernestui dar nėra nė trisdešimties, o jo žmona gali likti neįgali iki gyvenimo pabaigos... Kodėl taip atsitiko jai, o ne man, juk aš jau tiek nugyvenau ir prisimylėjau kiek gana?

– Negalvok apie tai. Visaip galima mylėtis, – sako man Vilis.

Žinia, meilės galimybės beribės. Tomis retomis valandėlėmis, kurias praleidžiate drauge, Ernestas tave bučiuoja, glamonėja, nepaiso, kad tu visa apraizgyta vamzdeliais, žarnelėmis. „Pabusk, Paula, aš tavęs laukiu, pasigendu tavęs, tavo balso, mano širdis perpildyta meilės, grįžk, maldauju." Įsivaizduoju, kaip jis pareina į tuščią būstą ir gulasi į lovą, kurioje su tavimi miegojo, kurioje dar tebėra tavo pečių ir klubų išduobtos vietos. Tikriausiai jam vaidenasi, kad tu guli šalia, jis prisimena tavo giedrą šypseną, tavo švelnią odą, darnų judviejų tylėjimą, įsimylėjėlių paslaptis, pakuždomis patikėtas vienas kitam. Prisimena, kaip judu šokdavote, svaigdami nuo dainų, taip susiję vienas su kitu,

lyg būtumėte viena esybė. Prisimena, kaip tu linguodavai tarsi nendrelė, ilgais palaidais plaukais apsiausdama judu abu pagal muzikos ritmą, laibomis rankomis apkabinusi jo kaklą, lūpomis liesdama jo ausį. Ak, kokia tu grakšti, Paula! Miela, nenuspėjama, be galo reikli, tauri, angeliškai švelni. Jis ilgisi tavo pokštų, tavo juoko, tavo paikų ašarų kino teatre, tavo nuoširdžios užuojautos kenčiantiems žmonėms. Prisimena, kaip tu slapsteisi nuo jo Amsterdamo sūrių turguje, o jis lakstė kaip išprotėjęs, šaukdamas tave, žiopsant nustebusiems olandams pardavėjams. Jis pabunda, pasruvęs prakaitu, tamsoje atsisėda ant lovos krašto, bando melstis, nusiraminti, stengdamasis sutelkti dėmesį į kvėpavimą, kaip mokėsi, užsiimdamas tradiciniu aikido. Kartais išeina į balkoną pasigrožėti žvaigždėtu Madrido dangumi, drąsindamas save, kad nevalia prarasti vilties, kad viskas bus gerai, kad netrukus vėl būsi su juo. Jis dūsta, jausdamas, kaip tvinksi smilkiniai, kaip kraujas pulsuoja venomis, kaip dega krūtinė, tuomet maunasi kelnes ir išeina pasivaikščioti tuščiomis gatvėmis, tačiau niekaip neįstengia nuslopinti nepatenkinto geismo. Jūsų meilė tik neseniai gimė, tai pirmas tuščio sąsiuvinio puslapis. „Ernesto sena siela, mama, – kartą man pasakei, – bet jis nekaltas kaip kūdikis, žaidžia, viskuo stebisi, myli mane ir priima mane tokią, kokia esu, be jokių išlygų, nieko nesvarstydamas, kaip myli vaikai; nuo to laiko, kai mudu susipažinome, kažkas atsivėrė mano širdyje, aš pasikeičiau, pamačiau pasaulį kitomis akimis, ir save vertinu kitaip, nes matau save jo akimis." Ernestas, savo ruožtu, nežmoniško nerimo valandomis man prisipažino, jog niekada neįsivaizdavo, kad jį galėtų pagauti toks geismas, kai jis tave apkabina, pasak jo, apie tokią gyvenimo draugę jis kaip gyvas nesvajojęs, jis tave myli ir skausmingai tavęs geidžia,

jam gaila kiekvienos valandėles, praleistos skyrium nuo tavęs. „Iš kur aš galėjau žinoti, kad mudviem skirta taip mažai laiko? – sakė jis man jaudindamasis. – Aš svajoju apie ją, Isabele, dieną naktį svajoju, kada pagaliau mudu vėl būsime drauge ir galėsime mylėtis iki sąmonės netekimo, nemokėčiau tau nupasakoti, kokie prisiminimai mane persekioja, prisiminimai, žinomi tik mudviem, ilgesys kaitria ugnimi degina man širdį, negaliu nė valandėlės apie ją negalvoti, prisimenu kiekvieną akimirką, praleistą drauge su ja, Paula – vienintelė moteris, kurios aš trokštu, mano išsvajotoji ir surastoji gyvenimo draugė." Koks keistas tas gyvenimas, dukrele! Visai neseniai Ernestui buvau paprasta uošvė, menkai pažįstama, beveik svetima, o štai šiandien mudu artimi draugai, vienas kitam išliejame širdį.

Ligoninė – milžiniškas pastatas su begale koridorių, kuriame visada šviesu ir niekada nesikeičia temperatūra, lempos atstoja dienos šviesą, o radiatoriai – vasaros šilumą. Viskas kartojasi su apmaudžiu tikslumu. Tai skausmo karalystė, čionai atvykstama kentėti – tai suprantama mums visiems. Kančios visus sulygina, nėra nei turtuolių, nei vargšų, privilegijuotieji, peržengę šį slenkstį, netenka savo puikybės, visi mes, čia esantieji, nuolankūs ir nusižeminę.

Mano bičiulis Ildemaras atskrido pirmuoju lėktuvu iš Karakaso, kai tik ten pasibaigė pilotų streikas, ir išbuvo su manimi visą savaitę. Šis išprusęs mandagus žmogus daugiau nei dešimt metų buvo mano brolis, mokytojas ir bendrakeleivis tais laikais, kai jaučiausi tremtinė. Kvaila, bet, apkabinusi jį, staiga pasijutau saugi, man dingtelėjo mintis, kad jo apsilankymas tave paveiks, kad tu pabusi, išgirdusi jo balsą.

Būdamas gydytojas, jis pasitarė su kolegomis, peržiūrėjo ligos istoriją, tyrimų duomenis, rentgenogramas, kruopščiai ir rūpestingai apžiūrėjo tave nuo galvos iki kojų, kaip moka tik jis vienas, ir su didele meile, kokią jaučia tau. Išėjęs paėmė mane už rankos ir išvedė pasivaikščioti aplink ligoninę. Buvo labai šalta.

– Kaip tau atrodo Paula?

– Labai blogai...

– Tokia jau liga ta porfirija. Gydytojai man tvirtina, kad ji visiškai pasveiks.

– Per daug tave myliu, Isabele, kad galėčiau meluoti.

– Sakyk, ką iš tikrųjų galvoji. Tu manai, kad jai gresia mirtis?

– Taip, – atsakė ilgai patylėjęs.

– Ar ilgai gali užsitęsti koma?

– Tikiuosi, kad neilgai, bet visko gali būti.

– O jeigu ji niekada nepabus, Ildemarai?..

Mudu nutilome ir sustojome nekreipdami dėmesio į lietų.

Stengiuosi išvengti jausmingumo, kurio tu, dukrele, nepakenti, bet atleisk man, jeigu nepavyks. Gal jau kraustausi iš proto? Nebeskiriu savaitės dienų, nesidomiu, kas vyksta pasaulyje, valandos prailgsta skausmingai belaukiant žinių. Galiu pabūti su tavimi labai trumpai, bet aš stumiu laiką, belaukdama tos akimirkos. Dukart per dieną atsidaro intensyvaus gydymo skyriaus durys, ir budinti slaugytoja ligonės vardu šaukia lankytojus. Išgirdusi tavo vardą, Paula, susijaudinu, negaliu susitvardyti, niekaip nesugebu priprasti prie to vaizdo – matyti tave amžinai miegančią, murkiant dirb-

tinio kvėpavimo aparatams, nesugebu priprasti prie zondų ir adatų, prie tavo surištų kojų ir subadytų rankų. Pustekine bėgu prie tavo lovos tuo begaliniu baltu koridoriumi, meldžiu pagalbos Memę, prosenelę, Tatą, visas kitas draugiškas dvasias, meldžiuosi, kad tau pagerėtų, kad nuslūgtų karštis, aprimtų širdis, kad išsilygintų kvėpavimas ir sunormalėtų kraujospūdis. Sveikinuosi su slaugytojomis ir donu Manueliu, kurio sveikata kasdien eina blogyn, jis beveik nebekalba. Pasilenkiu prie tavęs ir kartais prispaudžiu kokią žarnelę, ir tuomet sučirškia pavojaus signalas, aš tave apčiupinėju nuo kojų iki galvos, ekranuose stebiu skaitmenis ir kreives, peržiūriu visus įrašus sąsiuvinyje, atskleistame ant staliuko lovos kojūgalyje, nors visa tai bergždžia, nes aš nieko nesuprantu, tačiau, iš nevilties atlikdama šias apeigas, pajuntu, jog tu vėl esi mano, taip pat kaip vaikystėje, kai visiškai priklausei nuo manęs. Pridedu rankas tau prie galvos, prie krūtinės, atiduodama tau savo sveikatą ir energiją; įsivaizduoju tave krištolo piramidėje, atitvertą nuo blogio magiškajame rate, kur tu galėsi pasveikti. Šaukiu tave visokiausiais vardais, kokiais tave vadindavau, kartoju be galo, kad myliu tave, Paula, myliu, kartoju ir kartoju, kol pagaliau kažkas paliečia man petį, sakydamas, jog pasimatymas baigtas, turiu išeiti. Pabučiavusi paskutinį sykį, lėtai traukiuosi durų link. Ten manęs laukia mama. Padrąsinu ją mostu, iškeldama aukštyn nykštį, ir abi bandome nusišypsoti. Kartais nieko neišeina.

Tylos, ieškau tylos. Ligoninė ir miesto triukšmas man lenda pro pakaušį, ilgiuosi ramybės gamtoje, savo namuose Kalifornijoje. Vienintelė rami vieta ligoninėje – koplyčia, aš prisiglaudžiu ten, mąstau, skaitau, rašau tau. Drauge su mama einu mišių, bet paprastai, be mūsų, ten nėra nė gyvos dvasios, kunigas aukoja mišias tik mums. Virš altoriaus

juodo marmuro fone kabo kruvinas Kristus, vainikuotas erškėčiais, negaliu žiūrėti į tą varganą iškankintą kūną. Neišmanau liturgijos, tačiau, daug kartų beklausant tų pačių ritualinių žodžių, mane sujaudina mito galia: duona ir vynas, žemės ir žmogaus darbo vaisiai – viskas virtę Kristaus kūnu ir krauju. Koplyčia yra už intensyvaus gydymo skyriaus: norėdamos ten patekti, turime apeiti visą pastatą; pagal mano apskaičiavimus, tavo lova stovi kaip tik kitoje sienos pusėje, ir aš galiu nukreipti mintis tiesiai į tave. Mama tvirtina, jog tu, Paula, nemirsi. Ji susiderėjo tiesiogiai su dangumi ir sako, kad tu gyvendama aukojaisi kitiems, kad gali dar padaryti daug gerų darbų šiame pasaulyje, tavo mirtis būtų apmaudi netektis. Tikėjimas – dovana: Dievas žiūri tiesiai į akis ir taria tavo vardą, taip pasirenka tave, tačiau, kalbėdamas su manimi, dūrė į mane pirštu, ir mano širdis prisipildė abejonių. Abejonės įsimetė, kai buvau septynerių, Pirmosios Komunijos dieną, bažnyčios nava einant balta suknele, su šydu, su rožiniu vienoje rankoje ir kaspinu perrišta žvake kitoje. Mes, penkiasdešimt mergaičių, ėjome išsirikiavusios dviem voromis, gaudžiant vargonams ir giedant vienuolių naujokių chorui. Tiek kartų repetavome tą ceremoniją, jog buvau atmintinai išmokusi kiekvieną judesį, tačiau niekaip negalėjau suvokti sakramento prasmės. Žinojau, kad, jei sukramtysiu pašventintą ostiją, būsiu pasmerkta amžinai degti pragaro liepsnose, tačiau negalėjau prisiminti, jog drauge su Komunija priimu Jėzų. Artėjant prie altoriaus, mano žvakė perlūžo pusiau. Perlūžo be niekur nieko, viršutinė dalis pakibo ant dagčio, nulinkusi nelyginant mirusios gulbės kaklas, ir tuomet aš pajutau, kad esu paženklinta iš aukštybių, išskirta iš visų savo draugių ir būsiu nubausta už kokią nors nuodėmę, kurią vakar pamiršau išpažinti. Tiesą pasakius, buvau

sudariusi didžiųjų nuodėmių sąrašą, norėdama apstulbinti kunigą, nenorėjau jam kvaršinti galvos menkniekiais, tardama sau, kad, atlikus atgailą už mirtinas nuodėmes, nors ir nepadarytas, drauge man bus atleistos ir mažesnės. Išpažinau visas, kokias tik įmanoma įsivaizduoti, net nesuvokdama jų reikšmės: žmogžudystę, paleistuvavimą, svetimavimą, tėvų negerbimą, nedoras mintis, ereziją, pavydą... Kunigas klausėsi apstulbęs, paskiau atsistojo sielvartingu veidu, mostu pasišaukė vienuolę, ir jiedu pasikuždėjo, tuomet ji paėmė mane už rankos, nuvedė į zakristiją, giliai atsidususi muilu nuplovė man lūpas ir liepė triskart sukalbėti „Sveika, Marija". Vakarais ligoninės koplyčioje degdavo tik aukojamosios žvakės. Vakar ten aptikau Ernestą ir jo tėvą, bet nedrįsau prie jų prieiti: plačiapečiai, sugniužę, rankomis susiėmę galvas. Jiedu labai panašūs, abu aukšti, tamsaus gymio, tvirtai suręsti, panašūs į maurus, iš pažiūros – retas vyriškumo ir elegantiškumo derinys. Tėvas trumpais žilais plaukais, įdegęs saulėje, gilių, it randai, raukšlių išvagotu veidu, bylojančiu apie jo nuotykius džiunglėse ir gamtoje praleistus keturiasdešimt metų. Atrodo nepalaužiamas, kaip tik todėl suspaudė širdį, išvydus jį klūpant. Jis tapo sūnaus šešėliu, niekad nepalieka jo vieno, kaip ir mano mama kad nesitraukia nuo manęs nė per žingsnį, drauge eina į aikido treniruotes, veda pasivaikščioti po laukus, iš kur po kelių valandų abu sugrįžta visai nusikalę. „Privalai sudeginti visą energiją, kitaip sprogsi", – sako jam. Giedromis dienomis jis vedasi mane į parką, liepia užsimerkti ir atgręžti veidą į saulę, kad oda pajustų šilumą, atsipalaiduoti, klausantis paukščių giesmių, vandens šniokštimo, tolimo automobilių ūžimo. Vos sužinojęs apie marčios ligą, iškart atskrido iš Amazonijos girių gilumos, kad galėtų būti drauge su sūnumi; jam nepatinka miestai,

jis dūsta ligoninėje, negali priprasti prie gausybės žmonių, vaikščioja ilgu koridoriumi iš vieno galo į kitą, liūdnas ir sunerimęs kaip narve uždarytas žvėris. „Tu šaunesnė už patį vyriškiausią vyrą", – sako jis man rimtu veidu, ir aš suprantu, jog tai pats didžiausias pagyrimas, kokį gali pasakyti žmogus, įpratęs džiunglėse mačete kapoti gyvates.

Ateina gydytojai iš kitų ligoninių tavęs apžiūrėti, niekada nematę tokio sudėtingo porfirijos atvejo, tu tapai bandomuoju triušiu ir, man regis, įeisi į medicinos istoriją. Liga tave pakirto kaip žaibas, nieko nepaisydama. Tavo vyras vienintelis išsaugojo pusiausvyrą, visi kiti esame priblokšti, tačiau netgi jis užsimena apie mirtį ir dar baisesnius dalykus.

– Be Paulos niekas neturi prasmės, nėra dėl ko gyventi, kai tik ji užmerkė akis, užgeso pasaulio šviesa, – sako jis. – Dievas negali jos atimti iš manęs, nes kam gi būtų mudu sujungęs? Mums prieš akis dar toks ilgas gyvenimas! Mums teko siaubingas išbandymas, bet mes ištversime. Aš save pažįstu, žinau, jog esu skirtas Paulai, o Paula skirta man, niekada jos neapleisiu, niekada neįsimylėsiu kitos, globosiu ją ir visada ja rūpinsiuosi. Nors ir kas atsitiktų, nors liga arba mirtis mus išskirtų, mudviem lemta vėl susitikti ir būti drauge per amžius. Aš galiu laukti.

– Ji pasveiks, Ernestai, tačiau daug laiko praeis, kol ji visiškai pasveiks, ruoškis. Tu parsiveši ją namo, kaip kažin ką. Ar įsivaizduoji, kokia tai bus diena?

– Galvoju apie tai visą laiką. Užnešiu ją ant rankų laiptais į ketvirtą aukštą... Visas butas skendės gėlėse...

Jis nieko nebijo, laiko tave dvasine drauge, kurią turi saugoti nuo visų gyvenimo negandų ir net mirties, nesijaudina, kad tavo kūnas sustingęs, o protas aptemęs, sako, jog palaiko ryšį su tavo siela, jog tu jį girdi, jauti juslėmis ir širdimi, jog

nesi augalas, kaip rodo aparatūra, prie kurios esi prijungta. Gydytojai skeptiškai gūžčioja pečiais, tačiau slaugytojos, sujaudintos tokios begalinės meilės, kartais įleidžia jį draudžiamu laiku, įsitikinusios, jog tuo metu, kai jis paima tavo ranką, ekranuose keičiasi kreivės. Galimas daiktas, jausmų stiprumą įmanoma matuoti ta pačia aparatūra, kuri registruoja širdies tvinksnius.

Dar viena laukimo diena, dar mažiau vilties dienų. Dar viena tylėjimo diena, dar viena diena trumpesnis gyvenimas. Mirtis klaidžioja koridoriais, ir mano tikslas – nukreipti jos dėmesį į šalį, kad ji niekada neaptiktų tavo palatos durų.

– Ak mama, koks ilgas ir painus gyvenimas!

– Tu bent gali jį aprašyti ir pabandyti suprasti, – atsakė ji.

Šeštajame dešimtmetyje Libanas buvo žydinti šalis, tiltas tarp Europos ir turtingų arabų emyratų, daugelio kultūrų kryžkelė, Babelio bokštas, kur šnekama dešimtimi kalbų. Viso regiono prekyba ir bankų veikla telkėsi Beirute, kur traukdavo lūžtantys nuo prekių karavanai, leisdavosi lėktuvai su Europos naujienėlėmis, o jūroje plūduriuodavo laivai, laukdami savo eilės įplaukti į uostą. Gatvėmis skubėdavo ryšuliais apsikrovusios moterys juodais šydais, visada nudūrusios akis į žemę, tempdamos už rankos vaikus, o dykinėjantys vyrai tuo metu šnekučiuodavo kavinėse. Asilai, kupranugariai, pilnutėliai autobusai sumišai stoviniuodavo sankryžose, piemenys Biblijos personažų drabužiais varydavo avių bandas į skerdyklą. Kelis kartus per dieną iš aukštų minaretų muedzinai skardžiais balsais šaukdavo tikinčiuosius į mečetes, o jiems pritardavo bažnyčių varpai. Sostinės

parduotuvės piršdavo geriausių viso pasaulio prekių, tačiau mums būdavo įdomiau vaikščioti po Rytų prekyvietes, siaurų gatvelių labirintus su gausybe krautuvėlių, kur galėjai įsigyti visko – nuo kiaušinių iki faraonų relikvijų. Ak, tie Rytų prekyviečių kvapai! Tose vingiuotose gatvelėse sklandė visi planetos kvapai, kvepėjo įvairiausiais egzotiškais valgiais, avių lajuje čirškinamais kepsniais, sluoksniuotos tešlos pyragaičiais su riešutais arba medumi, dvokė šiukšlėmis ir gyvulių išmatomis, plūduriuojančiomis atviruose nutekamuosiuose grioviuose, gyvulių prakaitu, išdirbamomis odomis, stačiai pykindavo nuo smilkalų ir pačiulių, šviežiai plikytos kavos su kardamono sėklomis, rytietiškų prieskonių: cinamono, kmynų, pipirų, šafrano... Iš šalies prekyvietės atrodė nereikšmingos, tačiau kiekviena jų driekėsi šakodamasi į visas puses, kiekviena gatvelė baigėsi savotiškais užkaboriais, kur tviskėjo išdėliotos prekės: lempos, padėklai, brangiųjų metalų amforos, papuoštos įmantriais kaligrafiniais piešiniais; kilimai gulėjo sluoksniais sukloti ant aslos, kabojo ant sienų, kūpsojo kampuose, susukti į ritinius; apkrauti krūvomis antklodžių ir raštuotų šlepečių, stovėjo drožinėto medžio baldai su perlamutro, dramblio kaulo ir bronzos inkrustacijomis. Prekijai puldavo prie pirkėjų, kone prievarta įsitempdavo į tas lobiais užverstas Ali Babos olas, siūlydavo dubenyje su rožių vandeniu susidrėkinti pirštus ir išgerti puodelį labai saldžios juodos kavos, pačios geriausios visame pasaulyje. Perkant svarbiausia būdavo derėtis, ir mama tai suprato nuo pat pirmos dienos. Vos išgirdusi kainą, ji sušukdavo baisėdamasi, iškeldavo rankas į dangų ir ryžtingai pasukdavo prie durų. Prekijas stverdavo jai už rankos ir vesdavosi atgal, tvirtindamas, kad šiandien jis dar nieko nepardavęs, kad ji brangesnė jam už tikrą seserį, kad ji lemianti

jam laimę, todėl jis pasiruošęs išklausyti jos pasiūlymą, nors, tiesą pasakius, tokios prekės ji niekur nerasianti, o ir kaina daugiau nei teisinga. Mama abejingai pasiūlydavo pusę kainos, tuo tarpu mes, paraudę iš gėdos, puldavome prie durų. Krautuvininkas imdavo kumščiais daužytis galvą, šaukdamasis Alachą liudytoju. „Tu nori mane pražudyti, sese? Aš turiu vaikų, aš esu doras žmogus..." Po trijų puodelių kavos ir beveik visos valandos derėjimosi prekė pagaliau atitekdavo kitam šeimininkui. Prekijas patenkintas šypsodavosi, o mama skubėdavo į gatvę pas mus, džiaugdamasi, kad taip pigiai nusipirko kokį daiktą. Kartais, paėjėjusi truputį toliau, kitose krautuvėse pastebėdavo dar pigiau parduodamą tą pačią prekę, jos nuotaika sugesdavo visai dienai, bet, deja, vėliau vis viena ji neatsispirdavo pagundai ką nors nusipirkti. Panašiai atsitiko, mums nuvažiavus į Damaską, kur ji pirko medžiagą mano vestuvinei suknelei. Man buvo keturiolika, ir mano bendravimas su priešingos lyties atstovais apsiribojo broliais, patėviu ir turtingo libaniečio prekijo sūnumi, kuris kartais mane aplankydavo, prižiūrimas savo ir mano artimųjų. Jis buvo toks turtingas, jog turėjo motorolerį ir vairuotoją. Tuomet visi iš proto kraustėsi dėl itališkų *vespų*, ir jis tol ėdė savo tėvus, kol pagaliau tie nupirko jam motorolerį, bet, baimindamiesi, kad jų pirmagimis neužsimuštų, duodamasis ta savižudžių transporto priemone, nusamdė jam vairuotoją, kuris jį vežiodavo ant užpakalinės sėdynės. Šiaip ar taip, nesitikėdama kada nors susirasti vyrą, svarsčiau galimybę stoti į vienuolyną, taip ir pasakiau mamai Damasko turguje, bet ji neatlyžo: „Kvailystės, – tarė, – kitos tokios progos niekada nebus." Išėjome iš turgaus, nešinos dideliu rietimu šilkiniais siūlais išsiuvinėtos baltutėlės organzos, keliomis staltiesėmis mano būsimam kraičiui ir

paravanu, – visas tas turtas išgyveno su mumis trisdešimt metų, atlaikė gausybę kelionių ir tremtį.

Vis dėlto, nepaisant visų tų prekyviečių pranašumų, mama nebuvo laiminga Libane, kur gyveno jausdamasi įkalinta tarp keturių sienų. Moterims ten buvo nepatartina vaikščioti vienoms, bet kur minioje galėjo grybštelėti koks suįžūlėjęs vyras, įžeisti garbę ir orumą, o jeigu moteris bandydavo gintis, iš visų pusių pasipildavo grėsmingos patyčios. Už dešimties minučių kelio nuo namų driekėsi begaliniai balto smėlio paplūdimiai ir drungna jūra, viliodama atsivėsinti karštomis rugpjūčio popietėmis. Turėdavome eiti maudytis visa šeima, glaudžiu būriu, kad galėtume atsiginti nuo dykinėtojų, nevaldančių rankų; buvo neįmanoma išsitiesti ant smėlio neprisišaukiant bėdos; vos iššokus iš vandens, reikėdavo trūkčiagalviais bėgti į namelį, kurį tam tyčia nuomojomės. Mamą slėgdavo viskas: ir klimatas, ir kultūrų skirtumas, ir būtinybė kalbėti prancūziškai bei grebezoti arabiškai, ir pastangos sudurti galą su galu, ir draugių bei artimųjų ilgesys.

Libanas sugebėjo gyventi taikiai ir klestėti, nors jau keli šimtmečiai aplink vyko nuožmūs religiniai karai. Vis dėlto po Sueco kanalo krizės, aštrėjant arabų nacionalizmui, radosi nesutaikomai priešiškos politikų stovyklos. Prasidėjo riaušės, pasibaigusios tūkstantis devyni šimtai penkiasdešimt aštuntųjų birželį, kai atplaukė Jungtinių Amerikos Valstijų šeštasis laivynas. Gyvendami ketvirtame aukšte, name, stovinčiame toje vietoje, kur sueina krikščionių, musulmonų ir drūzų kvartalai, galėjome puikiai matyti gatvių mūšius. Dėdė Ramonas liepė uždangstyti langus čiužiniais, kad vidun neįlėktų kokia pasiklydusi kulka, ir uždraudė kišti nosį į balkoną. Mama laikė prileidusi sklidiną vonią vandens

ir stengėsi kaip nors prasimanyti maisto produktų. Pačiomis sunkiausiomis krizės savaitėmis buvo paskelbta komendanto valanda, ir, saulei nusileidus, gatvėse galėdavo rodytis tik kariškiai, tačiau, tiesą pasakius, šia atvanga naudodavosi visi: šeimininkės apsipirkdavo juodojoje rinkoje, o vyrai tvarkydavo savo reikalus. Iš savo namo terasos dieną stebėdavome įnirtingus priešiškų grupių susirėmimus, tačiau temstant, lyg burtų lazdele mostelėjus, šūviai nuščiūdavo, nakties prieglaudoje imdavo šmėkščioti žmogystės, prasidėdavo prekyba su priešu, ir iš rankų į rankas keliaudavo paslaptingi ryšuliai. Tomis dienomis matėme, kaip žandarmerijos kieme plakami belaisviai, pusnuogiai pririšti prie stulpų; matėme musių aptūptą lavoną perrėžta gerkle, kuris tysojo gatvėje kelias dienas, tam tyčia pamestas drūzams įbauginti; matėme, kaip už tai buvo atkeršyta: dvi šydais apsigaubusios moterys paliko gatvėje asilą, apkrautą sūriais ir alyvuogėmis. Kaip ir buvo numatyta, kareiviai jį nusivedė, ir ilgai netrukus išgirdome sprogimą, nuo kurio išbyrėjo namų langai, o kareivinių kieme telkšojo kraujas ir mėtėsi sudraskyti kūnai. Man regis, nepaisant tų žiaurumų, arabai rimtai nežiūrėjo į amerikiečių išsilaipinimą. Gavęs leidimą, dėdė Ramonas nuvežė mus paspoksoti į karo laivus, įplaukusius įlankon su nukreiptomis į miestą patrankomis. Krantinėje minios žioplių jau laukė okupantų, tikėdamosi pradėti su jais prekybą ir gauti leidimą įlipti į lėktuvnešius. Kai tos plieninės pabaisos pravėrė savo nasrus ir iš jų išnėrė valtys, pilnutėlės iki dantų apsiginklavusių jūros pėstininkų, juos paplūdimyje pasitiko plojimų papliūpos, ir vos tik karingai nusiteikę kareiviai atsidūrė sausumoje, juos apsupo gausybė linksmų žmonių, peršančių jiems visokiausių prekių – pradedant skėčiais ir baigiant hašišu bei japoniškais spalvingų

žuvyčių pavidalo sargiais. Įsivaizduoju, jog karininkams buvo nelengva palaikyti drausmę ir neleisti kareiviams broliautis su priešais. Rytojaus dieną dirbtinio ledo čiuožykloje pirmąkart susidūriau su pačiomis galingiausiomis pasaulyje ginkluotosiomis pajėgomis. Visą popietę čiuožinėjau su šimtais uniformuotų skustagalvių vaikinų tatuiruotomis rankomis, maukiančių alų ir šnekančių gomurine kalba, visiškai nepanašia į tą, kurios britų mokykloje bandė mane mokyti *Miss* Sent Džon. Ne kažin kiek galėjau su jais bendrauti, tačiau netgi ir tuo atveju, jeigu būtume kalbėję ta pačia kalba, vargu ar būtume turėję ką vieni kitiems pasakyti. Tą įsimintiną dieną pirmąsyk pasibučiavau, ir man buvo toks įspūdis, jog kąstelėjau varlę, dvokiančią kramtomąja guma, alumi ir tabaku. Neprisimenu, kas mane pabučiavo, nes negalėjau jų atskirti, visi atrodė panašūs kaip du vandens lašai, bet prisimenu tik tai, jog tą pačią akimirką nutariau rimtai susidomėti bučiavimosi menu. Deja, teko ilgokai palaukti, kad galėčiau praplėsti savo žinias, nes, vos pastebėjęs mieste gaujas merginų, ištroškusių jūros pėstininkų, dėdė Ramonas pasidarė dar budresnis, ir aš vytau kaip gėlė hareme, įkalinta tarp keturių sienų.

Laimė, kad, prasidėjus krizei, mano mokykla vienintelė nebuvo uždaryta. Broliai, priešingai, nustojo lankyti mokyklą ir kelis mėnesius mirtinai nuobodžiavo, įkalinti namie. *Miss* Sent Džon laikė tą karą tuščiu reikalu, nes jame nedalyvavo anglai, ir visiškai nekreipė į jį dėmesio. Gatvė priešais mokyklą buvo perskirta į dvi stovyklas smėlio maišais, už kurių glūdojo priešininkai. Laikraščių nuotraukose ginkluoti vyrai kėlė siaubą, tačiau, žvelgiant iš aukšto pro mokyklos langus, atrodė kaip iškylaujantys vasarotojai. Pasislėpę už smėlio maišų, jie klausėsi radijo, gaminosi valgį, plepėjo su

juos lankančiomis žmonomis ir vaikais, stūmė laiką, žaisdami kortomis ir šaškėmis, miegojo pokaičio. Kartais, susitarę su priešininkais, eidavo atsinešti vandens ir cigarečių. Šaltakraujiškoji *Miss* Sent Džon užsivožė ant galvos žalią išeiginę skrybėlę ir nuėjo derėtis darkyta arabų kalba su tais tipais, užgriozdinusiais gatves, kad praleistų mokyklos autobusą, tuo tarpu mes, kelios mokinės, su išsigandusiomis mokytojomis nuo plokščio stogo stebėjome visą sceną. Nežinia, kokiais argumentais ji perveikė juos, bet autobusas važinėjo kaip įprastai, kol vieną gražią dieną mokykloje nebeliko nė vienos mokinės, išskyrus mane. Aš nė neprasitariau namie, kad visi tėvai atsiėmė vaikus iš mokyklos, ir neužsiminiau, jog vairuotojas kasdien derasi su barikadų kovotojais, prašydamas praleisti autobusą. Lankiau pamokas, kol mokykla visai ištuštėjo ir *Miss* Sent Džon mandagiai mane paprašė kelias dienas nebesirodyti, kol nepasibaigs tas apmaudus įvykis ir žmonės negrįš prie savo darbų. Tuo metu įsiliepsnojo dar nuožmesni mūšiai, ir Libano vyriausybės atstovas pareiškė, jog neįmanoma garantuoti diplomatų saugumo, ir patarė jiems išsiųsti šeimas iš šalies. Slapčia pasitaręs su mama, dėdė Ramonas įlaipino mane su broliais į paskutinį keleivinį lėktuvą, skrendantį iš Beiruto. Oro uoste knibždėte knibždėjo žmonių, kurie grūmėsi veržy damiesi į orlaivį; kai kurie bandė išsivežti žmonas ir vaikus kaip bagažą, nes nelaikė jų žmonėmis ir nesuprato, kad ir jiems reikia pirkti bilietus. Vos atsiplėšus lėktuvui nuo žemės, viena dama, nuo galvos iki kojų apsigaubusi juodu apdangalu, vidury tako bandė užkurti žibalinę krosnelę ir ėmė gamintis valgį, nekreipdama dėmesio į pasibaisėjusios prancūzės stiuardesės riksmą. Mama su dėde Ramonu liko Beirute, kur pabuvo dar kelis mėnesius, kol juos perkėlė į Turkiją. Tuo tarpu

Jungtinių Valstijų jūros pėstininkai sulipo į savo lėktuvnešius ir dingo be pėdsako, išsiveždami mano pirmojo bučinio patirtį. Taip mes iškeliavome atgal į kitą pasaulio kraštą, į senelio namus Čilėje. Man buvo penkiolika, ir aš antrąsyk atsidūriau toli nuo mamos, – pirmą kartą tai atsitiko tada, kai ji išvyko į romantišką pasimatymą, trokšdama slapčia susitikti su dėde Ramonu Čilės šiaurėje. Tuomet nežinojau, jog nesimatysime ilgus metus, didžiąją gyvenimo dalį. Lėktuve pradėjau rašyti jai savo pirmąjį laišką ir rašiau jį kas dieną daugelį metų, o ji rašė man. Mes krauname visus tuos laiškus į krepšį, o metų pabaigoje surišame spalvotu kaspinu ir dedame į viršutinę spintos lentyną. Va šitaip sukaupėme kalnus laiškų. Mes niekada jų neskaitėme iš naujo, bet žinome, jog, netgi atminčiai sušlubavus, mūsų gyvenimo metraštis išliks saugus.

Iki tol mano mokslai buvo gana chaotiški. Šiek tiek mokiausi anglų, truputį – prancūzų, atmintinai iškaliau geroką dalį Biblijos, dėdė Ramonas mokė savigynos, tačiau neturėjau nė menkiausio išmanymo, kaip reikia gyventi pasaulyje. Kai parvykau į Čilę, seneliui atėjo į galvą mintis, jog, jeigu jis man padėtų, galėčiau jau šiais metais baigti mokyklą, ir nutarė pats mokyti mane geografijos ir istorijos. Veikiai jis pastebėjo, kad neišmanau skaičiavimo, ir nusiuntė mane privačiai mokytis matematikos. Mokytoja, senutė be kelių dantų, gagato spalvos dažytais plaukais, gyveno labai toli kukliame namelyje, pilname per penkiasdešimt darbo metų sukauptų mokinių dovanų, prakvipusiame šutintais žiediniais kopūstais. Pas ją važiuodavau dviem autobusais, bet kelionė atsipirkdavo su kaupu, nes toji moteris įkalė man

į galvą tiek skaičių, jog kaip niekur nieko išlaikiau egzaminą ir iškart viską pamiršau. Santjage įlipti į autobusą būdavo tikras žygdarbis, reikalaujantis ryžto ir akrobato miklumo. Autobusas amžinai vėluodavo, tekdavo laukti valandų valandas, o atvažiuodavo kimšte prikimštas, kai kurie keleiviai kabodavo tarpdury. Dėl stojiško auklėjimo ir tvirtų sąnarių tas kasdienes grumtynes visada laimėdavau. Lankiau pamokas drauge su kitais penkiais mokiniais, vienas jų visada atsisėsdavo šalia, skolindavo savo užrašus ir lydėdavo iki autobusų stotelės. Kol mudu kantriai laukdavome, saulei kepinant arba lietui lyjant, jis tylėdamas klausydavosi mano išpūstų pasakojimų apie keliones į vietoves, kurių pati nė nebūčiau sugebėjusi rasti žemėlapyje, – pavadinimus surasdavau senelio *Encyclopaedia Britannica*. Atėjus autobusui, jis padėdavo man įsitverti į žmonių kekę, pakibusią prie durų, abiem rankomis stumdamas mane už sėdmenų. Kartą jis mane pakvietė į kiną. Tatai pasakiau, jog turėsiu užtrukti pas matematikos mokytoją, ir drauge su savo gerbėju nudrožiau į vietinį kino teatrą pažiūrėti siaubo filmo. Kai Žaliosios įlankos pabaisa iškišo siaubingą priešistorinio driežo kramę vos už kelių centimetrų nuo plaukiančios užsisvajojusios mergelės, aš suklikau, ir jis, naudodamasis proga, stvėrė man už rankos. Suprantama, turiu galvoje vaikinuką, ne driežą. Filmo pabaiga praslinko migloje, man nė kiek nerūpėjo milžino driežo iltys nei toje įlankoje panūdusios išsimaudyti šviesiaplaukės kvailės likimas, visas mano dėmesys nukrypo į vėsius drėgnus pirštus, glostančius mano ranką, – nuostabus potyris, beveik toks pat saldus kaip anas, kai La Pase įkandau berniukui į ausį, ir tūkstantį kartų saldesnis už bučinį, Beiruto čiuožykloje pavogtą iš amerikiečio kareivio. Grįžau namo, nejausdama žemės po kojomis, įsitikinusi, jog

pagaliau sutikau gyvenimo draugą ir jog susipynę mudviejų pirštai – ne kas kita, kaip sužadėtuvių patvirtinimas. Libane klasės draugė Elizabeta kartą pasakė, jog, paplaukiojus baseine su berniuku, galima pastoti, ir aš padariau logišką išvadą, kad, visą valandą pasilaikius prakaituotomis rankomis, rezultatas turėtų būti toks pat. Tą naktį nesumerkiau akių, svajodama apie būsimą gyvenimą su savo vyru ir nekantriai laukdama artimiausios matematikos pamokos, tačiau rytojaus dieną mano draugas nepasirodė mokytojos namuose. Visą pamoką neramiai žvilgčiojau į duris, tačiau veltui laukiau ir tą dieną, ir visą savaitę, – jis išnyko kaip dūmas. Ilgainiui susitaikiau su tuo žeminančiu išsiskyrimu ir keliolika metų visiškai jo neprisiminiau. Regis, vėl pamačiau po dvylikos metų, kai buvau pakviesta į lavoninę atpažinti savo tėvo kūno. Ne kartą svarsčiau, kodėl jis taip staigiai dingo, ir galiausiai, ilgai kvaršinusi sau galvą, priėjau gana šiurpią išvadą, tačiau, man regis, neverta į tai gilintis, nes tik muilo operose įsimylėjėliai vieną gražią dieną atskleidžia paslaptį, kad jiedu – brolis ir sesuo.

Paprasčiausiai pamiršau tą trumpalaikę meilę tik todėl, kad susipažinau su kitu vaikinu, ir čia, Paula, scenoje pasirodo tavo tėvas. Maiklas gimė anglų šeimoje, kuri – kaip ir daugelis Čilėje gimusių ir gyvenančių imigrantų šeimų – Angliją tebelaiko *home**, skaito kelių savaičių senumo britų laikraščius ir, puikuodamiesi esą didžiosios imperijos valdiniai, gyvena pagal devyniolikto šimtmečio papročius ir moralės normas, nors šiandien jų nesilaikoma netgi Londono centre. Tavo senelis iš tėvo pusės tarnavo Jungtinių Amerikos Valstijų vario gavybos bendrovėje, gūdžiame šiaurės Čilės

* Tėvyne *(angl.)*.

užkampyje, tokiame mažame miestelyje, kad jis ne visuose žemėlapiuose pažymėtas. Spygliuotomis vielomis aptvertoje gringų gyvenvietėje, kur buvo ne daugiau kaip dvidešimt namų, stengtasi naudotis visais patogumais, kokių turima gimtosios šalies miestuose: ten buvo ir kondicionuoto oro įrenginiai, ir vanduo buteliais, ir gausybė katalogų, pagal kuriuos iš Jungtinių Amerikos Valstijų buvo užsakoma viskas, pradedant sutirštintu pienu ir baigiant terasos baldais. Kiekviena šeima laikė savo pareiga turėti sodą, nepaisydama kaitrios saulės ir nežmoniškų karščių. Vyrai smėlynuose žaisdavo golfą, moterys rengdavo varžytuves, kepdamos tortus ir pyragus. Kitoje tvoros pusėje, voromis išrikiuotuose barakuose su bendrais tualetais ir prausyklomis, gyveno darbininkai čiliečiai, kurių vienintelė pramoga buvo žaisti futbolą akmeninėje dykumos žemėje pagaliu apibrėžtoje aikštėje ir savaitgaliais mirtinai nusigerti bare, esančiame gyvenvietės pakraštyje. Anot gandų, būta ir viešnamio, bet aš jo nepastebėjau, išėjusi jo ieškoti, galbūt todėl, kad tikėjausi pamatyti raudoną žibintą, nors tikriausiai tai buvo barakas, niekuo nesiskiriantis nuo kitų. Maiklas gimė ir augo toje gyvenvietėje, apsaugotas nuo visokio blogio, kaip Adomas rojuje iki pirmojo nuopuolio, kol tėvai išsiuntė jį į britų koledžą šalies centre. Man regis, iki tol, kol išaugo iš trumpų kelnyčių, jis netgi nesuvokė, kad gyvena Čilėje. Jo motina, kurią ligi šiol mes vadiname Grane, buvo didelių akių ir tyros širdies moteris, nesutepta jokios nedoros minties. Visą gyvenimą ji praleido tarp virtuvės ir sodo. Ji kvepėdavo šviežia duona, sviestu ir slyvų uogiene. Po daugelio metų, atsisveikinusi su savo godomis, atsiduodavo alkoholiu, bet retas užuosdavo, nes ji visada laikydavosi per apdairų atstumą ir kalbėdama nosinaite prisidengdavo burną, o ir tu, Paula, kai

buvai aštuonerių ar devynerių metų, visada slėpdavai tuščius butelius, kad niekas neatskleistų jos paslapties. Maiklo tėvas, išvaizdus, tamsaus gymio vyriškis, buvo panašus į andalūzą, bet jo gyslomis tekėjo vokiečių kraujas, kuriuo jis labai didžiavosi. Puoselėdamas, jo žodžiais tariant, teutonų dorybes, jis tapo pavyzdingu žmogumi, doru, atsakingu ir punktualiu, nors, be kita ko, buvo nepalenkiamas, valdingas ir šaltas. Labai retai kur nors išeidavo su žmona, kurią vadino *young lady**, o kai žiūrėdavo į ją, jo akys blizgėdavo. Jis praleido trisdešimt metų amerikiečių miestelyje ir uždirbo daug dolerių. Penkiasdešimt aštuonerių metų išėjęs į pensiją, įsikūrė sostinėje ir šalia golfo lauko pasistatė namą. Maiklas užaugo tarp berniukų koledžo sienų, atsidėdamas mokslui ir vyriškam sportui, toli nuo motinos, kuri vienintelė būtų galėjusi jį išmokyti reikšti jausmus. Iš savo tėvo, su kuriuo per atostogas žaisdavo šachmatais, jis išmoko tik gero elgesio taisyklių. Kai mudu susitikome, jam buvo dvidešimt, jis studijavo civilinės inžinerijos pirmame kurse, važinėjo motociklu, gyveno atskirame bute ir turėjo tarnaitę, kuri rūpinosi juo kaip ponaičiu. Jis niekada nebuvo skalbęs puskojinių nei išsiviręs kiaušinio. Tai buvo aukštas, lieknas, išvaizdus vaikinas didelėmis rudomis akimis, supykęs iškart parausdavo. Mus supažindino viena draugė, ir kartą jis atėjo, prasimetęs dingstimi, kad nori padėti man mokytis chemiją, o netrukus oficialiai paprašė senelio, kad išleistų mane drauge su juo į operą. Mes nuėjome klausytis *Madam Baterflai*, ir aš, visiškai nieko neišmanydama apie muziką, pagalvojau, jog tai komedija, ir prapliupau kvatoti, kai pamačiau plastikinių gėlių lietų nuo lubų lyjant ant storulės, kuri, dainuo-

* Jaunoji dama *(angl.)*.

dama iš visų plaučių, peiliu bandė persipjauti pilvą priešais savo vaiką, vargšą mažylį užrištomis akimis, mosuojantį vėliavėlėmis. Taip prasidėjo mūsų draugystė, švelniai, iš lėto. Mudviem reikėjo ilgai laukti, kad galėtume susituokti: Maiklas turėjo studijuoti dar apie šešerius metus universitete, o aš dar nebuvau baigusi mokyklos. Prabėgo keli mėnesiai, kol kartą per koncertą mudu susiėmėme už rankų, ir beveik ištisi metai, kol pirmąkart pasibučiavome.

– Šis jaunuolis man patinka, pagerins mūsų giminę, – nusijuokė senelis, kai pagaliau sutiko, kad mes draugautume.

Pirmadienį tavęs buvo atėjusi mirtis, Paula. Atėjo ir pamojo tau, bet, susidūrusi akis į akį su tavo mama ir močiute, šįkart pasišalino. Ji nenugalėta, tebeslankioja aplink tave, niurgzdama, plevėsuodama savo juodais skarmalais ir barškėdama kaulais. Kelias minutes tu buvai anapus, ir, tiesą pasakius, sunku suvokti, kaip ir kodėl grįžai atgal. Dar niekada tau nebuvo taip bloga, tu visa degei, tavo krūtinėje kažkas šiurpiai gargaliavo, pro pravirus vokus bolavo akių baltymai, kraujospūdis ūmai sumažėjo iki nulio, sučirškė monitoriai, skelbdami pavojų, ir palata prisipildė žmonių, visi susirūpinę apspito tave ir mus visiškai pamiršo. Štai kodėl mes buvome palatoje tuo metu, kai tavo siela paliko kūną, kai jie švirkštė tau vaistus, pumpavo deguonį ir stengėsi atgaivinti išsekusią širdį. Kažkas įstūmė aparatą ir ėmė siųsti elektros impulsus į tavo širdį, nežmoniškas iškrovas, nuo kurių tu pašokdavai lovoje. Girdėjome įsakymus, persimainiusius balsus, visi lakstė, atskubėjo daugiau gydytojų su įvairiausiais instrumentais ir švirkštais, nežinia, kiek praslinko be galo prailgusių minučių, kurios atrodė kaip valandos. Mes tavęs nema-

tėme, iš visų pusių tave apstojo gydytojai ir slaugytojos, bet aiškiai girdėjome, kaip tu merdi ir kaip pergalingai švokščia Mirtis. Vienu tarpu karštligiškas bruzdėjimas staiga liovėsi, sustingo kaip nuotraukoje, ir tuomet išgirdau, kaip mama pakuždomis tau liepia grumtis, dukrele, įsako tavo širdžiai plakti vardan Ernesto, vardan tų neįkainojamų metų, kuriuos tau skirta gyventi, ir to gėrio, kurį dar galėtum daryti. Laikas sustojo, sustingo laikrodžių rodyklės, žalios kreivės ekranuose subliūško, išsitiesė, ir nevilties šurmulys nustelbė pavojaus signalo žviegimą. Kažkas tarė: *Nieko daugiau nebegalime padaryti...* o kitas pridūrė: *Mirė*, visi pasitraukė, kai kas išėjo, ir mes pamatėme, jog tu guli sustingusi ir išblyškusi, nelyginant iškirsta iš marmuro. Pajutau, kaip mama griebia man už rankos, stumia priekin, ir mudvi žengėme kelis žingsnius prie tavo lovos ir, nepraliejusios nė vienos ašaros, pasiūlėme atiduoti tau visas savo jėgas, visą baskų jūreivių ir Amerikos indėnų slapčiausių genų sveikatą ir stiprybę, ir be žado šaukėmės į pagalbą esamus ir būsimus dievus, mūsų protėvių gerąsias dvasias ir pačias neįveikiamiausias gyvenimo galias. Mūsų širdžių balsas buvo toks stiprus, jog Ernestas, būdamas už penkiasdešimties kilometrų, išgirdo jį taip aiškiai lyg varpo gausmą, suprato, kad atsidūrei prie bedugnės krašto, ir atskubėjo į ligoninę. Tuo tarpu aplink tavo lovą sustingo oras ir pakriko laikas, o kai laikrodžiai vėl pradėjo skaičiuoti sekundes, buvo per vėlu grumtis su mirtimi. Gydytojai, susitaikę su pralaimėjimu, išėjo, o slaugytojos ketino atjungti vamzdelius ir laidus ir apkloti tave drobule, bet staiga vienas iš burtingųjų ekranų atgijo, suvingiavo užgaidi žalia kreivė, duodama ženklą, kad tu grįžai į gyvenimą. „Paula!“ – vienu balsu sušukome mudvi su mama, ir slaugytojos pritarė mums, ir palatoje aidu atsiliepė tavo vardas.

Ernestas atvažiavo po valandos: skriete atskriejo greitkeliu ir žaibiškai perlėkė per miestą. Ligi tol nė kiek neabejojo, kad tu pasveiksi, tačiau dabar, palaužtas, suklupęs koplyčioje, tik meldė Dievą, kad pagaliau baigtųsi kančios ir tu galėtum ilsėtis ramybėje. Vis dėlto, kai rytojaus dieną tave apkabino, meilės aistra ir troškimas tave išsaugoti perveikė susitaikymą su likimu. Jis jaučia tave visa savo esybe, anksčiau už gydytojus sužino apie tavo būklę, pastebi kitiems neregimus požymius, manding, vienintelis sugeba su tavimi bendrauti. „Gyvenk, gyvenk dėl manęs, gyvenk dėl mūsų, Paula, mūsų tiek nedaug, – maldavo jis tave, – pamatysi, viskas bus gerai, nepalik manęs, aš būsiu tavo atrama, tavo prieglobstis, tavo draugas, išgydysiu tave savo meilės galia, prisimink tą palaimingąją sausio trečią dieną, kai mudu susipažinome ir viskas pasikeitė, nepalik manęs dabar, juk mes tik pradėjome gyventi, dar turime pusę šimtmečio prieš akis." Nežinau, kokių dar maldavimų, paslapčių ir pažadų jis tau prikuždėjo į ausį aną rūškaną pirmadienį nei kaip bučiniais įkvėpė tau valią gyventi, tačiau esu tikra, jog šiandien kvėpuoji tik dėl jo negęstančios meilės. Tavo gyvenimas – paslaptinga meilės pergalė. Tu jau peržengei patį pavojingiausią krizės slenkstį, gydytojai tau paskyrė gerus antibiotikus, išmatavo kraujospūdį, pamažu slūgsta karštis. Tu grįžai į pradinį tašką. Nesuprantu, ką reiškia toks savotiškas prisikėlimas. Jau du mėnesiai, kai tu guli ištikta komos, aš nekuriu iliuzijų, dukrele, suprantu, kokia sunki tavo būklė, betgi tu gali visiškai pasveikti, porfirijos specialistas tvirtina, kad tavo smegenys sveikos, ligos pažeisti tik periferiniai nervai. Žinoma, tai tik žodžiai, tačiau palaimingi žodžiai, aš juos kartoju be perstojo lyg užkeikimą, kuris galėtų tave išgelbėti. Vakar slaugytojos tave pavertė lovoje ant šono, ir, nors tavo kūnas ligos nukan-

kintas, veidas toks pat, koks buvo anksčiau, atrodai laiminga lyg mieganti nuotaka, akys užmerktos, o paakiuose – melsvi ilgų blakstienų šešėliai. Slaugytojos ištrynė tave odekolonu, plaukus supynė į storą kasą, kuri kabo nusvirusi nuo lovos lyg laivo lynas. Jokių sąmonės požymių, tačiau tu gyva, gyva tavo dvasia. Kvėpuoki, Paula, tu privalai kvėpuoti...

Mama tebesidera su Dievu, dabar siūlo savo gyvybę mainais į tavąją, sako, jog, šiaip ar taip, ilgai gyvena, septyniasdešimt metų, nuvargo, patyrė daug kančių. Aš irgi mielai susikeisčiau vietomis su tavimi, tačiau tokio triuko nemoka nė vienas iliuzionistas, kiekviena iš mūsų – močiutė, mama ir duktė – privalome paklusti savo likimui. Mes bent jau nesame vienišos, esame trise. Močiutė pervargusi, stengiasi tai nuslėpti, tačiau ją slegia metų našta, ir per visus tuos kančių mėnesius Madride į kaulus įsimetė šaltis. Ji niekaip negali sušilti, miega užsiklojusi ištisu kalnu antklodžių, o dieną be perstojo dreba, nors vaikščioja apsivilkusi keliais megztiniais ir apsimuturiavusi šalikais. Ilgai kalbėjau su dėde Ramonu, prašydama įtikinti ją grįžti į Čilę. Jau kelios dienos, kai neturėjau jėgų rašyti, tik štai dabar, kai tu pamažu ištrūksti iš mirties nagų, vėl ėmiausi rašymo.

Drovūs mudviejų santykiai su Maiklu mezgėsi po truputį, senoviškai, Tatos namų svetainėje, prie arbatos puodelio žiemą ir ledų taurės vasarą. Aš visiškai pasikeičiau, pažinusi atlieptos meilės džiaugsmą, drovumą nuslopino mano karšta prigimtis, ir pagaliau pasibaigė užsitęsiantys tūžmingo tylėjimo periodai, užeidavę vaikystės ir paauglystės metais. Kartą per savaitę važiuodavome jo motociklu paklausyti koncerto, kas antrą šeštadienį man būdavo leidžiama eiti į kiną,

tik turėdavau anksti grįžti namo, o kai kada sekmadieniais senelis jį pakviesdavo šeimyninių pietų, į tikrą ištvermės išbandymą. Šiurpas nukrėsdavo vien išvydus valgiais nukrautą stalą: moliuskais įdarytus užkandžius, aštriais prieskoniais pagardintus apkepus, vištienos troškinį arba kukurūzų pyragą su mėsa, daržovėmis, vištiena, alyvuogėmis ir kietai virtais kiaušiniais, tortą su drebučiais, sangriją ir nežmoniškai didelį ąsotį vynuogių degtinės kokteilio, iš koto verčiančio čilietiško gėrimo. Valgovai surengdavo tikras varžytuves, stengdamiesi pralenkti vienas kitą, šveisdavo išsijuosę ir, negana to, prieš desertą mesdavo iššūkį – pareikalaudavo kiaušinienės su lašinukais. Nenusprogusieji nuo visų tų vaišių turėdavo teisę išsigalvoti kokių nors kvailysčių. Gerdami kavą, visi pratrūkdavo ginčytis, kiek tik gerklė išneša, ir, prieš patiekiant likerį, prisiekdavo, jog daugiau niekada nebeateis į šeimos pietus, tačiau kitą sekmadienį viskas kartodavosi beveik panašiai, tik su nedideliais nukrypimais, nes senelis niekada neatleistų tokio įžeidimo. Aš bijodavau tų sambūrių beveik kaip ir pietų Salvadoro Aljendės namuose, kur pusseserės žiūrėdavo į mane su slepiama panieka, nes aš nesuprasdavau, kokį velnią jos ten paisto. Aljendės gyveno nedideliame, jaukiame name, grūste prigrūstame meno kūrinių, vertingų knygų ir nuotraukų, kurios dabar būtų tikri istoriniai dokumentai, aišku, jeigu tik būtų išlikusios. Toje apsišvietusioje, apsiskaičiusioje šeimoje vienintelė pokalbių tema buvo politika. Beveik visada būdavo aptariami pasaulio įvykiai, nors kartais nusileidžiama iki naujausių vietinės reikšmės paskalų, bet, šiaip ar taip, manęs tai nė kiek nejaudindavo – aš skrajodavau padebesiais. Tuo metu skaičiau tik mokslinės fantastikos knygas ir, socializmo įkarščio pagautiems Aljendėms planuojant šalies pertvarką, aš klajodavau

nuo vieno asteroido prie kito drauge su tokiais pat nepagaunamais ateiviais kaip močiutės ektoplazma.

Kai tik Maiklo tėvai atvyko į Santjagą, jis iškart nuvedė mane supažindinti su jais. Būsimieji uošviai laukė manęs arbatos penktą valandą popiet: krakmolyta staltiesė, tapytas angliškas porcelianas, naminiai pyragaičiai. Sutiko mane širdingai, ir man pasirodė, jog, dar nepažindami manęs, jie priėmė mane į savo šeimą, dėkingi už tai, kad myliu jų sūnų. Nors ilgai neužsibuvau, jo tėvas per tą laiką plovėsi rankas dešimtį kartų, o sėsdamasis prie stalo, alkūnėmis atstumdavo kėdę, kad nesusiteptų prieš valgį. Baigiantis pietums, paklausė, ar aš ne giminė Salvadorui Aljendei, o kai atsakiau, kad giminė, jo išraiška pasikeitė, bet, būdamas mandagus iš prigimties, susitvardė per pirmąjį susitikimą neišsakęs savo nuomonės šiuo klausimu, atidėjo vėlesniam laikui. Maiklo mama sužavėjo mane iš pirmo žvilgsnio: tai buvo nuoširdi moteris, kaip gyva niekam nepadarytų nieko bloga, jos skaidrios žalsvos akys stačiai švietė gerumu. Ji priėmė mane be niekur nieko, lyg mudvi jau būtume pažįstamos dievaižin kiek metų, ir tą pačią popietę mudvi sudarėme slaptą savitarpio pagalbos sutartį, kuri vėliau, skaudžių išbandymų metais, mums labai pravertė. Maiklo tėvams, tikriausiai troškusiems sūnui ramios, kuklios merginos iš anglų bendruomenės, jau iš pirmų dienų buvo nesunku įžiūrėti mano charakterio ydas, todėl reikia tik stebėtis, kad jie sutiko mane išskėstomis rankomis.

Man dar nebuvo nė septyniolikos, kai pradėjau dirbti, ir dirbu ligi šiolei. Baigusi mokyklą, nežinojau ką daryti: reikėjo stoti į universitetą, bet negalėjau apsispręsti, troškau nepriklausomybės ir drauge norėjau kuo greičiau ištekėti ir turėti vaikų, – tokia tuomet buvo merginų dalia. Mama, kaip

niekas kitas mane supratusi, pasiūlė studijuoti teatro meną, tačiau man ši mintis pasirodė keistoka. Vos gavusi atestatą, puoliau ieškoti sekretorės vietos, nes niekam kitam nebuvau pasiruošusi. Buvau girdėjusi, jog Jungtinėse Tautose geri atlyginimai, ir nutariau pasinaudoti anglų ir prancūzų kalbų žiniomis. Telefonų knygoje netyčia aptikau keistą žodį – FAO* ir nė neįtardama, ką jis galėtų reikšti, pasibeldžiau į tos įstaigos duris. Mane pasitiko blankaus veido jaunuolis.

– Kas čia savininkas? – išpyškinau.

– Nežinau... Man regis, čia nėra savininko, – sutrikęs pralemeno jis.

– Tai kas gi čia viršininkas?

– Donas Ernanas Santa Krusas, – atsakė nedvejodamas.

– Norėčiau su juo pasikalbėti.

– Jis išvykęs į Europą.

– Tai kas atsakingas už tarnautojų samdą, kai jo čia nėra?

Jaunuolis pasakė italo grafo pavardę, aš paprašiau, kad jis mane priimtų, o atsidūrusi priešais įspūdingą stotingo romėno stalą, pareiškiau, jog, siunčiama pono Santa Kruso, atėjau pasikalbėti dėl darbo. Aristokratiškasis pareigūnas nė neįtarė, kad aš netgi nepažįstu jo viršininko, ir priėmė vieno mėnesio bandomajam laikotarpiui, nors toje organizacijoje dar niekas nebuvo taip prastai išlaikęs mašinraščio egzamino. Mane pasodino prie griozdiškos rašomosios mašinėlės ir liepė parašyti laišką trim egzemplioriais, net nepasakę, jog tai turėtų būti dalykinis raštas. Atpleškinau meilės laišką, išmargintą gausybės rašybos klaidų, nes mašinėlės klavišai, manding, siekė visiškos nepriklausomybės,

* Food and Agriculture Organization – Maisto ir žemės ūkio organizacija *(angl.)*.

be to, atvirkščiai įdėjau kalkinį popierių, ir raidės atsispaudė iš kitos pusės. Man paieškota tokios vietos, kur galėčiau padaryti kuo mažiau žalos, ir buvau laikinai paskirta argentiniečio miškų specialisto sekretore – jis buvo įpareigotas suskaičiuoti visus Žemės rutulio medžius. Supratusi, jog laimė neilgai bus man palanki, per keturias savaites išmokau rašyti mašinėle, atsakinėti telefonu, profesionaliai nešioti kavą, širdies gilumoje melsdama, kad baisingąjį Santa Krusą ištiktų mirtis, ir jis niekada nebegrįžtų. Mano maldos nebuvo išklausytos, ir po mėnesio sugrįžo FAO viršininkas, tikras milžinas griausmingu balsu, panašus į arabų šeichą, kuriam visi be išimties ir ypač aristokratiškasis italas pagarbiai, gal netgi baimingai lankstėsi. Nelaukdama, kol jis sužinos apie mane iš kitų šaltinių, pati prisistačiau į jo kabinetą ir prisipažinau, jog neteisėtai pasinaudojau jo šventuoju vardu ir esu pasiruošusi už tai atsakyti. Po mano išpažinties sugriaudėjo perkūniškas juokas.

– Aljendė... Iš kurių Aljendžių būsi? – pagaliau suriaumojo, nusišluostęs ašaras.

– Regis, mano tėvas buvo vardu Tomas.

– Kaip tai „regis“? Nejaugi nežinai, kuo vardu tavo tėvas?

– Niekas negali tikrai žinoti, kas yra tėvas, tik dėl motinos nėra ko abejoti, – oriai atsakiau.

– Tomas Aljendė? Aha, prisimenu! Labai išsilavinęs žmogus... – Ir sulig tais žodžiais nukreipė akis į tolį, lyg trokšdamas atskleisti paslaptį, bet iš paskutiniųjų valdydamasis.

Čilė ne ką didesnė už nosinę. Paaiškėjo, kad šis žmogus sultono manieromis – vienas geriausių Salvadoro Aljendės jaunystės draugų, be to, puikiai pažįsta mamą ir patėvį, todėl ir neišgrūdo manęs pro duris, kaip tikėjosi Romos grafas, tik perkėlė mane į Informacijos departamentą, kur, pasak jo,

užuot perrašinėjusi miškų statistinius duomenis, galėsianti geriau panaudoti savo vaizduotę. FAO tarnyba mane pakentė kelerius metus, ten įsigijau daug draugų, pramokau žurnalistinio darbo ir turėjau progą pirmąsyk pasirodyti televizijoje. Laisvalaikiu versdavau meilės romaniukus iš anglų į ispanų kalbą. Tai būdavo erotikos prisodrintos romantiškos istorijos, visos kaip viena sukirptos pagal vieną kurpalį: tyra ir žavi neturtinga mergelė susipažįsta su turtingu, stipriu, įtakingu subrendusiu vyriškiu, vienišu ir nusivylusiu meile, kokiame nors egzotiškame krašte, pavyzdžiui, Polinezijos saloje, kur ji mokytojauja, o jis turi plantaciją. Ji tebėra skaisti, nors ir našlė, švelniomis krūtimis, putliomis lūpomis, ilgesingomis akimis, o jis puikuojasi sidabriniais smilkiniais, auksine oda ir plieniniais raumenimis. Žemvaldys pranoksta ją visa kuo, tačiau mokytoja – dora ir gražutė. Po šešiasdešimties puslapių ugningos aistros, pavydo ir painių intrigų aprašymo jiedu, savaime suprantama, susituokia, ir paskutinėje, gana pikantiškoje dalyje ilgesingoji mergelė paaukoja nekaltybę patinui plieniniais raumenimis. Reikėjo būti labai tvirto būdo, norint išsaugoti ištikimybę originalui, tačiau aš, nors ir labai *Miss* Sent Džon užgrūdinta Libane, nesugebėdavau atsispirti pagundai. Beveik pati to nepastebėdama, šį bei tą pakeisdavau, kad geriau atrodytų pagrindinė veikėja, patobulindavau dialogus, kad ji neatrodytų visiška kvailė, o vėliau, davusi valią vaizduotei, perrašydavau visą pabaigą: kartais skaistuolė baigdavo savo dienas, Konge prekiaudama ginklais, o plantatorius išvažiuodavo į Kalkutą slaugyti raupsuotųjų. Ne per ilgiausiai mėgavausi tuo darbu, po kelių mėnesių buvau atleista. Tačiau tuo metu iš Turkijos grįžo tėvai, ir aš apsigyvenau su jais ispaniško stiliaus nedegtų plytų name raudonų čerpių stogu, pačioje kalnų papėdėje,

kur būdavo labai keblu važinėti autobusais, o telefono suvis nebuvo. Namas buvo su bokšteliu, aplink – dviejų hektarų sodas, diendaržyje liūdna karvė, niekada nedavusi nė lašo pieno, paršas, kurį tekdavo šluota vaikyti iš miegamųjų, pulkelis vištų ir triušių. Ant stogo augo moliūgai, kurie prinokę risdavosi žemyn, grasindami suknežinti galvą kiekvienam, kas netyčia galėdavo pasitaikyti apačioje. Važinėti autobusu į miestą ir atgal man tapo stačiai liga: rytais keldavausi labai anksti, kad spėčiau į darbą, o vakare autobusas tiesiog lūždavo nuo žmonių, tad užsukdavau pas senelį ir palaukdavau vėlaus vakaro, kai būdavo mažiau keleivių. Taip radosi įprotis kas dieną aplankyti senelį, ir tie apsilankymai tapo tokie svarbūs mums abiem, jog nesilankiau tik gimus vaikams, pirmosiomis karinio perversmo dienomis ir dar vieną kartą, kai panorau gelsvai nusidažyti plaukus, o kirpėjas apsirikęs nudažė žaliai. Nedrįsau pasirodyti Tatai, kol neįsigijau savo plaukų spalvos peruko. Žiemą mūsų namai primindavo drėgmės pritvinusią belangę kiauru stogu, tačiau pavasarį ir vasarą juose būdavo nuostabu, dideliuose keraminiuose vazonuose žydėdavo petunijos, dūgzdavo bitės, čiulbėdavo paukščiai, kvepėdavo gėlėmis ir vaisiais, svečiams po kojomis maišydavosi paršas, nuo kalnų dvelkdavo grynas oras. Sekmadieniniai pietūs iš Tatos namų persikėlė pas mano tėvus, ten kas savaitė visa giminė sueidavo gadintis sveikatos. Maiklas, išauklėtas šeimoje, kur viešpatavo ramybė ir gražaus elgesio taisyklės, be to, koledže išdresuotas kas akimirką sumaniai tramdyti savo jausmus, žinoma, tik ne sporto aikštėje, kur turėdavo visišką laisvę elgtis kaip laukinis, be žado stebėdavo nežabotas mano giminės aistras.

Tais metais žuvo dėdė Pablas, įvykus keistai orlaivio katastrofai. Nedidelis lėktuvėlis, kuriuo jis skrido virš Ataka-

mos dykumos, nežinia kodėl sprogo. Kai kas matė sprogimą ir ugnies kamuolį padangėje, tačiau nebuvo rasta jokių nuolaužų, būriai ieškotojų kruopščiai išnaršė visą vietovę ir grįžo tuščiomis rankomis. Nebuvo ko nė laidoti, tad laidotuvės įvyko su simboliniu tuščiu karstu. Taip staigiai ir netikėtai dingo tas žmogus, kurį aš labai mylėjau, jog prasimaniau visą istoriją: dėdė nevirto pelenais virš tų nykių kopų, galbūt išsigelbėjo per stebuklą, bet nepagydomai susižalojo ir dabar klaidžioja kitose platumose, tapęs romiu senoliu ir praradęs atmintį, nebeprisimena kažkur likusios jaunos žmonos ir keturių vaikų. Jo žmona buvo viena tų retų tyros širdies moterų, kurioms skirta aukotis ir kentėti. Išklausęs liūdną žinią, senelis nepasakė nė žodžio, tik kietai sukando dantis, atsistojo remdamasis lazda ir šlubčiodamas išėjo į lauką, kad niekas nepastebėtų jo sielvartingų akių. Jis niekada nebeužsiminė apie savo mylimiausiąjį sūnų, kaip neužsimindavo apie Memę. Kuo gilesnė būdavo žaizda, tuo labiau jis slėpdavo savo skausmą.

Išgyvenusi trejus metus beveik skaisčios meilės, kartą išgirdau bendradarbes kalbant apie stebuklingąsias piliules, apsaugančias nuo pastojimo: jos sukėlusios tikrą revoliuciją Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, ir dabar jau, esą, jų galima įsigyti kai kuriose vietinėse vaistinėse. Pabandžiau daugiau apie jas išsiklausinėti ir sužinojau, kad jų galima nusipirkti tik pateikus gydytojo receptą. Aš neišdrįsau kreiptis į nenusakomąjį daktarą Benchaminą Vjelį, šeimos planavimo guru Čilėje, nei juo labiau į mamą: to dar betrūko, kad ji imtų rūpintis stebuklingosiomis piliulėmis, kurių prireikė netekėjusiai dukteriai, ji ir šiaip turėjo per akis vargo su paaugusiais sūnumis. Mano brolis Pančas dingo iš namų,

pritapęs prie šventuolio, kuris būrė mokinius, skelbdamasis naujuoju Mesiju. Iš tikrųjų tas žmogėnas Argentinoje turėjo ūkinių prekių krautuvę, o jo skelbiamos tiesos buvo ne kas kita, kaip sumani religinė suktybė, gerokai vėliau teisybė vis dėlto išėjo į paviršių, bet mano brolis ir daug kitų jaunuolių pražudė kelerius metus, vaikydamiesi chimeras. Mama stengėsi kaip įmanydama išplėšti sūnų iš tos paslaptingos sektos ir ne kartą bandė jį parvežti namo, kol pagaliau jis pats puolė į nevilties bedugnę ir paprašė artimuosius pagalbos. Mama rado jį kažkokioje irštvoje, išbadėjusį, sergantį, visų apleistą, vis dėlto, atgavęs jėgas, jis vėl dingo ir tik po kelių mėnesių sužinojome, kur jis klajoja. Retkarčiais atsklisdavo gandų, kad jis tai Brazilijoje mokosi vudu magijos, tai Kuboje treniruojasi revoliucionierių stovykloje, tačiau jie niekada nepasitvirtindavo, tiesą pasakius, mes nieko tikra apie jį nežinojome. O mano brolis Chuanas porą metų nesėkmingai mokėsi oreivystės mokykloje. Vos įstojęs, gana greitai suprato, kad neturi nei polinkių į karybą, nei ištvermės, kad nekenčia kvailų karinių statutų ir ceremonijų, kad jam kuo mažiausiai rūpi tėvynė ir kad žus nuo vyresniųjų kadetų rankos arba nusižudys, jeigu kuo greičiau iš ten neištrūks. Vieną dieną jis pabėgo, tačiau, nevilties palaužtas, netoli tenukeliavo, grįžo namo sudriskusia uniforma, lemendamas, jog dezertyravo, jog pagautas būsiąs teisiamas karinio tribunolo, o jeigu ir išvengsiąs kulkos už tėvynės išdavystę, visą jaunystę praleisiąs kalėjime. Mama negaišdama paslėpė jį podėlyje, padarė įžadą Karmelio kalno Švenčiausiajai Mergelei Marijai, Čilės ginkluotųjų pajėgų globėjai, melsdama pagalbos, paskiau nuskubėjo į kirpyklą, apsivilko pačią gražiausią suknelę ir pasiprašė priimama pas oreivystės mokyklos direktorių. Vos atsidūrusi jo kabinete, neleido jam nė išsižioti, puolė prie

jo, įsikibo į krūtinę šaukdama, kad jis vienintelis kaltas dėl sūnaus likimo, kad tikriausiai nežino, kaip žeminami ir kankinami jo mokyklos auklėtiniai, kad, jeigu kas nors atsitiktų Chuanui, ji sugebėsianti apdergti mokyklos vardą, ir taip purtė generolą, apiberdama jį visokiais kaltinimais, jog šis, priveiktas panteros žvilgsnio ir nežaboto motinos instinkto, leido broliui grįžti į mokyklą.

Tačiau grįžkime prie piliulių. Mudu su Maiklu nekalbėdavome tokiomis nepadoriomis temomis: neleido mūsų puritoniškas auklėjimas. Glamonės sodo kampelyje mudu išsekindavo, o mane įsiutindavo. Gana vėlai perpratau sekso meną, nes niekada nebuvau mačiusi nuogo vyro, nebent marmurines statulas su mažo vaiko pimpaliuku, ir aiškiai nenuvokiau, ką reiškia erekcija: jausdama kažką kieta, manydavau, jog tai motociklo raktai jo kelnių kišenėje. Slapčia prisiskaičiusi Libane *Tūkstančio ir vienos nakties* pasakų, vaikščiojau pilna galva poetinių metaforų ir įmantrybių, o man stačiai reikėjo elementaraus vadovėlio. Pagaliau suvokusi, kuo vyrai skiriasi nuo moterų ir kaip paprastai savo funkciją atlieka penis, pasijutau lyg apgauta. Ir tuomet nesupratau, ir dabar nesuprantu, kuo dorovės požiūriu pranašesnis tas glamonėjimasis, kai visa degdavau, negalėdama patenkinti savo geismo, jei vietoj to būtume galėję viešbutyje išsinuomoti kambarį ir daryti tai, kas šauna į galvą. Tačiau nei jis, nei aš nedrįsome pasiūlyti tokios minties. Man buvo toks įspūdis, jog aplink ne tiek jau daug skaisčių mano amžiaus merginų, tačiau tais visuotinio šventeiviškumo laikais tai buvo draudžiama tema. Pakilus hormonų audrai, kiekviena elgdavosi kaip tinkama, graužiama sąžinės ir baimės, jog vaikinas, *pasiekęs savo tikslą,* ne tik išnyksiąs kaip dūmas, bet ir pagarsinsiąs savo pergalę. Vyrų priedermė buvo pulti,

o mūsų – gintis, apsimetant, kad seksas mūsų nedomina: negražu laisva valia leistis vaikino sugundomai. Kaip viskas pasikeitė tavo laikais, Paula! Kai tau buvo šešiolika, vieną rytą atėjai pas mane ir paprašei, kad nuvesčiau pas ginekologą, – norėjai sužinoti viską apie kontraceptines priemones. Man atėmė žadą, nes sukrėsta supratau, jog pasibaigė tavo vaikystė ir tu išsivaduoji iš mano globos. Aš tave nuvedžiau. „Verčiau niekam apie tai nekalbėkime, niekas nesupras, kaip tu gali man padėti tvarkyti tokius reikalus", – patarei man. Būdama tavo metų, aš klaidžiojau pakrikusi tamsoje, tolydžio gąsdinama apokalipsiniais perspėjimais: šiukštu nieko negerk, tau gali įmaišyti miltelių, kurių duoda karvėms, kad imtų ieškoti buliaus; nelipk į jo automobilį, jis nuveš tave į kokią atkampią vietą, ir tuomet žinai, kas gali atsitikti. Aš iš karto sumaištavau prieš tą dvilypę moralę, kuri leidžia mano broliams šlaistytis naktimis ir grįžti paryčiais persmirdusiems alkoholiu, ir niekas jiems žodžio pasakyti nedrįsta. Dėdė Ramonas užsidarydavo su jais, norėdamas „vyriškai" pasikalbėti akis į akį, bet apie tai nei mama, nei aš neturėjome teisės ką nors žinoti. Buvo savaime suprantama, kad naktį jie įsmunka į tarnaitės kambarį, o paskiau šaiposi, ir tai mane dar labiau siutindavo, nes vyrai ne tik turėjo viršenybę prieš moteris, bet ir piktnaudžiavo savo visuomenine padėtimi. Įsivaizduokite, koks kiltų skandalas, jeigu įsileisčiau į lovą sodininką! Tačiau, kad ir kaip maištaudama prieš moralės normas, stačiai sustingdavau iš baimės, pagalvojusi apie galimas pasekmes: visų baisiausia netikėtai pastoti. Kaip gyva nebuvau mačiusi prezervatyvo, išskyrus tuos, panašius į žuvytes, kuriuos libaniečiai prekijai Beirute piršdavo jūrų pėstininkams, bet tuomet manydavau, jog tai šventiniai balionėliai. Patį pirmąjį sargį laikiau savo ranko-

se Karakase, kai tu man jį davei. Tuomet tu lankei lytinio auklėjimo kursus ir vaikščiojai pilną portfelį prisikimšusi vaizdinių priemonių. „Va dailiausia, nugyvenusi tiek metų, neišmanai, kaip jais naudotis", – pasakei man tądien, o man jau buvo per keturiasdešimt, buvau išleidusi pirmąjį romaną ir rašiau antrąjį. Dabar stebiuosi, kad, tokia apsiskaičiusi, buvau tokia neišmanėlė. Be kita ko, vaikystėje man nutiko toks dalykas, jog aš būčiau turėjusi kai ką suvokti ar bent jau susidomėti lyties klausimais ir bandyti praplėsti savo žinias, bet aš, priešingai, užslėpiau tą atsitikimą pačioje tamsiausioje atminties kertelėje.

Tą dieną, tūkstantis devyni šimtai penkiasdešimtaisiais, per Kalėdas, vaikščiojau pakrantės promenada, ilga terasa, iš abiejų pusių apsodinta snapučiais. Buvau aštuonerių, nudegusi saulėje, nusvilusia nosimi, visa nuberta strazdanomis. Vilkėjau balta pikė suknele, ant kaklo pasikabinusi kriauklelių vėrinį. Nagus buvau nusidažiusi raudonais akvareliniais dažais, tad pirštai atrodė lyg sutraiškyti. Stūmiau pintą vežimėlį su nauja lėle, šiurpia gumine lėle su anga burnoje ir kita tarpukojyje: kai jai duodavau gerti, vanduo ištekėdavo pro apačią. Paplūdimyje buvo tuščia, miestelio gyventojai vėlai valgė Kūčių vakarienę, vidurnaktį klausė mišių, paskiau šventė iki paryčių, tad niekas dar nebuvo atsikėlęs. Terasos gale riogsojo uolos, į kurias riaumodamos dužo bangos, taškydamos putas ir dumblius; šviesa buvo tokia ryški, jog skaisčiai aiškų rytmetį visos spalvos atrodė lyg išblukusios. Labai retai nueidavau taip toli, tačiau tą dieną ieškojau patogios vietos, kad galėčiau pagirdyti lėlę ir pakeisti vystyklus. Apačioje tarp uolų pasirodė vyriškis, kuris išnėrė iš jūros su

apsauginiais akiniais, apžiojęs guminę žarną: staigiai išplėšęs ją iš burnos, atsikvėpė visa krūtine. Mūvėjo juodomis išdilusiomis glaudėmis, juosėjo virvagaliu, ant kurio kabojo peiliai lenktais galais, jo žvejybos įrankiai. Nešėsi tris jūrų ežius, kuriuos sumetė į maišą ir aukštielninkas atsigulė ant uolos pailsėti. Kūnas buvo plynas, be menkiausio plaukelio, lyg išdirbta oda, plaukai labai juodi ir garbanoti. Jis paėmė butelį vandens ir išgėrė dideliais gurkšniais: matyt, norėjo atgauti jėgas, prieš vėl nerdamas į jūrą. Atgalia ranka nubraukė nuo veido užkritusius plaukus, nusišluostė akis ir, kilstelėjęs galvą, pamatė mane. Iš pradžių, ko gero, jis nesuvokė, kiek man metų; vienuoliktą valandą ryto, plieskiant saulei, tikriausiai pagalvojo, kad tai motina su vaiku. Sušvilpė man ir pamojo ranka, lyg sveikindamasis. Aš atsistojau, šiek tiek nepatikliai sužiurau į jį susidomėjusi. Tuomet jo akys apsiprato su rytmečio šviesa, jis mane pažino, vėl pamojo ranka ir sušuko, kad nepabėgčiau išsigandusi – jis turįs man kai ką. Ištraukė iš maišo du ežius ir pusę citrinos ir ėmė ropštis aukštyn uolomis. „Kaip tu pasikeitei, – tarė, – pernai atrodei tokia pat snarglė kaip ir tavo broliukai." Aš atšlijau per porą žingsnių, bet paskiau irgi jį atpažinau, nusišypsojau jam, delnu prisidengusi burną, nes tuomet vis dar krito pieniniai dantys. Paprastai jis ateidavo popiet pas mus į namus pasiūlyti savo laimikio, Tata pats atsirinkdavo žuvis ir valgomąsias kriaukles. „Eikš, atsisėsk čia, šalia manęs, parodyk savo lėlę, jeigu ji tikrai guminė, galėsime išmaudyti jūroje, aš ja pasirūpinsiu, nieko jai neatsitiks, matai, ten, apačioje, turiu pilną maišą ežių, vakarop nunešiu kelis tavo seneliui, gal nori paragauti?" Jis paėmė vieną didelėmis pūslėtomis rankomis, nekreipdamas dėmesio į spyglius, įsmeigė peilio galą po karūnėle, ten, kur kriauklė lyg apvainikuota mažyčiu

perlų vėriniu, ir perpjovė. Atsivėrė geltona ertmė, kur tamsiame skystyje plūduriavo viduriai. Jis prikišo moliuską man prie nosies, liepė pauostyti – girdi, taip kvepia jūros dugnas ir geismu degančios moterys. Įkvėpiau – iš pradžių gana nedrąsiai, o paskiau mėgaudamasi – aitraus jodo ir druskos kvapo. Jis paaiškino, jog ežius reikia valgyti gyvus, antraip galima nusinuodyti, įtrėškė vidun kelis lašus citrinos sulčių ir parodė, kaip jie, rūgšties įaitrinti, kirba tarytum liauni liežuvėliai. Ištraukė vieną jų pirštais, užvertė galvą ir įmetė sau į burną, iš storų lūpų trykštelėjo srovelė tamsių sulčių. Aš sutikau paragauti, buvau mačiusi, kaip senelis ir dėdės ištreškia ežius į dubenį ir šveičia su smulkiai supjaustytais svogūnais ir kalendromis. Žvejys išplėšė gabalėlį ir įkišo man į burną, buvo saldus ir gležnas, bet truputį šiurkštokas, kaip drėgnas rankšluostis. Ir skoniu, ir kvapu nepriminė nieko valgoma. Iš pradžių mane supykino, bet paskiau pajutau, kaip burnoje tirpsta sultinga mėsytė ir gomurį kutena keistas, nenusakomas skonis. Vyriškis ėmė iš kiauto rausvos mėsos gabalėlius, valgė pats ir davė man. Paskiau prapjovė kitą ežį, ir mudu sudorojome ir jį, juokdamiesi, laižydami sultimis aptekėjusius pirštus. Galiausiai jis išgrandė kruviną kiauto dugną ir ištraukė keletą moliuskais mintančių jūrų vorelių, tikrą skanumyną, stačiai ežienos koncentratą. Patupdė vieną jų ant liežuvio galiuko, išsižiojęs luktelėjo, kol tas įropos į burną, sutraiškė liežuviu prispaudęs prie gomurio ir, prieš nurydamas, parodė košelės gumulėliu virtusį gyvį. Aš užsimerkiau. Pajutau, kaip savo storais pirštais jis graibo man lūpas, kutena nosį, smakrą, aš prasižiojau ir staiga pajutau burnoje krutant vorelį. Mane supykino, ir aš jį išspjoviau. „Kvaile, – tarė jis ir, pakėlęs jį nuo akmens, suvalgė. – Netikiu, kad tavo lėlė daro siusiuką, na, pažiūrėkim, parodyk jos skylutę. Ar tai

berniukas, ar mergaitė? Ką, nežinai? Turi putytę ar neturi?" Tuomet labai keistai sužiuro į mane ir staiga nutvėrė mano ranką ir uždėjo sau ant įnagio. Užčiuopiau krutantį gumbą po drėgnomis glaudėmis, tarytum storą vamzdį. Pabandžiau atitraukti ranką, bet jis stipriai prispaudė ją, pasikeitusiu balsu kuždėdamas, kad nebijočiau, nieko bloga nepadarysiąs, man labai patiksią. Saulė kaitino vis karščiau, vis labiau žilpino akis, dar įnirtingiau dužo bangos, ir mano delne atgydamas stangrėjo tas nelemties įnagis. Tuo metu tolumoje, nuvaikydamas kerus, pasigirdo Margaros balsas – ji šaukė mane. Išsigandęs vyriškis pašoko ant kojų, nustūmė mane į šalį ir, sugriebęs savo peilį, nukūrė žemyn, šokinėdamas per akmenis. Pusiaukelėje staiga stabtelėjo ir atsigręžęs dūrė pirštu į pilvo apačią. „Ar nori pamatyti, ką čia turiu, ar nori sužinoti, ką daro tėtis su mama? Jie žaidžia kaip šunys, tik gražiau. Lauk manęs čia popiet, per pokaitį, apie keturias, eisime į mišką, ten niekas mūsų nematys." Jis nėrė į jūrą ir dingo bangose. Paguldžiau lėlę į vežimėlį ir pasukau namo. Eidama visa drebėjau.

Pietaudavome visada vidiniame kieme tarp hortenzijų, pavėsinėje, prie didelio, balta staltiese dengto stalo. Tą dieną susirinko visi artimieji, šventėme Kalėdas, aplink kabojo vainikai, ant stalo gulėjo pušų šakelės, stovėjo vazos su riešutais ir cukruotais vaisiais. Valgėme atlikusią nuo Kūčių vakarienės kalakutieną, žalias salotas su pomidorais, šviežias kukurūzų burbuoles ir didžiulį jūrinį ungurį, keptą su sviestu ir svogūnais. Į stalą jis buvo patiektas visas: su uodega, milžiniška galva, maldaujančiomis akimis ir žvynuota oda, nelyginant patamsėjusio sidabro pirštine, kurią mama nunėrė vienu matu, atidengdama blizgančią žuvieną. Per rankas ėjo ąsočiai su baltuoju vynu ir slyvomis ir padė-

klai su šiltomis, ką tik iš krosnies ištrauktomis bandelėmis. Kaip paprastai visi garsiai rėkavo. Senelis, vienmarškinis, su šiaudine skrybėle, vienintelis laikėsi nuošaly nuo šurmulio, visą dėmesį sukaupęs į raudonąjį pipirą: išvalęs sėklas, įbėrė vidun druskos ir po kelių minučių jau gardžiavosi sūriu, aštriu gėrimu, kuris galėtų pragraužti net betoną. Pačiame stalo gale sėdėjome mes, vaikai, penki triukšmingi pusbroliai grūmėsi dėl gražiausiai paskrudusių bandelių. Aš vis dar jaučiau burnoje ežienos skonį ir galvojau tik apie tai, jog keturiomis turiu pasimatymą. Tarnaitės paruošė kambarius, išvėdino ir išvalė, ir po pietų visi išsiskirstė pailsėti. Mes, visi penki vaikai, turėjome gulėti tame pačiame kambaryje, tad buvo sunku išvengti pokaičio, nes Margara nenuleido nuo mūsų budrios akies, bet po valandėlės ir ji išvargusi nuėjo į savo kambarį. Palaukiau, kol visus vaikus įveiks miegas ir namuose įsivyraus tyla, tuomet atsargiai atsikėliau, apsivilkau suknytę, apsiaviau sandalus, pakišau lėlę po lova ir išėjau. Sulig kiekvienu žingsniu po kojomis girgždėjo grindys, tačiau namuose ir šiaip buvo pilna visokių garsų: braškėjo grindlentės, gaudė kanalizacijos vamzdžiai, ūžė šaldytuvo ir vandens siurblio varikliai, brazdėjo pelės ir Tatos papūga užgauliojo mus ištisą vasarą, tupėdama aukštai ant kartelės.

Žvejys laukė manęs paplūdimyje, pačiame tako gale, vilkėjo tamsiomis kelnėmis ir baltais marškiniais, avėjo pusbačiais kaučiukiniais padais. Man prisiartinus, nuėjo pirmas, o aš, netardama nė žodžio, nusekiau įkandin kaip lunatikė. Perėjome gatvę, pasukome į skersgatvį ir ėmėme kopti į kalvą miško link. Aukščiau nebebuvo namų, vien augo pušys, eukaliptai ir krūmai; oras buvo gaivus, beveik vėsus, pro žalią skliautą smelkėsi vos vienas kitas saulės spindulys. Svaigiai kvepėjo medžiai, laukiniai kmynai ir mėtos, dvelkė

jūros kvapais. Supuvusiais lapais ir skujomis nuklota žeme šmirinėjo žali driežai; nieko daugiau nebuvo girdėti, tik čežėjo skujos po jų kojytėmis, retkarčiais sukrykdavo koks paukštis, šnarėjo medžių šakos. Jis paėmė man už rankos ir nusivedė tolyn į mišką; brovėmės per brūzgynus, aš jau nebesigaudžiau, kur esame, nebegirdėjau bangų mūšos, jaučiausi pasiklydusi. Aplink – nė gyvos dvasios. Man buvo taip baisu, jog atėmė žadą; nedrįsau ištraukti rankos ir leistis bėgti, nes žinojau, kad jis ir stipresnis, ir greitesnis. „Nekalbėk su nepažįstamais žmonėmis, nesileisk grabinėjama, jei leisi paliesti tarpukojį, mirtinai nusidėsi ir, be to, pastosi, pilvas išpamps kaip balionas, pūsis tol, kol sprogs, ir tu mirsi", – ausyse skambėjo siaubingi Margaros bauginimai. Buvo aišku, jog darau kažką draudžiama, bet neturėjau jėgų nei trauktis, nei bėgti, įkliuvusi į savo smalsumo pinkles, ne tiek išsigandusi, kiek pasidavusi nežinios kerams. Iškilus pavojui, toks pat pražūtingas apsvaigimas mane buvo apėmęs ne kartą gyvenime, ir dažniausiai aš jam pasiduodavau, nes niekaip negaliu atsispirti polinkiui į nuotykius. Kartais tas polinkis man brangiai atsieidavo, nors, pavyzdžiui, karinės diktatūros metais, kartais, priešingai, praversdavo – taip aš susipažinau su Viliu, ir potraukis į riziką mane paskatino nuo jo nebėgti. Pagaliau žvejys sustojo. „Čia bus patogu, – tarė, dėdamas ant žemės kelias šakas, lyg klodamas miško patalą. – Atsigulk, padėk galvą ant mano rankos, kad skujų neprisiveltų į plaukus, va taip, nesijaudink, pažaisime tėtę ir mamą", – tarė dusdamas, šiurkščia ranka ėmė glostyti man veidą ir kaklą, paskiau po suknyte grabinėti vaikiškus spenelius, kurie iškart susitraukė, glamonėti taip, kaip niekas manęs dar nebuvo glamonėjęs, mūsų šeimoje niekas nesiglobsto. Karštis man perėjo per kaulus, sukaus-

tydamas valią, mane pagavo instinktyvi baimė, ir aš pravirkau. „Kas tau, kvailiuke? Juk matai, nieko bloga tau nedarau. – Ir vyriškio ranka nuslinko nuo mano krūtinės prie kojų, iš lėto braukdamas per šlaunis, palengva, bet ryžtingai praskėtė jas ir vėl pakilo ligi gaktos. – Neverk, nesipriešink, aš tik paliesiu pirštu labai švelniai, nieko bloga tau neatsitiks, prasižerk, atsipalaiduok, nebijok, aš tau nekišiu, aš ne kvailas, jeigu tau ką nors padaryčiau, tavo senelis mane nudėtų, aš neketinu tavęs dulkinti, tik truputį pažaisime, ir tiek." Jis atsegė suknelę, nuvilko, bet kelnaites paliko, man regis, jautė, kaip Tata grėsmingai kvėpuoja jam į sprandą. Jis kalbėjo kimiu balsu, be perstojo vebleno tai nešvankius, tai meilius žodžius, bučiavo man veidą. Jo marškiniai buvo sudrėkę nuo prakaito, jis švokštė, vos gaudydamas orą, stipriai glausdamasis prie manęs. Man rodės, kad aš mirštu, visu jo kaulėto kūno svoriu pritrėkšta prie žemės, apseilėta, dusau nuo prakaito ir jūros tvaiko, vyno ir česnakų dvoko, tvoskiančio jam iš burnos, tuo tarpu jo stiprūs, karšti pirštai lyg krabai kirbėjo man tarp kojų, mygdami, gniaužydami tą slaptąją vietą, kurios niekam nevalia liesti. Nepajėgiau jam priešintis, jaučiau, jog kažkas atsiveria mano esybės gilumoje, eižėja, trupa, o jis tuo tarpu vis stipriau trynėsi į mane, vis garsiau vaitodamas ir kriokdamas, kol pagaliau atvirto šalia manęs, dusliai sustaugęs, ir tas staugimas, rodės, ištrūko ne jam iš gerklės, bet iš žemės gelmių. Nesupratau, kas atsitiko nei kiek laiko gulėjau šalia to vyro pusnuogė, vienomis mėlyno kartūno kelnaitėmis. Sugraibiau suknytę ir drebančiomis rankomis šiaip ne taip apsivilkau. Žvejys susegė sagas ant nugaros, paglostė galvą: „Neverk, nieko tau neatsitiko, – paskiau atsistojo, paėmė man už rankos ir tekinas nuvedė žemyn, pakalnėn, šviesos link. – Rytoj lauksiu tavęs

tuo pačiu laiku, nebandyk neateiti ir niekam neprasitark nė vienu žodžiu apie tai, kas čia buvo. Jeigu tavo senelis sužinos, jis mane nudės", – perspėjo mane atsisveikindamas. Tačiau rytojaus dieną jis neatėjo į pasimatymą.

Man regis, ta patirtis paliko randą mano širdyje, nes kiekvienoje savo knygoje aprašau mergaitę, suvedžiotą arba suvedžiotoją, bet visur viskas baigiasi laimingai, išskyrus *Begalinį planą*, kur du vyrai pagauna ir nuskriaudžia juodaodę mergaitę. Prisimindama žvejį, nejaučiu nei pasibjaurėjimo, nei siaubo, priešingai, pasidaro graudu, pagalvojus apie save, tokią mažytę, ir žmogų, kuris vis dėlto manęs neiššagino. Ilgus metus saugau tą paslaptį pačiame atokiausiame atminties kampelyje, o kai įsimylėjau Maiklą, man atrodė, jog tas atsitikimas neturi nieko bendra su pabudusiu fiziniu potraukiu.

Paula, mudu su neurologu sutarėme vienai minutei atjungti dirbtinio kvėpavimo aparatą, tačiau nepranešėme artimiesiems, vis dar negalintiems atsipeikėti po to pragaištingojo pirmadienio, kai tu vos neiškeliavai į aną pasaulį. Mama, vos prisiminusi, iškart apsiverkia, naktimis atsibunda, pasivaidenus, jog prie tavo lovos stovi palinkusi mirtis. Man regis, kaip ir Ernestas ji nebeprašo Dievo tau sveikatos, ji meldžia, kad pagaliau pasibaigtų tavo kančios. Aš, priešingai, dar neatsisakiau minties kovoti dėl tavo gyvybės. Gydytojas – malonus žmogus, bet neatrodo labai patikimas, sprendžiant iš nusmukusių ant nosies galo akinių ir suglamžyto chalato, lyg jis būtų ką tik atsikėlęs iš popiečio miego. Jis vienintelis čia, regis, nėra abejingas mums, nerimo gniaužiama širdimi kiauras dienas leidžiantiems koridoriuje. Porfirijos specia-

listas, priešingai, retai tave lanko, labiau domisi laboratorijos mėgintuvėliais, kas dieną tirdamas tavo kraują. Šįryt tave atjungėme pirmą kartą. Neurologas peržiūrėjo aparatūros rodmenis ir perskaitė naktinio budėjimo ataskaitą, o aš tuo tarpu šaukiausi savo močiutės ir tavosios, nuostabiosios Granės, mirusios prieš keturiolika metų, kad ateitų mums į pagalbą. „Ar jau pasiruošusi?“ – paklausė jis mane, žiūrėdamas pro akinių viršų, ir aš linktelėjau galvą, nes negalėjau ištarti nė žodžio. Jis pasuko jungiklį, ir iškart nustojo burbuliuoti oras skaidriame vamzdelyje, įkištame į tavo trachėją. Aš irgi sulaikiau kvapą, su laikrodžiu rankoje skaičiuodama sekundes, maldaudama tave, reikalaudama, kad imtum kvėpuoti: „Paula, kvėpuok.“ Kiekviena akimirka buvo skaudi kaip šmaikščio kirtis, trisdešimt, keturiasdešimt sekundžių, nieko, dar penkios sekundės, ir man pasirodė, jog sujudėjo tavo krūtinė, sujudėjo taip lėtai, kad tai galėjo būti iliuzija, penkiasdešimt sekundžių... Ilgiau laukti nevalia, tavo veidas perbąla, nė lašelio kraujo, o ir aš pati dūstu. Vėl įsijungė dirbtinio kvėpavimo aparatas, ir tavo veidas tuojau pat parausvėjo. Pasruvusi prakaitu, virpančiomis rankomis padėjau laikrodį, man degė visas kūnas. Gydytojas man padavė skiautelę marlės.

– Nusišluostykite, jūsų lūpos kruvinos, – tarė.

– Popiet pabandysime dar kartą, paskiau rytoj rytą, ir taip po truputį kas dieną, kol pradės kvėpuoti pati, – nutariau, vos atgavusi žadą.

– Gal Paula niekada nesugebės...

– Sugebės, daktare. Aš privalau ją ištraukti iš čia, ir ji man turi padėti.

– Man regis, motinos visada žino geriau negu bet kas kitas. Palengva mažinsime oro srovę, kad jai pačiai prireiktų

įtempti raumenis. Nesirūpinkite, deguonies nepritrūks. – Ir jis nusišypsojo, švelniai plekštelėdamas man per petį.

Ašarų pritvinkusiomis akimis nuėjau ieškoti mamos. Man buvo toks įspūdis, jog su tavimi liko Memė ir Granė.

Vilis atskrido vos sužinojęs, kad tave vėl ištiko krizė, ir šįkart jis galėjo atitrūkti nuo darbo penkioms dienoms, penkios paros drauge... Kaip man jo stigo! Tokie ilgi išsiskyrimai labai pavojingi, meilė gali nuklysti į lakiuosius smėlynus. „Aš bijau tavęs netekti, – sako jis man, – jaučiu, kaip tu vis labiau tolsti, ir nesugebu tavęs sulaikyti, nepamiršk, kad esi mano žmona, mano siela." Aš to nepamiršau, bet, tiesą pasakius, pati jaučiu, kaip tolstu, sielvarto keliu eina vieniši žmonės. Vilis atveža gūsį šviežio oro, jis užsigrūdino, grumdamasis su kliūtimis, niekas negali jo įveikti, kas dieną jis stoja į mūšį, kupinas naujų jėgų. Jis nestygsta vietoje, skuba, tačiau nelaimės valandą – pilnas budistinės ramybės, todėl drauge su juo lengva ištverti sunkumus. Viešbučio kambaryje jis vos išsitenka, tad mudviejų su mama nusistovėjęs gyvenimas keičiasi, mes jaučiamės kaip balerinos ankštoje scenoje. Tokio ūgio ir tokio būdo žmogus kaip Vilis negali likti nepastebėtas: jam pasirodžius, kyla sumaištis ir triukšmas, mūsų mažytėje virtuvėlėje verda darbas, visas viešbutis pakvimpa gardžiais valgiais. Užsisakome dar vieną kambarį ir mudvi su mama pakaitomis einame į ligoninę, tad kelias valandas mudu galime pabūti vieni. Rytą jis paruošia pusryčius, paskiau šaukia uošvę, ir ji ateina su naktiniais marškiniais, vilnonėmis puskojinėmis, apsimuturiavusi šalikais, veide įsispaudusiais priegalvio raštais, nelyginant švelnioji pasakų senelė, įsitaiso mūsų lovoje, ir mes pradedame dieną

skrebučiais ir dideliais puodeliais kvapnios kavos, atvežtos iš San Francisko. Viliui teko palaukti iki penkiasdešimties metų, kad permanytų, ką reiškia šeima, bet jis labai greitai išmoko tenkintis erdve drauge su manimi ir nė kiek nesistebėti, jog rytą visi trys esame vienoje lovoje. Vakar ėjome trise vakarieniauti į restoraną Didžiojoje aikštėje, didelėje salėje akmenų mūro sienomis ir skliautinėmis lubomis mus aptarnavo triukšmingi kelneriai, persirengę operiniais kontrabandininkais. Visi rūkė, langai buvo uždaryti – čia dar labai toli iki amerikinės higienos manijos. Prisikimšome mirtinai nuodingų valgių: keptų aštuonkojų ir grybų su česnakais, ėrienos, troškintos moliniame puode, rusvos, apskrudusios, aptekusios riebalais, kvepiančios tradicinėmis prieskoninėmis žolelėmis, vietoj vandens užgėrėme visu ąsočiu sangrijos, nuostabaus vyno su vaisiais, kuris atrodo palyginti silpnas, tačiau, keliantis nuo stalo, trenkia kaip vėzdu per galvą. Jau kelios savaitės, kai nebuvome taip valgiusios, mudvi su mama tik apgaudavome pilvą, per dieną išgerdamos po kelis puodelius karšto šokolado. Naktį mane kankino košmarai: sapnavau nudirtus ėriukus, apraudančius savo liūdną dalią, gyvus aštuonkojus, ropojančius mano kojomis, ir atsibudusi prisiekiau būti vegetarė kaip ir brolis Chuanas. Daugiau nebedarysiu tos nuodėmės – neapsirysiu. Kelios dienos, praleistos drauge su Viliu, man suteikė jėgų, aš vėl jaučiu savo kūną, pamirštą prieš kelias savaites, apsičiupinėju krūtinę, išsišovusius šonkaulius, juosmenį, tvirtas šlaunis, atpažįstu save. Čia aš, aš esu moteris, turiu vyrą, esu vardu Isabelė, dar neišnykau kaip dūmas. Pasižiūriu į save, išsitraukusi senelės sidabrinį veidrodėlį: ta moteris sielvartingomis akimis – t aš, jau nugyvenau beveik pusę amžiaus, mano duktė mer dėja, ir vis dėlto aš noriu mylėtis. Prisimenu, kad Vilis čia,

su manimi, ir, pajutusi, kaip man šiurpsta oda, nesusitvardžiusi nusišypsau: tokią pašėlusią galią turi geismas, jog imu drebėti, pamiršusi savo liūdesį, tokią galią, kad traukiasi net mirtis. Užsimerkusi aiškiai prisimenu tą pirmąjį kartą, kai suguléme į lovą, prisimenu, kaip pirmąsyk pasibučiavome, pirmąsyk apsikabinome, kaip buvo nuostabu patirti užgimstant meilę, kai kuo mažiausiai to tikėjomės, širdį užtvinstant švelnumui, kai mes paprasčiausiai ketinome saugiai pasimylėti vieną naktį, ir tiek, patirti tokį jausmų bendrumą, lyg būtume visą gyvenimą ruošęsi tam susitikimui, ir mums buvo taip lengva, taip ramu ir taip gera mylėtis, lyg būtume sena sutuoktinių pora, drauge praleidusi tūkstantį ir vieną naktį. Ir kiekvieną kartą, patenkinę savo aistrą ir sutvirtinę meilės saitus, užmigdavome vienas šalia kito, nesirūpindami, kur esame vienas, o kur – kitas, kur kieno rankos ir kur kieno kojos, taip tobulai atitikdami vienas kitą, jog susitikdavome sapne, o kitą dieną nesuprasdavome, katras sapnavo katrą, būdavo, netgi vienam pasislinkus po paklode, kitas beregint prisitaiko prie naujos kūno padėties, ir vienam atsidusus, atsidūsta kitas, ir vienam pabudus, pabunda kitas. „Eikš“, – šaukia mane Vilis, ir aš einu prie vyro, laukiančio manęs lovoje, einu drebėdama nuo šalčio, persmelkusio ligoninėje ir gatvėje, nuo vos tramdomų ašarų, sušerkšnijusių mano venose, nusivelku naktinius marškinius ir prisiglaudžiu prie jo augaloto kūno, įsikniaubiu ir jo glėbyje laukiu, kol sušilsiu. Palengva abu pajuntame, jog imame dusulingai kvėpuoti, ir, pamažu atsiduodami palaimai, glamonėjamės neskubėdami ir vis labiau įsijausdami. Jis mane bučiuoja, nustebindamas – kaip ir kiekvieną kartą per pastaruosius ketverius metus – lūpų švelnumu ir gaivumu; apkabinu jo tvirtus pečius, sprandą, glostau, bučiuoju ausų kaušelius,

siaubingą kaukolę, ištatuiruotą ant dešinės rankos, gaurelius pilvo apačioje, mėgaujuosi jo sveiku kvapu, tuo amžinai mane jaudinančiu kvapu, dėkinga ir atsidavusi meilei, o mano skruostais ritasi nevaldomos ašaros, byra ant jo krūtinės. Verkiu tavęs, dukrele, bet, man regis, verkiu iš laimės, džiaugdamasi ta vėlyvąja meile, pakeitusia mano gyvenimą.

Koks buvo mano gyvenimas prieš susipažįstant su Viliu? Geras gyvenimas, žinia, pilnas stiprių emocijų. Gyvenau puldama į kraštutinumus; nedaug būta dalykų lengvų man ar malonių, gal todėl pirmoji santuoka taip ilgai užsitęsė, tai buvo lyg rami oazė, niekieno žemė karo zonoje. Visa kita reikalavo pastangų, reikėjo su kalaviju rankoje grumtis dėl kiekvieno bastiono, nė valandėlės atvangos ar nuobodulio: didžios pergalės ir triuškinantys pralaimėjimai, aistra ir meilė, taipgi vienatvė, darbas, netektys ir išdavystės. Iki karinio perversmo dienos galvojau, kad mano jaunystė amžina, pasaulis atrodė rojus, o žmonės – nuostabiai geri, buvau įsitikinusi, jog blogis – išimtis, gamtos riktas. Visa tai pasibaigė staiga, tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiųjų rugsėjo vienuoliktąją, kai atsibudusi išvydau žiaurią tikrovę, tačiau aš dar nepriėjau šios dienos, nevalia tavęs klaidinti, Paula, atminties šuoliais. Taigi, nelikau senmergė, kaip žadėjau tuose tragiškuose dokumentuose, gulinčiuose dėdės Ramono nedegamojoje spintoje, priešingai, ištekėjau labai greitai. Nors Maiklas žadėjo tėvui neskubėti, nutarėme susituokti dar jam nebaigus inžinerijos studijų, nes kitaip būčiau turėjusi drauge su tėvais išvykti į Šveicariją, kur jie buvo paskirti Čilės atstovais Jungtinėse Tautose. Iš savo atlyginimo galėjau išsinuomoti kambarį ir šiaip taip pragyventi, tačiau Santjage tuo metu niekam net į galvą neateitų mintis, jog devyniolikmetė mergina galėtų, artimųjų neprižiūrima,

gyventi vienui viena su savo sužadėtiniu. Kelias savaites grūmiausi su abejonėmis, kol galiausiai mama nutarė pasikalbėti su Maiklu ir priremti jį prie sienos, kaip padarė su mano antruoju vyru po dvidešimt šešerių metų. Pasiėmę popieriaus ir pieštuką, apskaičiavome, jog du žmonės vargu ar įstengtų pragyventi iš mano atlyginimo, tačiau reikėjo pamėginti. Mama tuojau pat džiugiai ėmėsi darbo; pirmiausia pardavė didelį persišką kilimą iš valgomojo, o paskiau pareiškė, jog nevalia laikyti pinigą saujoje suspaudus, kai po nosim vestuvės: girdi, mano vestuvės būsiančios prašmatnios. Slapčia ėmė krauti maisto atsargas atokiame kambarėlyje, kad bent jau nemirtume badu, pilnas skrynias pridėjo patalynės, rankšluosčių, virtuvės prietaisų bei rykų, išsiaiškino, kaip galėtume gauti paskolą namui statytis. Kai ji parodė mums popierius, Maiklas apstulbo pamatęs, kiek siekia skola. Jis nedirbo, o tėvas, nepatenkintas jo skubotomis vedybomis, nebuvo nusiteikęs jam padėti, tačiau mamos nebuvo įmanoma perkalbėti, ir galiausiai mes pasirašėme dokumentus. Civilinę santuoką atšventėme vieną gražią pavasario dieną mano tėvų kolonijinio stiliaus namuose, susirinko tik artimieji, abi šeimos, apie šimtą žmonių. Dėdė Ramonas siūlė pakviesti mano tėvą, kuris, jo nuomone, turėjo dalyvauti tokią svarbią mano gyvenimo dieną, bet aš atsisakiau, ir tėvo giminės pusei atstovavo Salvadoras Aljendė, jis ir pasirašė kaip liudytojas civilinės metrikacijos knygoje. Prieš pat pasirodant oficialiam pareigūnui, senelis paėmė man už rankos ir, pasivedėjęs į šalį, pakartojo tuos pačius žodžius, kuriuos prieš dvidešimt metų sakė mamai: „Dar ne vėlu apsigalvoti. Netekėk, būk gera, kaip reikiant viską apsvarstyk. Tik duok man ženklą, ir aš išprašysiu visus tuos žmones. Kaip tu manai?" Vedybas jis laikė pačia blogiausia išeitimi moteriai, o

vyrams, priešingai, primygtinai siūlė vesti. Po savaitės mudu susituokėme pagal katalikų apeigas, nors aš niekad neidavau į bažnyčią, o Maiklas buvo anglikonas: toje aplinkoje, kur aš gimiau, Bažnyčia buvo nelyginant akmuo po kaklu. Išdidžiai nuėjau prie altoriaus, dėdės Ramono vedama, jis daugiau niekada nebeužsiminė apie tėvą iki tos dienos, kai daug vėliau teko jį palaidoti. Nuotraukose mudu, jaunavedžiai, atrodome kaip vaikai suaugusiųjų drabužiais: jis – su tam tyčia pasiūdintu fraku, aš – apsisiautusi keliais metrais Damasko prekyvietėje pirkto šilko. Pagal anglų tradiciją anyta man padovanojo mėlyną keliaraištį, kad mus visada lydėtų laimė. Kad krūtinė atrodytų didesnė, po suknele pakišau putplasčio, kuris suguro ten pat prie altoriaus, kai visi ėmė mane sveikinti ir glėbesčiuoti. Keliaraištis nusmuko ir liko bažnyčios navoje kaip dviprasmiškas ceremonijos liudytojas, o bevažiuojant nuleido padangą, ir Maiklui teko nusivilkti fraką ir padėti ją pakeisti, tačiau niekam nė į galvą nedingtelėjo mintis, kad tai galėtų būti negeri ženklai.

Mano tėvai išvyko į Ženevą, ir mudu pradėjome vedybinį gyvenimą tame milžiniškame name. Dėdė Ramonas buvo apmokėjęs nuomą pusei metų į priekį, o mama, nelyginant rūpestingoji šarka, prikrovusi podėlį miltų, konservų skardinių ir netgi butelių vyno, kad mums pakaktų tų atsargų, Žemę ištikus katastrofai. Šiaip ar taip, mūsų padėtis nebuvo gera, nes mes neturėjome baldų visiems kambariams apstatyti nei pinigų namo šildymui ir tvarkymui apmokėti, be to, kai paryčiais išvažiuodavome vienas į darbą, kitas į universitetą, namas likdavo be priežiūros. Mums pavogė karvę, kiaulę, vištas, nudraskė vaisius nuo medžių, paskiau vagys išdaužė langus ir išsinešė vestuvių dovanas bei drabužius, galiausiai, aptikę slaptąsias podėlio dureles, iškraustė viską

ir tyčiodamiesi prisegė prie durų padėkos raštelį. Taip prasidėjo ištisa vagysčių virtinė, paįvairinusi mūsų gyvenimą: mano apskaičiavimu, daugiau nei septyniolika kartų vagys įsibrovė į mūsų namus, nors ir kur mes gyvenome, ir pavogė beveik viską, įskaitant tris automobilius. Tikras stebuklas, jog sveikas ir neliestas liko senelės sidabrinis veidrodėlis. Per tas vagystes, tremties metus, skyrybas ir keliones netekau tiek daiktų, jog dabar, ką nors įsigydama, iškart atsisveikinu su pirkiniu, nes nežinau, ar ilgai jį turėsiu. Kai iš vonios dingo muilas, o iš virtuvės – duona, nutarėme išsikelti iš tos apgriuvusios tuščios pilaitės, kur vorai palubėje audė nėrinius ir įžūliai šmirinėjo pelės. Tuo metu senelis metė visus darbus, visam laikui atsisveikino su savo avimis ir persikėlė į sukiužėlį didįjį namą pajūryje, panūdęs praleisti senatvės dienas toli nuo miesto triukšmo ir ramiai laukti mirties su savo prisiminimais, nė neįtardamas, kad gyvens šioje žemėje dar dvidešimt metų. Jis mums užleido savo namą Santjage, kur mes įsikūrėme tarp didingų baldų, praėjusio šimtmečio paveikslų, susimąsčiusios merginos marmurinės statulos ir apskrito valgomojo stalo, kuriuo slidinėjo užburtoji Memės cukrinė. Ilgai ten neužsibuvome, nes, įsidrąsinę ir paėmę paskolą, per kelis mėnesius pasistatėme namelį, kuriame gimė mūsų vaikai.

Mėnesiui praslinkus po vedybų, pilvo apačią ėmė varstyti baisūs diegliai, ir aš, visiška neišmanėlė, išsigandusi pagalvojau, kad sergu venerine liga. Nesuvokiau, kas atsitiko, bet maniau, jog tai susiję su lytiniais santykiais, vadinasi, ir su vedybiniu gyvenimu. Nedrįsau apie tai užsiminti Maiklui, nes tiek namuose, tiek angliškoje mokykloje man buvo kalama į galvą, kad negražu kalbėti apie savo kūno negalias; juo labiau nenorėjau klausti patarimo anytos, o mama buvo

pernelyg toli, tad kenčiau sukandusi dantis, kol pagaliau vos bepajėgiau vaikščioti. Kartą, parduotuvėje vargais negalais stumdama vežimėlį su pirkiniais, susidūriau su brolio sužadėtinės motina, labai malonia ir kuklia dama, kurią pažinojau tik iš matymo. Pančas vis dar sekiojo paskui savo naująjį mesiją, su mergina laikinai nutraukęs meilės santykius: vėliau jis dukart su ja susituoks ir tiek pat kartų išsiskirs. Geroji ponia mandagiai pasiteiravo, kaip laikausi, ir aš, nieko nelaukdama, puoliau jai ant kaklo ir be jokių ceremonijų išdrožiau, jog mirštu nuo sifilio. Nė kiek nesutrikusi, ji gražiai paėmė man už rankos, nusivedė į artimiausią kavinę, užsakė kavos su pyragaičiais ir ėmė nuodugniai klausinėti apie tokią staigią mano išpažinties paslaptį. Kai suvalgėme paskutinius torto trupinius, ji nuvedė mane pas pažįstamą gydytoją, ir šis nustatė šlapimtakių uždegimą, kurį tikriausiai gavau ledinių skersvėjų perpučiamame kolonijinio stiliaus name, liepė man pagulėti, gerti antibiotikus ir, pašaipiai šypsodamasis, atsisveikino šiais žodžiais: „Kitą kartą, susirgusi sifiliu, taip ilgai nelaukite, beregint ateikite pas mane." Taip užsimezgė nuoširdi draugystė su šia ponia. Mes prisirišome viena prie kitos: man trūko mamos, o jos širdyje atsirado vietos ir man. Ji tapo močiute Hilda ir puikiausiai atliko tą vaidmenį.

Vaikai nulėmė mano gyvenimą: pagimdžiusi juos, ėmiau galvoti apie save ne kaip apie atskirą asmenį, bet kaip nedalomos trejybės dalį. Tik vieną kartą per daugelį metų ketinau teikti pirmenybę meilužiui, tačiau nieko gera iš to neišėjo, ir galų gale, palikusi jį, grįžau į savo šeimą. Apie tai, Paula, reikėtų plačiau pakalbėti, bet ne dabar. Aš niekada negalvojau, kad motinystė priklauso nuo moters valios, laikiau

ją neišvengiama, kaip metų laikus. Tai, kad esu pastojusi, suvokdavau daug anksčiau, nei savo žodį tardavo mokslas. Aš tave susapnavau, kaip vėliau susapnavau tavo brolį Nikolą. Aš nepraradau šio sugebėjimo: dabar galiu nuspėti, kada gims mano marčios vaikai, susapnavau Alechandrą kur kas anksčiau, negu jo tėvai suvokė, kad susilauks vaikelio, ir žinau, jog pavasarį jiems gims mergaitė ir ji bus vardu Andrėja, tačiau Nikolas ir Selija vis dar netiki manimi, kalba apie sonogramą, sudarinėja vardų sąrašus. Pirmą kartą tave susapnavau dvejų metukų, buvai vardu Paula, ištįsusi tamsiaplaukė mergytė didelėmis juodomis akimis ir ilgesingu žvilgsniu, kaip kankiniai kai kurių viduramžių bažnyčių vitražuose. Vilkėjai languotu paltuku ir mūvėjai kepurę, žodžiu, buvai apsirengusi kaip Šerlokas Holmsas. Per kelis mėnesius aš taip pastorėjau, jog kartą, kai pasilenkiau užsirišti batų varstelių, virtau kniūbsčia užversdama kojas, arbūzas pilve pariedėjo iki gerklės, perkeldamas svorio centrą, kuris nebegrįžo atgal į savo vietą, todėl ligi šiolei einu per pasaulį knapsėdama. Visą tą laiką, kol nešiojau tave, mėgavausi didžiausia palaima, niekada vėliau taip gerai nesijaučiau. Mudvi išmokome bendrauti užkoduota kalba; jau tada žinojau, kokia būsi visą savo gyvenimą, mačiau tave septynerių metų, penkiolikos, dvidešimties, mačiau ilgais plaukais, džiugiai šypsančią, dėvinčią džinsus, paskiau vestuvine suknele, bet niekada tavęs nesapnavau sergančios, kaip dabar, kai kvėpuoji pro vamzdelį, guli nejudėdama, be sąmonės. Prabėgo devyni mėnesiai, ir, kadangi tu nė neketinai išeiti iš ramaus mano prieglobsčio, kur taip puikiai jauteisi, gydytojas nutarė imtis griežtų priemonių ir, perpjovęs man pilvą, tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt trečių metų spalio dvidešimt trečią dieną tave paleido į gyvenimą. Močiutė

Hilda vienintelė buvo šalia tuo metu, nes Maiklo nervai neišlaikė, ir jis atgulė karščiuodamas, mama buvo Šveicarijoje, o vyro tėvams nenorėjau pranešti, kol viskas nepasibaigė. Gimei visa apžėlusi pūkeliais, iš pažiūros truputį panaši į šarvuotį, bet aš nebūčiau tavęs iškeitusi į nieką, be kita ko, tie pūkeliai veikiai nuslinko, ir radosi švelni gražutė mergytė, kuriai, laikydamasi giminės tradicijos, mano mama įsegė į ausytes du tviskančius perlus. Netrukus turėjau vėl eiti į darbą, tačiau viskas pasikeitė: pusę savo laiko, dėmesio ir jėgų dabar skyriau tau, man išdygo antenos, kad galėčiau per atstumą įspėti, ko tau reikia. Į darbą eidavau nenoromis ir stengdavausi sugalvoti dingstį, kaip greičiau iš jo pasprukti, visad vėluodavau, išbėgdavau anksčiau ir apsimesdavau serganti, kad galėčiau pabūti namie. Stebėti, kaip tu augi ir pamažu atrandi pasaulį, man atrodė tūkstantįsyk įdomiau nei Jungtinės Tautos ir jų ambicingi planai pagerinti planetos gyvenimą. Laukiau nesulaukdama, kada Maiklas pagaliau gaus inžinieriaus diplomą ir sugebės išlaikyti šeimą, kad pati galėčiau auginti tave. Tuo tarpu vyro tėvai persikėlė į didelį namą už kelių šimtų metrų nuo tos vietos, kur mes statėmės savąjį, ruošdamiesi lepinti tave iki savo gyvenimo pabaigos. Jie labai naiviai įsivaizdavo gyvenimą, nes niekada nebuvo peržengę to siauro rato, kuriame gyveno nepatirdami negandų, ateitis jiems atrodė graži ir saugi, beje, kaip ir mums. Juk nieko bloga negali atsitikti, jei nedarai kitam nieko bloga! Aš jau buvau pasirengusi tapti pavyzdinga žmona ir motina, nors dar nelabai supratau, ką turėčiau daryti. Maiklas planavo susirasti gerą darbą pagal savo specialybę, patogiai gyventi, truputį pakeliauti, o vėliau paveldėti tėvų didįjį namą, kur praleisiąs senatvę tarp vaikaičių, su senais draugais žaisdamas bridžą ir golfą.

* * *

Tata neilgai ištvėrė pajūrio vienatvę ir nuobodulį. Gavo norom nenorom atsisakyti jūros maudynių, nes nuo ledinės Humbolto srovės užgeldavo kaulus, ir žūklės, nes naftos perdirbimo įmonė išnaikino visas žuvis tiek gėluose, tiek sūriuose vandenyse. Jis vis labiau raišavo ir sirguliavo, tačiau tvirtai laikėsi savo teorijos, jog ligos – bausmė žmonijai ir jog visada mažiau skauda, jeigu nekreipi į tai dėmesio. Nustojus veikti homeopatinėms tabletėms, jis ėmė gydytis kadagine ir aspirinu. Ir nieko nuostabaus, kad neveikė, nes vaikystėje ir broliai, ir aš, negalėdami atsispirti pagundai, landžiodavome į senovinę vaistų spintelę, pilnutėlę paslaptingų buteliukų, ir saujomis rydavome tas tabletes, negana to, dar perpildavome jas iš vienų buteliukų į kitus. Senelis kelis mėnesius tylomis apmąstė savo prisiminimus ir pagaliau padarė išvadą, kad gyvenimas – tuščias daiktas ir nėra ko bijoti su juo atsisveikinti. „Nepamirškime, jog, šiaip ar taip, kas dieną artėjame prie mirties“, – dažnai kartodavo jis. Memės šmėkla klaidžiojo po tuos ledinius namus, pastatytus mėgautis vasaros malonumais, bet nieku gyvu nesaugančius nuo žiemos audrų ir liūčių. Maža to, peršalo papūga, nepadėjo nei homeopatinės tabletės, nei aspirinas, ištirpintas kadaginėje, kurią senelis lašino jai į snapą, vieną pirmadienio rytą rado ją po kartele, ant kurios ji praleido tiek metų, mus užgauliodama. Tata apdėjo ją ledu ir nusiuntė į Santjagą iškamšų meistrui, kuris netrukus ją grąžino padabintą naujomis plunksnomis ir tokiu išmintingu žvilgsniu, kokiu ji niekada nežiūrėjo. Prabėgo ištisi metai, kol senelis pagaliau suremontavo sukiužusį namą, tačiau beviltiškos pastangos sutvarkyti griūvantį šlaitą ir atremti skruzdėlių,

tarakonų ir pelių puolimą galutinai apkartino jo vienatvę. Bandydamas kovoti su nuoboduliu, jis griebėsi paskutinės priemonės – ėmė žiūrėti televizijos serialus, nesuvokdamas, jog įklius į spąstus: ilgai netrukus visų tų išgalvotų personažų likimas jam pasidarė svarbesnis už artimųjų gyvenimą. Jis žiūrėdavo pagret kelis serialus, bet galiausiai jam viskas susimaišė, ir tuomet, pasiklydęs svetimų aistrų labirinte, suprato, kad metas grįžti į civilizuotą pasaulį, kol senatvė netrenkė paskutinio smūgio ir nepavertė jo senu nukvakėliu. Jis grįžo kaip tik tada, kai mes ruošėmės keltis į naują būstą, karkasinį namelį, suręstą šešeto darbininkų ir apvainikuotą šiaudiniu stogu, pažiūrėti tikrą lūšną Afrikos platybėse. Aš vėl pradėjau lankytis pas senelį po darbo. Išmokau vairuoti, ir mudu su Maiklu įsigijome primityvų plastikinį automobilį su vienintelėmis durelėmis priekyje – jas atidarant, išsijungdavo variklis ir atsikabindavo vairas. Esu prasta vairuotoja, ir važinėti tokiu mechaniniu kiaušiniu, kai mieste didelis eismas, – stačiai savižudybė. Kasdieniai pokalbiai su Tata man davė užtektinai medžiagos visoms knygoms, kurias parašiau ir, ko gero, dar parašysiu; jis buvo neprilygstamas pasakotojas, apdovanotas klastingu humoru, kvatodamas pasakodavo pačius šiurpiausius atsitikimus. Išpasakojo man visas istorijas, sugulusias atmintyje per ilgą gyvenimą, svarbiausius viso šimtmečio istorinius įvykius, mūsų giminės keistenybes, perdavė man begalę žinių, pasisemtų iš knygų. Vis dėlto jis vengė kalbų apie religiją ir ligas, sakydamas, jog nevalia minėti Dievo vardo, o visa tai, kas turi ką nors bendra su kūnu ir organizmo funkcijomis, – grynai asmeninis dalykas, netgi žiūrėti į veidrodį jam atrodė tuštybių tuštybė, tad skusdavosi aklai, pasitikėdamas atmintimi. Nors ir valdingo būdo, jis nebuvo nepalenkiamas. Kai pradėjau dirbti žurna-

liste ir pagaliau išmokau sklandžiai reikšti savo nusivylimą moters padėtimi visuomenėje, kur viešpatauja vyro kultas, iš pradžių jis nenorėjo klausytis mano argumentų, laikydamas juos paprasčiausia nesąmone, pasikėsinimu į šeimos ir visuomenės pamatus, tačiau, netrukus suvokęs, kodėl per mudviejų popiečio pasisėdėjimus prie arbatos puodelio ir pieniškų bandelių stoja tyla, imdavo nejučia mane klausinėti. Kartą užklupau jį besklaidantį iš pažiūros matytą knygą, o šiek tiek vėliau pamažu pripažino moterų išsivadavimą kaip elementarų teisingumą, tačiau nebuvo tokių plačių pažiūrų, kai išeidavo kalba apie visuomeninių santykių pokyčius: politikos srityje jis buvo toks pat individualistas ir konservatorius kaip ir religijos klausimais. Kartą paprašė mane padėti jam numirti, nes mirtis paprastai esanti lėta ir negraži.

– Tai ką gi darysime? – linksmai paklausiau, manydama, kad jis juokauja.

– Pažiūrėsime, kai ateis laikas. Dabar tik noriu, kad pažadėtum.

– Tai draudžia įstatymas, Tata.

– Nesirūpink, aš prisiimu visą atsakomybę.

– Jūs gulėsite karste, o manęs lauks kartuvės. Be to, ko gero, tai mirtina nuodėmė. Juk jūs krikščionis, ar ne?

– Kaip drįsti klausinėti mane tokių asmeninių dalykų!

– Ar jums atrodo, jog prašyti, kad jus nužudyčiau, tai ne asmeninis dalykas?

– Kas kitas man padės, jeigu nepadėsi tu, mano vyriausioji dukraitė, vienintelė, kuri galėtų tai padaryti? Žmogus turi teisę oriai numirti!

Supratau, kad jis nejuokauja. Pagaliau sutikau, matydama, kad jis, nors ir aštuoniasdešimties, vis dar sveikas ir tvirtas ir kad man tikriausiai neteks tesėti duoto žodžio. Po

dviejų mėnesių jis ėmė kosėti sausu kosuliu, kaip sergantis šuo. Įtūžęs apsijuosė balno paspręste ir, užėjus kosulio priepuoliui, stipriai timptelėdavo ją, suveržtdamas plaučius, jo žodžiais tariant. Gulti į lovą atsisakė, įsitikinęs, jog tai būsianti galo pradžia – iš lovos į kapą, pasak jo, – ir juo labiau spyrėsi nenorėdamas, kad kviesčiau gydytoją, nes Benchaminas Vjelis buvo išvykęs į Jungtines Amerikos Valstijas kovoti dėl kontraceptinių priemonių, visi kiti jo kartos pažįstami gydytojai buvo išmirę arba persenę, o jaunieji, pasak jo, buvo gauja sukčių, prisiputusių šiuolaikinių teorijų. Tata pasitikėjo tik aklu seniu, kaulų taisytoju, ir jo skrynele su homeopatinėmis tabletėmis, kurių šis skirdavo labiau kliaudamasis viltimi negu savo žiniomis. Netrukus senelis sukarščiavo ir bandė gydytis stiklinėmis kadaginės ir lediniu dušu, tačiau po dviejų parų pajuto, lyg žaibas būtų trenkęs į galvą, ir apkurto nuo tolimo perkūnijos griausmo. Atgavęs kvapą, nebegalėjo pajudėti, pusė kūno virto granitu. Niekas nedrįso kviesti greitosios pagalbos, nes puse dar judrios burnos senelis prakošė pro dantis, jog pirmasis, kas bandys išvežti jį iš namų, neteks palikimo. Vis dėlto gydytojo neišvengė. Kažkas paskambino į greitąją pagalbą, ir visi apstulbo išvydę tarpdury damą šilkine suknele ir trimis perlų karolių eilėmis ant kaklo. „Atsiprašau, aš skubu į pobūvį", – atsiprašė ji ir, nusimovusi zomšines pirštinaites, priėjo apžiūrėti ligonio. Senelis pagalvojo, kad jam, paralyžiaus ištiktam, be kita ko, dar ir vaidenasi, ir jis bandė sutramdyti tą damą, kuri be jokių ceremonijų atsagstė jam drabužius ir ėmė čiupinėti ten, kur niekas dar nedrįso kišti rankų. Jis gynėsi iš paskutiniųjų jėgų, beviltiškai urgzdamas, bet po kelių minučių grumtynių ji nugalėjo, šypsodamasi dažytomis lūpomis. Apžiūrėjusi jį, nustatė, jog užsispyręs senolis

ne tik patyrė insultą, bet dar serga plaučių uždegimu, be to, jam lūžę keli šonkauliai, jis pats juos susilaužė, susiverždamas balno paspręste. „Būklė nekokia“, – sukuždėjo ji lovos kojūgalyje susibūrusiems artimiesiems, nepagalvojusi, jog ligonis girdi kiekvieną jos žodį. „Dar pažiūrėsim“, – atkirto Tata silpnu balsu, pasiryžęs damai įrodyti, iš kokio molio jis drėbtas. Kaip tik todėl man ir neteko įvykdyti lengvabūdiškai duoto žodžio. Kritiškiausias ligos dienas praleidau prie jo lovos. Aukštielninkas po balta paklode, be priegalvio, išblyškęs, nejudrus, išsišovusiais šonkauliais, asketišku profiliu, jis atrodė nelyginant marmurinė keltų karaliaus statula, gulinti ant sarkofago. Sekdama kiekvieną jo judesį ir netardama nė žodžio, meldžiau jį, kad kovotų dėl savo gyvybės ir nebeprisimintų savo noro numirti. To ilgo budėjimo valandomis dažnai galvodavau, ką gi daryčiau, jeigu vėl to paties paprašytų, ir galiausiai supratau, jog niekada neturėčiau jėgų pagreitinti jo mirties. Tomis savaitėmis pamačiau, koks atsparus jo organizmas ir kaip tvirtai jis laikosi gyvenimo, nors ir išsekintas ligos ir senatvės.

Ilgai netrukus senelis jau galėjo gana aiškiai kalbėti, pats vienas apsirengti ir vargais negalais nukėblinti į svetainę. Ten jis atsisėsdavo į savo krėslą ir, mankštindamas pirštus, spaudydavo guminį kamuoliuką, kažkelintą kartą iš naujo skaitydavo enciklopediją, pasidėjęs ją ant piupitro, stiklinėmis gerdamas vandenį. Vėliau susivokiau, jog tai ne vanduo, o kadaginė, griežtai gydytojos uždrausta; vis dėlto, įsitikinusi, kad toks gydymas jam į sveikatą, pati pasisiūliau jį aprūpinti tuo gėrimu. Jis pirkdavo kadaginę kampinėje svaigalų parduotuvėje, kurios savininkė dažnai lankydavosi sapne, drumsdama miegą gašliajam patriarchui. Ta brandaus amžiaus našlė iškila soprano krūtine ir atsakančiu užpakaliu

labai savitai aptarnaudavo savo ištikimąjį pirkėją: kadaginę supildavo į mineralinio vandens butelius, kad jam nekiltų nesusipratimų su artimaisiais. Vieną popietę senelis prašneko apie močiutės mirtį, nors šios temos ligi tol vengdavo.

– Ji tebėra gyva, nes aš niekada, nė akimirkos jos nepamirštu, – tarė jis. – Ji dažnai pas mane ateina.

– Kitaip sakant, vaidenasi, kaip vaiduoklis?

– Ji kalba su manimi, jaučiu, kaip kvėpuoja man į pakaušį, kaip vaikščioja po kambarį. Kai sirgau, ji laikė mano ranką.

– Jūsų ranką laikiau aš, Tata...

– Nemanyk, kad aš visai nukvakęs, žinau, jog kartais ir tu laikydavai. Bet retkarčiais ir ji.

– Jūs irgi niekada nenumirsite, nes aš visada jus prisiminsiu. Aš nieko nepamiršau, ką jūs man pasakojote visus tuos metus.

– Aš negaliu tavimi pasitikėti, nes tu viską sumaišai. Kai pasimirsiu, niekas negalės tavęs sutramdyti, ir tu paistysi apie mane visokias nesąmones, kaip kažin ką. – Ir jis ėmė juoktis, nosine prisidengdamas burną, nes dar nevaldė lūpų.

Kelis mėnesius jis atkakliai mankštinosi, kol pagaliau sugebėjo vaikščioti, visiškai atsigavo ir gyveno dar dvidešimt metų, tad ir tave, Paula, spėjo gerai pažinti. Tave vienintelę jis išskirdavo iš viso būrio vaikaičių ir provaikaičių; nors ir nebuvo linkęs rodyti jausmų, jo akys nušvisdavo, išvydus tave: „Šitai mergiūkštei skirtas ypatingas likimas“, – sakydavo jis. Ką jis darytų dabar tave išvydęs? Man regis, lazda išvaikytų visus gydytojus ir slaugytojas, savo rankomis nuplėštų visas žarneles ir vamzdelius ir padėtų tau numirti. Jeigu nebūčiau tikra, kad tu pasveiksi, gal ir aš taip padaryčiau.

* * *

Šiandien mirė donas Manuelis. Jo kūną išvežė pro galines duris, artimieji jį pasiėmė ir palaidojo miestelyje, kuriame jis gyveno. Jo žmona ir sūnus drauge su mumis koridoriuje praleido pačias sunkiausias gyvenimo valandas, jaudindavosi kas kartą, eidami į intensyvaus gydymo skyrių, kantriai laukė visas tas ilgas merdėjimo dienas ir savaites. Mes tapome lyg ir viena šeima. Jo žmona, būdavo, atveža iš kaimo sūrio ir duonos, vaišina mamą ir mane, kartais užminga nusikamavusi, atsigulusi ant virtine išrikiuotų laukiamojo kėdžių ir padėjusi galvą man ant kelių, o aš tuo tarpu švelniai glostau jai kaktą. Ji smulkutė, padžiūvusi, tamsaus gymio, ankstyvų raukšlių išvagotu veidu, visada juodais drabužiais. Atėjusi į ligoninę, nusiauna batelius ir įsispiria į šlepetes. Šešiasdešimtmetis donas Manuelis stiprus kaip arklys, tačiau po trijų skrandžio operacijų išseko dvasiškai ir nustojo kovoti su liga. Matėme, kaip jis palengva gęsta. Paskutinėmis gyvenimo dienomis gulėjo nusisukęs į sieną, nenorėdamas matyti kapeliono, dažnai ateinančio paguosti ligonių. Jis mirė, apsuptas artimųjų, ir aš atsisveikinau su juo ir, kol jo siela dar nebuvo palikusi kūno, tyliai paprašiau, kad, atsidūręs anapus, nepamirštų Paulos. „Kai jūsų dukrelė atsigaus, atvažiuokite pas mus į kaimą, mes turime sklypelį žemės, sveikas oras ir geras maistas Paulai išeis į sveikatą“, – pasakė man našlė. Artimieji sėdo į taksi ir išvažiavo paskui katafalką. Ji atrodė dar mažesnė. Išėjo iš palatos be ašarų, nešina šlepetėmis.

Jau kelios dienos, kai mes vis atjungiame dirbtinio kvėpavimo aparatą, kaskart vis ilgesniam laikui, ir tu jau ištveri dešimt minučių, pati sugebėdama į plaučius įkvėpti užtektinai oro. Kvėpuoji silpnai, palengvėle, grumdamasi su para-

lyžiumi, tavo krūtinė pradeda pamažu kilsuoti. Gal po savaitės galėsime iš intensyvaus gydymo skyriaus perkelti tave į paprastą palatą. Čia nėra vienviečių palatų, išskyrus nulinę, kur guldomi mirštantieji. Norėčiau, kad gulėtum ramioje, saulėtoje palatoje su langu, kad matytum paukščius ir gėles, tau labai patiktų, bet, deja, galėtume gauti tik lovą bendroje palatoje. Tikiuosi, kad mama sulauks tos dienos, – man toks įspūdis, jog bet kurią dieną ji gali kristi ir nebepasikelti.

Naktimis mane kamuoja pati baisiausia nuojauta, jaučiu, kaip viena po kitos slenka valandos, paskiau, dar gerokai prieš švintant, išgirstu silpnus paryčių garsus ir tik tuomet kietai užmingu, miegu kaip negyva, apsiklojusi pilka kašmyrine Vilio liemene. Jis atvežė ją, kai atskrido pirmą kartą, lyg nujausdamas, jog ilgai nesimatysime. Ši liemenė, sužadinanti begalę prisiminimų, man simbolizuoja mūsų pirmojo susitikimo magiją. Pirmosiomis savaitėmis gerdavau mėlynas tabletes, dar vienus paslaptingus mamos vaistus: ji man duodavo jų savo nuožiūra ir nešykštėdama traukdavo iš didelės rankinės, kurioje kaupė jų atsargas nuo neatmenamų laikų. Kartą ji man suleido dvigubą dozę stiprinamųjų, vartojamų nepaprastai nusilpus organizmui, regis, pirktų prieš devyniolika metų Turkijoje, ir vos nenusiuntė manęs į aną pasaulį. Nuo mėlynų tablečių man aptemsta sąmonė, atsibundu padėrusiomis akimis ir tik prieš vidurdienį šiek tiek pragiedrėja galva. Vėliau gretimoje gatvėje aptikau vaistinę, didumo sulig kišene, papasakojau apie savo nemigą vaistininkei, aukštai, padžiūvusiai moteriškei ligi pat kaklo susagstyta juoda suknele. Ji pardavė man tamsaus stiklo buteliuką valerijonų, ir dabar ištisai sapnuoju daugmaž tą patį

sapną. Sapnuoju, kad aš esu tu, Paula, tokiais pat kaip tavo ilgais plaukais ir didelėmis akimis, plonais pirštais ir tavo santuokiniu žiedu, kurį mūviu nuo tos dienos, kai tu susirgai ir slaugytoja atidavė jį man ligoninėje. Užsimoviau ant piršto, kad nepamesčiau sumaišties akimirkomis, o paskiau nebenorėjau nusiimti. Kai atgausi sąmonę, atiduosiu Ernestui, tegu tau užmauna, kaip jungtuvių dieną, daugiau nei prieš metus. „Ar tau neatrodo, jog tuoktis bažnyčioje – tikra kankynė?“ – tada paklausiau tave. Tu nužvelgei mane rūsčiu žvilgsniu ir tuo pamokomu tonu, kokiu niekada nesikreipi į mokinius, bet užtat kartais kalbi su manimi, atsakei, jog judu su Ernestu – tikintys ir norite susituokti viešai, nes patys vieni susituokėte Dievo akivaizdoje tą dieną, kai pirmą kartą atsigulėte į lovą. Per apeigas atrodei kaip miškų fėja. Artimieji suvažiavo į iškilmes į Karakasą iš tolių toliausių, o aš atskridau iš Kalifornijos, nešina tavo vestuvine suknele, dusdama po ištisu kalnu baltutėlių nėrinių. Tu persirengei pas mano draugą Ildemarą, kuris didžiavosi tavimi kaip tikras tėvas, ir tu panorai, kad jis nuvežtų tave į bažnyčią savo senu automobiliu, nuplautu ir nušveistu ta proga. „Kai pagalvoju apie Paulą, visada prisimenu ją nuotakos suknele ir su gėlių vainikėliu ant galvos“, – susijaudinęs pasakė man Ildemaras, atvykęs į Madridą tavęs aplankyti ligoninėje pirmosiomis dienomis.

Jau penkios dienos streikuoja ligoninės valytojai, viduje toks vaizdas kaip viduramžių prekyvietėje, netrukus paplis tarakonai ir žiurkės, išnešiodamos maro bacilas. Prie paradinių durų būriuojasi apsaugininkų apsupti streikininkai, šypsosi prieš televizijos kameras. Gydytojai, slaugytojos, ligoniai su pižamomis ir šlepetėmis, kai kurie važiuoti vežimėliais, naudojasi proga, pramogauja, plepa, rūko, geria

kavą, o tuo tarpu šiukšlės kaupiasi, kyla kaip jūros puta, ir niekas neskuba spręsti klausimo. Ant grindų mėtosi panaudotos guminės pirštinės, popieriniai puodeliai, kalnai nuorūkų, plyti pasišlykštėtinos dėmės. Ligonių artimieji valo palatas kaip išmanydami, bet koridoriuose nešvaru, ir iš ten visi vėl neša vidun šiukšles, prikibusias prie batų. Šiukšlių konteineriai perpildyti, kampuose kūpso prikimšti maišai, į tualetus šlykštu įeiti, nebeįmanoma jais naudotis, diduma jų užrakinti, visame pastate dvokia kaip tvarte. Bandžiau sužinoti, ar negalėtume tavęs perkelti į privačią kliniką, bet mums pasakė, jog dabar vežioti tave labai pavojinga. Vis dėlto man neduoda ramybės mintis, kad ligoninėje infekcijos pavojus dar didesnis.

– Nesijaudink, – patarė neurologas nedrumsčiamos ramybės kupinu veidu. – Paula guli pačioje švariausioje ligoninės palatoje.

– Betgi žmonės gali įnešti užkratą ant batų! Vaikščioja šen bei ten prišnerkštais koridoriais!

Mama, paėmusi už rankos, pasivedėjo mane į šalį ir priminė, jog kantrybė – dorybė: „Čia viešoji įstaiga, – tarė ji, – valstybė neturi pakankamai pinigų, kad įstengtų patenkinti streikininkus, nėra prasmės nervintis, Paula užaugo, gerdama Čilės vandenį, ir kuo gražiausiai atsispirs niekingiems Madrido mikrobams.“ Tuo metu slaugytoja atidarė duris, įleisdama lankytojus, ir pirmiausia pasakė tavo vardą. Drobinis chalatas, guminiai kaliošai ant batelių, dvidešimt vienas žingsnis iki lovos. Ligoninės personalas neavi kaliošais, lyg niekur nieko braido per šiukšles, bet turiu pripažinti, jog palatoje viskas tviska. Priėjau prie tavo lovos jaudindamasi, tankiai plakančia širdimi, kaip paprastai, kai artinuosi prie tavęs, ir vis dėlto dar tūždama ant streikininkų. Mane pasi-

tiko vakarykštė slaugytoja, ta pati, kuri verkia, girdėdama, kaip Ernestas tau kalba apie meilę.

– Gera žinia! Paulai nebereikia dirbtinio kvėpavimo aparato! – pranešė pasisveikinusi. – Jau nebekarščiuoja, jautri dirgikliams. Pasikalbėkite su ja, ponia, man regis, ji girdi...

Apkabinau tave, paskiau rankomis suėmiau tavo veidą, išbučiavau kaktą, skruostus, akis, papurčiau už pečių, sakydama: „Paula, Paula." Ir tuomet, Dieve mano... dukrele, tu atsimerkei ir pažvelgei į mane!

– Ji teigiamai reaguoja į antibiotikus. Nebepraranda tiek daug natrio. Jeigu būklė nepablogės, galėsime perkelti kitur, – per daug nesileisdamas į detales, pranešė budintis gydytojas.

– Ji atsimerkė!

– Tai nieko nereiškia, nedėkite į tai per daug vilčių. Sąmonės lygmuo lygus nuliui, galbūt ji truputį girdi, bet nieko nesupranta, nieko neatpažįsta. Nemanau, kad jai skaudėtų.

– Eime, atšvęsime tokią puikią rytmetinę žinią, suvalgysime po spurgą su karštu šokoladu, – tarė mama, ir mudvi išėjome, linksmai žirgliodamos per šiukšles.

Tu palikai intensyvaus gydymo skyrių tą dieną, kai pasibaigė valytojų streikas. Tuo metu, kai būrys darbuotojų guminiais batais ir pirštinėmis dezinfekavo grindis, tavo vyras vežė tave į neurologijos skyriaus palatą. Palatoje šešios lovos, visos užimtos, tualetas ir du dideli langai, pro kuriuos galima grožėtis besibaigiančia žiema. Dabar tu būsi čia iki tol, kol galėsime parvežti tave namo, ir aš galiu būti su tavimi, kiek tik noriu, tačiau praleidusi šalia tavęs keturiasdešimt aštuonias valandas, supratau, jog man veikiai išseks jėgos ir jog

kur kas pravarčiau pasamdyti slaugę. Mama su vienuolėmis surado dvi slaugytojas: dieną su tavimi bus jauna, putli, amžinai šypsanti ir dainuojanti mergina, o naktį – tyli ir rūpestinga ponia krakmolytu kyku. Tavo sąmonė tebėra aptemusi, kartais atsimerki ir žiūri išsigandusi, lyg tau vaidentųsi. Neurologas labai susirūpinęs, po Didžiosios savaitės ketina rimtai tirti tavo smegenis, esama stebuklingos įrangos, galinčios nufotografuoti pačius seniausius prisiminimus. Stengiuosi negalvoti apie rytojų; ateities nėra, skelbia plokščiakalnių indėnai, galime kliautis tik praeitimi, iš kurios semiamės patyrimo ir žinojimo, ir dabartimi – tvyksniu, akimirksniu virstančiu būtuoju laiku. Tu nevaldai kūno, negali judėti, tave ištinka labai stiprūs traukulių priepuoliai, sakytum sukrečia elektros iškrovos. Viena vertus, aš džiaugiuosi, kad tu visiškai nieko nesupranti, būtų nepalyginamai blogiau, jeigu suvoktum savo būklę. Mokydamasi iš klaidų, sugebu vis geriau tave slaugyti; iš pradžių man kėlė siaubą pjūvis kakle, vamzdeliai ir zondai, tačiau ilgainiui apsipratau, nuprausiu tave ir pakeičiu patalynę, neprašydama niekieno pagalbos. Nusipirkau chalatą ir baltus batelius, kad nesiskirčiau nuo personalo ir nereiktų aiškintis. Čia niekas nėra girdėjęs apie porfiriją ir netiki, kad tu pasveiksi. „Kokia graži jūsų dukrelė, vargšelė, melskite Dievą, kad kuo greičiau pašauktų pas save“, – sako ligoniai, dar sugebantys kalbėti. Palatoje slogi nuotaika, toks įspūdis, jog aplink vieni bepročiai: viena moteriškė, susirietusi lyg sraigė, be paliovos kaukia savo lovoje; liga taip surietė ją prieš dvejus metus ir dabar sparčiai ir nepermaldaujamai vystosi. Vakarais po darbo ateina jos lankyti vyras, apiplauna drėgna marška, sušukuoja, patikrina diržus, kuriais ji pririšta prie lovos, paskiau atsisėda galvūgaly ir žiūri į ją, su niekuo nesikalbėdamas. Kitame gale,

netoli lango, spardosi Elvyra, tvirtai suręsta mano amžiaus kaimietė visiškai blaivia sąmone, tačiau ji nebeprisimena žodžių prasmės ir nevaldo judesių. Mintys galvoje aiškios, bet nesugeba jų išreikšti, nori vandens, bet lūpos taria žodį „traukinys", taipgi neklauso rankos ir kojos, ir ji daužosi lyg už virvučių tampoma marionetė. Vyras pasakoja, kad, grįžęs iš darbo, rado ją susmukusią ant kėdės ir lemenančią kažką nesuprantama. Iš pradžių pagalvojo, kad apsimeta girta, norėdama paerzinti vaikaičius, tačiau po kelių valandų, pamatęs, jog ji nesiliauja, o mažyliai išsigandę verkia, nutarė nuvežti ją į Madridą. Nuo to laiko niekas nesugeba įminti, kokia liga ji serga. Rytais ateina medicinos fakulteto dėstytojai ir studentai, apžiūrinėja ją kaip gyvulį, bado adatomis, klausinėja ir, negavę atsako, išeina, gūžčiodami pečiais. Savaitgaliais ateina jos lankyti dukros, virtinėmis traukia kaimynai ir draugai, kaime visi ją labai mylėjo. Vyras sėdi kaip prikaltas prie jos lovos, sėdi kiaurą dieną, o naktimis miega, ištikimai slaugo ją ir drauge nesiliauja plūdęs: „Na, gyvate, plempk sriubą, kitaip supilsiu už kaklo, velniai rautų, ta boba mane išvarys iš proto." Sulig šiais žodžiais švelniai ją glosto ir žiūri meiliu žvilgsniu. Rausdamas man prisipažįsta, jog Elvyra – jo gyvenimo šviesa, ji vienintelė jam brangi. Ar tu suvoki, kokie ligoniai tave supa, Paula? Nežinau, ar tu girdi, ar matai, ar bent truputį supranti, kas dedasi šiame beprotyne, ar bent mane atpažįsti. Tu žiūri tik į dešinę, išplėstus vyzdžius įsmeigusi į langą, kuriame kartais pasirodo balandžių. Man širdis plyšta nuo gydytojų pesimistiško požiūrio ir tos pasibaisėtinos bendros palatos. Ernestas irgi man atrodo be galo išvargęs, bet mama – visiškai išsekusi.

* * *

Šimtas dienų. Praėjo lygiai šimtas dienų, kai tave ištiko koma. Mamai išseko paskutinės jėgos, vakar ji nebeįstengė atsikelti. Ji taip nusikankinusi, kad, primygtinai prašoma, pagaliau sutiko grįžti į Čilę. Nupirkau jai bilietą ir prieš kelias valandas palydėjau į oro uostą. „Tik nesugalvok mirti ir palikti mane visišką našlaitę", perspėjau atsisveikindama. Grįžusi į viešbutį, radau paklotą lovą, prikaistuvį su lęšiene ir jos maldaknygę, kurią ji paliko vienatvės valandoms praskaidrinti. Taip pasibaigė mudviejų medaus mėnuo. Dar niekada anksčiau mudvi nebuvome praleidusios drauge tiek laiko; išskyrus savo vaikus, su niekuo taip ilgai ir nuoširdžiai nebuvau bendravusi. Gyvenant su mylimais vyrais, visada imdavo viršų aistra, koketavimas ir drovumas arba, priešingai, – atviras pasibodėjimas, aš neišmaniau, kaip gera gyventi drauge su kita moterimi. Aš jos ilgėsiuosi, tačiau dabar noriu pabūti viena, tyloje sukaupti jėgas, nuo ligoninės triukšmo pasidariau visiškai apdujusi.

Netrukus išvažiuos ir Ernesto tėvas, jo irgi pasigesiu. Daug valandų praleidau su šiuo galiūnu, kuris žiūrėdavo į tave su nenusakomu švelnumu, atsisėdęs prie tavo lovos, arba stengdavosi mane pralinksminti, pasakodamas visokiausius gyvenimo nuotykius. Per Ispanijos pilietinį karą jis neteko tėvo ir dėdžių; jo giminėje gyvos išliko tik moterys su mažais vaikais. Tavo vyro senelis buvo sušaudytas prie bažnyčios, o jo žmona per visuotinę sumaištį klajojo iš kaimo į kaimą su trimis vaikais, nenujausdama, kad ji našlė, kęsdama badą ir vargus bei nepriteklius. Vis dėlto sugebėjo išsaugoti vaikus, jie užaugo Franko Ispanijoje, tačiau niekada neišdavė tvirtų respublikoniškų įsitikinimų. Aštuoniolikos metų Ernesto tėvas studijavo universitete, vykstant represijoms, pačiomis žiauriausiomis generolo Franko diktatūros

sąlygomis. Kaip ir broliai, jis slapta priklausė Komunistų partijai. Kartą viena bendražygė pakliuvo į policijos rankas, jis beregint gavo žinią, atsisveikino su motina ir broliais ir pabėgo, kol mergina dar nespėjo išduoti jo adreso. Iš pradžių išvyko į Afriką, tačiau galiausiai nuklydo į Naująjį pasaulį ir įsikūrė Venesueloje, ten dirbo, vedė, susilaukė vaikų, nugyveno daugiau nei trisdešimt metų. Mirus Frankui, sugrįžo į gimtąjį kaimą netoli Kordobos ieškoti praeities. Susitiko su kai kuriais buvusiais bendražygiais, sužinojo, kur gyvena mergina, kurios nepamiršo per tuos trisdešimt metų. Varganame būste nešvariomis sienomis, siuvinėdama prie lango, jo laukė moteris. Jis nepažino jos, tačiau ji nebuvo jo pamiršusi, puolė prie jo išskėtusi rankas, džiaugdamasi, kad vis dėlto ją aplankė po daugelio metų. Tuomet jis sužinojo, kad netgi kankinama ji neišdavė jo, ir suprato, jog be reikalo pabėgo ir taip ilgai gyveno tremtyje: policija niekad jo neieškojo, nes niekas nebuvo jo įdavęs. Per vėlu buvo galvoti apie permainas, to žmogaus likimo kelias jau buvo nubrėžtas. Jis nebegalėjo likti Ispanijoje, nes jo širdį traukė Amazonijos girios. Be galo ilgomis valandomis, praleistomis ligoninėje, jis man papasakojo apie savo keliones upėmis, tokiomis plačiomis kaip jūros, kalnais, kur niekada nebuvo žengusi žmogaus koja, slėniais, kur žemė nuklota deimantais nelyginant augalų sėklomis, kur žmonės miršta ne nuo gyvačių kirčių, o nuo jų nuodų kvapo; papasakojo man apie gentis, gyvenančias be apdarų šimtamečių medžių paunksnėje, apie guachirų genties indėnus, parduodančius savo žmonas ir vaikus nelyginant galvijus, apie narkotikų pirklių samdomus kareivius, apie gyvulių vagis, kurie nebaudžiami žagina, žudo ir degina būstus. Kartą, kai jie keliavo per neįžengiamas girias su būriu darbininkų ir mulų vora, mačetėmis skindamiesi

kelią per brūzgynus, vienas vyras netyčia persikirto koją, atvėrė tokią gilią žaizdą, jog netgi sutriuškino kaulą. Kraujas pliaupė kaip iš fontano, nors vyrai griebėsi visų atsargumo priemonių ir suveržė koją timpa. Tuomet kažkas prisiminė indėną, mulų varovą, senį, visų vadinamą raganiumi, ir nubėgo į kitą voros galą jo kviesti. Senolis ramiai priėjo, apžiūrėjo koją, išvaikė žioplius ir ėmė gydyti, nutaisęs povyzą žmogaus, ne kartą susidūrusio su mirtimi. Mosuodamas skrybėle, nubaidė nuo žaizdos uodus, paspjaudė į ją ir, kažką niūniuodamas miško kalba, ore nubrėžė kelis kryžius. „Ir žaizda nustojo kraujavusi", – lyg niekur nieko baigė savo pasakojimą Ernesto tėvas. Jie aptvarstė vyrui koją, paguldė ligonį ant čia pat padarytų neštuvų ir nunešė į artimiausią greitosios pagalbos punktą, kur jam susiuvo žaizdą ir uždėjo įtvarą. Jis liko raišas, bet išsaugojo koją. Aš papasakojau šią istoriją vienuolėms, kas dieną ateinančioms tavęs lankyti, ir jos, pripratusios prie stebuklų, nė kiek nenustebo. Jeigu Amazonijos girių indėnas sugeba seilėmis sustabdyti kraują, kaip gali tau nepadėti mokslas, dukrele. Aš privalau prisišaukti ką nors pagalbon. Dabar, kai likau viena, dienos prailgo, o naktys pasidarė tamsesnės. Man užtenka laiko rašyti, nes, baigusi tavo kasdienio tualeto apeigas, nebeturiu ko veikti. Tik perkratinėju prisiminimus, ir tiek.

Septintojo dešimtmečio pradžioje aš padariau pažangą: nuo miškų statistikos peršokau prie žurnalistikos, paskiau netyčia nuklydau į televiziją. Visame pasaulyje jau buvo spalvota televizija, tačiau Čilėje, vieninteliame Amerikos žemyno užkampyje, mes dar tik žengėme pirmuosius žingsnius, bandydami nespalvotas laidas. Privilegijuotieji televizorių savi-

ninkai tapdavo pačiais įtakingiausiais kvartalo žmonėmis, kaimynai grūsdavosi prie retų televizorių, kaip užhipnotizuoti spoksodami į geometrinį piešinį ekrane ir klausydamiesi įžanginės muzikos. Jie praleisdavo ištisas popietes išsižioję, įsmeigę akis, laukdami kokio nors apreiškimo, kuris pakeistų jų gyvenimą, bet nieko neatsitikdavo – matydavo tik kvadratą, apskritimą ir girdėdavo tą pačią kvailą melodiją. Paskiau nuo elementariosios geometrijos pereidavome prie kelių valandų mokomosios programos apie kokio nors variklio darbą, darbščių skruzdėlių gyvenimą ir pirmosios pagalbos priemones, žiūrėdavome, kaip su balkšva lėle atliekamas dirbtinis kvėpavimas iš burnos į burną. Taip pat klausydavomės žinių, perduodamų kaip per radiją, o kartais žiūrėdavome nebylųjį filmą. Pritrūkus įdomesnių temų, mano viršininkui buvo pasiūlyta penkiolika minučių pakalbėti apie bado problemą pasaulyje. Tai buvo apokalipsinių pranašysčių metas: nevaldomai didėja gyventojų skaičius, nepakanka maisto, žemė nualinta, planetos laukia pražūtis ir mažų mažiausiai po penkiasdešimties metų gyvi išlikę žmonės grumsis dėl paskutinio duonos kąsnio. Numatytą dieną mano viršininkas kaip tyčia susirgo, ir aš turėjau nuvažiuoti į studiją atsiprašyti jo vardu. „Man labai gaila, – sausai pareiškė režisierius, – kaip ir numatyta, ekrane turi pasirodyti kas nors iš jūsų organizacijos, aš neturiu atsarginės laidos." Aš pagalvojau, kad jeigu žiūrovai penkiskart per savaitę ištveria kvadratą ir apskritimą ir Čaplino *Aukso karštligę*, vadinasi, reikalas ne toks jau rimtas. Man parodė paruoštą medžiagą, žirklėmis iškarpytus kadrus – kažkur Azijos užkampyje perkarusiais buivolais valstiečiai aria nuo sausros suplaišiojusią dirvą. Kadangi dokumentinis filmas buvo įgarsintas portugalų kalba, aš sukūriau dramatišką tekstą apie dvesiančius

gyvulius ir papasakojau taip jausmingai, jog niekam neliko abejonių, kad ilgai netrukus nebebus nei buivolų, nei ryžių, nei žmonijos. Atsisveikindamas režisierius, sunkiai atsidusęs, paprašė ateiti kiekvieną trečiadienį pakalbėti apie gresiantį badą: vargšelis rūpinosi savo programa. Taip aš tapau atsakinga už šią laidą, buvau įpareigota rūpintis viskuo, pradedant scenarijumi, baigiant sąmata. Mano darbas televizijoje apsiribojo tuo, kad reikėjo ateiti laiku, atsisėsti prieš raudoną šviesą ir kalbėti į tuštumą. Niekad nepagalvojau, kad kitapus tos raudonos šviesos milijonai ausų klauso mano žodžių ir tiek pat akių vertina mano šukuoseną, todėl stebėdavausi, kai gatvėje su manimi sveikindavosi nepažįstami žmonės. Kai pirmą kartą pasirodžiau ekrane, tu, Paula, buvai pusantrų metukų, baisiai išsigandai, išvydusi už stiklo nukirstą mamos galvą, ir valandėlę negalėjai atgauti žado. Vyro tėvai vieninteliai kilometro spinduliu turėjo televizorių, ir kiekvieną vakarą jų svetainėn prigužėdavo žiūrovų, kuriuos Granė priimdavo kaip svečius. Iš pat ryto kepdavo tešlainius ir gamindavo ledus, o vėlai vakare plaudavo indus ir šluodavo apšnerkštas grindis. Niekas jai nedėkodavo. Aš pagarsėjau visame kvartale, kaimynai pagarbiai sveikindavosi su manimi, o vaikai rodydavo į mane pirštais. Būčiau galėjusi tame darbe išsilaikyti iki gyvenimo pabaigos, tačiau ilgainiui šaliai nusibodo perkarusios karvės ir ryžių ligos. Taigi tuo metu buvau viena iš nedaugelio televizininkių su patirtimi, tiesa, gana elementaria, ir galėjau pasirinkti kokią nors kitą laidą, tačiau Maiklas baigė inžinerijos studijas, ir mus abu pagavo šišas ieškoti nuotykių, panorome keliauti, kol neturime daugiau vaikų. Gavome stipendijas ir išvykome į Europą, atvažiavome į Šveicariją su tavimi, buvai dvejų metukų ir atrodei kaip miniatiūrinė moteriškutė.

* * *

Dėdė Ramonas netapo nė vieno mano romano veikėjo prototipu; jis pernelyg santūrus, labai blaivaus proto. Romanui tinka bepročiai ir storžieviai, aistrų draskomi žmonės, likimo girnų negailestingai permaltos aukos. Neužsimezga intriga, kai veikėjas – išmintingas, geraširdis žmogus. Senelis, priešingai, labai tiko. Aš tai iškart supratau, kai Ženevos oro uoste dėdei Ramonui pristačiau pirmąją dukraitę ir pamačiau jo nepaprastą švelnumą, ligi tol giliai slėptą širdyje. Jis pasitiko mus su dideliu medaliu, kabančiu ant trispalvio kaspino, įdavė tau aksomu trauktą dėžutę su miesto raktais ir pasveikino keturių kantonų, Šveicarijos banko ir Kalvinų bažnyčios vardu. Tik tuomet suvokiau, kaip myliu savo patėvį, ir akimoju išnyko pavydas ir pyktis, kamavęs mane praeityje. Tą dieną tu vilkėjai Šerloko Holmso paltu ir kepuraite, buvai tokia, kokią tave sapnavau prieš tau gimstant: močiutė Hilda pasiuvo tau viską savo siuvamąja mašina, griežtai laikydamasi mano nurodymų. Tu jau gražiai kalbėjai ir, Granės išmokyta, laikeisi, kaip ir pritinka panelei. Aš labai daug dirbau ir, visiškai neišmanydama, kaip pridera auklėti vaikus, tą pareigą patikėjau kitiems, ir dabar, matydama puikius rezultatus, nė kiek neabejoju, jog anyta kur kas geriau atliko savo vaidmenį, negu būčiau atlikusi aš. Granė, be kita ko, tave atpratino nuo vystykliukų. Nupirko du naktinius puodus, mažytį tau, o didelį sau, ir judvi sėdėdavote ištisas valandas svetainėje, žaisdamos svečius, kol pagaliau tu išmokai daryti į puoduką. Tame kvartale Granė vienintelė turėjo telefoną, ir kaimynai, atėję paprašyti, kad leistų jiems paskambinti, ilgainiui nustojo stebėtis, matydami orią anglę, nuogu užpakaliu tupinčią priešais dukraitę. Močiutė Hilda, savo ruož-

tu, įsimiklino tave maitinti, nes buvai visiškai nevalgi, kaip lakštingala. Ji pabalnodavo juodą kalę, stiprią kaip asilė, užsodindavo tave, ir tu šuoliuodavai, o ji vydavosi iš paskos su šaukštu rankoje. Europoje šias dvi pavyzdines močiutes pavadavo dėdė Ramonas, įtikinęs tave, jog jis – kokakolos viešpats ir jog niekas visame pasaulyje ir už jo ribų neturi teisės jos gerti, negavęs jo leidimo. Tu išmokai prancūziškai pakviesti jį prie telefono, pertraukdama Jungtinių Tautų posėdžius, prašydama, kad jis leistų tau atsigerti draudžiamo gėrimo. Jis taip pat tave įtikino, kad jam priklauso zoologijos sodas, kad jis tvarko televizijos programas vaikams ir valdo garsųjį fontaną Ženevos ežere. Gerai žinodamas, kada įjungiamas fontanas, ir pasikliaudamas šveicarų punktualumu, tam tikru laiku, pasižiūrėjęs į laikrodį, apsimesdavo, jog telefonu duoda įsakymą Respublikos prezidentui: jis tave atvesdavo prie lango ir mėgaudavosi, žiūrėdamas, kaip nušvinta tavo veidas, ežero pakraštyje netikėtai ištrykštant didingam, kone dangų remiančiam vandens stulpui. Drauge su tavimi jis žaisdavo tokius siurrealistinius žaidimus, jog mane pagaudavo baimė, kad tau nesutriktų protas. Jis turėjo dėžę su šešiomis lėlėmis, vadinamomis „mirčiai pasmerktosiomis", kurioms anksti rytą turėjo būti įvykdyta mirties bausmė. Kiekvieną vakarą tu melsdavai tą nepranokstamąjį budelį malonės, ir jis atidėdavo mirties bausmės vykdymą dvidešimt keturioms valandoms. Jis tau pripasakojo esąs tiesioginis Jėzaus Kristaus palikuonis ir, norėdamas tau įrodyti, jog jiedu yra tuo pačiu vardu, po kelerių metų nusivežė tave į Santjago katalikų kapines parodyti dono Chesaus* Huidboro mauzoliejaus. Taipgi įkalė tau į galvą, kad jis – princas

* „Jėzus" ispaniškai tariamas „Chesus".

ir kad tą dieną, kai gimė, žmonės bučiavosi gatvėse ir bažnyčių varpai džiaugsmingai skelbė gerąją naujieną: „Gimė Ramonas! Gimė Ramonas!" Jis prisisegdavo prie krūtinės visokiausių medalių, kuriais buvo apdovanotas per ilgą diplomatinę tarnybą, ir tikindavo tave, jog pelnė juos mūšių laukuose, grumdamasis su šalies priešais. Ir tu tuo tikėjai ilgus metus, dukrele!

Tais metais gyvenome Šveicarijoje ir Belgijoje, kur Maiklas studijavo inžineriją, o aš – televizijos paslaptis. Briuselyje gyvenome mažyčiame butelyje virš kirpyklos. Mūsų kaimynės buvo merginos labai trumpais sijonais, pernelyg giliomis iškirptėmis ir beprotiškai nudažytais plaukais. Visos nešiojosi gauruotus šuniukus su parištais ant kaklo kaspinais. Tolydžio pasigirsdavo muzika, šnopavimas ir grumdymasis, o duris be perstojo varstydavo tų panelių klientai. Liftas sustodavo prie mūsų kambario, vienintelio visame aukšte, ir dažnai naktį, kai pamiršdavome užrakinti duris, mus prikeldavo iš miego nepažįstami žmonės, klausinėdami apie Pinkę arba Siuzę. Man stipendija buvo skirta studijoms drauge su kongiečiais, kuriems Belgija jautėsi skolinga už ilgus žiaurios kolonizacijos metus. Trisdešimties juodaodžių vyrų būryje aš buvau vienintelė baltoji moteris. Ištisą savaitę kentusi patyčias, galiausiai supratau, kad nesu pasiruošusi tokiam išmėginimui, ir nutariau atsisakyti studijų, nors ir žinojau, jog be stipendijos – mes žuvę. Direktorius mane paprašė paaiškinti auditorijai, kodėl nutariau taip staigiai nutraukti mokslą, ir, neturint kitos išeities, teko stoti prieš tą vieningą grupuotę ir prasta prancūzų kalba pareikšti, jog mano šalyje vyrai neina į moterų tualetą, sagstydamiesi antuką, nestumdo damų, pirmieji veržsaid pro duris, nepuola visu būriu prie stalo ar į autobusą, jog jaučiuosi

skriaudžiama ir nutraukiu mokslą, nes nesu pripratusi prie tokio elgesio. Mano žodžius jie sutiko kapų tyla. Po ilgos pertraukos vienas jų pagaliau tarė žodį, pareikšdamas, kad jo šalyje nė viena padori moteris viešai neparodo, jog jai reikia eiti į tualetą, taip pat nebando eiti pro duris vyrams prieš nosį, bet, priešingai, eina atsilikusi keliais žingsniais, ir kad motina bei seserys niekada nesisėda kartu su juo prie stalo ir tenkinasi pietų atliekomis. Be to, jis pridūrė, jog jie visada jausdavosi mano užgauliojami, jog niekada nėra matę tokios prastai išauklėtos moters, o kadangi grupėje aš sudarau mažumą, vadinasi, privalau taikytis prie visų kaip įmanydama. „Žinoma, grupėje aš esu mažuma, bet jūs esate mažuma šioje šalyje, vadinasi, jūs privalote keisti savo įpročius, kad neturėtumėte bėdos Europoje." Tai buvo Saliamono sprendimas, mes sutarėme dėl kai kurių elementarių bendrabūvio taisyklių, ir aš likau. Jie niekada nesutikdavo sėsti su manimi į autobusą arba prie bendro stalo, tačiau nustojo būriu bėgti į tualetą ir mane stumdyti. Tais metais aš pasiunčiau feminizmą velniop: pėdindavau kukliai per du metrus atsilikusi nuo savo bendramokslių, nekeldavau akių nei balso, pro duris eidavau paskutinė. Kartą vienas jų atėjo į mūsų būstą pasiskolinti užrašų, ir tą patį vakarą namsargė mus perspėjo, kad *spalvotieji* nepageidaujami, mums ji padariusi išimtį tik todėl, jog esame iš Pietų Amerikos ir ne pernelyg tamsaus gymio. Ligi šiol turiu „belgų Afrikos" prisiminimą: nuotrauką, kurioje stoviu draugų būrelyje – tarp trisdešimties juodmedžio spalvos veidų vargiai įžiūrimas manasis skrudintos duonos spalvos. Mudviejų stipendijos buvo labai skurdžios, tačiau mes su Maiklu buvome tokio amžiaus, kai neturtas – ne yda. Po daugelio metų vėl lankiausi Belgijoje ir iš karaliaus Bodueno rankų gavau literatūrinę premiją. Ti-

kėjausi pamatyti milžiną su apsiaustu ir karūna, kokie būna karalių portretuose, bet atsidūriau priešais nedidelio ūgio niekada neregėtą vyriškį, mandagų, nuvargusį, šlubčiojantį viena koja. Jis maloniai mane paklausė, ar pažįstu jo šalį, ir aš papasakojau, jog tada, kai kadaise čia mokiausi, gyvenome taip kukliai, kad galėjome valgyti nebent keptas bulvytes ir arklieną. Jis pažvelgė į mane sutrikęs, ir man pasirodė, kad įsižeidė. „Ar jūs mėgstate arklieną?" – paklausiau, tikėdamasi užglostyti savo riktą.

Laikydamiesi šios dietos, sutaupėme tiek, kad išklerusiu folksvagenu, paverstu čigonų furgonu, galėjome apvažinėti visą Europą nuo Andalūzijos iki Oslo. Automobilis čiaudėdamas riedėjo greitkeliais su visa manta ant stogo ir ištikimai kaip kupranugaris vežiojo mus iki pat kelionės pabaigos, o kai teko jį grąžinti, buvo toks sugriuvęs, jog turėjome primokėti, kad nuvežtų į sąvartyną. Kelis mėnesius gyvenome palapinėje. Tu netgi pamiršai, Paula, kad įmanoma gyventi kitaip: kai mes grįžome į tikrą namą, tu stebėdamasi klausinėdavai, kaip reikia sulenkti sienas, kad galėtum įlipti į automobilį. Apžiūrėjome be skaičiaus pilių, katedrų ir muziejų, nešiodami tave kuprinėje ir maitindami bananais ir kokakola. Tu neturėjai žaislų ir žaisdavai, vaidindama gidę. Trejų metų jau žinojai, kuo skiriasi romėnų freskos nuo renesanso. Mano prisiminimuose maišosi visų lankytų miestų griuvėsiai, aikštės ir rūmai, gerai nebeprisimenu, ar tai mačiau Florencijoje, ar pašto ženkle, ar stebėjau koridą, ar žirgų lenktynes, man sunku atskirti Rivjeros vaizdus nuo Kosta Bravos. Per tremties sumaištį pamečiau nuotraukas, liudijančias, jog lankiausi tose vietose, tad ši mano praeities atkarpa paprasčiausiai gali būti sapnas, vienas iš tų, kurie man iškraipo tikrovę. Be to, gal todėl atmintis krečia pokš-

tus, kad tada antrąsyk pastojau, ir pačiu netinkamiausiu laiku, nes labai negalavau, automobilio užsupta, be to, reikėdavo statyti palapinę, keturpėsčia gaminti valgį prie laužo. Nikolą pradėjome miegmaišyje, bundant šaltam pavasariui, galimas daiktas, Bulonės miške, per trisdešimtį metrų nuo mažomis mergytėmis persirengusių homoseksualų, parsiduodančių už dešimt dolerių, ir per kelis žingsnius nuo kitos palapinės, iš kur sklido marihuanos dūmai ir džiazo kriokimas. Pradėtas tokiomis sąlygomis, vaikas turėtų būti nesutramdomas nuotykių ieškotojas, tačiau išėjo priešingai: buvo romus, vienas tų, kurie iš pirmo žvilgsnio įkvepia pasitikėjimą. Jau netgi įsčiose nesipriešindamas taikydavosi prie aplinkybių, buvo tiesiog suaugęs su manimi, kaip savotiškai tebėra suaugęs ligi šiolei. Šiaip ar taip, net ir geriausiu atveju nėštumas – siaubinga invazija: tavyje auga ameba, pereidama daugelį raidos stadijų – žuvies, tarakono, dinozauro, beždžionės, – kol pagaliau tampa žmogumi. Tos vargingos kelionės per Europą metu Nikolas ramiai glūdėjo manyje, bet vis dėlto, nors ir neregimas, kėlė sumaištį mano mintyse. Aš nustojau domėtis dingusių civilizacijų griuvėsiais, nuobodžiaudavau muziejuose, mane pykindavo važiuojant automobiliu, nenorėdavau nieko valgyti. Man regis, kaip tik todėl nelabai prisimenu kelionės įspūdžius.

Mes grįžome į Čilę, triumfuojant krikščionims demokratams, pažadėjusiems reformas be esminių pokyčių. Jie atėjo į valdžią, remiami dešiniųjų, bijojusių, kad nelaimėtų Salvadoras Aljendė, kuris daugeliui atrodė baisesnis už patį ve' nią. Rinkimų kampanija vyko tvyrant bauginimo atmosferai dešiniųjų pastangomis įsivyravusiai nuo pat dešimtmečio

pradžios, kai Kuboje nugalėjo revoliucija, ūmai pažadindama viltis visoje Lotynų Amerikoje. Didelėse afišose buvo vaizduojamos nėščios moterys, ginančios vaikus nuo rusų kareivių nagų. Nieko nauja: tas pats buvo kalbama prieš trisdešimt metų, Liaudies fronto laikais; tas pats bus kalbama apie Salvadorą Aljendę neilgai trukus, tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimtaisiais, artėjant rinkimams. Jungtinių Amerikos Valstijų remiama krikščionių demokratų tautos susitaikymo politika buvo pasmerkta, nes netenkino nei kairiųjų, nei dešiniųjų. Per žemės reformą, visų vadinamą vazonine, buvo išdalytos dykvietės ir prastai dirbamos žemės, tačiau stambiųjų žemvaldžių ji nepalietė. Kilo nepasitenkinimas, ir po dvejų metų diduma gyventojų palinko kairiųjų pusėn, daugelis politinių partijų, siūlančių tikras reformas, susijungė į koaliciją, ir, priblokšdamas visą pasaulį, o ypač Jungtines Amerikos Valstijas, Salvadoras Aljendė tapo pirmuoju istorijoje tautos valia išrinktu prezidentu marksistu. Tačiau nevalia užbėgti įvykiams už akių, tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt šeštaisiais per visuotinius parlamento rinkimus pergalę dar šventė krikščionys demokratai, ir buvo kalbama, jog ši partija valdysianti šalį artimiausius penkiasdešimt metų, jog kairioji opozicija patyrusi triuškinamą pralaimėjimą ir Aljendė tapęs politiniu lavonu. Tai buvo tie laikai, kai moterys priminė išbadėjusias našlaites ir vilkėjo trumpomis suknelėmis, vos dengiančiomis užpakalį. Prabangiausiuose sostinės kvartaluose šlaistėsi ilgaplaukiai hipiai indiškais apdarais, apsikarstę karoliais, apsikaišę gėlėmis, tačiau mums, mačiusiems, kaip jie pusnuogiai, apdują nuo kvaišalų, šoka Trafalgaro aikštėje, čiliečiai atrodė gana nykiai. Jau tada savo gyvenime svarbiausią dėmesį skyriau darbui ir atsakomybei, tad man kuo mažiausiai rūpėjo gė-

lių vaikų bukolinė dykystė. Vis dėlto aš veikiai perėmiau kai kuriuos jų išorinės kultūros dalykus, nes man patiko platūs drabužiai, ypač paskutiniaisiais nėštumo mėnesiais, kai buvau apskritutė. Aš ne tik pamėgau gėlėtas sukneles, taipgi gėlėmis išmarginau mūsų būsto sienas ir automobilį – didžiulėmis geltonomis saulėgrąžomis ir įvairiaspalviais jurginais, papiktindama vyro tėvus ir kaimynus. Laimė, Maiklas, regis, nieko nepastebėjo, visa galva pasinėręs į savo naująjį statybų projektą ir begalines šachmatų partijas.

Nikolas atėjo į šį pasaulį po dvi paras užsitęsusio skausmingo gimdymo, kuris paliko man kur kas gilesnį įspūdį negu visų metų kelionė po Europą. Atrodė, jog kas sekundė vis greičiau krintu į bedugnę, kol pagaliau taip atsitrenkiau į dugną, kad pajutau, kaip pasistūmėjo klubikauliai ir nesutramdoma lyg Žemės gelmių galia išstūmė mažąją būtybę lauk. Nieko panašaus nejaučiau, gimdydama tave, Paula, nes man darė cezario pjūvį. Su tavo broliuku nebuvo nieko romantiška: vien sąrėmiai, skausmas ir vienatvė. Nebuvau girdėjusi, jog tėvas taip pat gali dalyvauti gimdant, o be to, Maiklas nebuvo tas idealus vyras, kuris galėtų padėti sunkią valandą: jis alpsta išvydęs švirkštą arba kraują. Tuomet gimdymas man atrodė grynai asmeninis dalykas, kaip ir mirtis; nė neįtariau, jog tuo metu, kai vienui viena kankinuosi ligoninėje, mano bendraamžės gimdo namuose, padedamos pribuvėjos, šalia pat – vyras, draugai ir fotografas, visi rūko marihuaną ir klausosi bitlų.

Nikolas gimė plikutis, be jokio pūkelio, bet užtat su ragu kaktoje ir violetine ranka. Pagalvojau, jog, matyt, būsiu persiskaičiusi fantastikos, todėl man ir gimė kitos planetos kūdikis, tačiau gydytojas mane patikino, jog tai žmogutis. Ragas išdygo, įrankiais beplėšiant naujagimį iš įsčių, o violetinė

ranka gana greitai atgavo savo spalvą. Prisimenu jį pliką, be jokio pūkelio, bet vienu tarpu plaukų folikulai tikriausiai atgijo, nes šiandien ir antakiai tankūs, ir garbanos vešlios. Jeigu ir pavydėjai savo broliui, niekada neišsidavei, buvai jam kaip antroji mama. Judu gyvenote mažyčiame kambarėlyje pasakų personažais ištapytomis sienomis ir dideliu langu, kuriame šmėkščiodavo šiurpus slibino šešėlis, naktimis rodantis siaubingus nagus. Tu atbėgdavai prie mano lovos, vilkdama grindimis mažylį, nes nepajėgdavai jo pakelti ir nenorėdavai jo palikti sodo pabaisos malonei. Vėliau, kai išmokai sutramdyti savo baimę, jis miegodavo su plaktuku po priegalviu, kad galėtų apginti sesutę. Dieną slibinas virsdavo šakota vyšnia. Jūs pakabindavote ant šakos sūpuokles, slėpdavotės tarp lapų, o vasarą apsirgdavote, prisivalgę neprinokusių vyšnių, dėl kurių kariaudavote su paukščiais. Tas mažytis sodelis buvo saugus užburtas pasaulis, ten, pasistatę palapinę, ištisus vakarus žaisdavote indėnus, slėpdavote savo lobius ir augindavote sliekus. Menkame baseinėlyje pačiame kiemo gale maudydavotės su kaimynų vaikais ir šunimis. Ant stogo augo laukinė vynuogė, ir jūs traiškydavote uogas, spausdami kokčias sultis. Senelių namuose, esančiuose netoliese, gretimame kvartale, jūsų laukdavo palėpė, pilna staigmenų, vaismedžiai, gerosios močiutės šviežiai kepta duona, o iš ten pro tvoros skylę keturpėsčia išropodavote į golfo aikštelę ir lakstydavote, kiek širdis geidžia. Judu su Nikolu augote klausydamiesi Granės angliškų dainų ir mano pasakų. Kas vakarą, atsigulę į lovą, jūs man pasiūlydavote temą arba pasakydavote pirmąjį sakinį, ir per kelias akimirkas aš jums sugalvodavau kokią nors istoriją. Vėliau niekada man neateidavo toks įkvėpimas, bet tikiuosi, kad jis tebėra gyvas širdyje ir kada nors jį sugebės pažadinti mano vaikaičiai.

* * *

Ne kartą esu girdėjusi, jog Čilėje viešpatauja matriarchatas, ir beveik tuo tikiu; netgi senelis ir patėvis, valdingi feodalinio auklėjimo ponai, nė nerausdami tai patvirtindavo. Nežinia, kas sugalvojo šį mitą nei kaip jis išsilaikė daugiau kaip šimtą metų. Galbūt senais laikais koks atvykėlis, danų geografas ar Liverpulio pirklys, atklydęs į mūsų pakrantes, pastebėjo, kad čilietės tvirtesnio būdo ir kryptingesnio proto nei didžiuma vyrų, ir lengvabūdiškai padarė išvadą, jog jos turi galią, ir taip ši klaidinga nuomonė, tolydžio kartojama, tapo teiginiu. Moterys nebent tik retkarčiais viešpatauja savo namuose. Vyrų žinioje ir politinė, ir ūkinė valdžia, kultūra ir papročiai; jie leidžia įstatymus ir naudojasi jais kaip tinkami, o kai nei visuomenė, nei teisingumo mechanizmas nepajėgia palaužti itin atkaklių moterų, įsikiša religija, uždėdama savo nenuneigiamą patriarchalinį antspaudą. Nedovanotina tai, kad pačios motinos ugdo ir stiprina sistemą, augindamos išpuikėlius sūnus ir nuolankias dukteris; jeigu jos sutartinai imtų veikti kitaip, greičiau nei per ketvirtį amžiaus padarytų galą vyrų viršenybei. Ištisus šimtmečius skurdas gainiojo vyrus po visą šalį, besidriekiančią palei vandenyną, ieškoti duonos kąsnio, tad nieko nuostabaus, jog žiemą tas pats žmogus kasa rūdą šiaurės kasyklose, o vasarą vidurio slėnyje skina vaisius arba pietuose žvejybos laivu vagoja bangas. Vyrai klajoja, o moterys nejuda iš vietos, jos kaip medžiai, suleidę šaknis į kietą žemę. Jos – bendruomenės ašis, nuo jų neatstoja, į sijonus įsikibę, savi ir svetimi vaikai, jos rūpinasi seneliais, ligoniais, vargdieniais. Visuose visuomenės sluoksniuose, išskyrus piniguočius, darbas ir pasiaukojimas laikomi išimtinai moteriškomis dorybėmis: aukotis – tai

garbės klausimas, kuo daugiau jos kenčia dėl šeimos, tuo labiau didžiuojasi. Nuo pat jaunų dienų moterys žiūri į savo gyvenimo draugą kaip į padykusį vaiką, atleidžia jam sunkiausias nuodėmes, pradedant girtavimu ir baigiant smurtu namuose, *nes jis – vyras*. Septintajame dešimtmetyje būrelis jaunų moterų, kurioms pasisekė atsidurti už Andų kalnų ir pamatyti pasaulio, išdrįso mesti iššūkį. Kol jos tik miglotai skundėsi savo dalia, niekas nekreipė į jas dėmesio, tačiau tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt septintaisiais pasirodė pirmas feminisčių žurnalas, pažadinęs visus iš provincinio sąstingio, kuriame mes vegetavome. Jis atsirado šalies didžiausios leidyklos savininko, nenuoramos milijonieriaus, įgeidžiu, bet jo tikslas buvo anaiptol ne žadinti visuomenės sąmonę, o stačiai mados puslapiuose spausdinti iš pažiūros belyčių paauglių nuotraukas. Leidėjas susisiekė su pačiomis gražiausiomis madų demonstruotojomis ir tarp savo rato pažįstamų surado moterų, kurios atliktų visą kitą darbą. Jis pasirinko Deliją Vergarą, jauną žurnalistę, aristokratiška išore dangstančią geležinę valią ir kritinį protą. Ši moteris sukūrė dailų žurnalą, panašų į didumą tuometinių ir dabartinių leidinių, patrauklios išvaizdos ir pilną banalybių, tačiau paskyrė kelis puslapius feministinėms idėjoms propaguoti. Ji pasamdė kelias drąsių pažiūrų moteris ir sukūrė tokio stiliaus ir tokios pakraipos leidinį, kokio dar nebūta šalyje. Vos pasirodžius pirmam numeriui, užvirė karštos diskusijos; jaunimas sutiko jį su didžiuliu entuziazmu, o labiausiai atsilikusių pažiūrų visuomenės dalis šoko ginti dorovės, tėvynės ir tradicijų, kurioms esą lyčių lygybė kelianti pavojų. Neįprastai susiklosčius aplinkybėms, likimo valia Delija perskaitė mano laišką, kurį Ženevoje jai parodė mama, ir taip susižinojo apie mane. Jos dėmesį patraukė kai kurios mano

mintys, ir, grįžusi į Čilę ir susiradusi mane, pasiūlė dalyvauti savo projekte. Kai ji susisiekė su manimi, neturėjau darbo, buvau nėščia, o mano kvalifikacija atrodė katastrofiškai: nebuvau baigusi universiteto, svaičiojau pilna galva įvairiausių fantazijų, nieko dorai nebuvau išmokusi, beklajodama iš vienos mokyklos į kitą, ir dariau šiurkščiausias rašybos klaidas, vis dėlto ji man davė vieną puslapį, reikalaudama tik vieno dalyko – ironijos, nes tarp visų karingų straipsnių trūko kokio lengvesnio skaitalo. Aš sutikau, neišmanydama, kaip sunku juokauti pagal užsakymą. Bendraudami mes, čiliečiai, mėgstame šaipytis ir laidyti sąmojus, tačiau žmonėse tampame oriais mulkiais, paralyžiuotais baimės apsijuokti. Tai man padėjo, nes beveik neturėjau varžovių. Savo rašiniuose vyrus vaizdavau kaip urvinius žmones; man regis, jeigu koks nors vyras būtų išdrįsęs taip įžūliai atsiliepti apie priešingos lyties atstoves, įtūžusi moterų minia jį būtų nulinčiavusi miesto aikštėje, bet į mane niekas rimtai nežiūrėjo. Kai pirmuosiuose žurnalo numeriuose pasirodė straipsniai apie kontraceptines priemones, skyrybas, abortus, savižudybes ir kitomis draudžiamomis temomis, kilo skandalas. Žurnalo darbuotojų vardai ėjo iš lūpų į lūpas, kartais minimi su susižavėjimu, bet dažniausiai su panieka. Patyrėme ir smurto, ir per kelerius metus visos, išskyrus mane, ištekėjusią už mišrūno anglo, galiausiai išsiskyrė su vyrais, nepakentusiais žmonų karingumo ir skandalingos šlovės.

Pirmąsyk suvokiau savo lyties nepatogumus, kai dar buvau penkiametė pienburnė. Mama mokydavo mane megzti senelio namų galerijoje, o broliukai tuo metu karstydavosi sode po tuopą. Pasruvusi prakaitu, nemikliais pirštais stengdavausi virbalais sumegzti vilnonius siūlus, bet man bėgdavo akys, veldavosi gijos, ir mama kartą man pasakė: „Sėdėk kaip

panelė, suglaudusi kojas." Sviedžiau šalin mezginį ir tą pačią akimirką nutariau būti vyru; tvirtai laikiausi tos minties iki vienuolikos metų, kai man iškirto šunybę hormonai, išvydus pirmosios meilės didingas ausis, ir pradėjo nenumaldomai keistis kūnas. Tik prabėgus keturiasdešimčiai metų, pagaliau susitaikiau su savo padėtimi ir supratau, jog, dėdama dvigubai daugiau pastangų ir sulaukdama vos dalelės pripažinimo, pasiekiau tai, ką retkarčiais pavyksta pasiekti vyrams. Šiandien su niekuo nenorėčiau susikeisti vietomis, tačiau jaunystėje kasdienė neteisybė man nuodijo gyvenimą. Tai nebuvo pavydas pagal Froido teoriją – neturiu nė menkiausio pagrindo geisti to mažyčio užgaidaus vyrų priedėlio, o jeigu ir turėčiau jį, nežinočiau, ką su juo daryti. Delija man paskolino šūsnį Jungtinių Amerikos Valstijų ir Europos rašytojų knygų ir liepė pagal abėcėlę perskaityti kiekvieną autorę, kad išsivadėtų romantiški ūkai, aptemdę sąmonę nuo besaikio susižavėjimo beletristika, ir taip palengva išmokau nuosekliai reikšti aklą įsiūtį, neapleidusį manęs nuo pat mažų dienų. Tapau kieta dėdės Ramono priešininke, ir jis, stengdamasis mane perveikti, turėdavo griebtis pačių niekingiausių savo gražbylystės spąstų. Dabar aš surašydavau jam dokumentus trimis egzemplioriais ant herbinio popieriaus, bet jis niekada nesutikdavo jų pasirašyti.

Kartą mudu su Maiklu pakvietė vakarienės garsus politikas socialistas, paskyręs savo gyvenimą kovai dėl teisingumo ir žmonių lygybės. Žmonėmis jis laikė tik vyrus. Jo žmona užėmė vadovaujantį vaidmenį didelėje korporacijoje ir dažnai buvo minima žiniasklaidoje kaip emancipuotos moters pavyzdys; nesuprantu, kodėl ji ištekėjo už tokio užkietėjusio patino. Kiti svečiai irgi buvo žinomi politikai ir kultūros atstovai, ir mudu, dešimčia metų jaunesni už pačius jauniau-

sius, jautėmės gana nejaukiai tame rafinuotame sambūryje. Prie stalo kažkas pagyrė mano humoristinius straipsnius ir paklausė mane, ar neketinu rašyti ko nors rimta, ir aš, impulso pagauta, staigiai atsakiau, kad labai norėčiau išspausdinti pokalbį su neištikima žmona. Valgomajame stojo ledinė tyla, sutrikę svečiai įbedė akis į lėkštes ir valandėlę neištarė nė žodžio. Pagaliau namų šeimininkė atsistojo ir nuėjo į virtuvę atnešti kavos, o aš nusekiau iš paskos, lyg norėdama jai padėti. Mums bedėliojant puodelius ant padėklo, ji tarė man, kad, jeigu pažadėčiau laikyti viską paslaptyje ir niekada jos neišduoti, ji mielai sutiktų su manimi pasikalbėti. Rytojaus dieną, diktofonu nešina, prisistačiau į jos kabinetą, erdvų saulėtą kambarį stiklo ir plieno dangoraižyje, pačiame miesto centre. Ji viešpatavo sau viena be varžovių tarp gausybės technokratų pilkomis eilutėmis ir dryžuotais kaklaraiščiais. Pasitiko mane, plačiai šypsodama, aukšta, liekna, elegantiška, „Chanel“ firmos kostiumėliu, trumpu sijonu, su kelių eilių auksine grandinėle ant kaklo, nusiteikusi be jokios sąžinės graužaties papasakoti savo istoriją. Tų metų lapkritį žurnalas išspausdino dešimties eilučių žinutę apie Čė Gevaros mirtį, sukrėtusią visą pasaulį, ir keturių puslapių pokalbį su neištikima žmona, sudrebinusį sąstingio sukaustytą Čilės visuomenę. Tą savaitę buvo parduota dvigubai daugiau egzempliorių, o aš tapau nuolatine redakcijos darbuotoja. Tūkstančiai laiškų atplaukė į žurnalą iš daugybės religinių organizacijų ir garsiausių dešiniųjų partijų vadovų, pasipiktinusių tokiu begėdišku pavyzdžiu visuomenei, bet gavome ir kitokių, iš moterų, išpažįstančių savo meilės nuotykius. Sunku įsivaizduoti, jog šiandien toks banalus dalykas galėtų sukelti tokią reakciją, nes, šiaip ar taip, neištikimybė tokia pat sena kaip ir santuokos institutas. Niekas negalėjo atleisti

mano pašnekovei už tai, kad ji stengėsi savo svetimavimą pateisinti tuo pačiu kaip vyras: proga, nuoboduliu, prislėgta nuotaika, flirtu, iššūkiu, smalsumu. Mano pašnekovė nebuvo ištekėjusi nei už smurtingo girtuoklio, nei už neįgalaus vyro, prikaustyto prie invalido vežimėlio, nei juo labiau nekentėjo neatlieptos meilės kančių. Jos gyvenime nebuvo jokių tragedijų, paprasčiausiai ji neturėjo pagrindo išsaugoti ištikimybę sutuoktiniui, apgaudinėjančiam ją savo ruožtu. Daugelis baisėjosi puikiai apgalvota jos strategija: kartu su dviem draugėmis ji išsinuomojo nedidelį butą, visos trys jį gražiai prižiūrėjo ir tvarkė, paeiliui skyrė ten pasimatymus meilužiams, kad nereiktų eiti į viešbutį, kur kas nors netyčia galėtų jas atpažinti. Niekam neatėjo į galvą, kad moterys taip pat gali naudotis tokiais patogumais, nuosavas butas meilės pasimatymams buvo vien vyrų privilegija, juo labiau kad prancūzai net vadino jį *garçonnière**. Senelio jaunystės laikais turtingi ponai tai laikė įprastu dalyku, tiesa, dabar tokią prabangą galėjo sau leisti tik nedaugelis, paprastai visi paleistuvavo, kaip kas išmano, nelygu kišenė. Šiaip ar taip, slaptiems meilės pasimatymams netrūko butų, visi puikiausiai žinojo, kiek jie kainuoja ir kur jų esama.

Po dvidešimties metų, beklajodama po pasaulį, toli nuo Čilės netyčia sutikau moters su „Chanel" kostiumėliu vyrą. Pirmaisiais karinės diktatūros metais kalintas ir kankintas, gilių randų paženklintu kūnu ir dvasia, jis gyveno tremtyje, skyrium nuo šeimos, pašlijusios sveikatos, nes kalėjimo šaltis persmelkė jį iki kaulų, tačiau buvo išsaugojęs savo žavesį ir nežmonišką puikybę. Prisiminė mane tik dėl ano pokalbio, kurį sakėsi skaitęs sužavėtas.

* Viengungio butas (*pranc.*).

– Man visada knietėjo sužinoti, kas yra toji neištikima žmona, – patikliai prisipažino jis man. – Apie tai ne kartą šnekėjomės su draugais. Tomis dienomis Santjage apskritai nebuvo kitos kalbos. Mielai būčiau ją aplankęs tame bute, o ir abi jos drauges. Atleiskit, Isabele, kad aš toks nekuklus, bet, man regis, tos trys moterys buvo nusipelniusios pažinti tikrą vyrą.

– Tiesą pasakius, man rodos, to joms tikrai netrūko.

– Jau daug laiko prabėgo nuo tos dienos. Ar negalėtumėte pasakyti, kas ji tokia?

– Ne.

– Pasakykite, ar bent ją pažįstu.

– Taip... kaip liepia Biblija.

Darbas žurnale, o vėliau televizijoje man padėjo išsivaduoti nuo vidinių varžtų, paveldėtų iš savo protėvių, priešingu atveju dvasinė įtampa būtų buvusi tokia stipri, jog, be abejo, būčiau atsidūrusi beprotnamyje. Itin slėgė to meto šventeiviška ir moralistinė aplinka, kaimietiška mąstysena, griežtos bendrabūvio taisyklės. Senelis veikiai apsiprato su mano viešuoju gyvenimu, nustojo mėtyti mano straipsnius į šiukšliadėžę ir juos komentuoti, bet retkarčiais klausdavo, ką apie tai mano Maiklas, ir primindavo man, jog privalau džiaugtis turėdama tokį pakantų vyrą. Jam nepatiko mano feministinė šlovė, ilgi sijonai ir senovinės skrybėlės, o juo labiau – senutėlis sitroenas, išmargintas kaip dušo užuolaida, bet atleido man visas keistenybes, nes gyvenime aš buvau gera motina, žmona ir namų šeimininkė. Pramogos dėlei užsimaniusi papiktinti žmones, aš galėjau išeiti į gatvę, nešina liemenėle, plevėsuojančia ant šluotkočio, savaime suprantama, vienui viena, nes niekas nebuvo nusiteikęs sekti paskui mane, tačiau privačiame gyvenime aš stengiausi iš

paskutiniųjų išsaugoti amžinąją šeimos palaimą. Rytą vyrui nešdavau į lovą pusryčius, pavakare laukdavau jo paradine uniforma, sukandusi tarp dantų alyvuogę jo martiniui, vėlai vakare ant kėdės pasverdavau jo eilutę ir marškinius, kad rytojaus dieną galėtų staigiai apsirengti, šveisdavau jo batus, karpydavau jam nagus, pakirpdavau plaukus ir pirkdavau jam – beje, kaip ir vaikams – drabužius, kad jam nereiktų vargintis ir jų matuotis. Ir dariau tai ne todėl, kad buvau kvaila, – stačiai neturėjau kur išlieti energijos.

Iš hipių perėmusi kai kuriuos išorės elementus, iš tikrųjų gyvenau kaip skruzdėlė, dirbau po dvylika valandų per parą, kad išgalėčiau apmokėti sąskaitas. Tik vieną kartą paragavau marihuanos, kuria pavaišino tikras hipis, ir supratau, jog tai ne man. Patraukiau šešis dūmus pagret, bet manęs neapėmė euforija, apie kurią buvau tiek prisiklausiusi, nemačiau jokių vizijų, tik pradėjo skaudėti galvą: mano pragmatiškieji baskų genai nejautrūs lengvai kvaišalų palaimai. Grįžau į televiziją, šįkart į feministinę humoro laidą, ir drauge bendradarbiavau vieninteliame šalyje žurnale vaikams, kuriam teko vadovauti, netikėtai mirus jo steigėjui. Kelerius metus smaginausi, rengdama pokalbius su žmogžudžiais, aiškiaregiais, prostitutėmis, nekrofilais, akrobatais, tariamais šventaisiais stebukladariais, išprotėjusiais psichiatrais, pavargėlėmis, jautrios dvasios žmonėms graudinančiomis širdį dirbtinėmis bigėmis ir skolintais naujagimiais. Rašiau pramanytus patiekalų receptus, retkarčiais kūriau horoskopus, nusižiūrėdama į draugių gimimo dienas. Mūsų astrologė gyveno Peru, ir paštas dažnai vėluodavo arba apskritai pasimesdavo nuklysdamas nežinia kur. Kartą paskambinusi jai pranešiau, jog turime kovo horoskopą, bet mums reikia vasario mėnesiui, ir ji man atsakė, kad spausdintume tą, kurį turime, didelio čia

daikto, horoskopas yra horoskopas, bene svarbu, katras pirmesnis. Nuo tos dienos pati ėmiau kurti horoskopus, ir ne ką prastesnius nei jos. Pats sunkiausias dalykas buvo meilės paštas, kurį pasirašydavau Fransiskos Roman slapyvardžiu. Kadangi šioje srityje neturėjau jokios patirties, labai pravertė paveldėta iš Memės intuicija ir močiutės Hildos patarimai – ji žiūrėdavo visus tokio pobūdžio televizijos serialus ir buvo tikra širdies reikalų specialistė. Jeigu šiandien turėčiau Fransiskai Roman siųstų laiškų archyvą, galėčiau parašyti kelis apsakymų rinkinius: įdomu, kur dingo visos tos dėžės, pilnutėlės melodramatiškų išpažinčių? Protas neneša, kaip ištaikydavau laiko namams, vaikams ir vyrui, bet, šiaip ar taip, kažkaip susitvarkydavau. Laisvalaikiu siūdavausi sukneles, rašydavau apsakymus vaikams ir be perstojo pildavau atsakymus į mamos laiškus. Tuo tarpu Maiklas visada buvo šalia, mėgaudamasis nedrumsčiama laime, kuria mudu naiviai tikėjomės džiaugtis, laikydamiesi bendro gyvenimo taisyklių. Regis, jis buvo mane įsimylėjęs, o ir aš taip pat. Šeimoje jis buvo atlaidus ir nelabai atidus tėvas, tad bausti ir skatinti vaikus tekdavo man: vyravo tokia nuomonė, kad vaikus auklėja moterys. Feminizmas nesugebėjo manęs įtikinti, jog namuose visiems būtina paskirstyti pareigas. Tiesą pasakius, tokia mintis man net neatėjo į galvą. Buvau įsitikinusi, kad išsilaisvindama atveriu sau kelią į visuomenę ir užsikraunu vyrų priedermes, tačiau nė negalvojau, jog dalį savo naštos turėčiau perkelti ant vyro pečių. Pasekmės buvo liūdnos: be galo išvargdavau, kaip ir milijonai mano kartos moterų, kurios šiandien labai abejoja feministinių judėjimų pagrįstumu.

Iš mūsų namų vienas po kito ėmė dingti baldai, o vietoj jų atsirasdavo abejotino autentiškumo senienos iš Persų

turgavietės, kur prekijas siras mainais į vyriškus drabužius piršdavo senus rakandus: tolydžio tuštėjant Maiklo drabužių spintai, namuose gausėjo šukėtų naktipuodžių, kojinių siuvamųjų mašinų, vežimo tekinių ir dujinių žibintų. Baisėdamiesi žmonėmis, virtinėmis plūstančiais į mūsų namus, vyro tėvai stengėsi kaip įmanydami apsaugoti savo vaikaičius nuo galimų pavojų. Mano veidas televizorių ekranuose ir mano vardas žurnale kaip magnetas traukė visokiausius keistuolius, tokius kaip pašto tarnautojas, susirašinėjantis su marsiečiais, arba mergina, redakcijoje ant mano rašomojo stalo palikusi savo kelių dienų dukrytę. Mes rūpinomės ja kurį laiką ir jau buvome beįsivaikiną, tačiau vieną vakarą, grįžę namo, sužinojome, kad ją pasiėmė teisėti seneliai, atvykę su policijos apsauga. Mūsų svetainėje ant sofos dvi savaites miegojo kalnakasys, atkeliavęs iš šiaurės kasyklų, profesionalus aiškiaregys, išprotėjęs nuo savo pranašaujamų katastrofų, – laukė, kol pasibaigs nacionalinės sveikatos apsaugos darbuotojų streikas. Nelaimėlis atvažiavo į sostinės psichiatrijos ligoninę kaip tik tą dieną, kai prasidėjo streikas. Beveik tuščiomis kišenėmis, neturėdamas jokių pažįstamų, tačiau išsaugojęs aiškiaregio sugebėjimus, jis surado vieną iš nedaugelio žmonių, šiame priešiškame mieste pasirengusių jį priglausti. „Tam vyrui ne visi namie, jis gali išsitraukti peilį ir visus jus papjauti“, – labai susirūpinusi, perspėjo mane Granė. Ji išsivedė abu savo vaikaičius ir neišleido jų iš savo namų, kol pas mus svečiavosi aiškiaregys, pasirodęs visiškai nepavojingas ir, ko gero, net išgelbėjęs mums gyvybę. Jis išpranašavo, jog, prasidėjus stipriam žemės drebėjimui, įgriūsiančios mūsų namo sienos, tad Maiklas iš pagrindų apžiūrėjo visą namą ir pataisė kai kurias vietas, – per artimiausią žemės

drebėjimą išvirto tik mūrinė sodo tvora, pritrėkšdama jurginus ir kaimyno triušį.

Granė ir močiutė Hilda padėjo man auginti vaikus, Maiklas juos išmokė savitvardos ir gero elgesio, koledže jie išėjo mokslus, o visa kita įgijo dėl skvarbaus proto ir įgimtų sugebėjimų. Aš tik stengiausi, kad jie per daug nenuobodžiautų. Tu, Paula, buvai labai protinga. Nuo mažens mėgai mokyti visus: broliuką, šunis, lėles – visi buvo tavo mokiniai. Laisvalaikiu, atlikusiu nuo pamokų, žaisdavai su Grane, lankydavai mūsų kvartalo senelių prieglaudą ir mokydavaisi siūti pas močiutę Hildą. Nors mano mama tau siųsdavo iš Šveicarijos dailias siuvinėto batisto sukneles, vilkėdavai kaip našlaitė savo sukurptais drabužėliais. Tuo metu, kai mano uošvis stūmė pensininko dienas, spręsdamas skritulio kvadratūros ir kitokius begalinius matematikos uždavinius, o Granė lepino vaikaičius, kaip sugeba lepinti nebent močiutės, jūs palėpėje žaisdavote plėšikus, maudydavotės baseine, slapčia įlindę į golfo klubą, ir, persirengę mano naktiniais marškiniais, ruošdavote klaikiausius vaidinimus. Su šia nuostabia moterimi vasarą kepdavai sausainius, o žiemą megzdavai dryžuotus šalikus savo draugams iš senelių prieglaudos; vėliau, kai išvykome iš Čilės, rašydavai laiškus tiems proseneliams, kurie nebuvo tau giminės, kol visi jie vienas po kito išmirė nuo vienatvės. Tai buvo patys laimingiausi ir saugiausi mūsų gyvenimo metai. Judu su Nikolu išsaugojote gražius prisiminimus, kurie jus palaikė sunkiais laikais, kai verkdami maldavote grįžti į Čilę, bet kelio atgalios nebuvo, Granė jau amžinai ilsėjosi po jazminų krūmu, jos vyras klaidžiojo senatvinės silpnaprotystės labirintais, vieni draugai pasimirė, kiti klajojo išblaškyti po pasaulį, o mums nebebuvo vietos toje šalyje. Buvo likęs tik namas. Jis ten tebestovi. Ne per

seniausiai buvau nuvažiavusi į jį pažiūrėti ir nustebau pamačiusi, koks jis mažas: tarytum lėlių namelis su nusišėrusiu peruku vietoj stogo.

Gyvendamas su manimi, Maiklas turėjo pagirtiną kantrybę, nekreipė dėmesio į kritines pastabas ir pašaipas, kurių užsitraukdavau savo elgesiu, nesikišo į mano projektus, nors ir kokie beprotiški jie būdavo, ištikimai mane gindavo netgi tuo atveju, jei klysdavau, vis dėlto mūsų keliai ilgainiui išsiskyrė ir mudu vis labiau tolome vienas nuo kito. Aš bendravau su feministėmis, bohema, menininkais ir intelektualais, o jis nesidomėjo niekuo kitu, išskyrus savo sąmatas, projektus, statomus pastatus, šachmatų ir bridžo partijas. Darbe užsibūdavo iki vėlaus vakaro, nes Čilės profesionalų buvo laikoma dorybe dirbti nuo saulėtekio iki saulėlydžio ir atsisakyti atostogų, priešingu atveju būdavai apšaukiamas biurokratu ir privačiame sektoriuje tavęs laukdavo neabejotinas žlugimas. Jis buvo geras draugas ir puikus meilužis, tačiau paliko ne per daugiausia prisiminimų, o ir jo atvaizdas ilgainiui išskydo atmintyje. Mes buvome išauklėti senųjų tradicijų dvasia, kad vyras privalo aprūpinti šeimą, o žmona – prižiūrėti namus ir vaikus, tačiau mūsų atveju viskas apsivertė aukštyn kojomis: aš pradėjau dirbti anksčiau už jį ir didumą mūsų išlaidų padengdavau iš savo atlyginimo; jo alga būdavo skiriama namo kreditui grąžinti ir vertybiniams popieriams pirkti, o manoji išgaruodavo kasdieniams reikalams. Šiaip ar taip, jis tvirtai laikėsi savo įsitikinimų ir nelabai pasikeitė per visą gyvenimą, o aš be perstojo jį stulbindavau, degdama nekantra, visur pastebėdama neteisybę, trokšdama pakeisti pasaulį, ir užsikraudavau tiek visokiausių darbų, jog pati nebesusigaudydavau, kurio pirma turiu griebtis, nuolat stebindama savo vaikus. Po dešimties metų,

kai mes įsikūrėme Venesueloje ir mano idealai, beklajojant tremties keliais, gerokai pasikeitė, paklausiau vaikų, užaugusių hipių ir socialistinių svajonių laikais, kaip jie norėtų gyventi, ir jie nė nepasitarę vienbalsiai atsakė: kaip pasiturintys miesčionys.

Dėdė Ramonas su mama grįžo iš Šveicarijos tais pačiais metais, kai mirė mano tėvas. Palengva kopdamas diplomatinės karjeros laiptais, patėvis galiausiai užėmė svarbų postą Užsienio reikalų ministerijoje. Jis vesdavosi vaikaičius į vyriausybės rūmus, sakydamas, jog tai jo asmeninė rezidencija, ir sodindavo prie stalo Ambasadorių valgomajame tarp pliušinių draperijų ir tautos protėvių portretų, o kelneriai baltomis pirštinėmis jiems nešdavo apelsinų sulčių. Kai buvai septynerių metų, mokykloje tau reikėjo parašyti rašinėlį apie savo giminę, ir tu parašei, kad įdomiausias tavo giminaitis – dėdė Ramonas, kunigaikštis ir tiesioginis Jėzaus Kristaus palikuonis, gyvena ginkluotos sargybos saugomuose rūmuose, o jam tarnauja liokajai su livrėjomis. Mokytoja man pasiūlė kreiptis į vaikų psichiatrą, tačiau tavo geras vardas buvo išsaugotas gana greitai, kai vieną dieną pamiršau, kad turiu tave vesti pas dantų gydytoją, ir tau teko kelias valandas laukti prie mokyklos durų. Mokytoja bergždžiai bandė susisiekti su tavo tėvu ir manimi ir pagaliau paskambino dėdei Ramonui. „Pasakykite Paulai, kad dar palauktų, tuojau atvažiuoju“, – atsakė jis, ir tikrai po pusvalandžio pasirodė prezidentūros limuzinas su valstybinėmis vėliavėlėmis, lydimas dviejų policininkų su motociklais, vairuotojas, iššokęs su kepure rankoje, atidarė galines dureles, ir išlipo tavo senelis ordinais nukabinėta krūtine ir juoda iškilmių mantija,

kurios, poetinio įkvėpimo pagautas, užsuko paimti iš namų. Tu greit pamiršai, kad tau teko ilgai manęs laukti, bet užtat gerai įsiminei karališką kortežą ir sutrikusią mokytoją, kuri žemai nusilenkė, sveikindamasi su dėde Ramonu.

Mano tėvą pakirto infarktas; jis nespėjo nė suvokti savo spindesio ir skurdo: plyšus širdies raumeniui, kraujas staiga plūstelėjo iš širdies į ją gaubiantį perikardo maišelį, ir jis parkrito gatvėje kaip paskutinis varguolis. Jį paėmė socialinės apsaugos darbuotojai ir nuvežė į lavoninę, kur buvo atliktas skrodimas ir nustatyta mirties priežastis. Išnaršę jo kišenes, rado kažkokius popierius, iš jų sužinojo jo pavardę ir, susisiekę su manimi, paprašė patvirtinti mirusiojo tapatybę. Išgirdusi pavardę, nė nepagalvojau, kad tai galėtų būti mano tėvas, nes jau daug metų jo nebeprisiminiau, jokio pėdsako jis nebuvo palikęs mano gyvenime, nejaučiau jam netgi pagiežos, kad mane pametė. Pagalvojau apie brolį, kurio antras vardas buvo Tomas, – tuo metu jis vis dar priklausė mįslingajai argentiniečio mesijo sektai. Jau keli mėnesiai, kai iš jo nebuvome gavę jokių žinių ir, lyg nujausdami nelaimę, kurios visada persekiojo mūsų giminę, baiminomės, kad jam nebūtų atsitikę kas nors baisaus. Mama stengėsi visomis įmanomomis priemonėmis sužinoti, kur jis galėtų būti, ir jau buvo bepatikinti gandais, kad jos sūnus pritapęs prie Kubos revoliucionierių: jai būtų atlėgusi širdis, jeigu jis būtų nuėjęs velionio Čė Gevaros pėdomis, užuot sekiojęs kaip užkerėtas paskui tą apsišaukėlį šventąjį. Prieš važiuodama į lavoninę, paskambinau dėdei Ramonui ir drebančiu balsu pranešiau, kad mirė mano brolis. Anksčiau už jį atvažiavusi į tą šiurpų pastatą, suradau abejingą valdininką, ir jis nuvedė mane į ledinę patalpą, kur stovėjo neštuvai su paklode uždengtu kūnu. Valdininkas kilstelėjo

paklodės kraštą, ir pamačiau storą, pamėlusį nuogą vyriškį su negrabiai užsiūtu pjūviu nuo kaklo iki gaktos, bet jo nepažinau. Netrukus pasirodė dėdė Ramonas, žvilgtelėjo į lavoną ir pareiškė, jog tai mano tėvas. Dar sykį priėjau prie neštuvų ir įdėmiai įsižiūrėjau į veido bruožus, nes niekada daugiau man neteks jo pamatyti.

Tą dieną sužinojau, jog turiu vyresnįjį brolį, tėvo sūnų iš pirmosios santuokos, nepaprastai panašų į vaikinuką, kurį buvau įsimylėjusi mokykloje, kai man buvo penkiolika metų. Taip pat sužinojau, jog jis turėjo dar tris vaikus iš trečios santuokos, kuriuos lyg tyčia pavadino mūsų vardais. Dėdė Ramonas apsiėmė rūpintis laidotuvėmis ir surašė dokumentą, kuriuo mes atsisakėme palikimo kitos jo šeimos labui. Mudu su Chuanu beregint pasirašėme ir, be kita ko, suklastojome Pančo parašą, nes dievaižin kada galėtume sulaukti jo paties. Rytojaus dieną palydėjome to nepažįstamojo karstą į miesto kapines; išskyrus mus, niekas daugiau nepasirodė kukliose laidotuvėse, mano tėvas paliko ne per daugiausia draugų šioje žemėje. Niekada nesusitikau su jo vaikais iš trečiosios santuokos. Prisiminusi tėvą, paprastai įsivaizduoju jį šiurpiai vienišą ledinėje lavoninės patalpoje.

Per savo gyvenimą buvau mačiusi ir daugiau lavonų, ne vien tik tėvo. Iš tolo mačiau gatvėse tysančius lavonus, ir kruvinam vidaus karui sukrėtus Libaną, ir kilus revoliucijos grėsmei Bolivijoje, tačiau visi jie atrodė veikiau kaip netikri, kaip lėlės. Memę prisimenu tik gyvą, o dėdės Pablo visiškai neprisimenu. Vienintelį numirėlį gerai įsiminiau tada, kai man buvo aštuoneri, juo labiau kad tai atsitiko tokiomis aplinkybėmis, kurių niekada negalėčiau pamiršti.

Tūkstantis devyni šimtai penkiasdešimtųjų metų gruodžio dvidešimt penktosios naktį praleidau nesumerkdama akių, tamsoje įsiklausydama į kiekvieną garsą mūsų pajūrio name. Miegojau tame pačiame kambaryje su broliais ir pusbroliais, pro plonytes kartonines pertvaras girdėdama kituose kambariuose miegančių žmonių kvėpavimą, nepaliaujamą šaldytuvo murkimą ir pelių krebždėjimą. Kelis kartus buvau besikelianti ir bebėganti atsigaivinti prie jūros, kur pūtė gaivus sūrus vėjas, bet vis nesiryždavau, bijodama aklomis šmirinėjančių tarakonų. Gulėdama po paklodėmis, amžinai sudrėkusiomis nuo pajūrio rasos, stebėdamasi ir baisėdamasi glosčiau savo kūną, o prieš akis, pro langą blyškiai šviečiant mėnuliui, šmėkščiojo popietės potyrių vaizdai. Vis dar jaučiau, kaip žvejys drėgnomis lūpomis seilėja man kaklą, kažką kuždėdamas į ausį. Tolumoje girdėjau dusliai šniokščiant vandenyno bangas, per langinių plyšius retkarčiais blykstelėdavo pro šalį pravažiuojančių automobilių žibintų šviesos. Krūtinėje tarytum gaudė varpas, slėgė širdį, baisi letena siekė griebti už gerklės, pasmaugti. Naktimis veidrodyje rodosi šėtonas... Kambaryje veidrodžio nebuvo, vienintelis veidrodis buvo vonios kambaryje – pasmėlęs stačiakampis, į kurį mama žiūrėdavo dažydamasi lūpas, bet man jis kabojo per aukštai. „Tačiau blogis gyvena ne vien veidrodžiuose, – sakydavo man Margara, – jis taip pat klaidžioja tamsoje, bando žmonių silpnybes ir, įsismelkęs į negeras mergaites, graužia joms vidurius." Aš uždėjau ranką ant tos vietos, kur jis buvo uždėjęs, ir tuojau pat atitraukiau išsigandusi – negalėjau suvokti, kodėl man koktu ir drauge kažkaip saldu. Man pasivaideno, kad jis vėl mane graibo savo šiurkščiais, sudiržusiais pirštais, trinasi neskustais skruostais, į ausį kužda nešvankybes. Be jokios abejonės,

mano kakta jau paženklinta nuodėmės antspaudu. Kaip anksčiau nesusivokiau? Parėjusi nedrįsau pažiūrėti į akis nei mamai, nei seneliui, pasislėpiau nuo Margaros ir, apsimetusi, kad man skauda pilvą, anksti nukūriau į lovą, bet prieš tai ilgai maudžiausi, nuo galvos iki kojų išsitryniau mėlynuoju skalbimo muilu, tačiau gėdos dėmių negalėjau nusiplauti. Sutepta, sutepta visam gyvenimui... Vis dėlto neketinau neklausyti to vyriškio: buvau pasiryžusi rytoj vėl susitikti su juo prie snapučių tako ir nesvyruodama eiti su juo į mišką, nors ten manęs lauktų mirtis. „Jeigu tavo senelis sužinos, jis mane nudės“, – perspėjo jis mane. Privalėjau šventai tylėti, buvau atsakinga už jo gyvybę. Mane siaubas apimdavo vien tik pagalvojus apie artėjantį susitikimą, tačiau drauge nekantriai jo laukiau. Man knietėjo įminti mįslę: kas tai yra nuodėmė? Valandos slinko nepaprastai lėtai, ir aš skaičiavau, kiek dar liko iki ryto, klausydamasi, kaip ramiai kvėpuoja miegantys broliai ir pusbroliai. Sulig pirmaisiais saulės spinduliais galėjau atsikelti ir eiti grindimis, nes tuomet tarakonai vėl sulįsdavo į savo plyšius. Man traukė skrandį, svajojau apie stiklainį su migdolų kremu ir tešlainius virtuvėje, krėtė šiurpas, ir aš stengiausi įsisupti į storas antklodes, bet tuojau pat imdavau dusti sukaitusi nuo draudžiamų prisiminimų, iš anksto mėgaudamasi laukiančiu malonumu.

Vos prašvitus, kai visi dar miegojo, tyliai atsikėliau, apsirengiau ir išbėgau į kiemą, paskiau apėjau namą ir įsmukau į virtuvę pro galines duris. Ant sienų kabojo variniai ir ketiniai prikaistuviai, ant pilko akmeninio stalo stovėjo kibiras su jūros vandeniu, pilnutėlis valgomųjų moliuskų, ir maišelis vakarykštės duonos. Nepajėgiau atidaryti stiklainio su migdolų kremu, tad atsipjoviau luistelį sūrio ir, užsitepusi svarainių uogienės, nukūriau ant tako pažiopsoti į tekančią

saulę, kuri kilo iš už kalvos nelyginant spindintis apelsinas. Nežinia kodėl leidausi upės žiočių link, ten, į žvejų kaimelį, kur tuo metu buvo visiškai tylu. Praėjau pro bažnyčią, paštą, krautuvę, pro naujus namus, visus kaip vienas cinkuotos skardos stogais ir medinėmis verandomis, žvelgiančiomis į jūrą, praėjau pro viešbutį, kur vakarais jaunimas šoka senus šokius, nes nauji dar nespėjo pasiekti tenykščių vietų; ilga gatve praėjau pro daržovių ir vaisių krautuvėles, pro vaistinę, turko audinių parduotuvę, laikraščių kioską, barą, biliardo salę ir nesutikau nė gyvos dvasios. Pagaliau priėjau žvejų kaimelį su medinėmis trobomis, kukliais jūros gėrybių ir žuvies patiekalų restoranėliais, padžiautais tinklais, panašiais į didžiulius voratinklius, apverstais laivais, smėlėtame paplūdimyje laukiančiais, kol šeimininkai atsigaus po Kalėdų vaišių ir ryšis plaukti į jūrą. Staiga išgirdau balsus ir prie galinės trobos, ten, kur upė įteka į jūrą, pamačiau būrelį žmonių. Saulė jau buvo aukštokai ir spirgino man pečius. Baigdama sūrį su svarainių uogiene, priėjau gatvės galą ir bandžiau prasiskverbti pro žmones, bet jie manęs nepraleido. Tuo metu pasirodė du dviračiais važiuoti karabinieriai, vienas sušvilpė, kitas sušuko: „Prasiskirkite, velniai rautų, duokite kelią teisingumui!“ Akimirkai ratas prasiskyrė, ir ant pilko upės smėlio pamačiau kniūbsčia gulintį žvejį plačiai išskėstomis rankomis, tomis pačiomis juodomis kelnėmis, tais pačiais baltais marškiniais ir tais pačiais batais kaučiukiniais padais kaip ir vakar, kai jis vedė mane į mišką. Vienas policininkas pasakė, kad kažkas jam bus smogęs per galvą, ir tuomet prie ausies ir ant sprando išvydau sukepusį kraują. Atrodė, lyg kažkas sprogo man krūtinėje, gomurį sutraukė aitri rūgštis, mane supykino, kritau kniūbsčia ant kelių ir išvėmiau ant smėlio sūrį, svarainių uogienę drauge su kaltės

kartėliu. „Ką čia veikia tas vaikas?“ – sušuko kažkas ir griebė man už rankos, bet aš ištrūkau, pašokau ir apsiverkusi leidausi į kojas. Bėgau gaižumo sutraukta burna, smelkiant diegliui po krūtine, kol pagaliau, pamačiusi raudoną mūsų namo čerpių stogą, susmukau gatvės pakraštyje ir kūliais nusiritau į krūmus. Kas mane pastebėjo miške su žveju? Kaip sužinojo Tata? Protas nenešė, supratau tik viena – kad šis žmogus niekada nebeners į jūrą žvejoti moliuskų, kad jis guli negyvas ant smėlio, užmokėjęs už mudviejų nuodėmę, kad dabar aš laisva ir man nebereikės eiti į pasimatymą, kad jis nebeves manęs į mišką. Po valandėlės išgirdau šurmulį namuose, tarnaites ruošiant pusryčius, brolių ir pusbrolių balsus. Barškėdamas bidonais, pravažiavo pienininkas asilo traukiamu vežimu, paskiau duonkepys su savo triračiu, niurnėdama išėjo apsipirkti Margara. Nuslinkau į hortenzijų kiemą, prie šaltinio pakalnėje nusiprausiau veidą, nusiploviau rankas, apsitvarkiau ir pasirodžiau valgomajame, kur senelis jau sėdėjo savo krėsle su laikraščiu rankose ir garuojančiu balintos kavos puodeliu. „Ko taip žiūri į mane?“ – paklausė, užuot pasisveikinęs.

Po dviejų dienų, kai teismo medicinos gydytojas išrašė mirties liudijimą, varganoje žvejo trobelėje prasidėjo budynės. Visi miestelio žmonės drauge su vasarotojais ėjo atsisveikinti su velioniu: labai retai atsitikdavo kas nors ypatinga, tad niekas nenorėjo praleisti progos sužinoti ką nors apie žmogžudystę, vienintelę tame kurorte po to, kai buvo nukryžiuotas dailininkas. Margara mane irgi nuvedė. Mama priešinosi sakydama, jog tai šiurpus reginys, bet Tata, pasisiūlęs apmokėti laidotuvių išlaidas, pareiškė, kad mirtis – įprastas dalykas ir su juo pravartu apsiprasti kuo anksčiau. Vakarop nuėjome ant kalvos į lentinę trobelę, papuoštą po-

pierinėmis girliandomis, Čilės vėliava ir kukliomis puokštėmis gėlių, priskintų gretimuose darželiuose. Tuo metu jau tilo nedarnus gitarų brunzgimas, ir žmonės, apsvaigę nuo pigaus vyno, snūduriavo šiaudinėse kėdėse aplink paprastą neobliuotų pušinių lentų karstą, prie kurio degė keturios žvakės. Velionio motina juoda gedulo suknele kaišiojo pliauskas į viryklę, ant kurios šnypštė juodai apsmilkęs arbatinis, pusbalsiu meldėsi kūkčiodama ir keikdama žudikus. Kaimynės, sunešusios puodelių, vaišino visus arbata, o jaunesnieji broliukai suteptais plaukais, apsiavę išeiginiais bateliais, lakstė po kiemą tarp vištų ir šunų. Ant išklerusios komodos, perrišta juodu kaspinu, stovėjo žvejo nuotrauka, kurioje jis buvo karine uniforma. Visą naktį artimieji ir draugai pakaitomis budėjo prie karsto, prieš išlydėdami velionį į kapus, brunzgino gitaras, vaišinosi moterų suneštais valgiais, pilni apgirtusių žmonių liūdesio, kliūvančiais liežuviais minėdami mirusįjį. Margara, niurgzdama pro dantis, tempė mane už rankos, nes aš spyriojausi ir nenorėjau eiti. Kai atsidūrėme prie karsto, liepė atsisveikinimui sukalbėti „Tėve mūsų", nes, pasak jos, nužudytųjų sielos niekada nerandančios ramybės ir naktimis atklystančios kankinti gyvųjų. Ant baltos drobulės gulėjo žmogus, prieš tris dienas grabinėjęs mane miške. Iš pradžių žiūrėjau į jį baimės gniaužiama širdimi, paskiau smalsiai, stengdamasi prisiminti, ar jis panašus į aną, gyvąjį, bet negalėjau jo atpažinti. Šis žmogus neturėjo nieko bendra su mano nuodėme: blyški kaukė dažytomis lūpomis, briliantinu suteptais plaukais su sklastymu per vidurį, vata užkimšta nosimi ir skarele parištu smakru, kad neatviptų burna.

* * *

Popiet ligoninėje paprastai pilna lankytojų, tačiau šeštadieniais ir sekmadieniais priešpiet toks įspūdis, kad aplink – nė gyvos dvasios. Kai ateinu, dar tamsu, pečius slegia nuovargis, susikaupęs per visą savaitę, ir aš susivokiu, jog išsekusi velku kojas – ir rankinę – grindimis. Einu tais pačiais tuščiais koridoriais ir, rodos, girdžiu netgi savo širdies tvinksnių aidą, einu tarytum juostiniu konvejeriu, judančiu priešinga kryptimi, žingsniuoju, bet neinu į priekį, minu vietoje, jausdamasi vis labiau nuvargusi. Kuždu pačios išgalvotus burtažodžius, ir, artėjant prie ligoninės pastato, prie ilgo tuščio koridoriaus, prie tavo palatos ir lovos, širdį vis labiau spaudžia nerimas. Dabar tu, Paula, esi didelis vaikas. Prieš dvi savaites tave perkėlė iš intensyvaus gydymo skyriaus į bendrą palatą, bet beveik niekas nepasikeitė. Atrodei įsitempusi, lyg įbauginta, paskiau pamažu nusiraminai, bet ligi šiol nėra nė menkiausio sąmonės požymio: tu guli nejudėdama ir žiūri pro langą, ir tiek. Aš vis dar neprarandu vilties, nepaisydama grėsmingų prognozių, tikiu, kad grįši namo; nors ir nebūsi žavi, žvali moteris kaip anksčiau, gal vis dėlto gyvensi kaip visi ir būsi laiminga, aš tuo pasirūpinsiu. Išlaidos didėja beprotiškai sparčiai, vis einu į banką išsikeisti pinigų, o jie taip greitai išnyksta iš piniginės, kad nesusivokiu, kur jie dingsta, tačiau jų neskaičiuoju – dabar ne laikas taupyti. Turiu susitikti su fizioterapeutu, nes ligoninė teikia minimalias paslaugas: retkarčiais ateina dvi išsiblaškiusios mergelės, dešimtį minučių nenoromis judina tau rankas ir kojas, kaip joms atsainiai nurodė ūsuotas žaliūkas, regis, jų viršininkas, kuris tik kartą buvo pasirodęs tavęs apžiūrėti. Ligonių daug, o lėšų mažoka, todėl aš pati tau atlieku kai kurias procedūras. Keturis kartus per dieną padedu tau mankštintis, kad nesustingtų kūnas, pradedu nuo kojų pirš-

tų, krutinu vieną po kito, iš lėto einu aukščiau, įtempdama jėgas, nes nelengva lankstyti tavo rankas ir kojas; pasodinu lovoje ir masažuoju nugarą, kad apsivalytų plaučiai, lašinu vandenį į šiurpią įpjovą kakle, nes nuo šildymo oras palatoje labai sausas, o prie pėdų tvarsčiais pririšu knygas, kad jos nesideformuotų, į tarpupirščius prikaišioju gumelių, lipnia juosta pritvirtinu kelioninę pagalvėlę, kad tiesiai laikytųsi galva. Tačiau visos šios priemonės, kurių griebiuosi bėdos prispirta, tik stumia į neviltį. Paula, aš turėčiau kuo greičiau tave vežti ten, kur tu sulauktum veiksmingos pagalbos, esu girdėjusi, kad reabilitacija dabar daro stebuklus. Neurologas prašo mane dar pakantrauti, tvirtina, jog šiuo metu tavęs neįmanoma vežioti, o juo labiau – skraidinti lėktuvu į kitą žemyną. Ligoninėje praleidžiu visą dieną, iki pat vėlaus vakaro, spėjau susidraugauti su tavo palatoje gulinčiais ligoniais ir jų artimaisiais. Masažuoju Elvyrą, mudvi susišnekame ženklais, nes žodžiais jai sunku reikšti savo mintis; kitiems pasakoju įvairias istorijas, atsidėkodami jie vaišina mane kava iš savo termosų ir atsineštais iš namų sumuštiniais su kumpiu. Moteris-sraigė perkelta į nulinę palatą, ji netrukus mirs. Elvyros vyras man vis sako: „Jūsų dukrelė šiandien žvalesnė“, – tačiau iš akių matau, kad jis netiki savo žodžiais. Rodžiau jiems tavo vestuvių nuotraukas, pasakojau apie tavo gyvenimą, jie gana gerai tave pažįsta ir kai kurie slapčiomis verkia, kai Ernestas ateina tavęs aplankyti ir bučiuodamas kažką kužda tau į ausį. Tavo vyras išvargęs ne ką mažiau už mane, akys įkrito, užjuodo, jis sulyso, drabužiai kabo kaip ant mieto.

Vėl atvažiavo Vilis. Jis stengiasi atvažiuoti kuo dažniau, kad taip neslėgtų išsiskyrimas, kuris, rodos, niekada nepasibaigs. Prieš ketverius metus, nutarę gyventi drauge, mudu

davėme vienas kitam žodį niekada nesiskirti, tačiau gyvenimas sugriovė mūsų planus. Mano vyras – tikras galiūnas, turi ir dorybių, ir ydų, jis toks didelis ir platus, jog mane ima baimė, bet man su juo gera. Atsigulusi šalia jo, užmingu be tablečių, jaučiuosi saugi, prisiglaudusi prie jo karšto kūno. Rytą jis man atneša kavos į lovą, reikalauja, kad pailsėčiau dar vieną valandą, ir išlekia į ligoninę pakeisti naktinės pamainos slaugytojos. Įeina į bendrą palatą su savo blukintais džinsais, gremėzdiškais medkirčio batais, juoda odine striuke, su berete ant galvos, tokia pat kaip senelio, pirkta turistų lankomiausioje Madrido Didžiojoje aikštėje; nors ir taip apsirengęs, jis vis dėlto panašus į senovės Genujos jūreivį: aš vis laukiu, kad kas nors sustabdys jį gatvėje ir paklaus kelio į Naująjį pasaulį. Jis sveikinasi su ligoniais meksikiečių tarme, atsisėda prie tavo lovos ir, glostydamas tau rankas, ima pasakoti, ką darysime, kai tu atvažiuosi į Kaliforniją, o ligoniai spokso į jį išpūtę akis. Vilis niekaip nesugeba nuslėpti nerimo; būdamas advokatas, jis susidūrė su gausybe panašaus pobūdžio atvejų ir turi mažai vilčių, kad tu pasveiksi, stengiasi paruošti mane blogiausiam.

– Mes ja rūpinsimės, daug šeimų taip daro, mes nebūsime išimtis. Slaugydami ir mylėdami Paulą, turėsime naują tikslą, mokysimės kitaip džiaugtis laime. Kas čia tokio, gyvensime kaip gyvenę ir visur ją vežiosimės! – ramina jis mane, kupinas savo kilnaus ir naivoko pragmatizmo, kuriuo mane sužavėjo, kai mudu susipažinome.

– Ne! – atsakau, pati nesusivokdama, kad šaukiu. – Nenoriu klausytis tavo nelabų pranašysčių! Paula pasveiks!

– Tu kaip apsėsta, vien apie ją šneki, negali galvoti apie nieką kita, stačia galva leki į bedugnę. Tu nenori, kad aš tau padėčiau, nenori manęs klausyti... Išprotėsi, jeigu bent

kiek nevaldysi savo jausmų. Jeigu ir tu susirgsi, kas tuomet rūpinsis tavo dukterimi? Būk gera, leisk man ir tavimi pasirūpinti...

Vakarais pasirodo burtininkai, nesuprantu, kaip jie sugeba patekti į ligoninę. Jie bando grąžinti ligoniams gyvybinę energiją ir sveikatą. Darbo valandomis jie – tarnautojai, technikai, valdininkai, paprasti žmonės, tačiau laisvalaikiu jie gilinasi į ezoterinius mokslus ir tvirtina gydantys savo tikėjimo galiomis. Jie stengiasi mane įtikinti galintys įkrauti išsikrovusius tavo sergančio kūno akumuliatorius, tvirtina, kad tavo siela auga ir vystosi ir kad, atsigavusi iš sąstingio, tu tapsi kitokia, tobulesne. Jie man siūlo žiūrėti į tave ne motinos akimis, o auksine akimi. Tuomet aš tave matysianti kitame lygmenyje, nedrumsčiamos ramybės, abejingą baimei ir kančioms, kurių tu patirianti šioje ligoninės palatoje, bet drauge jie pataria man pasiruošti, nes, jeigu tu jau atlikai šioje žemėje tai, kas likimo skirta, ir tavo siela pasirengusi ilgai kelionei, tu nebegrįši. Jie priklauso pasaulinei organizacijai ir palaiko ryšį su kitais jos nariais, prašydami atsiųsti tau jėgų, be to, vienuolės drauge su kitų kongregacijų seserimis taip pat meldžiasi už tave: visi jie tvirtina, kad viskas priklauso nuo tavo valios gyventi ir tavo noras yra lemiamas. Nedrįstu aptarti šių dalykų su artimaisiais Kalifornijoje, nes neabejoju, kad jie kreivai pažiūrėtų į dvasinę mediciną. Ernestas irgi nusistatęs prieš žiniuonius, nepageidauja, kad jo žmona taptų viešo spektaklio dalyve, bet man rodos, jog tau tai nė kiek nepakenktų, tu netgi nenuvoki, kas vyksta aplink. Vienuolės irgi dalyvauja tose apeigose, skambina tibetietiškais varpeliais, degina smilkalus ir kreipiasi į savo krikščioniškąjį dievą ir visus šventuosius, tuo tarpu kiti palatos ligoniai gana santūriai stebi visas tas gydymo procedūras. Nesibaimink,

Paula, jie nešoka apsikaišę plunksnomis, nepjauna gaidžių ir nešlaksto tavęs krauju, tik vėduoja vėduoklėmis, gindami šalin neigiamą energiją, paskiau deda rankas prie tavo kūno, užsimerkia ir susikaupia. Jie prašo mane padėti, įsivaizduoti, jog pro viršugalvį į mane plūsta šviesos srautas, pereina per visą kūną ir per rankas eina į tave, prašo įsivaizduoti tave sveiką ir liautis verkus, nes liūdesys teršia orą ir drumsčia sielos ramybę. Nežinia, ar tai tau padės, bet neabejotina, kad žmonių nuotaika pasikeitė, visi mes dabar linksmesni. Mes nutarėme kovoti su liūdesiu: per radiją klausomės Sevilijos šokių muzikos, vaišinamės sausainiais ir perspėjame lankytojus, kad nesirodytų ištįsusiais veidais. Taip pat ilgesnės tapo pasakojimų valandos, dabar kalbu nebe aš viena, visi prisideda. Pats plepiausias – Elvyros vyras, nesenkanti įvairiausių istorijų versmė. Paeiliui visi pasakojame apie savo gyvenimą, o kai pritrūksta tikrų istorijų – prasimanome nebūtų dalykų, prikuriame visko, duodame valią vaizduotei, galiausiai taip įsimiklinome, kad mūsų pasiklausyti ateina ligoniai iš kitų palatų.

Moters-sraigės lovoje dabar guli kita ligonė, tamsaus gymio mergina, visa subraižyta ir nusėta mėlynėmis, – parke ją išžagino keturi nevidonai. Jos daiktai paženklinti raudonais lipdukais, slaugytojos ir gydytojai eina prie jos tik su pirštinėmis, tačiau visi mes šioje palatoje laikome ją mūsų keistos šeimynos nare, padedame jai praustis, patys valgydiname. Iš pradžių ji pagalvojo, kad atsidūrė beprotnamyje, ir visa drebėdavo, palindusi po antklode, tačiau palengva, klausydamasi tibetietiškų varpelių skambėjimo, dainų per radiją ir mūsų nuoširdžių pasakojimų, pralinksmėjo ir ėmė šypsotis. Susidraugavo su vienuolėmis ir žiniuoniais. Dažnai prašo mane paskaityti paskalų apie Europos karalių dvarus

ir kino aktorius, nes negali pakelti galvos. Priešais Elvyrą guli ligonė, vardu Aurelija, neseniai perkelta iš psichiatrijos skyriaus, jai tolydžio kartojasi traukulių priepuoliai: jai ruošiamasi pašalinti smegenų auglį. Operacijos dieną iš pat ankstaus ryto ji apsirengė ir pasigražino, atsisveikindama pasibučiavo su visomis ir išėjo. „Sėkmės, laikykis, mes čia galvosime apie tave“, – padrąsinome ją, tolstančią koridoriumi. Kai pasirodė slaugytoja vežti ją į kankinimo skyrių, jos niekur nebebuvo, ji išėjo į gatvę ir grįžo tik po dviejų dienų, kai policijai jau nusibodo jos ieškoti. Buvo paskirta kita operacijos diena, tačiau ir tuomet ji neįvyko, nes Aurelija kone uždusо, į burną susikimšusi gabalą rūkyto kumpio, kurį atsinešė slapčia savo rankinėje. Anestezuotojas pareiškė, kad galima išprotėti su tokia ligone. Dabar jis išvyko Velykų atostogų, ir nežinia, kada pradės veikti operacinė, tad šiuo metu mūsų draugė rami. Dėl savo ligos ji kaltina vyrą, jos žodžiais tariant, „impozantą“, bet, sprendžiant iš jos mostų, – impotentą. „Jis neišgali prikelti savo gaiduko, o jie nori man smegeninę pjaustyti, – dūsauja ji nusiminusi, – jeigu jis išgalėtų, jausčiausi devintame danguje ir nė neprisiminčiau savo ligos. Aš nemeluoju, nes priepuoliai man prasidėjo per medaus mėnesį, kai tas bekiaušis labiau domėjosi bokso varžybų transliacija per radiją negu mano naktiniais marškiniais, papuoštais gulbės plunksnomis.“ Ak Paula, Aurelija dainuoja ir šoka flamenką, kalba eilėmis, nemačiomis apipurškia mane alyvų kvepalais ir bando savo pieštuku nudažyti man lūpas. Ji šaiposi iš visų – iš gydytojų, burtininkų ir vienuolių, vadina juos skerdikų gauja. Pasak jos, jeigu mergelei nepadeda nei motinos, nei vyro meilė, vadinasi, ji nepagydoma. Dažnokai ateina policija apklausti išžagintosios merginos, ir, sprendžiant iš jų elgesio, susidaro toks įspū-

dis, kad ji ne auka, o kaltininkė: „Ką ten veikei vienui viena dešimtą valandą vakaro? Kodėl nesišaukei pagalbos? Gal buvai apkvaišusi nuo narkotikų? Pati ieškojai bėdos, moterie, dabar nėra ko skųstis!" Aurelija vienintelė išdrįsta šokti jiems į akis, atsistoja priešais įsisprendusi ir pliekia tiesiai šviesiai: „Ar už tai gauni atlyginimą, sutriau, mes, moterys, visada liekame kaltos." – „Patylėkite, ponia, nesikiškite ne į savo reikalą", – pasipiktinę atkerta jie, bet mes visos plojame katučių, nes Aurelija būna nepaprastai blaivaus proto, kai neužeina priepuoliai. Po lova ji laiko tris lagaminus drąsaus kirpimo suknelių, persirengia keliskart per dieną, ryškiai ir gausiai dažosi, taip išpurena ir išpučia peroksidu pašviesintus plaukus, kad galva atrodo kaip tortas. Vos paerzinta dėl savo išvaizdos, ji beregint nusirengia ir rodo mums savo renesanso damos kūną, klausia, kiek metų, mūsų nuomone, ji galėtų turėti, prašo išmatuoti jos liemenį, nė kiek nepakitusį nuo jaunų dienų. Iš prigimties esanti tokia, jos motina taip pat buvusi gražuolė. Ir truputį suirzusi priduria, kad visos jos grožybės nieko nepadeda, nes jos vyras – kastratas. Atėjęs jos lankyti, jis atsisėda ant kėdės ir, jos užgauliojamas, pasibodėjęs užsnūsta, o mes stengiamės iš paskutiniųjų apsimesti, kad nekreipiame į juos dėmesio.

Vilis bando sužinoti, kur galėtume tave, Paula, išvežti – mums reikia daugiau mokslo ir mažiau egzorcizmų, – o aš tuo tarpu stengiuosi įtikinti gydytojus, kad leistų tau išvykti, ir Ernestą – kad susitaikytų su padėtimi. Jis nenori likti vienas, bet nėra kitos išeities. Rytą atėjo dvi merginos iš reabilitacijos skyriaus pirmą sykį nuvežti tave į fizioterapijos kabinetą, esantį pirmajame aukšte. Aš jau buvau pasiruošusi, apsivilkusi baltą chalatą ir nuėjau drauge su jomis, stumdama invalido vežimėlį: tuo metu tiek žmonių ir

jau gana seniai visi mane mato vaikščiojant koridoriais, kad niekam nekyla abejonių, jog aš – slaugytoja. Vyriausiasis fizioterapeutas iš pirmo žvilgsnio nustatė, kad niekuo negali tau padėti: „Jos sąmonės lygmuo lygus nuliui, – pareiškė jis, – ji neatsiliepia į jokius dirginimus, be to, jai atlikta tracheotomija, atviras pjūvis kakle, aš negaliu prisiimti atsakomybės už tokios būklės ligonę." Tai mane galutinai įtikino kuo greičiau išvežti tave iš ligoninės ir Ispanijos, bet aš niekaip negalėjau įsivaizduoti, kaip tu ištvertum kelionę: vien perkelti tave liftu per du aukštus prireikė karinės strategijos, o apie dvidešimt valandų skrydžio iš Madrido į Kaliforniją nėra ko nė svajoti, bet vis dėlto aš ką nors sugalvosiu. Aš gavau invalido vežimėlį ir, padedama Elvyros vyro, susukta paklode pririšau tave prie atkaltės, nes tu vis susmunki, lyg būtum be kaulų, kelioms minutėms nuvežiau tave į koplyčią, paskiau – į terasą. Mane lydėjo Aurelija, apsivilkusi savo žydru aksominiu chalatu, su kuriuo ji panaši į rojaus paukštį, o bevežant rodė visokias mimikas į tave spoksantiems žiopliams, nes tu, dukrele, tikrai atrodei pasigailėtinai. Aš pastačiau vežimėlį terasoje, iš kur atsiveria vaizdas į parką, tarp pulkelio balandžių, atskridusių lesti trupinių. „Pabandysiu truputį pralinksminti Paulą", – tarė Aurelija ir ėmė dainuoti ir šokti, taip vinksėdama klubais, jog beregint prisirinko žiūrovų. Staiga tu atsimerkei, iš pradžių šiek tiek markstydamasi nuo seniai bematytos skaisčios saulės ir neįprastai gryno oro, o paskiau, kai praskaidrėjo akys, priešais išvydai keistą storuliukę žydru chalatu, aistringai šokančią flamenką tarp verpetuojančių pabaidytų balandžių. Nustebusi kilstelėjai antakius, nežinia, Paula, kas tau dingtelėjo į galvą, tu taip graudžiai pravirkai, tokia bejėgiška ir išsigandusi. Aš apkabinau tave, ėmiau aiškinti, kas atsitiko, kad

dabar tu negali vaikščioti, bet pamažu atsigausi, kad negali kalbėti, nes tavo kakle pjūvis, todėl oras nepatenka tau į burną, tačiau kai jis užsitrauks, galėsime apie viską pasikalbėti, o dabar tau reikia tik giliai kvėpuoti, aš myliu tave, dukrele, ir niekada tavęs nepaliksiu vienos. Tu palengva apsiraminai, nenuleisdama nuo manęs akių, ir, man regis, mane atpažinai, o gal stačiai visa tai prisigalvojau. Tuo metu Aureliją ištiko dar vienas priepuolis, ir taip pasibaigė mūsų pirmoji iškyla invalido vežimėliu. Neurologo nuomone, verksmas neturi jokios reikšmės, jis niekaip negali suprasti, kodėl tavo būklė nė kiek nesikeičia. Baimindamasis, kad nebūtų pakenktos smegenys, jis pranešė man, jog ateinančią savaitę ketina atlikti keletą tyrimų. Nebenoriu jokių tyrimų, noriu nebent susupti tave į antklodę ir, tavimi nešina, bėgti į kitą pasaulio kraštą, kur tavęs laukia artimieji.

Nejudrumas – keistas potyris. Dienos – kaip smiltelės ligonio smėlio laikrodyje – slenka taip lėtai, kad išdyla iš kalendoriaus. Toks įspūdis, jog nežinia kiek laiko esu šiame žiemos sukaustytame mieste, bažnyčių, paminklų ir plačių karališkų prospektų mieste. Magijos priemonės bergždžios, buteliai su žinutėmis metami į jūrą, puoselėjant viltį, jog kas nors aptiks juos kitame krante ir atskubės mums į pagalbą, tačiau ligi šiol – jokio atsako. Pralėkė keturiasdešimt devyneri įtempto darbo ir kovų metai, siekiant tikslų, kurių šiandien jau nebeprisimenu, to, kas neįvardijama ir tebėra priešaky. Dabar esu priversta ramiai laukti ir tylėti: nors ir kiek bėgčiau, niekur nenueisiu, nors ir kiek šaukčiau, niekas manęs neišgirs. Tu, Paula, suteikei man progą patylėti, kad galėčiau peržvelgti nueitą kelią šioje žemėje, sugrįžti į tikrąją

praeitį, į pasakiškąją praeitį, atgaivinti kitų pamirštus prisiminimus, prisiminti tai, ko niekad nebuvo ir kas galbūt kada nors atsitiks. Nukilusi kitur, nebyli, paralyžiuota, tu, Paula, esi mano vedlė. Lėtai slenka laikas. O gal stovi vietoje, tik mes einame per laiką. Turiu užtektinai dienų mąstyti, nieko neveikti, tik gyventi viltimi, o tu tuo metu guli kaip vikšrelis kokone. Įdomu, koks drugelis išskris, tau pabudus... Bėga valandos, berašant prie tavo lovos. Elvyros vyras man atneša kavos ir klausia, kuriems galams taip kamuojuos, rašydama tą ilgą laišką, kurio tu vis viena neskaitysi. Ne, kada nors vis tiek perskaitysi, nė kiek neabejoju, ir kaip paprastai šaipysies šelmiškai iš mano perdėto jausmingumo. Žvelgdama į praeitį, aprėpiu visą savo gyvenimą – galimas daiktas, man pavyks suvokti, kas aš tokia esu. Aš grūmiausi iš paskutiniųjų visą gyvenimą irdamasi prieš srovę; pavargau, noriu pasukti atgal, sudėti irklus ir leistis pasroviui jūros link. Mano močiutė viską rašėsi į sąsiuvinius, stengdamasi išsaugoti greit blėstančias dienų akimirkas ir užkaišyti kiaurą atmintį. Aš bandau suklaidinti mirtį. Mano mintys verpetais sukasi, tu, priešingai, esi prikaustyta prie statiškos dabarties, visiškai abejinga praeities prisiminimams ir pranašiškiems ateities ženklams. Man baisu. Anksčiau kartais mane apnikdavo baimė, tačiau aš visada rasdavau išeitį, netgi nuo karinio perversmo siaubo buvo galima išsigelbėti pasirinkus tremtį. Šiandien esu aklagatvyje, nebėra jokios vilties, ir nebežinau, kaip išsivaduoti nuo gniuždančios baimės.

Ko gero, tu norėtum, kad papasakočiau apie gražiausius tavo vaikystės metus, kai dar buvo gyva Granė, kai mudu su tavo tėvu dar mylėjome vienas kitą, o Čilė buvo tavo šalis, tačiau šiame sąsiuvinyje aš priėjau aštuntąjį dešimtmetį, kai padėtis ėmė keistis. Aš per vėlai suvokiau, jog istorijos ratas

staiga pasisuko. Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimtųjų metų rugsėjį marksistai, socialistai, komunistai, esama politika nusivylę viduriniosios klasės atstovai, krikščionys radikalai ir tūkstančiai vargdienių sudarė sąjungą ir, pasiryžę kurti socializmą, neatsisakydami senų buržuazinių ir demokratinių šalies tradicijų, susitelkė po Liaudies vienybės bloko vėliava ir prezidentu išrinko Salvadorą Aljendę. Nepaisant akivaizdžių rinkiminės programos prieštaravimų, nepagrįstų vilčių banga sukėlė didumą visuomenės, kuri tikėjosi, kad staiga ims ir gims naujas žmogus, tauresnis, teisingesnis, geraširdis, vedamas kilnių idealų. Tą pačią akimirką, kai paaiškėjo Aljendės pergalė, jo priešai griebėsi sabotažo, ir likimo ratas pasisuko tragedijos link. Rinkimų vakarą neišėjau į gatvę švęsti pergalės drauge su Aljendės šalininkais, nenorėdama įžeisti vyro tėvų ir senelio, išsigandusių, kad Čilėje įsiviešpataus naujasis Stalinas. Aljendė tris kartus pralaimėjo prezidento rinkimus, bet ketvirtąjį – laimėjo, nors visuotinai paskleista nuomonė tvirtino, kad jis išsėmė savo laimės likučius per nesėkmingus ankstesniuosius rinkimus. Netgi Liaudies vienybės blokas juo abejojo ir buvo jau bepasirenkąs savo atstovu Pablą Nerudą. Poetas neturėjo jokių politinių ambicijų, jautėsi pavargęs ir pasenęs, domėjosi tik savo mylimąja – poezija. Vis dėlto, būdamas drausmingas Komunistų partijos narys, buvo pasiryžęs paklusti įsakymui. Kai galiausiai po ilgų vidinių partijos diskusijų kandidatu buvo išrinktas Salvadoras Aljendė, Neruda lengvai atsiduso ir šypsodamasis pirmas nuskubėjo jo sveikinti. Jau per rinkimų kampaniją šalis susipriešino, suskilo į nesutaikomas grupes, susipyko giminės, iširo šeimos, išsiskyrė draugai. Uošvis išrašinėjo namo sienas propagandiniais dešiniųjų šūkiais; mes karštai ginčydavomės, tačiau

nepriėjome iki užgauliojimų, nes meilė Granei ir vaikams buvo stipresnė už mūsų įsitikinimus. Tuo metu jis dar buvo sveikas ir žvalus, tačiau jau buvo prasidėjęs lėtas smukimas į užmiršties bedugnę. Rytą jis praleisdavo lovoje spręsdamas matematikos uždavinius, o popiet iki pat vakaro įsiaistrinęs žiūrėdavo tris serialus; kartais netgi neapsirengdavo, vaikščiodavo su pižama, įsispyręs į šlepetes, o žmona rūpindavosi juo, valgį atnešdavo ant padėklo. Kaip apsėstas tolydžio plaudavosi rankas: jos suskirdo, dailūs pirštai pasidarė panašūs į kondoro nagus. Jis buvo įsitikinęs, kad laimės jo kandidatas, bet kartais jį imdavo kankinti abejonės. Rinkimams artėjant, pamažu traukėsi žiema ir pagaliau pasirodė pirmieji pavasario ženklai. Virtuvėje įnikusi į ankstyvųjų daržovių konservavimą ir užsiėmusi su vaikaičiais, Granė nesikišo į politines diskusijas, bet labai sunerimdavo, išgirdusi tolydžio vis piktesnius mūsų balsus. Tais metais susivokiau, jog anyta paslapčiomis išgeria, tačiau taip apdairiai, kad niekas nepastebėjo jos polinkio.

Rinkimų dieną pergalė labiausiai nustebino nugalėtojus, nes širdies gilumoje jie to nesitikėjo. Turtuolių kvartaluose pralaimėjusieji drebėjo, užsirakinę duris ir uždarę langines: buvo įsitikinę, kad sukils masės, prasiveržus per amžius susikaupusiai klasinei neapykantai, tačiau nieko panašaus neįvyko, priešingai, liaudies džiūgavimas pasireiškė taikiomis demonstracijomis. Minios užtvindė gatves, dainuodamos: *susivienijusi tauta niekados nepralaimės,* – ir mojuodamos vėliavomis, o Jungtinių Amerikos Valstijų ambasadoje prasidėjo nepaprastasis posėdis: amerikiečiai jau prieš metus ėmė regzti sąmokslą, nešykštėdami lėšų kraštutiniams dešiniesiems ir bandydami prisivilioti kai kuriuos generolus, pasiruošusius surengti valstybės perversmą. Kareivinėse

buvo paskelbta ypatingoji padėtis, ir kariuomenė tik laukė nurodymų. Dėdė Ramonas ir mama džiaugėsi, kad laimėjo Salvadoras Aljendė; Tata pripažino savo pralaimėjimą ir kilniai jį pasveikino tą patį vakarą, kai jis nelauktai apsilankė mano tėvų namuose. Kai rytojaus dieną kaip paprastai nuėjau į darbą, pastatas ūžte ūžė nuo prieštaringų gandų, leidyklos savininkas slapčia krovėsi daiktus, ruošdamasis su visa šeima ir diduma turto privačiu lėktuvu skristi į užsienį, o jo asmens sargyba saugojo itališką lenktyninį automobilį, kad tariamai sukurstytos padugnės jo nesugadintų. „Dirbame, lyg nieko nebūtų atsitikę“, – paskelbė Delija Vergara tokiu pačiu tonu, kokiu Libane kalbėjo *Miss* Sent Džon, nutarusi nekreipti dėmesio į karą. Taip ir dirbome visus trejus metus. Rytojaus dieną iš pat ankstaus ryto mano uošvis vienas pirmųjų atsistojo eilėn prie banko durų, pasiryžęs atsiimti savo pinigus ir sprukti į užsienį, kol neišsilaipino kubiečių gaujos ir sovietinė diktatūra nepradėjo šaudyti taikių gyventojų. „Aš niekur neketinu važiuoti, būsiu čia su vaikais“, – pareiškė Granė, slapčia nuo vyro šluostydamasi ašaras. Vaikaičiai buvo jos gyvenimo prasmė. Jie atidėjo kelionę, bilietai liko gulėti ant židinio – galiojantys, bet niekada nepanaudoti, nes blogiausios pranašystės neišsipildė: niekas neužpuolė šalies, sienos buvo atviros, baudžiamieji būriai nešaudė žmonių, kaip baiminosi uošvis, ir Granė įsitikino, kad marksistai neketina atskirti jos nuo vaikaičių, juo labiau marčios bendrapavardis.

Kadangi Aljendė negavo absoliučios daugumos, Kongresas plenariniame posėdyje turėjo patvirtinti rinkimų rezultatus. Ligi tol buvo atsižvelgiama į paprastosios daugumos rezultatus – nugalėtoju būdavo paskelbiamas tas, kuris surinkdavo vienu balsu daugiau už kitus, tačiau Liau-

dies vienybės blokas kėlė daug įtarimų. Šiaip ar taip, tradicija nugalėjo parlamentarų baimę ir Jungtinių Amerikos Valstijų ambasados galybę – po ilgų debatų Kongresas, kuriame daugumą sudarė krikščionys demokratai, surašė dokumentą, reikalaudamas, kad Aljendė gerbtų konstitucijos garantijas. Aljendė jį pasirašė ir po dviejų mėnesių per iškilmingą ceremoniją davė prezidento priesaiką. Pirmą kartą istorijoje buvo demokratiškai išrinktas marksistas, viso pasaulio žvilgsniai nukrypo į Čilę. Pablas Neruda išvyko ambasadoriumi į Paryžių, kur po dvejų metų gavo žinią, kad jam paskirta Nobelio literatūros premija. Švedijos karalius įteikė jam aukso medalį, kurį poetas padovanojo visiems čiliečiams, sakydamas: *Mano poezija priklauso tėvynei.*

Prezidentas Aljendė paskyrė dėdę Ramoną ambasadoriumi į Argentiną, ir taip mama tapo didingo pastato, stovinčio ant vienintelės Buenos Airių kalvos, šeimininke: ten buvo kelios svetainės, valgomasis keturiasdešimt aštuoniems asmenims, dvi bibliotekos, dvidešimt trys tualetai, nesuskaičiuojama gausybė kilimų ir meno kūrinių, atitekusių iš ankstesniųjų vyriausybių, – sunkiai paaiškinama prabanga, juo labiau kad Liaudies vienybės blokas norėjo kurti asketizmo ir paprastumo įspūdį. Personalas – vairuotojai, virėjai, pasiuntiniai, kambarinės ir sodininkai – buvo toks gausus, jog reikėjo būti kariniam strategui organizuojant darbą ir pietų valgiaraštį. Virtuvė dirbo ištisai, ruošdama kokteilius, pusryčius, arbatėles damoms, oficialius banketus ir dietinius patiekalus mamai, kuriai nuo visų tų darbų sutriko skrandis. Ji stengėsi ragauti kuo mažiau, tačiau

sugebėjo sugalvoti tokių receptų, kad ambasada pagarsėjo savo patiekalais. Vienas tokių jos laimėjimų buvo kalakutas, patiekiamas į stalą su visomis plunksnomis ir atviromis akimis: reikėdavo tik ištraukti keturis smeigtukus, ir visa oda nusmukdavo kaip suknelė, atsiskleisdavo sultinga mėsa ir įdaras – migdolais įdaryti paukštyčiai; iškart atsidurdavau už tūkstančio šviesmečių nuo tų mokslo dienų Libane, kai tekdavo smaguriauti kepenų griežinėliais, plūduriuojančiais drungname vandenyje.

Per vieną tokį pokylį susipažinau su žymiausia Buenos Airių aiškiarege. Ji žiūrėjo į mane iš kitos stalo pusės ir nenuleido nuo manęs akių per visus pietus. Ji buvo kokių šešiasdešimties metų, aristokratiškos išvaizdos, juoda, šiek tiek senovine griežto stiliaus suknele. Po pietų ji priėjo prie manęs ir užsiminė, kad norėtų pasikalbėti su manimi prie keturių akių. Mama mus supažindino, pristatė ją kaip Mariją Teresą Chuares ir nuvedė į biblioteką. Netardama nė žodžio, moteris atsisėdo ant sofos ir ženklu paprašė atsisėsti šalia, paėmė man už rankų, palaikė jas keletą minučių, kurios be galo prailgo, nes nesuvokiau, ką ji turi galvoje, ir galiausiai pasakė keturias pranašystes, kurias aš užsirašiau ir įsiminiau visam gyvenimui: „Tavo šalyje bus didelis kraujo praliejimas, gana ilgai negalėsi pajudėti iš vietos arba būsi paralyžiuota, vienintelė išeitis bus rašymas ir vienas tavo vaikas pagarsės visame pasaulyje." – „Kuris?" – paklausė mama. Aiškiaregė paprašė nuotraukų, permetė jas akimis ir nurodė tave, Paula. Kadangi trys pranašystės jau išsipildė, tikiuosi, kad pasitvirtins ir paskutinioji, ir tai man teikia vilčių, jog tu nemirsi, dukrele, dar neįvyko tai, kas tau lemta. Kai tik ištrūksime iš ligoninės, susisieksiu su šia dama, jeigu ji dar gyva, ir paklausiu, kas tavęs laukia ateityje.

Džiaugdamasis savo paskyrimu į Argentiną, dėdė Ramonas plačiai atidarė ambasados duris visiems, kas tik palankus Salvadoro Aljendės projektui: politikams, intelektualams, žiniasklaidai. Padedamas mamos, tuos trejus metus parodžiusios daug drąsos, stiprybės ir organizacinių sugebėjimų, jis stengėsi normalizuoti sudėtingus Čilės ir Argentinos santykius, praeityje patyrusius nemažai išbandymų ir dabar dar labiau pašlijusius, kilus nerimui dėl Čilės posūkio socializmo keliu. Aukodamas miego valandas, jis inventorizavo visą ambasados turtą ir trapias sąskaitas, kad per sumaištį nepradingtų pinigai. Politiniai priešai stebėjo Liaudies vienybės bloko veiklą lyg pro didinamąjį stiklą, stengdamiesi surasti menkiausią dingstį, kad galėtų jį apjuodinti. Labiausiai dėdę Ramoną nustebino saugumui skirtos lėšos; jis apsiklausinėjo diplomatinio korpuso kolegas ir sužinojo, kad Buenos Airėse asmens sargyba tapo didžiausia bėda. Iš pradžių asmens sargybiniai saugojo nuo pagrobimų ir pasikėsinimų, tačiau ilgainiui tapo nevaldoma jėga, tuo metu jų buvo daugiau nei trisdešimt tūkstančių ir jų skaičius tolydžio augo. Tai buvo tikra kariuomenė, ginkluota iki dantų, nepriklausoma, be vadų ir viršininkų, be jokių taisyklių bei statutų, savo egzistavimui pateisinti pasirengusi griebtis bet kokių priemonių. Sklido gandai, kad labai paprasta ką nors pagrobti arba nužudyti – pakanka tik susiderėti su savo asmens sargybiniais, ir jie atlieka bet kokią užduotį. Dėdė Ramonas nutarė surizikuoti ir atleido savo asmens sargybą, nes, jo akimis žiūrint, liaudies vyriausybės atstovui nederėjo naudotis samdomų galvažudžių paslaugomis. Ilgai netrukus pastate sprogo bomba, paversdama lempas ir langus stiklo šukių krūva ir galutinai sugadindama nervus mamos šveicariškai kalei, tačiau iš žmonių niekas nenukentėjo. Kad nekiltų skanda-

lo, teko paskelbti per žiniasklaidą, jog sprogo pasenę dujų vamzdžiai. Tai buvo pirmas teroristinis aktas, tame mieste nukreiptas prieš mano tėvus. Po ketverių metų, gelbėdami savo gyvybę, jie turėjo sprukti nakties priedangoje. Gavę šį postą, jie neįsivaizdavo, su kokiais sunkumais teks susidurti ambasadoje, kuri Čilei buvo svarbiausia po Vašingtono, tačiau jiedu, turėdami daugelio metų diplomatinės tarnybos patirtį, ryžosi sąžiningai atlikti savo uždavinį. Jiems pavyko taip puikiai susidoroti su juo, kad vėliau teko už tai atsipirkti ilgus metus užtrukusia tremtimi.

Per trejus valdymo metus Liaudies vienybės vyriausybė nacionalizavo visus šalies išteklius – varį, geležies rūdą, nitratus, akmens anglis, – ligi tol visada buvusius svetimšalių rankose, atsisakydama sumokėti kompensaciją, kad ir simbolinį dolerį; įvykdė neregėtą žemės reformą, valstiečiams išdalydama senų įtakingų žemvaldžių dvarus ir sukeldama kruviną neapykantą; išardė monopolijas, dešimtis metų trukdžiusias laisvąją konkurenciją, ir nustatė kainas, prieinamas didumai čiliečių. Vaikai mokyklose ėmė gerti pieną, miestų pakraščiuose atsirado poliklinikų, gerokai padidėjo skurdūs atlyginimai. Visas šias permainas sveikino žmonės, džiaugsmingomis demonstracijomis paremdami vyriausybės politiką, tačiau netgi Aljendės šalininkai nenorėjo pripažinti, kad šioms reformoms reikia lėšų, ir paprasčiausiai reikalavo spausdinti daugiau banknotų. Netrukus prasidėjo ūkio suirutė ir politinis teroras. Pasaulis susidomėjęs stebėjo permainas nedidelėje Lotynų Amerikos šalyje, pasirinkusioje taikios revoliucijos kelią. Užsienyje Aljendė garsėjo kaip pažangus valstybės vadovas, pasiryžęs pagerinti darbo

žmonių padėtį ir panaikinti ekonominę ir socialinę nelygybę, tačiau Čilėje jo nekentė pusė gyventojų, ir šalis buvo nesutaikomai susipriešinusi. Išsigandusios, kad jo idėjos neprigytų ir socializmas nepaplistų po visą žemyną, Jungtinės Amerikos Valstijos nukirto kreditus ir paskelbė ekonominę blokadą. Dešiniųjų jėgų sabotažas ir Liaudies vienybės bloko klaidos sukėlė neregėto masto krizę. Infliacija pasiekė tokį negirdėtą lygį, kad rytais, pirkdamas litrą pieno, negalėjai žinoti, kiek jis kainuos vakare. Pinigų netrūko, bet nebuvo ko pirkti. Nusidriekė eilės prie būtiniausių prekių – aliejaus, dantų pastos, cukraus, automobilių padangų. Neišvengiamai atsirado juodoji rinka. Gimimo dienos proga bendradarbės man padovanojo kelis ritinėlius tualetinio popieriaus ir skardinę sutirštinto pieno, tuo metu pačių vertingiausių prekių. Kaip ir visus, mus apėmė nepriteklių baimė, kartais stodavome į eilę, nenorėdami praleisti progos, nors nusipirkdavome tik dėžutę geltono batų tepalo. Atsirado naujų specialybių: vieni prekiaudavo savo vieta eilėje, kiti perparduodavo prekes dviguba kaina. Nikolas įsimiklino medžioti cigaretes Granei. Mama iš Buenos Airių mįslingais keliais mums siųsdavo dėžes maisto produktų, tačiau kartais jos nurodymai nežinia kodėl būdavo sukeičiami, ir mes gaudavome keturis litrus sojų padažo arba dvidešimt keturis buteliukus acto. Mes mainais kas du arba tris mėnesius siųsdavome pas juos vaikaičius; išleisdavome juos važiuoti vienus, pakabinę ant kaklo kortelę su vardais ir kitais duomenimis. Dėdė Ramonas jiems įteigė, jog ambasados pastatas – jo vasaros rezidencija, tad jie neabejojo jo karališka kilme, jei apskritai būta tokių abejonių. Kad jie nenuobodžiautų, duodavo jiems darbo raštinėje, iš to neprilygstamo senelio rankų jie gavo savo pirmąjį atlyginimą, eidami konsulato sekre-

torių padėjėjų pareigas. Ten jie taip pat persirgo kiaulyte ir raupais, slapstydamiesi dvidešimt trijuose tualetuose, kad nereiktų atlikti koprologinio tyrimo.

Mes, čiliečiai, didžiavomės, kad mūsų valstybės vadovai važinėja be asmeninės apsaugos ir kad La Monedos rūmų kiemas – vieša erdvė, vis dėlto Salvadoro Aljendės laikais visa tai pasibaigė: neapykanta taip sustiprėjo, kad jis ėmė baimintis dėl savo gyvybės. Jo priešai telkėsi ruošdamiesi jį pulti. Socialistas prezidentas važinėdavo, lydimas dvidešimties ginkluotų vyrų, visa virtine vienodų mėlynų automobilių be skiriamųjų ženklų, kad niekas negalėtų įspėti, kuriame sėdi jis. Ligi tol valstybės vadovai gyvendavo savo namuose, tačiau jo namas buvo labai mažas ir netiko tokio rango pareigūnui. Sukeldama pagiežingos kritikos bangą, vyriausybė nupirko namą prabangiame kvartale, ir ten persikraustė visa jo šeima su prieškolumbinės civilizacijos keramikos rinkiniais, ilgus metus kolekcionuotais paveikslais, menininkų dovanotais kūriniais, autorių pasirašytais pirmaisiais knygų leidimais ir nuotraukomis, liudijančiomis svarbiausias Aljendės politinės karjeros akimirkas. Tuose namuose man teko lankytis porą kartų, ir kiekvieną sykį pagrindinė pokalbių tema buvo politika. Mano tėvams atvykus iš Argentinos, prezidentas mus kviesdavosi į savo vasarnamį, stovintį netoli sostinės ant kalvos, kur paprastai jis leisdavo savaitgalius. Po pietų dažniausiai žiūrėdavome lėkštus vesternus, kurie jam padėdavo atsipalaiduoti. Viename miegamųjų, langais žvelgiančių į uždarą vidinį kiemą, gyveno savanoriai asmens sargybiniai, kuriuos Aljendė vadino „būreliu artimiausių draugų“, o jo priešininkai – teroristais, smogikais ir galvažudžiais. Jie visada budėdavo, ginkluoti ir pasirengę bet kurią akimirką uždengti jį savo kūnu. Kartą, mums ten

apsilankius, Aljendė bandė mus mokyti šaudyti į taikinį iš Fidelio Kastro padovanoto šautuvo, to paties, kuris gulėjo šalia jo lavono valstybės perversmo dieną. Aš, niekada nelaikiusi ginklo rankose, užaugusi su Tatos žodžiais galvoje: „Šaunamuosius ginklus užtaiso nelabasis", stvėriau šautuvą nelyginant skėtį, netyčia pakreipiau jį ir nutaikiau Aljendei į galvą. Netikėtai prieš mane išdygo vienas tų sargybinių, šoko ant manęs, ir mudu nusiritome ant žemės. Tai vienas iš nedaugelio prisiminimų, kuriuos išsaugojau iš tų trejų jo valdymo metų. Matydavau jį rečiau nei paprastai, nesikišau į politiką, iš tikrųjų neišmanydama, kas vyksta šalyje, dirbau leidykloje, kurią jis laikė pikčiausiu savo priešu.

Kas buvo Salvadoras Aljendė? Nežinau, ir būtų nesąžininga netgi bandyti piešti jo portretą; reikėtų kelių tomų, norint aprašyti jo sudėtingą asmenybę, jo painią programą ir istorinį vaidmenį. Daugelį metų aš žiūrėjau į jį tik kaip į vieną iš gausios mūsų giminės artimų žmonių, dėdę, vienintelį tėvo brolį; tik po jo mirties, būdama toli nuo Čilės, supratau jo legendinę svarbą. Privačiame gyvenime jis buvo geras draugas, be galo ištikimas, nesugebantis įžvelgti išdavystės, o kai suprato esąs išduotas, tai jam pernelyg brangiai kainavo. Gerai prisimenu jo taiklius atsakymus ir sąmojį. Tuomet jis buvo dar jaunas, pralaimėjęs dvi rinkimų kampanijas, ir vienas žurnalistas paklausė, kokį užrašą jis norėtų matyti savo antkapio plokštėje, ir jis beregint atsakė: *Čia ilsisi būsimasis Čilės prezidentas.* Man regis, pagrindiniai jo būdo bruožai buvo nuoširdumas, nuovoka, drąsa ir charizma: jis pasikliaudavo širdies balsu ir retai suklysdavo, niekada nepaisė pavojų ir mokėjo sužavėti ne tik mases, bet ir atskirus žmones. Sklido gandai, kad jis sugeba pasinaudoti bet kokia padėtimi, todėl aną valstybės perversmo dieną

generolai neišdrįso susitikti su juo akis į akį, nutarę verčiau kalbėti su juo telefonu arba duoti žinią per pasiuntinius. Jis prisiėmė prezidento pareigas, pilnas tokio orumo, jog atrodė pasipūtęs. Jis kalbėdavo palydėdamas kiekvieną žodį tribūno mostais, vaikščiodavo ypatinga eisena, išpūtęs krūtinę, beveik pirštų galais, kaip kovinis gaidys. Naktį mažai miegodavo, daugių daugiausia tris arba keturias valandas, paryčiais paprastai skaitydavo arba žaisdavo šachmatais su artimiausiais draugais, tačiau mokėjo nusnausti vos kelias minutes, paprastai važiuodamas automobiliu, ir atsibusdavo žvalus, gerai pailsėjęs. Tai buvo rafinuotas žmogus, didžiai vertino veislinius šunis, meno kūrinius, elegantiškus drabužius ir stiprias moteris. Labai rūpinosi savo sveikata, saikingai maitinosi, nepiktnaudžiavo alkoholiu. Priešai vadindavo jį plevėsa, skaičiuodavo jo buržuazinius pomėgius, meilės nuotykius, zomšines striukes ir šilkinius kaklaraiščius. Pusė šalies gyventojų baiminosi, kad jis įves komunistinę diktatūrą, ir stengėsi jam trukdyti visomis priemonėmis, o kita pusė sveikino jo socialistinę programą, piešdama ant sienų gėles ir balandžius.

Tuo metu aš skrajojau padebesiais, rašinėjau vėjavaikiškus straipsnelius, kvailiojau televizijoje, nė iš tolo nenumanydama, kokio masto smurtui ruošiamasi slapčia ir kad jo neišvengsime. Kai šalyje viešpatavo visiška suirutė, žurnalo redaktorė nusiuntė mane pasikalbėti su Salvadoru Aljende apie tai, ką jis mano apie Kalėdas. Kaip tik iš anksto ruošėme gruodžio numerį, nebuvo taip lengva spalio mėnesį prieiti prie prezidento, užsivertusio svarbiais valstybės reikalais, bet aš pasinaudojau proga, kai jis apsilankė pas mano tėvus,

ir nedrąsiai jį užšnekinau. „Neklausinėk manęs paikysčių, dukrele“, – atsakė jis tiesiai šviesiai. Taip prasidėjo ir pasibaigė mano politikos žurnalistės karjera. Aš toliau kurpiau šeimyninius horoskopus, rašinėjau straipsnelius apie interjerą, sodus ir vaikų auklėjimą, apie kultūrą, meną ir keliones, tvarkiau meilės paštą ir ruošiau pokalbius su visokiausiais keistuoliais. Delija manimi nepasitikėjo, prikaišiodama, kad prasimanau visus reportažus, nekeldama kojos iš namų, ir pašnekovams primetu savo nuomonę, todėl labai retai man patikėdavo ką nors svarbesnio.

Apsipirkti darėsi vis sunkiau, vis labiau trūko prekių, įtampa augo, ir Granė kasdien vis daugiau išgerdavo. Laikydamasi vyro nurodymų, eidavo į gatvę drauge su kaimynėmis protestuoti prieš maisto produktų stygių ilgainiui tradiciniu tapusiu būdu – tarškindama puodus. Vyrai slapstydavosi, o jų žmonos žygiuodavo su keptuvėmis ir samčiais, keldamos pragarišką triukšmą. Neįmanoma pamiršti to griausmo: iš pradžių suskambėdavo gongas, paskiau kiemuose atsiliepdavo keptuvių žvangėjimas, kol pagaliau šėlsmas apimdavo visus namus ir užkaisdavo galvos, moterys išeidavo į gatves, ir kurtinamo triukšmo užtvindytas miestas virsdavo pragaru. Granė visada eidavo priešaky demonstrančių būrio, stengdamasi aplenkti mūsų namą, nes visi žinojo, kad ten gyvena Aljendžių giminė. Šiaip ar taip, tam atvejui, jeigu mus pultų karingosios moterys, jų įkarščiui atvėsinti šaltu vandeniu visada būdavo paruoštos laistymo žarnos. Skirtingos ideologinės pažiūros nekenkė draugystei su anyta, drauge rūpinomės vaikais, kūrėme planus ir puoselėjome tas pačias viltis, širdies gilumoje tikėdamos, kad niekas nesugebėtų mūsų išskirti. Kad ji pasijustų labiau nepriklausoma, jos vardu atidariau banko sąskaitą, bet po trijų mėnesių turėjau

ją uždaryti, nes ji niekaip negalėjo perprasti sistemos: manydavo, jog banko sąskaitoje yra užtektinai pinigų, kol čekių knygelėje tebėra lapelių, neskaičiavo išlaidų ir greičiau nei per savaitę išleisdavo visus pinigus, pirkdama vaikaičiams dovanas. Politika nepakenkė ir mano santykiams su Maiklu, mudu mylėjome vienas kitą ir buvome geri draugai.

Kaip tik tada beprotiškai pamėgau teatrą. Dėdė Ramonas buvo paskirtas ambasadoriumi tuo metu, kai prasidėjo masiniai viešųjų asmenų grobimai. Mintis, kad ir jam gali taip atsitikti, davė mintį parašyti tokią pjesę: revoliucionierių būrys pagrobia diplomatą, reikalaudamas mainais paleisti politinius kalinius. Rašiau kaip pasiutusi, sėdėjau prie rašomosios mašinėlės, nei valgiau, nei miegojau, kol po trijų dienų atkaliau žodį PABAIGA. Garsi trupė sutiko ją pastatyti, ir taip vieną vakarą atsidūriau skersvėjų kiaurai perpučiamoje tuščioje, apytamsėje scenoje prie vieno stalo su aktoriais. Sėdėjome nenusivilkę paltų, su karštos arbatos termosais po ranka. Aktoriai skaitė ir nagrinėjo savo vaidmenis, iškeldami aikštėn pasibaisėtinas teksto klaidas. Jiems beskaitant, vis labiau gūžiausi kėdėje, kol galiausiai palindau po stalu, susigėdusi griebiau savo pjesę, parbėgau namo ir perrašiau viską nuo pat pirmos eilutės, vieną po kito apgalvodama kiekvieną veikėją, kad jie atrodytų įtikimesni. Antrasis variantas pavyko geriau, bet trūko įtampos ir tragiškos atomazgos. Dalyvavau visose repeticijose ir priėmiau didumą man siūlomų pataisymų, taip išmokau kai kurių gudrybių, kurios man pravertė vėliau rašant romanus. Po dešimties metų, rašydama *Dvasių namus*, prisiminiau tuos pasisėdėjimus teatre prie apskrito stalo ir stengiausi kiekvienam personažui suteikti išsamią biografiją, aiškų charakterį ir savitą balsą, nors tuomet visi geri ketinimai žlugo – istorija

pasitaikė kaip reta nekasdieniška, o dvasios – nedrausmingos ir nesuvaldomos. Pjesė, savaime aišku, vadinosi *Ambasadorius*, aš ją paskyriau dėdei Ramonui, bet jis negalėjo jos pamatyti, nes tuo metu buvo Buenos Airėse. Sulaukiau palankių kritikos atsiliepimų, bet negaliu sau prisiskirti visų nuopelnų, nes svarbiausią darbą padarė režisierius ir aktoriai, iš mano pradinio sumanymo liko tik viena kita užuomina. Man regis, aš apsaugojau patėvį nuo pagrobimo, nes tikrajame gyvenime negali atsitikti tai, ką sugalvojau scenai. Vis dėlto kito diplomato nesugebėjau apsaugoti: pagrobtas Urugvajuje, jis ištvėrė visas kančias, mano įsivaizduotas saugiai sėdint savo namuose. Nuo to laiko rašau labai atsargiai, įsitikinusi, kad tai, kas šiandien įsivaizduojama, rytoj gali įvykti iš tikrųjų. Kitas teatras irgi užsisakė pjesę, ir aš parašiau dvi muzikines komedijas, kurias pavadinome *café-concierto*, nes tuo metu nebūta tokio žanro, ir jų premjeros sulaukė nepaprasto pasisekimo. Antroji mums paliko neišdildomą įspūdį – spektakliui pagyvinti sugalvojome sceną su šokiais ir dainomis, kurias atliko būrelis storulių moterų. Buvo nelengva priprašyti apkūnias ir dailias moteris atlikti komišką vaidmenį: įsitaisę miesto centre su režisieriumi, kalbinome kiekvieną putlią damą, klausinėdami, ar nepageidautų tapti aktore. Dauguma džiaugsmingai sutikdavo, bet, sužinojusios, koks vaidmuo joms skiriamas, nurūkdavo kaip vėjas, tad vargome kelias savaites, kol suradome šešias mėgėjas. Kadangi teatre tuo metu vyko kitas spektaklis, repetavome mūsų namuose, nedideliame kambarėlyje, iš kurio teko išgabenti visus baldus. Ten stovėjo iškleręs pianinas, kurį, vaizduotės impulso pagauta, nudažiau žalia spalva ir papuošiau kurtizanės, gulinčios ant sofos, paveikslu. Visas namas dundėdavo lyg per žemės drebėjimą, kai tos

moterys, persirengusios graikų vestalėmis, šokdavo pagal rokenrolo muziką, kilnodamos sijonus pašėlusio kankano ritmu, ir strykčiodavo ant pirštų galų pagal lengvus *Gulbių ežero* akordus, kurie būtų iškart pribaigę Čaikovskį. Maiklui teko sutvirtinti scenos ir mūsų namo grindis, kad jos neįgriūtų nuo tokių sunkiasvorių šuolių. Moterys, niekada nedariusios fizinės mankštos, ėmė tragiškai liesėti, ir Granė puolė jas be saiko penėti makaronais su riebiais padažais ir obuolių pyragais. Paskelbę premjerą, teatro fojė iškabinome prašymą vietoj gėlių šokėjoms dovanoti picų. Taip jos išsaugojo savo kūno topografijos aukštus kalnus ir gilius slėnius per dvejus sunkaus darbo metus, įskaitant išvykas po šalį. Susižavėjęs meniniais potyriais, Maiklas dažnokai lankydavosi teatre ir spektaklį žiūrėjo tiek daug kartų, jog išmoko atmintinai visą scenarijų ir prireikus būtų galėjęs pavaduoti bet kurį aktorių, net ir kūningąsias vestales. Judu su Nikolu taip pat išmokote dainas ir po dešimties metų, kai jau nebeprisiminiau netgi tų pjesių pavadinimų, jūs vaidinote jas žodis žodin. Senelis irgi buvo atėjęs kelis kartus, pirmąsyk giminystės jausmo vedamas, vėliau – malonumo dėlei. Kiekvieną syk, kai nusileisdavo uždanga, jis pašokdavo nuo kėdės, plodamas, šaukdamas ir mosuodamas lazda. Įsimylėjęs šokėjas, jis skaitydavo man ilgas paskaitas apie putlumą kaip grožio elementą ir nusižengimą prigimčiai, mados žurnaluose liaupsinant išdvėsusias madų demonstruotojas. Jo grožio idealas buvo spiritinių gėrimų parduotuvės savininkė Valkirijos krūtine, epuose apdainuotu užpakaliu, o ypač ji žavėjo savo nuostabiu polinkiu pardavinėti kadaginę, supilstytą į mineralinio vandens butelius. Jis svajodavo apie ją slapčiomis, baimindamasis, kad jo neužkluptų amžinai budri Memės šmėkla.

Kai Aurelija, tavo palatos epileptikė poetė, leidžiasi šokti, plevėsuodama pasišiaušusiomis boa plunksnomis ir ryškių spalvų suknelėmis, nejučia prisimenu putliąsias šokėjas ir savo potyrį scenoje. Apsitaisiusi operetiniais pašvitais, Aurelija, brandaus amžiaus moteris, vinksi pečiais ir klubais kur kas grakščiau nei aš jaunystėje. Kartą laikraštyje pasirodė skelbimas, kviečiantis jaunas, aukštas ir dailias merginas šokti kabarete. Žurnalo redaktorė man liepė įsidarbinti, prasmukti į užkulisius ir paruošti reportažą apie tas „vargšes merginas", kaip ji vadino jas, vadovaudamasi savo griežtais feministiniais įsitikinimais. Aš anaiptol neatitikau skelbime išdėstytų reikalavimų, tačiau tai buvo vienas tų reportažų, kurių niekas nenori daryti. Eiti viena neišdrįsau, tad pripratšiau gerą draugę, kad mane palydėtų. Mudvi apsirengėme ryškiomis suknelėmis, kokias, mūsų supratimu, gatvėje dėvi kabaretų šokėjos, įsegėme netikrų briliantų segę mano šuniukui, piktam mišrūnui, kurį ta proga pavadinome Fifi, nors tikrasis jo vardas buvo Drakula. Pamatęs mus taip išsipusčiusias, Maiklas nutarė, kad vienos negalime eiti iš namų, o kadangi neturėjome kur dėti vaikų, važiavome visi. Teatras buvo pačiame miesto centre, vietos automobiliui statyti kur nors netoliese nebuvo, tad teko tolokai eiti pėsčiomis. Priešaky ėjome mudvi su drauge, aš nešiau ant rankų Drakulą, o įkandin, saugodamas mus iš užnugario, sekė Maiklas, vedinas abiem vaikais. Jautėmės lyg bulių kautynėse: vyrai džiaugsmingai puolė mus, grasindami subadyti ragais ir šaukdami *olé,* – tai mums suteikė pasitikėjimo savimi. Prie bilietų kasos rikiavosi ilga eilė, savaime suprantama, vyrų, didžia dalimi pagyvenusių, tarp jų vienas kitas kareivis, gavęs leidimą į miestą, ir visas būrys triukšmingų paauglių moksleivių uniformomis, kurie, kas be ko, nuščiuvo

mus išvydę. Durininkas, toks pat sukriošęs kaip ir pastatas, nuvedė mus išklerusiais laiptais į trečią aukštą. Tikėjomės kaip filmuose susidurti su cigarą čiaumojančiu nutukusiu gangsteriu su žiedu rubino akimi, tačiau pamatėme moteriškę rusvu paltu, megzta kepuraite ir bepirštėmis pirštinaitėmis, panašią į provincijos tetulę: ji adė blizgučiais nusagstytą suknelę, sėdėdama po lempa tamsvame kambaryje ant plačios apdulkėjusios sofos, prie jos kojų gorėje žerplėjo žarijos, vienintelis šilumos šaltinis, o priešais krėsle tysojo riebi katė, kuri, išvydusi Drakulą, pašiaušė kailį, nelyginant dygliakiaulė spyglius. Viename kampe stovėjo aukštas trijų dalių veidrodis aptrupėjusiais rėmais, palubėje, sukišti į plastikinius maišus, kabojo spektaklių drabužiai, kurie šioje nykumoje atrodė kaip neregėti paukščiai vaivorykštinėmis plunksnomis.

– Atėjome pagal skelbimą, – prabilo mano draugė pabrėžtinai ryškia uosto kvartalo tartimi.

Moteriškė nepatikliai nužvelgė mus nuo galvos iki kojų: kažkas jai pasirodė įtartina. Paklausė, ar turime patirties, ir mano draugė bendrais bruožais išdėstė savo biografiją: esanti vardu Gledisė, dieną dirbanti kirpėja, vakarais dainuojanti, turinti gerą balsą, šokti nemokanti, bet nusiteikusi mokytis, tai nesą itin sunku. Man dar nespėjus išsižioti, ji parodė pirštu mano pusėn ir pridūrė, kad jos draugė, vardu Salomėja, ką tik grįžusi iš Brazilijos, kur sėkmingai gastroliavusi po visą šalį ir sulaukusi didelio pasisekimo, šokdama nuoga scenoje, Fifi, dresuotas šunytis, nešiodavęs man drabužius, o milžinas mulatas mane aprengdavęs. Mulatas negalėjęs ateiti – šiuo metu gulįs ligoninėje po apendicito operacijos. Mano draugei baigus savo prakalbą, moteriškė nustojo adyti ir įsistebeilijo į mus išsižiojusi.

– Nusirenkite, – įsakė. Man regis, jai kilo kažkoks įtarimas.

Kaip ir visos lieknos merginos, kurioms svetimas drovumas, mano draugė nusirengė, įsispyrė į auksaspalvius aukštakulnius batelius ir pavaikščiojo priešais moterį rusvu paltu. Buvo pašėlusiai šalta.

– Gerai, krūtinė plokščia, bet mes čia mokame viską pataisyti. Dabar Salomėjos eilė. – Ir ji įsakmiai dūrė į mane pirštu.

Nebuvau to numačiusi, bet nedrįsau prieštarauti. Nusirengiau drebėdama, kaukšėdama dantimis, ir pasibaisėjusi susivokiau, jog mūviu močiutės Hildos megztomis vilnonėmis kelnaitėmis. Laikydama ant rankų šunytį, tebeurzgiantį ant katės, įsispyriau į pernelyg didelius auksaspalvius batelius ir, vilkdama kojas, ėmiau krypuoti pašautos anties eisena. Staiga mano akys nejučia nukrypo į veidrodį, ir aš pamačiau save trimis pozomis, iškart iš visų pusių. Ligi šiol negaliu pamiršti to pažeminimo.

– Tu neaukšta, bet nieko baisaus. Niekas to nepastebės, kai apsikaišysi galvą ilgesnėmis plunksnomis ir šoksi priešaky. Apsieisime be juodaodžio ir šuns, mes turime savo scenarijų. Rytoj iš ryto pradedame repetuoti. Atlyginimas ne per didžiausias, bet jeigu būsite malonios ponams, gausite užtektinai arbatpinigių.

Džiūgaudamos ir negalėdamos patikėti tokia garbe, kad buvome iškart priimtos, išlėkėme į gatvę, kur mūsų laukė Maiklas su vaikais. Mes nežinojome, kad šokėjų visada trūksta ir kad teatro impresarijai iš nevilties pasirengę samdyti net šimpanzes. Po kelių dienų teko apsitaisyti taip, kaip rengiasi kabaretų šokėjos: ant gaktos segėjau blizgučiais nusagstytą trikampį, ant bambos – smaragdą, ant spe-

nelių – tviskančius antspenius, o ant galvos turėjau povo plunksnomis apkaišytą šalmą, sunkų kaip cemento maišas. Iš užpakalio – nieko. Pažvelgusi į veidrodį, supratau, jog žiūrovai mane pasitiks pomidorų kruša: jie moka pinigus, trokšdami pamatyti standų profesionalės kūną, o ne kelių vaikų motiną, neturinčią fizinių duomenų tokiam amatui. Negana to, atvažiavo nacionalinės televizijos grupė filmuoti vakarinio spektaklio ir jau statė savo kameras, o choreografas tuo tarpu bandė mane mokyti, kaip turėčiau leistis laiptais tarp dviem eilėmis išsirikiavusių raumeningų, bronza nudažytų vyrukų su deglais, persirengusių gladiatoriais.

– Atlošk galvą, nuleisk pečius, šypsokis, moterie, nenudelbk akių, eik iš lėto dėdama koją už kojos. Šypsokis, sakiau! Neskėsčiok rankomis, ir šiaip jau tokia plunksnuota atrodai kaip višta perekšlė. Saugokis, kad užsižiopsojus plunksnos neplykstelėtų užkliuvusios už deglų! Jos kainuoja didelius pinigus. Siūbuok klubais, įtrauk pilvą, kvėpuok! Uždusi, jei nekvėpuosi!

Stengiausi laikytis jo nurodymų, bet jis tik dūsavo, griebdamasis už galvos, deglai degė kaip parakas, ir romėnai apmaudžiai spoksojo į lubas. Ištaikiusi progą, kai niekas nekreipė į mane dėmesio, kyštelėjau nosį pro uždangą ir pamačiau gausybę nekantriai šurmuliuojančių vyrų, nes mes vėlavome penkiolika minučių. Man pritrūko drąsos jiems pasirodyti – verčiau būčiau pasirinkusi mirtį, – ir aš sprukau pro duris. Televizijos kamera mane filmavo iš priekio, kai lipau laiptais, apšviestais bronzinių olimpinių atletų deglų, paskiau iš užpakalio, kai kaip tikra kabareto šokėja bėgau laiptais, pakilus uždangai ir staugiant miniai. Spektaklis buvo parodytas per vienintelį televizijos kanalą, ir mažajame ekrane žiūrovai pamatė ne tik mano veidą ir krūtinę, bet

ir tobulų kūno formų pirmojo ryškumo lengvabūdiškiausio šalies kabareto žvaigždę. Gandai nuskriejo kitapus Kordiljerų ir pasiekė mano tėvus Buenos Airėse. Ponui ambasadoriui teko aiškinti geltonajai spaudai, kad tai tiesiog apgailėtinas sutapimas – pornografiniame spektaklyje dalyvavusi kita moteris tuo pačiu vardu. Laukdamas savo pamėgto serialo, uošvis neteko žado, išvydęs mane nuogą ekrane. Bendradarbės sveikino mane, sėkmingai padarius reportažą apie kabareto šokėjų pasaulį, tačiau leidyklos vadovas, praktikuojantis katalikas ir penkių vaikų tėvas, įvertino jį kaip siaubingą skandalą: be kita ko, aš tvarkiau vienintelį šalyje žurnalą vaikams, o toks mano elgesys esąs pats blogiausias pavyzdys jaunimui. Iškvietęs mane į savo kabinetą, jis paklausė, kaip aš drįsusi visai šaliai parodyti kone nuogą užpakalį, ir aš turėjau prisipažinti, kad tai, deja, buvęs ne mano užpakalis – tai viso labo paprasčiausias televizijos triukas. Jis nužvelgė mane nuo galvos iki kojų ir beregint patikėjo mano žodžiais. Viskas pasibaigė laimingai. Judu su Nikolu išdidūs vaikščiojote po mokyklą, visiems, kas tik klausė, pasakodami, jog plunksnuotoji dama – tai jūsų mama, tad patyčios staiga pasibaigė, ir man netgi teko pasirašyti kelis autografus. Maiklas linksmai gūžčiojo pečiais ir nieko neaiškino savo draugams, pavydžiai aptariantiems dailias jo žmonos kūno formas. Ne vienas vyras spoksojo į mane sutrikęs, nesuvokdamas, kodėl po plačiais hipių drabužiais slepiu tokį žavesį, kurį nesivaržydama parodžiau televizijos ekrane. Atsargumo dėlei kelias dienas nėjau pas Tatą, kol galiausiai jis man paskambino ir, leipdamas iš juoko, prisipažino, kad televizijos laida jam patikusi ne ką mažiau nei laisvosios imtynės Kaupolikano teatre, kad buvę nuostabu ekrane grožėtis tuo, ko neįmanoma pamatyti kasdieniame

gyvenime. Priešingai nei uošvis, dvi savaites nedrįsęs išeiti į gatvę, Granė didžiavosi mano žygdarbiu. Prie keturių akių ji man prisipažino, jog, išvydusi mane leidžiantis laiptais tarp dviem eilėmis išsirikiavusių bronzinių gladiatorių, ji pasijuto laiminga – pagaliau išsipildžiusi jos slaptoji svajonė. Nuo tos dienos anyta labai pasikeitė: blaškydavosi, ašarų sklidinomis akimis bučiuodavo vaikaičius, lyg nujausdama virš savo netvarios laimės pakibus tamsų šešėlį. Įtampa šalyje pasiekė neregėtą mastą, ir ji, būdama be galo jautri kaip ir visi nuoširdūs žmonės, jautė artėjant nelaimę. Gėrė pigią vynuogių degtinę, o butelius slėpė strateginėse vietose. Tu, Paula, nepaprastai ją mylėdama ir užjausdama, rankiodavai tuščius butelius, niekam nesakydama nė žodžio, ir užkasdavai sode tarp jurginų.

Tuo tarpu mama, išsekusi nuo įtampos ir darbo ambasadoje, išvyko Rumunijon į kliniką, kur garsioji daktarė Aslan darė stebuklus su savo tabletėmis nuo senatvės ligų. Ji praleido visą mėnesį įprastoje ligoninės palatoje, gydydamasi nuo tikrų ir tariamų negalių ir peržvelgdama senus praeities randus. Gretimoje palatoje gulėjo žavus venesuelietis, kuris susijaudino išgirdęs ją verkiant ir vieną gražią dieną pasibeldė į duris. „Kas tau atsitiko, širdele? Nėra tokių sopulių, kurių nebūtų įmanoma išgydyti trupučiu muzikos ir lašeliu romo“, – tarė jis prisistatęs. Kelias savaites jiedu sėdėjo vienas šalia kito šezlonguose po apsiniaukusiu Bukarešto dangumi, įsispyrę į šlepetes ir įsisiautę į chalatus, ir kaip du seni verksniai nesigėdydami pasakojo vienas kitam savo gyvenimą, nes buvo tikri, kad daugiau niekada nebesusitiks. Mama išsipasakojo jam savo praeitį, o jis patikėjo

jai visas savo paslaptis. Ji parodė jam kai kuriuos mano laiškus, o jis jai – žmonos ir dukters, savo brangiausių žmonių, nuotraukas. Jiedu beveik nepažino vienas kito, kai, baigę gydymo kursą, susitiko atsisveikinti prie ligoninės durų: mama – elegantišku kelioniniu kostiumėliu, tyromis nuo ašarų žaliomis akimis ir atjauninta daktarės Aslan stebuklingojo meno, venesuelietis džentelmenas – kelionine eilute, plačia šypsena ir baltutėliais dantimis. Susijaudinęs jis bandė pasilenkęs pabučiuoti ranką draugei, išklausiusiai visas jo išpažintis, bet nespėjo – ji pirma jį apkabino. „Niekada tavęs nepamiršiu", – tarė jam. „Jeigu kada nors prireiks mano pagalbos, tik duok ženklą – ir aš atskubėsiu", – atsiliepė jis. Tai buvo Valentinas Ernandesas, įtakingas savo šalies politikas, po kelerių metų, smurtingoms vėtroms mus išblaškius į visas puses, atlikęs lemiamą vaidmenį mūsų šeimos gyvenime.

Savo reportažais ir televizijos laidomis aš gana plačiai pagarsėjau: žmonės gatvėse arba sveikindavo mane, arba užgauliodavo, tad galų gale įsiteigiau mintį, kad esu garsenybė. Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiųjų metų žiemą Pablas Neruda mane pakvietė į Isla Negrą. Susirgęs poetas paliko ambasadoriaus postą Paryžiuje ir grįžo į Čilę, į savo namą pajūryje, kur diktavo prisiminimus ir parašė paskutinius eilėraščius, žvelgdamas į vandenyną. Aš labai ruošiausi tam susitikimui, nusipirkau naują magnetofoną, susirašiau visus klausimus, perskaičiau dalį jo kūrybos ir dvi biografijas, taip pat nuvažiavau į remonto dirbtuves patikrinti savo senutėlio sitroeno variklio, kad pusiaukelėje nesužlugtų mano kebli misija. Tarp pušų ir eukaliptų

švilpavo vėjas, vandenynas buvo pilkas, dulkė lietutis, man įvažiavus į miestelį, kur visi namai buvo užrakinti, o gatvės tuščios. Poetas gyveno savotiškame mūrinių ir medinių priestatų labirinte. Vidiniame kieme kabojo laivo varpas, riogsojo laivų nuolaužos, bangų išskalautos į krantą, toliau, už uolingo skardžio, buvo matyti paplūdimys, per kurį ritosi Ramiojo vandenyno bangos. Toli toli, kažkur begalybėje, pilkšvas dangus rėmėsi į kone juodą vandenį. Pilkas, grynas kaip plienas, amžinai gyvas kraštovaizdis. Pablas Neruda su ponču ant pečių ir berete ant savo didžiulės galvos pasitiko mane be jokių ceremonijų, prisipažino, kad jam patinka mano humoristiniai straipsniai, kad kai kurių daro fotokopijas ir siuntinėja draugams. Jis buvo nusilpęs, bet dar turėjo jėgų mane pavedžioti po savo nuostabų labirintą, pilnutėlį kuklių lobių, aprodė kriauklių, butelių, lėlių, knygų ir paveikslų kolekcijas. Jis buvo nenuilstantis kolekcininkas: *Man patinka daiktai, ne tik dideli, bet ir mažyčiai: antpirščiai, pentinai, indai, vazos...* Be to, jis mėgo skaniai pavalgyti. Pietums buvo patiekta kepta didžiadantė, Čilės vandenų karalienė, balta žuvis su sausu baltuoju vynu. Jis man pasakojo apie prisiminimus, kuriuos norėtų parašyti, kol jų dar nespėjo pagrobti mirtis, apie mano straipsnius, siūlydamas išleisti juos atskira knyga, ir apie tai, kaip įvairiuose pasaulio kraštuose rinko senovinių laivų pirmagalio papuošimus, milžiniškas medines skulptūras sirenos veidu ir krūtine. „Tos žavios merginos gimė ir gyveno bangose, – pasakojo jis, – jos jaučiasi nelaimingos sausumoje, todėl aš jas renku ir statau taip, kad jos žvelgtų į jūrą." Jis ilgai samprotavo apie politinę padėtį, keliančią jam didelį nerimą, ir jam trūkčiojo balsas bekalbant apie savąją šalį, suskaldytą į dvi nuožmiai priešiškas stovyklas. Dešinieji lai-

kraščiai šaukė milžiniškomis, per šešias skiltis antraštėmis: „Čiliečiai, gana taikstytis!“ – kurstydami kariuomenę imti valdžią į savo rankas ir reikalaudami, kad Aljendė atsistatydintų iš prezidento posto arba nusižudytų, kaip praėjusiame šimtmetyje pasielgė prezidentas Balmaseda, norėdamas išvengti pilietinio karo.

– Jie turėtų skaitytis su žodžiais, kad tikrai to neatsitiktų, – atsiduso poetas.

– Čilėje niekada nebus valstybės perversmų, done Pablai. Mūsų ginkluotosios pajėgos gerbia demokratiją, – bandžiau jį raminti nuvalkiotais žodžiais.

Po pietų pradėjo lyti, kambaryje pritemo, ir galiūnė, kadaise stovėjusi laivo pirmagalyje, staiga atgijo, nužengė nuo postamento ir pasisveikino su mumis, krestelėdama nuogas krūtis. Tuomet supratau, kad poetas pavargo, o man vynas mušė į galvą, tad reikia paskubėti.

– Jeigu jūs neprieštaraujate, galėtume pradėti pokalbį... – pasiūliau.

– Kokį pokalbį?

– Na... Juk kaip tik dėl to ir atvažiavau, ar ne?

– Su manimi? Niekad nenorėčiau patirti tokio išbandymo! – nusijuokė jis. – Jūs, dukrele, pati prasčiausia šalies žurnalistė. Jūs nesugebate būti objektyvi, visada iškeliate save į pirmą planą ir, man regis, nežmoniškai meluojate, o kai neturite užtektinai duomenų, viską prasimanote. Jau verčiau rašykite romanus. Literatūroje tokie trūkumai tampa dorybėmis.

Tuo metu, kai rašau šias eilutes, Aurelija ruošiasi deklamuoti tau, Paula, sukurtą eilėraštį. Aš prašiau to nedaryti, nes jos eilėraščiai man sukelia neviltį, bet ji nenusileidžia. Ji nepasitiki gydytojais ir mano, kad tu niekada nepasveiksi.

– Jūs manote, Aurelija, kad jie visi sutartinai man meluoja?

– Ak ponia, kokia jūs naivi! Argi jūs nematote, kad jie visi mūru stoja vienas už kitą? Jie niekada neprisipažins, kad kankina jūsų dukterį, visi jie sukčiai – gali išgydyti, o gali ir nuvaryti į kapus. Patikėkite manimi, juk aš perėjusi tiek ligoninių! Jeigu jūs žinotumėte tai, ką aš esu mačiusi...

Jos eilėraštis labai keistas – apie paukštį suakmenėjusiais sparnais. Jame sakoma, kad tu – mirusi, kad nori pabėgti, bet aš neleidžiu, laikau tave kaip inkaras, pririštas prie tavo kojų.

– Nesistenkite taip dėl jos, Isabele. Argi nesuprantate, kad iš tikrųjų kovojate su ja? Paulos čia nebėra, pažvelkite į jos akis, jos – kaip tamsus vanduo. Jeigu ji neatpažįsta savo motinos, vadinasi, jos čia nebėra, susitaikykite pagaliau su tuo.

– Liaukitės, Aurelija...

– Nesiginčykite su ja, pamišėliai niekada nemeluoja, – atsidūsta Elvyros vyras.

Kas yra kitapus gyvenimo? Ar vien tik nakties tyla ir vienatvė? Kas lieka, kai nebėra nei norų, nei prisiminimų, nei vilties? Kas yra mirtis? Jei galėčiau sėdėti sudėjusi rankas, nekalbėti, negalvoti, nesimelsti, neverkti, nieko neprisiminti ir nesitikėti, jei galėčiau nugrimzti į tylą, galbūt sugebėčiau išgirsti tavo balsą, dukrele.

Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiųjų metų pradžioje Čilė atrodė kaip šalis, kurioje vyksta pilietinis karas: ilgainiui susikaupusi neapykanta reiškėsi streikais, sabotažu ir teroro aktais, dėl kurių kaltino vieni kitus kraštutiniai dešinieji ir kairieji. Liaudies vienybės bloko šalininkai grobė privačias žemės valdas, kūrė jose žemės ūkio kooperatyvus,

nacionalizavo gamyklas, kišosi į bankų valdymą, sudarydami tokią nesaugumo atmosferą, kad opozicijai nereikėjo per daug stengtis skleidžiant paniką. Aljendės priešai taip ištobulino savo metodus, didindami ūkio sunkumus, jog pagaliau sėkmingai įdiegė juos kasdieniame gyvenime: skleidė šiurpius gandus apie bankų žlugimą, ragindami atsiimti indėlius, degino pasėlius ir skerdė gyvulius, stengėsi, kad parduotuvėse trūktų pagrindinių prekių, pradedant automobilių padangomis ir baigiant menkiausiomis elektroninės aparatūros detalėmis. Pritrūkus švirkštų ir vatos, nebeveikė ligoninės, sustojo gamyklos, negaudamos atsarginių dalių – pakakdavo sugadinti vieną detalę, ir iškart sustodavo visas konvejeris, tūkstančiai darbininkų atsidurdavo gatvėje. Darbininkai savo ruožtu steigė komitetus, vijo šalin viršininkus, ėmė valdžią į savo rankas, prie vartų statė sargybas, ištisą parą saugodami fabrikus, kad savininkai neišvestų iš rikiuotės savo įmonių. Bankų darbuotojai ir valstybės tarnautojai taip pat ėjo sargybą, kad priešiškos partijos kolegos nesumaišytų bylų archyvuose, nesunaikintų dokumentų ir tualetuose nepadėtų bombų. Buvo gaištamas brangus laikas, per begalinius posėdžius bandant priimti svarbius kolektyvinius sprendimus, bet kildavo ginčai dėl formuluočių – kiekvienas norėdavo išdėstyti savo nuomonę apie nereikšmingus dalykus, ir tik retai būdavo sutariama: tai, ką vadovas nutardavo per penkias minutes, tarnautojai iš panagių svarstydavo ištisą savaitę ir sprendimą priimdavo demokratiniu balsavimu. Lygiai tas pats – tik aukštesniu lygmeniu – vyko vyriausybėje. Liaudies vienybės bloko partijos dalijosi valdžia pagal kvotas, ir sprendimai pereidavo tiek daug filtrų, kad tai, kas galiausiai būdavo nutariama, neturėdavo nieko bendra su pirminiu projektu. Aljendė neturėjo daugumos

Kongrese, ir visi jo projektai atsitrenkdavo į neįveikiamą opozicijos sieną. Didėjo suirutė, Čilėje viešpatavo grėsminga netikrumo ir pavojaus atmosfera, nepaslankus valstybės mechanizmas strigo. Naktimis Santjagas atrodė kaip kataklizmo nusiaubtas miestas: gatvėse tamsu, tuščia, retas kuris išdrįsta išeiti iš namų, visuomeninis transportas beveik paralyžiuotas dėl streikų ir degalų stygiaus. Miesto centre degė laužai, prie kurių budėjo vyriausybės šalininkai, vadinamieji *compañeros**, saugodami pastatus ir gatves. Jaunųjų komunistų brigados rašinėjo šūkius ant sienų, kraštutiniai dešinieji važinėjo automobiliais su tamsintais stiklais, aklai tratindami iš automatų. Kaimo vietovėse, kur buvo įvykdyta žemės ūkio reforma, dvarininkai ruošėsi kerštui, kontrabanda įsiveždami ginklų per ilgą sieną, nusidriekusią per Andų kalnus. Tūkstančiai galvijų buvo nuvaryti kalnų perėjomis į Argentiną, kad tik nepakliūtų į šalies rinką. Kartais upių vanduo parausdavo nuo gyvulių kraujo – srovė nešdavo išpampusias melžiamų karvių ir penimių kiaulių maitas. Valstiečiai, kurie šimtmečius gyveno klausydami įsakymų, vienijosi į kooperatyvus, tačiau jiems trūko iniciatyvos, žinių ir kreditų. Jie neišmanė, kaip naudotis savo laisve, ir daugelis slapčia ilgėjosi šeimininko, to valdingo, dažnai nekenčiamo tėvo, kuris duoda aiškius nurodymus, o bėdai prispyrus – padeda gintis nuo klimato netikėtumų, nuo nelaimių nederliaus metais ir epidemijų, pjaunančių galvijus, turi draugų ir gauna tai, ko reikia. Jie, priešingai, bijojo peržengti banko slenkstį, nemokėjo perskaityti smulkiomis raidytėmis surašytų popierių, kuriuos jiems pakišdavo pasirašyti. Taip pat nesuprasdavo, kokį velnią negirdėtais žodžiais paisto savo

* Draugai *(isp.)*.

painia kalba vyriausybės įgaliotiniai, tie miestiečiai švariomis panagėmis, neišmanantys, ką daryti su arklu, ir niekada savo rankomis netraukę veršelio, užkliuvusio karvės gimdoje. Jie niekada nėra saugoję sėklos sėjai, jie šlamštė veislinių bulių mėsą ir pačius darbingiausius vasaros mėnesius tuščiai leido, taukšdami apie politiką, tuo tarpu nuo šakų byrėjo pernokę vaisiai ir lysvėse vyto daržovės. Galiausiai sustreikavo sunkvežimių vairuotojai, atsisakydami vežioti krovinius šalyje, miestai liko be maisto produktų, nors puvo daržovės ir švinko jūros dovanos. Salvadoras Aljendė užkimo bešaukdamas apie sabotažą, tačiau niekas jo neklausė, jis neturėjo nei galios, nei žmonių, kad galėtų jėga palaužti savo priešus. Jis kaltino Jungines Amerikos Valstijas kurstant streiką: kiekvienas sunkvežimio vairuotojas gaudavo penkiasdešimt dolerių per dieną, jeigu nedirbdavo. Tad nebuvo vilčių išspręsti konfliktą. Kai pagaliau jis nusiuntė kariuomenę įvesti tvarką, paaiškėjo, kad vienur varikliams pritrūko dalių, kitur kariniai sunkvežimiai užstrigo greitkeliuose, kurie buvo arba užtverti senomis padangomis, arba nubarstyti vinimis. Televizija nufilmavo iš sraigtasparnio tuos geležies laužus, rūdijančius keliuose. Tiekimas virto košmaru, tačiau niekas nemirė badu, nes tie, kas išgalėjo, apsipirkdavo juodojoje rinkoje, o vargšai apsirūpindavo būtiniausiomis prekėmis, telkdamiesi į bendruomenes. Vyriausybė prašė turėti kantrybės, o Žemės ūkio ministerija platino brošiūras, mokydama miestiečius auginti daržoves balkonuose ir voniose. Baimindamasi, kad gali pritrūkti maisto, pradėjau pirkti produktus iš spekuliantų. Anksčiau šaipydavausi iš anytos, sakydama: „Jei nebus vištienos, valgysime makaronus, o jei nebus cukraus – juo geriau, suliesėsime“, – tačiau veikiai pasiunčiau velniop visus sąžinės priekaištus. Anksčiau

ištisas valandas išstovėdavau eilėse dėl kilogramo įtartinos kilmės mėsgalių, o dabar spekuliantai atnešdavo tiesiai į namus aukščiausios rūšies nugarinės – žinoma, dešimt kartų brangesnės nei parduotuvėje. Vis dėlto gana greit atsisakiau šios prabangos: nebuvau tokia ciniška, kad galėčiau mokyti vaikus socialistinės moralės ir drauge maitinti juodojoje rinkoje pirktos mėsos muštiniais.

Šiaip ar taip, nekreipdami dėmesio į sunkumus, žmonės džiaugėsi pergale, ir kovo mėnesį, įvykus parlamento rinkimams, „Liaudies vienybė" surinko dar daugiau balsų. Dešinieji suprato, kad nepavyks nuversti socialistinės vyriausybės, barstant sulankstytas vinis keliuose ir netiekiant į parduotuves vištienos, ir nutarė pereiti prie paskutinės sąmokslo fazės. Netikėtai pasklido gandai apie valstybės perversmą. Diduma žmonių nesuprato, ką tai galėtų reikšti, buvome girdėję, kad kitose Lotynų Amerikos šalyse kareiviai gana dažnai užgrobia valdžią, ir didžiavomės būdami tikri, jog mūsų šalyje to niekada negalėtų atsitikti: Čilė – tvirtos demokratijos garantas, ne kokia nors Centrinės Amerikos bananinė respublika ar Argentina, kur per pastaruosius penkiasdešimt metų visas demokratiškai išrinktas vyriausybes nuvertė kariuomenė. Mes laikėme save žemyno Šveicarija. Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas generolas Pratsas buvo nusiteikęs gerbti konstituciją ir leisti Aljendei ramiai baigti savo kadenciją, tačiau dalis kariuomenės sukilo, ir birželio mėnesį gatvėse pasirodė tankai. Pratsas sugebėjo sudrausminti kariuomenę, tačiau džinas išlindo iš butelio: parlamentas paskelbė Liaudies vienybės vyriausybę neteisėta ir generolai pareikalavo, kad atsistatydintų vyriausiasis kariuomenės vadas, tačiau to nepareiškė jam tiesiai į akis – sukurstė savo žmonas surengti gėdingą demonstraciją prie

jo namų. Generolas laikė savo pareiga atsistatydinti, ir prezidentas į jo postą paskyrė Augustą Pinočetą, niekam nežinomą generolą, artimą Pratso draugą, prisiekusį ištikimybę demokratijai. Šalyje vis labiau siautėjo suirutė, ir Salvadoras Aljendė paskelbė plebiscitą, kad tauta nuspręstų, ar jis turi valdyti toliau, ar atsistatydinti ir surengti naujus rinkimus. Plebiscitas turėjo įvykti rugsėjo vienuoliktąją.

Vyrams atstovaujančių žmonų pavyzdys buvo užkrečiamas. Uošvis, kaip ir daugelis kitų vyrų, nusiuntė Granę prie Karo mokyklos apmėtyti kariūnus kukurūzais, paklausti, ar jie ir toliau laikysis kaip vištos, ar pagaliau eis ginti tėvynės, kaip liepia jų pareiga. Jis taip karštai troško pagaliau nuversti socializmą, jog pats kieme žvangino prikaistuvius, paremdamas gatvėje protestuojančias kaimynes. Jis buvo įsitikinęs, kad kariškiai, kaip ir diduma čiliečių gerbiantys įstatymus, nuvers prezidentą, padarys tvarką, išvalys šalį nuo kairiųjų ir maištininkų ir tuojau pat paskelbs rinkimus, o tuomet, jeigu pasiseks, švytuoklė pasvirs į kitą pusę, ir vėl turėsime prezidentą konservatorių.

– Nekurkite iliuzijų, geriausiu atveju turėsime krikščionį demokratą, – pasakiau jam, žinodama, kad jis nekenčia tos partijos dar labiau negu komunistų. Niekam neatėjo į galvą mintis, jog kariuomenė galėtų ilgam užgrobti valdžią, netgi uošviui, aišku, išskyrus tuos, kurie viską žinojo apie sąmokslą.

Selija su Nikolu prašo mane grįžti į Kaliforniją gegužės mėnesį – jie laukia šeimos padidėjimo. Kviečia į dukraitės gimtuves, sako, kad, tiek mėnesių regėjus mirtį, skausmą, atsisveikinimus ir ašaras, man būtų tikra šventė pasveikin-

ti kūdikį, atėjusį į šį pasaulį. Jeigu išsipildys mano sapnai, kaip jau atsitiko ne vieną kartą, tai bus simpatiška ir ryžtinga tamsiaplaukė mergaitė.

Greičiau sveik, Paula, važiuosi su manimi namo ir būsi Andrėjos krikštamotė. Kodėl taip sakau, dukrele? Juk ilgai negalėsi nieko daryti, metų metus turėsime kantriai darbuotis ir dėti visas pastangas, tau teks sunkiausias vaidmuo, bet aš visada būsiu šalia ir tau padėsiu, nieko tau netrūks, nei ramybės, nei patogumų. Mes tau padėsime pasveikti. Gydytojai man sakė, jog reabilitacija užtruks labai ilgai, galbūt visą tavo gyvenimą, betgi pasitaiko stebuklų. Porfirijos specialistas tvirtina, kad tu visiškai pasveiksi, tačiau neurologas vakar pradėjo daugybę tyrimų. Vienas labai skausmingas – tau tikrino periferinių nervų būklę. Aš tave vežiau vežimėliu ligoninės labirintais į kitą sparną, ten tau įbedė adatas į rankas ir kojas, paskiau paleido elektros srovę, tikrindami tavo reakciją. Mudvi abi ištvėrėme tą išbandymą, tu – nukilusi ten, kur miega sąmonė, aš – mąstydama apie vyrus, moteris ir vaikus, lygiai taip pat, elektra, kankintus Čilėje. Kiekvieną sykį, kai elektros krūvis sukrėsdavo tavo kūną, aš taip pat jį pajusdavau, tik dar stipresnį – iš baimės. Aš bandžiau atsipalaiduoti, kvėpuoti tuo pačiu ritmu kaip ir tu, mėgdžiodama Seliją ir Nikolą, drauge lankančius būsimųjų tėvų kursus: skausmas neišvengiamas šiame gyvenime, bet sakoma, kad jis beveik pakenčiamas, jeigu jam nesipriešini ir jeigu nejauti baimės ir nerimo.

Selija pagimdė savo pirmagimį Karakase, apdujusi nuo vaistų, vienui viena, nes gydytojai neįleido jos vyro į palatą. Nei ji, nei kūdikis nebuvo svarbūs: vien gydytojas, aukščiausiasis šventikas baltu apdaru ir su kauke, nutarė, kaip ir kada bus atlikta ceremonija, gimdymui parinko pačią patogiausią

sau dieną, nes savaitgalį ketino važiuoti į paplūdimį. Lygiai taip pat atsitiko ir man, kai prieš dvidešimt metų gimė mano vaikai, nuo to laiko, regis, beveik niekas nepasikeitė. Prieš kelis mėnesius išsivedusi savo marčią į mišką pasivaikščioti, tarp išlakių sekvojų, čiurlenant vandeniui per slenksčius, atskaičiau jai pamokslą apie senovinį pribuvėjų meną, natūralų gimdymą ir teisę įgyvendinti tą nepakartojamą potyrį, kai motina visatoje įkūnija moters galią. Ji abejingai klausėsi mano prakalbos, retkarčiais vogčiomis mesdama į mane išraiškingą žvilgsnį: pagal mano plačias sukneles ir meditacijos pagalvėlę, kurią visada vežiojuosi automobilyje, ji įtaria mane tapus Naujojo amžiaus judėjimo sekėja. Prieš susipažindama su Nikolu, ji priklausė kraštutinių dešiniųjų katalikų organizacijai, neturėjo teisės rūkyti nei mūvėti kelnėmis, jai buvo draudžiama skaityti knygas ir eiti į kiną, su priešingos lyties atstovais leidžiama bendrauti tik ypatingais atvejais, kiekviena gyvenimo akimirka griežtai reglamentuojama. Toje sektoje kartą per savaitę vyrai privalo miegoti ant lentos, marindamiesi kūno pagundas, o moterys – kiekvieną naktį, nes iš prigimties esančios gašlesnės. Selija išmoko plaktis ir vilkėti Kandeliarijos Marijos ordino vienuolių nuausta ašutine su metaliniais spygliais, marindamasi iš meilės Kūrėjui ir trokšdama išpirkti savo ir žmonių nuodėmes. Prieš trejus metus mudvi turėjome mažai ką bendra, nes ji buvo išauklėta niekinti kairiuosius, homoseksualus, menininkus ir kitos rasės bei visuomeninės padėties žmones, tačiau mus suartino abipusė simpatija, galų gale įveikusi visas kliūtis. Visa kita padarė San Franciskas. Pamažu pranyko visi jos prietarai, ašutinė ir rimbas tapo smagiais prisiminimais, ji ėmė domėtis politika ir istorija, skaityti knygas, paveikusias jos pažiūras, susipažino su vienu kitu homoseksualu ir įsi-

tikino, kad jie anaiptol ne kokie nors įsikūniję šėtonai, kaip jai buvo teigiama, galiausiai susitaikė su mano bičiulėmis menininkėmis, nors kai kurios buvo įsivėrusios žiedą į nosį ir viršugalvy žaliai nusidažiusios plaukų sruogą. Rasizmas dingo per savaitę, kai ji suprato, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose mes esame ne baltieji, o lotynų amerikiečiai ir stovime ant visuomenės laiptų žemiausios pakopos.

Aš niekada nebandžiau skiepyti jai savo pažiūrų, nes ji – nuožmi liūtė ir to nepakęstų: ji vaikščioja tik tais keliais, kuriais ją veda instinktas ir protas. Vis dėlto tą dieną miške aš neištvėriau ir griebiausi pačių įtaigiausių gražbylystės priemonių, kurių išmokė dėdė Ramonas, kad tik įtikinčiau drauge paieškoti kokių nors žmogiškesnių ir ne tokių klinikinių gimdymo būdų. Grįždamos namo, pastebėjome prie slenksčio mūsų laukiant Nikolą. „Paprašyk, kad mama tau paaiškintų, kas tai yra visatos muzika“, – eidama pro šalį, tarstelėjo vyrui nepagarbioji marti, ir nuo tos dienos Andrėjos gimimą visada vadindavome visatos muzika. Iš pradžių skeptiškai žiūrėję į mano pasiūlymą, dabar jie sutarė, kad Selija gimdysianti kaip indėnė. Vėliau turėsiu įtikinti ir tave, Paula. Dabar tu man esi svarbiausia, privalai pati susidoroti su liga, drąsiai, energingai duoti valią savo kūnui. Galimas daiktas, tai toks pats kūrybinis aktas kaip Selijos gimdymas: per skausmą atgimsi, peržengsi slenkstį, augsi.

Vakar, mudviem su Ernestu leidžiantis liftu, įlipo moteris be jokio ryškesnio bruožo, viena iš tų blankių, nenusakomo amžiaus būtybių, tikras šešėlis. Žentas beregint išbalo, vos gaudydamas kvapą, užsimerkęs atsirėmė į sieną, kad nesusmuktų. Aš puoliau prie jo, norėdama padėti, bet tuo metu

liftas sustojo, ir moteris išėjo. Mudu irgi būtume galėję išeiti, bet Ernestas mane sulaikė už rankos, durys užsitrenkė, ir mudu likome viduje. Tuomet užuodžiau tavo kvepalus, Paula, tokius pažįstamus ir stiprius kaip riksmas, ir supratau, kas atsitiko tavo vyrui. Spustelėjau mygtuką, ir mes sustojome tarp dviejų aukštų, kvėpdami tokį pažįstamą tavo kvapo dvelksmą, o jo skruostais ritosi ašaros. Neprisimenu, ar ilgai mes ten buvome, bet staiga už sienos pasigirdo beldimas ir šauksmai, aš nuspaudžiau kitą mygtuką, ir mes ėmėme leistis. Išėjome – jis klupdamas, aš jį prilaikydama – įtariamai žiūrint žmonėms, laukiantiems koridoriuje. Nuvedžiau jį į kavinę, ir, vis dar krečiami drebulio, atsisėdome prie puodelio karšto šokolado.

– Aš kraustausi iš proto... – tarė Ernestas. – Negaliu susikaupti darbe. Žiūriu į skaičius kompiuterio ekrane, ir man jie atrodo kaip kinų raštas, žmonės kreipiasi į mane, o aš jiems neatsakau, esu toks išsiblaškęs, jog nesuprantu, kaip jie mane pakenčia darbe, pridarau siaubingų klaidų. Man rodos, Paula taip toli! Kad tu žinotum, kaip ją myliu, kaip jos pasigendu... Be jos gyvenimas man pilkas, viskas aplink pilka. Laukiu, kad štai suskambės telefonas, pasigirs tavo balsas, ir tu susijaudinusi man praneši, jog Paula atsibudo ir šaukiasi manęs. Būčiau toks laimingas kaip tą dieną, kai mudu susipažinome ir iš pirmo žvilgsnio pamilome vienas kitą.

– Tau reikia prasiblaivyti, Ernestai, atsipalaiduoti, tai nepakeliama kančia.

– Aš bėgioju, kilnoju sunkumus, lankau aikido treniruotes – niekas negelbsti. Meilė degina mane kaip ledas, kaip ugnis...

– Atsiprašau, gal pasirodysiu nekukli... Ar tau neatėjo į galvą mintis susitikti su kokia mergina?..

– Kas galėtų pagalvoti, kad tu mano uošvė, Isabele? Ne, negalėčiau paliesti kitos moters, nieko daugiau negeidžiu. Be Paulos gyvenimas nebeturi prasmės. Už ką Dievas mane baudžia? Kodėl mane šitaip kankina? Mes kūrėme tiek planų... Sakėme, kad drauge pasensime ir mylėsimės sulaukę devyniasdešimties metų, svajojome kur nors važiuoti, turėti daug vaikų, kviestis draugus į svečius. Ar tu žinai, kad Paula ketino įsteigti vargšų prieglaudą? Ketino rūpintis nusenusiais žmonėmis, apsupti juos tokia šiluma, kokios negalėjo suteikti Granei...

– Tai pats sunkiausias išmėginimas jums abiem, Ernestai, bet jūs įveiksite visus sunkumus.

– Aš jaučiuosi toks pavargęs...

Tavo palatoje ką tik apsilankė medicinos profesorius su būreliu studentų. Jis nežinojo, kas aš tokia esu, nes vilkėjau ligoninės chalatu ir avėjau baltomis šlepetėmis, tad galėjau stebėti apžiūrą. Man teko prisiminti mokyklą Libane, kur taip sunkiai išmokau tvardytis, ir sukaupti visas jėgas, kad galėčiau abejingu žvilgsniu stebėti, kaip jie tave vartalioja, lyg būtum lavonas, ir kalba apie tavo ligą, lyg tu būtum kurčia. Jie kalbėjo, kad tokie ligoniai paprastai atsigauna per šešis mėnesius, o tu esi čia jau keturis ir nematyti jokio pagerėjimo, tokia būklė, pasak jų, gali tęstis metų metus, ir jie negalį ligoninėje laikyti nepagydomos ligonės, išsiųsią tave lyg į prieglaudą, lyg į slaugos ligoninę. Netikėk jais, Paula. Jeigu supratai, ką jie kalbėjo, išmesk viską iš galvos, aš niekada tavęs nepaliksiu, pervešiu tave į reabilitacijos ligoninę, o paskiau grįšime namo, aš neleisiu, kad tave kankintų elektrodais ir gąsdintų šiurpiomis diagnozėmis. Gana. Beje, dar

neaišku, ar tavo būklė nepasikeis. Jie nieko nepastebi, nes tik retkarčiais užsuka į šią palatą, o mes visą laiką esame drauge su tavimi ir matome, kad tavo būklė gerėja. Tai gali patvirtinti Ernestas: jis atsisėda prie lovos, žiūri tau į akis, pakuždomis tave kalbina ir pastebi, kaip keičiasi tavo veido išraiška, kaip tu nusiramini, o kartais, priešingai, susijaudini, tau ištrykšta ašaros, tu krutini lūpas, lyg norėdama kažką pasakyti, kartais vos kilstelėji ranką, lyg siekdama jį paglostyti. Gydytojai tuo netiki, beje, jie neturi laiko tave ilgiau stebėti, jie žiūri į tave kaip į paralyžiuotą ligonę, kuri netgi nemirkteléja, šaukiama vardu. Nors pagerėjimas be galo lėtas, vis dėlto man aišku, kad pamažu tu kyli iš bedugnės, kurioje grimzdėjai kelis mėnesius, ir kad vieną gražią dieną išnersi į dabartį. Aš tai kartoju sau be paliovos, bet kartais mane apleidžia viltis. Ernestas užklupo mane susimąsčiusią terasoje.

– Sakyk, ko labiausiai bijai?

– Ne mirties, Ernestai. Labiausiai bijau, kad Paula gali išvis nepabusti.

– Ar tu manai, kad mes mažiau ją mylėsime?

Kaip paprastai tavo vyras teisus. Mes mylėsime tave, mylėsime dar labiau, viską darysime tavo labui, namie įrengsime ligoninę, ir, kai manęs nebus, tave prižiūrės tavo vyras, brolis arba mano vaikaičiai, pažiūrėsime, dukrele, nesirūpink.

Vėlai vakare grįžusi į viešbutį, paskęstu tyloje ir ramybėje, kurios man taip reikia atgauti jėgoms, išsekusioms triukšmingoje ligoninėje. Vakarop į tavo palatą ateina daug lankytojų, būna tvanku, karšta, kai kas netgi išdrįsta užsirūkyti, nepaisydamas dūstančių ligonių. Viešbučio kambarys man tapo šventu prieglobsčiu, kur galiu pagaliau suvaikyti savo mintis ir rašyti. Vilis ir Selija kasdien man skambina iš Kalifornijos, dažnai rašo mama, aš nesijaučiu vieniša.

Jei galėčiau pailsėti, atsigaučiau, bet prastai miegu, košmarai išvargina labiau nei kasdienybė. Naktį tolydžio pabundu, kamuojama slogučių ir prisiminimų.

Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiųjų metų rugsėjo vienuoliktąją paryčiais sukilo laivynas, beveik tuojau pat jo pavyzdžiu pasekė sausumos ir oro pajėgos ir galiausiai karabinieriai, kitaip sakant, Čilės policija. Salvadoras Aljendė beregint gavo žinią, skubiai apsirengė, atsisveikino su žmona ir išvažiavo į darbą, pasiryžęs tesėti savo žodį: „Kol aš gyvas, jie neprivers manęs palikti La Monedos." Drauge su juo išvažiavo abi dukterys – Isabelė ir Tatė, tuo metu nėščia. Bloga naujiena pasklido labai greitai, ir į prezidento rūmus atskubėjo ministrai, sekretoriai, personalas, gydytojai, artimiausi draugai ir keli žurnalistai – būrelis žmonių, kurie klaidžiojo sutrikę po kabinetus ir sales, neišmanydami, ko griebtis ir kaip atremti puolimą, kurdami taktinius planus, pagal miglotus prezidento asmens sargybinių nurodymus baldais užremdami duris. Kai kas reikalavo nedelsiant šaukti žmones į daugiatūkstantinę demonstraciją ginti vyriausybės, tačiau Aljendė paskaičiavo, kad tokiu atveju žūtų tūkstančiai žmonių. Tuo tarpu telefonu ir per pasiuntinius jis bandė perkalbėti maištininkus, nes sukilę generolai nedrįso susitikti su juo akis į akį. Asmens sargyba gavo savo vyresnybės įsakymą pasitraukti iš rūmų, nes karabinieriai taip pat prisidėjo prie maištininkų; prezidentas jų nesulaikė, tik pareikalavo sudėti ginklus. Rūmai liko be apsaugos, ir Aljendės bendraminčiai užrėmė iš vidaus dideles kaustytas medines duris. Netrukus po devintos valandos ryto Aljendė suprato, kad viso jo politinio talento nepakaks tos dienos tragiškiems įvykiams pakeisti: tiesą pasakius, žmonės, užsidarę senoviniuose kolo-

nijinio stiliaus rūmuose, buvo vieniši, niekas negalėjo ateiti jiems į pagalbą – jo šalininkai neturėjo nei ginklų, nei vadų. Aljendė įsakė moterims apleisti rūmus, o savo šalininkams išdalijo sargybos paliktus ginklus, tačiau tik vienas kitas mokėjo jais naudotis. Naujiena pasiekė dėdę Ramoną Buenos Airėse, ir jis iš ambasados telefonu susisiekė su prezidentu. Aljendė atsisveikino su senu bičiuliu: *Aš neatsistatydinsiu, verčiau mirsiu, bet iš La Monedos išeisiu ne anksčiau, nei pasibaigs mano mandatas, tautai pareikalavus.* Tuo metu perversmininkai vieną po kito perėmė visus karinius dalinius, prasidėjo konstitucijai ištikimų karių medžioklė, pirmi sušaudytieji tą dieną vilkėjo karine apranga. Rūmus apsupo kariuomenė su tankais, sudrioksėjo padriki šūviai, paskiau tanki ugnis, storos šimtametės sienos neišlaikė, antrajame aukšte užsiliepsnojo užuolaidos ir baldai. Aljendė išėjo į balkoną su šalmu ant galvos ir šautuvu rankose, paleido kelis šūvius, bet netrukus kažkas įtikino jį, jog visa tai – beprotybė, ir įkalbino grįžti į vidų. Buvo sutarta dėl trumpos ugnies pertraukos, kad spėtų išeiti šešios moterys, norėjusios likti drauge su savo vyrais, ir tuo metu prezidentas pasiūlė visiems išeiti ir pasiduoti, tačiau jo paklausė tik vienas kitas, diduma įsitvirtino antrojo aukšto salėse. Prezidentas atsisveikindamas apsikabino su šešiomis moterimis ir įsakė išvesti abi dukteris, kurios, matydamos, jog neišvengiamai artėja galas, nieku gyvu nenorėjo palikti tėvo. Per visą tą suirutę jos išsprūdo pro duris ir, niekieno nesulaikytos, nuėjo gatve, kol jas prisivijo automobilis ir nuvežė į saugią vietą. Tatė negalėjo susitaikyti su tėvo mirtimi, sielvartavo netekusi paties mylimiausio žmogaus pasaulyje ir po trejų tremties metų Kuboje, su niekuo neatsisveikinusi, nusišovė. Generolai, nesitikėję tokio pasipriešinimo, nebežinojo

ką daryti. Nenorėdami, kad Aljendė taptų didvyriu, pasiūlė jam lėktuvu su visa šeima palikti šalį. „Jūs apsirinkate, išdavikai, klaidingai apie mane galvojate“, – atsakė jis. Tuomet jie pranešė, kad netrukus pradės bombarduoti rūmus iš oro. Laiko buvo nedaug. Prezidentas paskutinį kartą kreipėsi į tautą per vienintelę radijo stotį, dar nepakliuvusią į perversmininkų rankas. Jis kalbėjo tokiu ramiu, tvirtu balsu, tokiais aiškiais, gerai pasvertais žodžiais, kad atsisveikinimas atrodė ne kaip lemtingas mirčiai žvelgiančio į akis žmogaus drąsos proveržis, o kaip politiko, oriai įžengiančio į istoriją, paskutinis žodis.

Neabejoju, kad Magelano radijas nutildytas ir mano tvirtas ir ramus balsas jūsų nepasieks. Nesvarbu. Vis dėlto jūs jį išgirsite. Aš visada būsiu su jumis. Bent jau prisiminsite mane kaip orų žmogų, niekada neapvylusį darbo žmonių pasitikėjimo... Mūsų priešininkai turi galią, jie gali mus sutriuškinti, bet visuomenės pažangos neįmanoma sustabdyti nei nusikalstama veikla, nei jėga. Istorija priklauso mums, ją kuria liaudis...

Mano tėvynės darbo žmonės, aš tikiu Čile ir jos ateitimi.

Ateis kiti ir išsklaidys šias pilkas kartėlio valandas, kai ima viršų išdavystė. Neabejokite, anksčiau ar vėliau atsivers platūs keliai, kuriais žygiuos laisvas žmogus kurti teisingesnės visuomenės. Tegyvuoja Čilė! Tegyvuoja liaudis! Tegyvuoja darbo žmonės!

Lyg negandos paukščiai praskrisdami virš La Monedos rūmų, bombonešiai numetė savo naštą taip tiksliai, kad bombos įlėkė pro langus, ir greičiau nei per dešimt minučių užsiliepsnojo visas rūmų sparnas, tuo tarpu tankai iš gatvės apšaudė ašarinių dujų pripildytais sviediniais. Tuo pat metu lėktuvai ir tankai puolė ir prezidento gyvenamąjį

namą aukštutinio miesto kvartale. Ugnis ir dūmai užtvindė pirmąjį rūmų aukštą, pamažu plūsdami į antrąjį, kur įsitvirtinęs laikėsi Salvadoras Aljendė su keliais šalininkais. Aplink tysojo lavonai, gulėjo krauju pasruvę sužeistieji. Gyvieji, dusdami nuo dūmų ir dujų, negalėjo susikalbėti, tratant šūviams, kaukiant lėktuvams ir sprogstant bomboms. Smogiamasis kariuomenės būrys įsiveržė pro spragas, užėmė pirmąjį aukštą ir rūmų gynėjams per garsiakalbius įsakė nusileisti akmeniniais lauko laiptais į gatvę. Aljendė suprato, kad bet koks priešinimasis pasibaigs skerdynėmis, ir įsakė saviškiams pasiduoti, nes gyvi būsią naudingesni liaudžiai nei mirę. Jis atsisveikino su kiekvienu, žiūrėdamas į akis ir stipriai spausdamas ranką. Visi išėjo vorele, iškėlę rankas. Kareiviai pasitiko juos spardydami ir mušdami šautuvų buožėmis, nubloškė nuo laiptų, išvilko į gatvę ir suguldė kniūbsčia ant grindinio, o karininkas įtūžęs pagrasino, kad įsakys juos sutraiškyti tankais. Prezidentas liko vienas su šautuvu rankose subombarduotoje Raudonojoje salėje prie kruvinos ir sušaudytos Čilės vėliavos. Kareiviai įsiveržė, atstatę ginklus. Anot oficialaus pranešimo, jis pasikišo šautuvo vamzdį po smakru ir paleido šūvį, suknežinusį jam galvą.

Tą nepamirštamą antradienį kaip paprastai rytą išėjau į darbą, Maiklas taip pat, ir, man regis, vaikai išbėgo į mokyklą su kuprinėmis ant pečių, nežinodami, kad pamokų nebus. Veikiai pastebėjau, kad gatvės pustuštės, prie uždarytų duoninių stoviniuoja sutrikusios namų šeimininkės, pavieniui traukia darbininkai, po pažastimi pasispaudę ryšulėlį su pietumis, autobusų nebuvo, tik važinėjo kariniai sunkvežimiai, tarp kurių gėlėmis ir angeliukais išpaišytas mano automobilis at-

rodė kaip pasityčiojimas. Niekas manęs nesustabdė. Radijo neturėjau, bet jeigu ir būčiau turėjusi, vis tiek nieko nebūčiau sužinojusi, nes jau buvo įvesta viešosios informacijos cenzūra. Dingtelėjo mintis užsukti pas Tatą, gal jis žino, kas, po galais, čia dedasi, bet nenorėjau jo trukdyti iš pat ankstaus ryto. Bevažiuojant į darbą, man pasidingojo, kad pasiklydau tarp vienos iš vaikystėje taip mėgstamų mokslinės fantastikos knygų puslapių: miestas atrodė lyg ateivių iš kitų planetų paralyžiuotas. Leidyklos durys buvo užsuktos grandine ir užrakintos pakabinama spyna; durininkas pro stiklą mojo man ranka, kad eičiau šalin, – bjaurus žmogėnas, sekęs kiekvieną mūsų žingsnį ir pranešinėjęs apie menkiausią nusižengimą. Tai šit koks tas valstybės perversmas, pagalvojau ir pasukau atgal, ketindama išgerti kavos su močiute Hilda ir aptarti įvykius. Tuomet ir išgirdau ūžiant sraigtasparnius, ir ilgai netrukus žemai virš galvos kaukdami praskrido pirmieji lėktuvai.

Močiutė Hilda apsiniaukusi stovėjo tarpduryje, žiūrėdama į gatvę, ir, vos išvydusi artėjant tokį pažįstamą margai išpaišytą automobilį, puolė manęs pasitikti su blogomis naujienomis. Ji baiminosi dėl savo vyro, atsidavusio prancūzų kalbos mokytojo: jis išėjo anksti į darbą ir dingo be žinios. Mes valgėme skrebučius, užsigerdamos kava, ir vis bandėme su juo susisiekti telefonu, bet niekas neatsiliepė. Susiskambinau su Grane. Ji nieko nežinojo, ramiai sau žaidė su vaikais, ir padėtis man pasirodė niekuo neypatinga, tad nutariau iki vidurdienio pasėdėti pas močiutę Hildą prie siuvinių, bet ji nestygo vietoje. Mokykla, kurioje dirbo jos vyras, buvo pačiame centre, visiškai netoli nuo La Monedos rūmų, ir per vienintelę tebeveikiančią radijo stotį ji išgirdo, jog šis kvartalas užimtas perversmininkų. „Ten drioksi šū-

viai, žūva žmonės, jie pataria neiti iš namų, kad netyčia nekliudytų pasiklydusi kulka, man skambino draugė, gyvenanti centre, pasak jos, ten pilna lavonų, sužeistųjų, sunkvežimiai kimšte prikimšti suimtųjų, atrodo, paskelbta komendanto valanda, ar žinai, ką tai reiškia?" – užsikirsdama kalbėjo močiutė Hilda. Ne, aš nežinojau. Man atrodė, kad ji perdeda: juk aš važiavau, ir niekas manęs nesustabdė. Ir aš pasisiūliau nuvažiuoti paieškoti jos vyro. Po keturiasdešimties minučių sustojau prie mokyklos, pro praviras duris įėjau į vidų, bet nepamačiau nė gyvos dvasios: kiemuose ir klasėse buvo tylu. Vilkdamas kojas, atšlepsėjo senas durininkas ir mostu parodė, kur yra mano draugas. „Negali būti, kad būtų sukilusi kariuomenė!" – kartojo jis, netikėdamas savo ausimis. Vienoje klasėje pamačiau mokytoją: sėdėjo tarp rašomosios lentos ir popieriais užversto stalo ir raudodamas klausėsi radijo. „Klausyk", – tarė jis man. Taip aš išgirdau paskutinius prezidento Aljendės žodžius. Paskiau mudu užlipome į viršutinį mokyklos aukštą, iš kur buvo matyti La Monedos rūmų stogas, ir ėmėme laukti, patys nesuvokdami ko, nes jau nebebuvo jokių žinių – per radiją skambėjo vien kariniai maršai. Kai pamatėme skutamuoju skridimu pralekiant lėktuvus, išgirdome bombų sprogimus ir kai padangėn pakilo dūmų stulpas, mums buvo toks jausmas, jog sapnuojame baisiausią košmarą. Negalėjome patikėti, kad jie išdrįso pulti La Monedos rūmus, Čilės demokratijos širdį. „Kas bus draugui Aljendei?" – virpančiu balsu paklausė bičiulis. „Jis niekada nepasiduos", – atsakiau. Tuomet supratome, kokia baisi tragedija mus ištiko ir koks pavojus mums gresia, atsisveikinome su durininku, atsisakiusiu palikti savo darbo vietą, sėdome į mano automobilį ir, stengdamiesi išsilenkti kareivių, šalinėmis gatvelėmis nulėkėme į aukštutinį miestą.

Negaliu suvokti, kaip mums pavyko be jokių trikdžių nuvažiuoti pas jį ir man grįžti namo, kur manęs laukė sunerimęs Maiklas ir vaikai, džiaugdamiesi netikėtomis atostogomis.

Popiet telefonu konfidencialiai gavau žinią, kad Salvadoro Aljendės nebėra gyvo.

Telefono linijos buvo perkrautos, o tarptautinis ryšys faktiškai nutrauktas, bet man pavyko susisiekti su Buenos Airėmis ir perduoti tėvams siaubingą žinią. Jie jau žinojo: Čilėje įvesta cenzūra pasaulyje neturėjo galios. Dėdė Ramonas pusiau nuleido vėliavą kaip gedulo ženklą ir beregint pranešė karinei chuntai, jog protestuodamas atsistatydina. Jiedu su mama kruopščiai surašė visą turtą savo gyvenamajame name ir po dviejų dienų grąžino ambasados raktus. Taip pasibaigė jų diplomatinė karjera, trukusi trisdešimt devynerius metus; jie nebuvo nusiteikę bendradarbiauti su chunta, verčiau pasirinko nežinomybę. Dėdė Ramonas buvo penkiasdešimt septynerių, o mama – penkeriais metais jaunesnė, abiem skaudėjo širdį: šalyje siautėja smurtas ir beprotybė, šeima išblaškyta, vaikai toli, draugai žuvę arba atsidūrę tremtyje, jiedu abu be darbo ir beveik be išteklių svetimame mieste, kur taip pat artėjo diktatūros siaubas ir vadinamasis nešvarus karas*. Jie atsisveikino su ambasados darbuotojais, kurie ligi paskutinės akimirkos elgėsi su jais pagarbiai ir širdingai, ir, susiėmę už rankų, išėjo aukštai iškelta galva. Parkuose susirinkusios minios skandavo Liaudies vienybės bloko šūkius, tūkstančiai žmonių, jaunų ir senų, vyrų, moterų ir vaikų, gedėjo Salvadoro Aljendės ir jo žuvusių teisingumo ir laisvės svajonių. Čilė tapo simboliu.

* 1976 m. Argentinoje ir Urugvajuje karinės diktatūros pradėtas susidorojimas su kraštutiniais kairiaisiais ir demokratinėmis jėgomis.

* * *

Teroras prasidėjo tą patį antradienį, auštant, tačiau vieni sužinojo apie tai tik po kelių dienų, kiti ilgai nenorėjo to pripažinti, o saujelė privilegijuotųjų, nekreipdama dėmesio į akivaizdžius įkalčius, septyniolika metų dėjosi nieko apie tai nežinanti ir netgi šiandien bando tai nuginčyti. Keturi ginkluotųjų pajėgų ir karabinierių generolai mėgino per televiziją aiškinti karinio pasipriešinimo, kaip jie vadino perversmą, priežastis, o tuo metu Mapočos upe per miestą plaukė dešimtys lavonų, tūkstančiai suimtųjų kamavosi kareivinėse, kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose, per kelias dienas įsteigtose visoje šalyje. Pats nuožmiausias perversmininkas buvo aviacijos generolas, pats pilkiausias – karabinierių, toksai Augustas Pinočetas, beveik niekam negirdėtas. Kai jis pirmą kartą pasirodė visuomenei, niekam neatėjo į galvą mintis, kad šis žmogus, iš pažiūros panašus į geraširdį senelį, netrukus visame pasaulyje pagarsės kaip šiurpus galvažudys juodais akiniais, ordinais nusagstyta krūtine ir Prūsijos imperatoriaus apsiaustu. Karinė chunta paskelbė komendanto valandą, kad gatvėse negalėtų rodytis niekas, išskyrus kareivius. Naudodamasi ypatingąja padėtimi, kariuomenė išnaršė visus vyriausybės ir visuomeninės paskirties pastatus, bankus, universitetus, įmones, valstiečių kooperatyvus, kaimus ir miestelius, medžiodama Liaudies vienybės bloko šalininkus. Kairiųjų pažiūrų politikai, žurnalistai, inteligentai ir menininkai buvo iškart suimti, darbininkų vadovai sušaudyti be teismo, perpildytuose kalėjimuose pritrūko vietų, tam tikslui buvo pritaikytos mokyklos ir stadionai. Nebeliko žinių laidų, televizorių ekranuose mirgėjo animaciniai filmai, o radijas transliavo vien karinius maršus, tolydžio buvo

skelbiami vis nauji įsakai ir tos dienos potvarkiai, paskiau vėl pasirodydavo keturi perversmininkai generolai su valstybės herbu ir vėliava fone. Jie aiškindavo piliečiams, kad pagal planą Z nuverstoji vyriausybė buvo sudariusi ilgą opozicijos narių sąrašą, numačiusi artimiausiomis dienomis surengti neregėtą genocidą ir visus juos išžudyti, bet jie spėję užbėgti už akių. Tvirtindavo, kad tėvynė buvo sovietinių patarėjų ir Kubos smogikų rankose, kad Aljendė, mirtinai nusigėręs, nusižudė iš apmaudo, kad gėdingai žlugo kaip valstybės vadovas, o svarbiausia – kad garbingosios ginkluotosios pajėgos aptiko rusiškų ginklų sandėlius, vištienos atsargas, atskleidė jo parsidavėliškumą, vagystes ir orgijas, įamžintas pornografinėse nuotraukose, kurių padorumo dėlei nevalia rodyti visuomenei. Per laikraščius, radiją ir televiziją jie ragino šimtus žmonių savo valia ateiti į Gynybos ministeriją pasiduoti, ir keletas naivuolių patikėjo jų pažadais ir brangiai už tai sumokėjo. Mano brolis Pančas irgi buvo tarp tų raginamųjų ir išsigelbėjo tik todėl, jog tuo metu buvo su specialia diplomatine užduotimi išvykęs į Maskvą, kur keleriems metams įstrigo su savo šeima. Prezidento namą subombardavo iš oro, paskiau puolė kariuomenė ir apiplėšė, nepasibodėdama išgrobstyti nė drabužių. Kaimynai ir kareiviai išsinešiojo atminimui asmeninius daiktus, dokumentus, laiškus ir meno kūrinius, kuriuos Aljendžių šeima kolekcionavo visą gyvenimą. Darbininkų kvartaluose vyko negailestingas susidorojimas, o visoje šalyje – masiniai sušaudymai ir areštai, tūkstančiai žmonių dingo be žinios arba buvo nukankinti, nebebuvo kur slėptis persekiojamiesiems, be darbo likusios šeimos neturėjo duonos kąsnio. Iš kur staiga atsirado tiek skundikų, kolaborantų, budelių ir žudikų? Gal jų niekada netrūko, tik mes nieko nežinojome. Protas neneša, kaip galėjo

turėti tiek nuožmios neapykantos kareiviai, kilę iš žemiausių visuomenės sluoksnių, kad taip kankino savo brolius.

Salvadoro Aljendės žmona, dukterys ir keli artimiausi bendradarbiai susirado prieglobstį Meksikos ambasadoje. Rytojaus dieną po karinio perversmo Tenča Aljendė gavo leidimą, kareivių saugoma, slapta palaidoti vyrą bevardžiame kape. Jai nebuvo leista pamatyti velionio. Netrukus ji išvyko su dukterimis į tremtį Meksikon, kur jas visas iškilmingai priėmė prezidentas ir tauriai priglaudė visos šalies žmonės. Atstatydintasis generolas Pratsas, atsisakęs remti perversmininkus, buvo ištremtas iš Čilės ir naktį paslapčia išsiųstas į Argentiną, nes turėjo nepaprastą autoritetą ir bijota, kad jis gali patraukti savo pusėn dalį ginkluotųjų pajėgų, tačiau jam netgi tokia mintis neatėjo į galvą. Buenos Airėse jis gyveno kukliai, vienui vienas, atsiskyręs nuo dukterų, baimindamasis dėl savo gyvybės, turėjo nedaug draugų, tarp jų buvo mano tėvai. Užsidaręs savo bute, jis patyliukais rašė karčius prisiminimus apie tų dienų įvykius.

Po perversmo rytojaus dieną chunta paskelbė potvarkį iškabinti virš stogų vėliavas, švenčiant pergalę, kurią laimėjo narsieji kariai, didvyriškai apgynę krikščioniškąją Vakarų civilizaciją nuo komunistinio sąmokslo. Prie mūsų namų sustojo džipas, ir karininkas paklausė, kodėl mes nevykdome įsakymo. Mudu su Maiklu paaiškinome, kad esame Aljendės giminės, gedime, jeigu norite, mes iškabinsime vėliavą, perrištą juodu kaspinu. Karininkas valandėlę pagalvojo, o kadangi neturėjo nurodymų tokiam atvejui, nuvažiavo netaręs daugiau nė žodžio.

Daugėjo įskundimų, ir mes laukėme, jog bet kurią akimirką gali suskambėti telefonas, ir mes būsime apkaltinti padarius nežinia kokių nusikaltimų, bet nieko neatsitiko,

galimas daiktas, mus išgelbėjo tai, kad visas kvartalas labai gerbė Granę. Maiklas sužinojo, kad viename jo statybos objekte įstrigo būrys darbininkų: rytą jie nespėjo laiku atvykti į darbą, o vėliau prasidėjo komendanto valanda, ir jie negalėjo grįžti namo nei susisiekti su artimaisiais, neturėjo ko valgyti. Mes paprašėme Granę pasaugoti vaikus, ir ji susilenkusi vogčiomis perbėgo per gatvę. Iš podėlio prisikrovę maisto, išvažiavome automobiliu ir, kaip per radiją buvo nurodyta elgtis ypatingu atveju, judėjome vėžlio žingsniu, nuleidę langelius ir iškėlę ant pagalio pririštą baltą nosinę. Kareiviai mus stabdė penkis kartus, vis įsakydavo Maiklui išlipti, iškratydavo mūsų išklerusį sitroeną ir leisdavo važiuoti toliau. Niekas nesikreipė į mane, netgi nepažiūrėjo mano pusėn. Pagalvojau, kad tikriausiai Memės angelas sargas bus mane pridengęs neregimu apsiaustu, bet vėliau supratau, jog, kariškių supratimu, moterys vertos dėmesio nebent kaip karo grobis. Jeigu jie būtų patikrinę mano dokumentus ir pamatę mano pavardę, ko gero, mudu niekada nebūtume nugabenę pintinės su maisto produktais. Tuomet mudu nieko nebijojome, nes dar nežinojome, kaip veikia represinis mechanizmas, ir manėme, kad pakanka paprasčiausiai pasakyti, jog nepriklausome jokiai politinei partijai, ir būsime saugūs, tačiau tiesa paaiškėjo labai greitai, kai tik buvo atšaukta komendanto valanda ir mes galėjome susisiekti su draugais ir pažįstamais.

Leidykloje iškart buvo atleisti iš darbo visi tie, kas bent truputį aktyviau dalyvavo Liaudies vienybės bloko veikloje, o aš pakliuvau į įtariamųjų sąrašą. Delija Vergara, išbalusi, bet ryžtinga, pareiškė tą patį, ką sakė prieš trejus metus: dirbame kaip dirbę. Vis dėlto šįsyk padėtis buvo kitokia: keli darbuotojai dingo be žinios, o veikliausia redakcijos žurna-

listė kraustėsi iš proto, stengdamasi paslėpti savo brolį. Po trijų mėnesių ji pati turėjo ieškoti politinio prieglobsčio ir galiausiai atsidūrė Prancūzijoje, kur išgyveno daugiau nei dvidešimt metų. Sukvietę visus žiniasklaidos atstovus, perversmininkai paskelbė griežtas cenzūros taisykles, kurių buvo privalu laikytis; būta ne tik draudžiamų temų, bet ir pavojingų žodžių, tokių kaip *compañero**, išbrauktų iš žodyno, o kitus reikėjo vartoti su atžvalga, kaip antai: *liaudis, profesinė sąjunga, kooperatyvas, teisingumas, darbo žmonės* ir daugelis kitų, paženklintų kairiųjų kalbos antspaudu. Žodį „demokratija" buvo leistina vartoti tik su pažyminiu: *sąlyginė demokratija, valdomoji demokratija* ir netgi *totalinė demokratija*. Pirmą kartą susidūriau su cenzūra po savaitės, kai kioskuose pasirodė mano redaguojamas žurnalas vaikams su keturių žiaurių gorilų iliustracija viršelyje ir ilgu reportažu apie beždžionių gyvenimą. Ginkluotosios pajėgos nutarė, jog tai tiesioginė užuomina į keturis chuntos generolus. Mes buvome pradėję ruošti spalvotus puslapius prieš keturis mėnesius, kai niekas nė negalvojo apie karinį perversmą: tai buvo tiesiog keistas sutapimas, kad kaip tik tuo metu žurnalo viršelyje atsirado gorilos. Leidyklos savininkas, jau spėjęs grįžti nuosavu lėktuvu, mane atleido, vos šiek tiek nuslūgo pirmųjų dienų suirutė, ir paskyrė kitą redaktorių, kuris netrukus sugebėjo įtikinti karinę chuntą pakeisti žemėlapius, apversti žemynus, kad didžioji tėvynė atsidurtų ne apačioje, o viršuje, sukeisti vietomis pietus ir šiaurę ir teritorinius vandenis išplėsti iki pat Azijos krantų. Atleista iš žurnalo vaikams pareigų, veikiai netekau darbo ir moterų žurnale, beje, kaip ir visi kiti redakcijos darbuotojai, nes, ka-

* Draugas *(isp.)*.

riškių akimis žiūrint, feminizmas varė tokią pat ardomąją veiklą kaip ir marksizmas. Kareiviai gatvėse žirklėmis karpė moterims kelnes, nes, jų nuomone, tik vyrams dera jomis vilkėti, ilgaplaukiai vyrai buvo laikomi homoseksualais, visi turėjo skustis barzdas, kuriomis, anot jų, dangstosi komunistai. Grįžo negincijama vyrų valdžia. Naujai redaktorei vadovaujant, žurnalas staiga pakeitė kryptį ir tapo tikslia dvylikos kitų lengvabūdiškų moterų žurnalų kopija. Leidyklos savininkas vėl ėmė fotografuoti savo žaviąsias paaugles. Karinė chunta specialiu įsaku uždraudė streikus ir protesto demonstracijas, grąžino žemę ankstesniesiems savininkams, kasyklas – šiaurės amerikiečiams, plačiai atidarė šalį užsienio verslui ir kapitalui, išpardavė šimtametes neįžengiamas girias ir žvejybos teises japonų bendrovėms ir įtvirtino naują valstybės valdymo formą per komisinius ir kyšių sistemą. Atsirado nauja kasta grynojo kapitalizmo metodais išugdytų jaunų vadybininkų, važinėjančių chromuotais motociklais ir šaltai ir abejingai sprendžiančių tėvynės likimą. Ekonomikos našumo dėlei generolai įšaldė istoriją, užgniaužė demokratiją kaip *svetimą ideologiją* ir vietoj jos paleido apyvarton *įstatymo ir tvarkos* doktriną. Čilė neliko vieniša: netrukus visoje Lotynų Amerikoje įsiviešpatavo ilga totalitarizmo naktis.

ANTRA DALIS

1992 m. gegužė–gruodis

Aš neberašau, tad mano dukteriai atsibudus nereikės klaidžioti patamsiais, nes ji niekada neatsibus. Be reikalo prirašiau tiek puslapių, Paula vis viena jų neskaitys...

Ne! Kodėl aš kartoju kitų žodžius, nors iš tikrųjų jais netikiu? Sako, kad tu nepagydoma. Esą pažeistos smegenys... Peržiūrėjęs paskutiniųjų tyrimų rezultatus, neurologas pasikvietė mane į kabinetą ir, stengdamasis manęs nejaudinti, prieš šviesą parodė rentgeno nuotraukas, didelius juodus stačiakampius, kuriuose mano dukters nepaprastas protas tapo tamsia dėme. Pieštuku vedžiodamas po painius smegenų vingius, paaiškino man siaubingą tų šešėlių ir linijų prasmę.

– Paulos smegenys labai pažeistos, nieko neįmanoma padaryti, visiškai išnykusi sąmonė. Mes nežinome, kada ir kaip tai atsitiko, gal dėl natrio ar deguonies trūkumo, gal per stipriai paveikė narkotinės medžiagos, tačiau visai galimas daiktas, kad tai dėl piktybinės ligos.

– Vadinasi, jūs norite pasakyti, kad ji bus protiškai atsilikusi?

– Diagnozė labai nepalanki, geriausiu atveju ji bus kaip vaikas.

– Ką tai reiškia?

– Šiuo metu nieko tikra negaliu pasakyti, kiekvienas atvejis būna vis kitoks.

– Ar ji kalbės?

– Nemanau. Be to, visai galimas daiktas, ji negalės vaikščioti. Ji bus visiškai neįgali, – pridūrė, liūdnai žiūrėdamas į mane pro akinių viršų.

– Čia tikriausiai įsivėlė kokia nors klaida. Pakartokite tyrimus!

– Man labai gaila, Isabele, bet taip yra iš tikrųjų.

– Jūs pats nesuvokiate, ką šnekate! Jūs niekada nesate matęs Paulos sveikos, jūs nepažįstate mano dukters! Ji neprilygstama, protingiausia iš visų mano vaikų, visada pirmaudavo, kad ir ko imdavosi. Ji – ypatingo proto. Jūs manote, kad ji susitaikys su pralaimėjimu? Niekada!

– Man labai gaila... – suvapėjo jis, imdamas man už rankų, bet aš jau nieko nebegirdėjau. Jo balsas skambėjo kažkur labai toli, tuo tarpu prieš mano akis žaibiškai šmėkščiojo Paulos praeities vaizdai. Regėjau kiekvieną jos gyvenimo akimirką: naujagimę, visiškai nuogą, plačiai išplėtusią akis, žiūrinčią į mane tuo pačiu skvarbiu žvilgsniu, kokiu žiūrėjo paskutinę sąmoningo gyvenimo akimirką; žengiančią pirmuosius žingsnius, ir tokią rimtą, lyg mažutėlę mokytoją; vogčiomis slepiančią nelemtus savo močiutės butelius; dešimtmetę, pasiutiškai šokančią it marionetė, skambant muzikai iš televizoriaus ekrano; penkiolikmetę, kai ji pervėrė mane akimis ir nenoriai apkabino, man grįžus iš nevykusio nuotykio su meilužiu, kurio dabar nė vardo nebeprisimenu; ilgais, ligi juosmens plaukais per išleistuvių vakarą mokykloje, o paskiau – su absolventės toga ir kepuraite. Regėjau kaip fėją su baltutėle nėriniuota nuotakos suknele, paskiau,

ligai užpuolus, skausmo palaužtą, žalia kartūnine palaidinuke ir nušiurusiomis triušenų šlepetėmis, įsikniaubusią man į kelius. Tą vakarą, lygiai prieš keturis mėnesius ir dvidešimt vieną dieną, dar manėme, jog tai gripas, ir su Ernestu apšnekėjome Paulą, kad ji linkusi perdėti savo negalias, norėdama atkreipti į save mūsų dėmesį. Regėjau ją tą nelemtą rytą, kai ji, vemdama krauju, vos nenumirė ant mano rankų. Tie vaizdai dabar slinko kaip nuotraukos, padriki, vienas po kito, taip lėtai ir negailestingai šliaužiant laikui, kuriame mes visi vėžlinome lyg nugrimzdę į jūros dugną, nesugebėdami liuoktelėti kaip tigrai ir staigiai sustabdyti likimo rato, greitai riedančio neišvengiamos lemties link. Beveik penkiasdešimt metų aš grūmiausi kaip toreadoras su smurtu ir sielvartu, kliaudamasi saule, šviečiančia man į nugarą, tačiau širdį graužė nerimas, kad anksčiau ar vėliau neištrūksiu iš nelaimės nagų. Vis dėlto niekada neįsivaizdavau, kad nelaimė galėtų ištikti mano vaiką. Ir vėl išgirdau neurologo balsą:

– Ji nieko nesuvokia, patikėkite, jūsų duktė nesikankina.

– Ir dar kaip kankinasi, ji bijo! Kuo greičiau parsivešiu ją namo į Kaliforniją.

– Čia visas gydymo išlaidas padengia socialinis draudimas, o Jungtinėse Amerikos Valstijose medicina – tai plėšikavimas. Be to, kelionė labai pavojinga, Paulai dar trūksta natrio, sunku kvėpuoti, šokinėja kraujospūdis ir temperatūra; nepatartina keliauti tokios būklės ligonei, gali neištverti kelionės. Ispanijoje yra kelios ligoninės, kur ji būtų puikiai slaugoma: ji nepasiges artimųjų, nes nieko neatpažįsta, netgi nenumano kur esanti.

– Argi jūs nesuprantate, kad aš niekada negalėčiau palikti jos vienos? Padėkite man, daktare, nors ir kiek tai kainuotų, aš privalau ją išsivežti...

Kai peržvelgiu savo ilgą gyvenimo kelią, man atrodo, kad karinis perversmas buvo viena iš lemtingų tragiškų kryžkelių. Po kelerių metų, galimas daiktas, prisiminsiu vakardieną kaip dar vieną tragediją, paženklinusią mano gyvenimą. Jau niekada nebebūsiu tokia, kokia buvau. Visi man tvirtina, kad Paula nepagydoma, bet aš netikiu, nuvešiu ją į Jungtines Amerikos Valstijas, ten mums tikrai padės. Vilis jau susitarė vienoje klinikoje dėl Paulos, dabar svarbiausia – įtikinti Ernestą, kad leistų ją išsivežti, vis viena jis negali jos slaugyti, o į slaugos namus mes niekada nesutiksime jos guldyti. Aš sugalvosiu, kaip būtų įmanoma išsivežti Paulą, ji – ne pirmas sunkus ligonis, pergabenamas iš vienos vietos į kitą. Aš ją išsivešiu, nors man ir prireiktų pavogti lėktuvą.

San Francisko įlanka dar niekada neatrodė tokia graži: tūkstančiai margaspalvių burių šventė atėjusį pavasarį, Aukso Vartų tiltu vaikščiojo žmonės vilkėdami puskelnėmis, žaliavo aplinkinės kalvos, pagaliau sodriai palijus po šešerių sausros metų. Jau seniai niekas nematė tokių suvešėjusių medžių nei tokio žydro dangaus. Gamta lyg tam tyčia šventiškai pasipuošė, mus pasitikdama. Sudie, ilga Madrido žiema!

Prieš mums paliekant ligoninę, nuvežiau Paulą į koplyčią, kaip paprastai tuščią ir pustamsę, tačiau Motinos dienos proga lelijomis papuoštu Švenčiausiosios Mergelės Marijos altoriumi. Pastačiau vežimėlį priešais medinę statulą, prie kurios mama praliejo tiek ašarų per šimtą sielvarto dienų, ir uždegiau žvakę, pagerbdama gyvenimo džiaugsmą. Mama melsdavo Švenčiausiąją Mergelę apgaubti Paulą savo apsiaustu ir apginti nuo skausmo ir liūdesio ir bent jau apsaugoti nuo kančių, jeigu jai skirta iškeliauti į anapus. Aš prašiau

Deivę padėti mums nuvežti Paulą į Kaliforniją gyvą ir sveiką, sergėti mus ir suteikti stiprybės, kad ištvertume visus kelionės sunkumus. Nuleidusi galvą ir įsmeigusi žvilgsnį į grindis, Paula, visiškai nejudri, apsiverkė, ašaros viena po kitos riedėjo skruostais nelyginant muzikos natos. Ką tu supranti, dukrele? Kartais man būna toks įspūdis, kad nori man kažką pasakyti, nori su manimi atsisveikinti...

Paskiau mudu su Ernestu sudėjome jos daiktus. Apžvelgiau tą nedidelį, švarų, gražiai sutvarkytą būstą, kur taip neilgai jiedu buvo tokie laimingi, ir kaip visada susigraudinau, koks kuklus nelyginant pranciškonų buvo jų gyvenimas. Per dvidešimt aštuonerius gyvenimo metus Paula dvasiškai subrendo kaip reta, suprato, koks laikinas šis pasaulis, ir atsižadėjo didumos materialinių gėrybių, atsidėdama vien dvasios reikalams. „Ko tu taip plėšaisi, juk keliaujant į kapus, be drobulės, nieko daugiau neprireiks", – kartą pasakė ji man drabužių parduotuvėje, kai norėjau jai nupirkti tris palaidinukes. Ji atsisakė menkiausių tuštybės apraiškų, kratėsi papuošalų, visko, kas nereikalinga ar nebūtina, savo aiškiu protu kantriai siekdama tik esminių dalykų. „Aš ieškau Dievo ir Jo nerandu", – tarė ji kartą, prieš pat ištinkant komai. Ernestas įdėjo į rankinę vieną kitą drabužį, keletą Škotijoje praleisto medaus mėnesio nuotraukų, jos senas triušenų šlepetes, sidabrinę cukrinę, paveldėtą iš Granės, ir skudurinę, jau nuplikusią, viena akimi lėlę, kurią pasiuvau, jai gimus, – kandžių sukapotą talismaną, kurį ji visur vežiojosi su savimi. Mano pastarųjų metų laiškai liko pintinėje: ji laikė juos, kaip ir mano mama, surūšiavusi pagal datas. Aš pasiūliau juos išmesti, bet žentas pareiškė, kad vieną gražią dieną Paula jų paprašysianti. Būstas atrodė lyg stipraus vėjo nusiaubtas: gruodžio šeštą dieną Paula išvažiavo iš jo tiesiai

į ligoninę ir nebegrįžo, tačiau visur buvo justi jos dvasia, kai mes dėliojome jos daiktelius, braudamiesi į jos intymų pasaulį. Staiga Ernestas puolė ant kelių, apkabino mane per liemenį ir kūkčiodamas davė valią ašaroms, kurias tramdė tuos kelis be galo prailgusius mėnesius. Man regis, šią akimirką jis galutinai suprato, kad jo žmona niekada nebegrįš į būstą Madride, kad ji iškeliavo į kitą matmenį, palikdama tik prisiminimą apie savo grožį ir žavesį, taip paveikusius jo širdį.

– O gal mes per daug mylėjome vienas kitą? Pernelyg godžiai mėgavomės laime, kurios nebuvome nusipelnę? Išnaudojome viską, kas mums buvo skirta gyvenime? Mano širdis pilna besąlygiškos meilės Paulai, bet, regis, jai daugiau tos meilės nebereikia, – tarė jis.

– Reikia, Ernestai, kaip niekad reikia, bet dabar aš jai reikalingesnė, nes tu negalėsi jos prižiūrėti.

– Tu negali pati viena užsikrauti tokios didelės atsakomybės. Juk ji – mano žmona...

– Aš ne viena, su manimi visa šeima. Be to, tu irgi gali važiuoti drauge. Mano namai – tavo namai.

– O jeigu aš negausiu darbo Kalifornijoje? Aš negaliu gyventi po tavo sparneliu. Ir nenoriu gyventi toli nuo Paulos...

– Viename laiške Paula man rašė, kad, tau pasirodžius jos gyvenime, viskas pasikeitė, kad ji jaučiasi pasiekusi pilnatvę. Rašė, kad, kai judu esate tarp žmonių, kone apduję nuo kalbų ir balsų šurmulio, vienu vieninteliu žvilgsniu pasakote, kaip karštai mylite vienas kitą. Kad laikas ūmai sustoja ir atsiveria magiškoji erdvė, kurioje esate tik judu. Gal taip bus ir toliau: nepaisant atstumo, jūsų meilė gyvuos kaip gyvavusi, užuovėjoje nuo visų negandų, nepaisydama nei gyvenimo, nei mirties.

Paskutinę akimirką, prieš užrakindamas duris, pro kurias niekada daugiau neįeisime, jis man įteikė smalka užantspauduotą voką. Iškart pažinau dukters rašyseną: *Atplėšti tik po mano mirties.*

– Prieš kelis mėnesius, per patį medaus mėnesį, Paula atsibudo naktį šaukdama, – tarė man Ernestas. – Nežinau, ką ji sapnavo, bet, matyt, kažką baisaus, nes po to negalėjo užmigti. Ji parašė šį laišką ir atidavė man. Kaip tu manai, ar galėtume jį atplėšti?

– Betgi Paula gyva, Ernestai...

– Tuomet pasiimk. Kiekvieną sykį, kai pamatau šį voką, man širdis plyšta.

Sudie, Madride... Atsisveikinau su ligoninės koridoriais, kuriais vaikščiodama kelis kartus apėjau visą pasaulį, viešbučio kambariu ir lęšių sriuba. Paskutinįsyk apsikabinau su Elvyra, Aurelija ir kitais ligoninėje įgytais draugais, ir visi verkė atsisveikindami. Atsisveikinau su vienuolėmis, padovanojusiomis man popiežiaus pašventintą rožinį, su žiniuoniais, atėjusiais paskutinįsyk paskambinti tibetietiškais varpeliais, ir neurologu, kuris vienintelis buvo su manimi ligi galo, padėjo paruošti Paulą kelionei ir surinko visus parašus ir leidimus, kad oro linijų bendrovė sutiktų ją priimti. Aš nupirkau kelis pirmosios klasės bilietus, įsigijau neštuvus, deguonies ir visą kitą būtiniausią aparatūrą, nusamdžiau profesionalę slaugytoją ir greitosios pagalbos automobiliu nuvežiau Paulą į oro uostą, kur uosto personalas mus iškart įlaipino į lėktuvą. Slaugytoja suleido jai migdomųjų, kuriuos paskutinę akimirką man davė ligoninės gydytojas. Sušukavau jai plaukus ir skarele surišau į jos mėgstamą uodegą, ir pirmą kartą per tuos prailgusius mėnesius mudu su Ernestu ją aprengėme: apvilkome mano sijoną ir jo liemenę, nes spintoje radome tik

švarkelį, dvejus džinsus ir kelias palaidinukes, kurių neįmanoma buvo užtempti ant jos sustingusio kūno.

Kelionė iš Madrido į San Franciską užtruko daugiau nei dvidešimt valandų. Maitinome ją lašine, sekėme menkiausius gyvybės požymius ir, kai tik ji sukrusdavo, suleisdavome stebuklingųjų lašelių, kad nepabustų iš palaimingo miego. Visa tai įvyko vos prieš savaitę, bet aš jau nebeprisimenu smulkmenų, nebent atsimenu, kad užtrukome dvi valandas Vašingtone, kur mūsų laukė Čilės ambasados atstovas, įgaliotas padėti mums įvažiuoti į Jungtines Amerikos Valstijas. Slaugytoja ir Ernestas rūpinosi Paula, o aš tuo metu laksčiau po oro uostą su bagažu, pasais ir leidimais, kuriuos tarnautojai antspaudavo be žodžių, vos išvydę neštuvuose be sąmonės gulinčią išblyškusią merginą. San Franciske mūsų laukė Vilis su greitosios pagalbos automobiliu, ir po valandos mes jau buvome reabilitacijos klinikoje, kur gydytojų brigada beregint apžiūrėjo Paulą, visą išpiltą šalto prakaito, nepaprastai žemu kraujospūdžiu. Prie durų mūsų laukė Selija, Nikolas ir mano vaikaitis Alechandras, kuris puolė prie manęs išskėtęs rankytes, tankiai mindamas savo silpnomis kojytėmis, tačiau tikriausiai pajuto tvyrančią nelaimę, nes stabtelėjo pusiaukelėje ir išsigandęs nubėgo atgal. Nikolas skambindavo kas dieną, klausinėdamas apie Paulos būklę, tačiau nesitikėjo pamatyti to, ką išvydo. Jis pasilenkė prie sesers ir pabučiavo į kaktą, ji atsimerkė ir lyg įsmeigė į jį akis. „Paula, Paula!“ – sukuždėjo jis ir pasruvo ašaromis. Selija, priblokšta, netekusi žado, dingo už kolonos, rankomis prisidengusi kūdikį pilve, ir pasislėpė pačiame tamsiausiame vestibiulio kampe.

Tą naktį ligoninėje budėjo Ernestas, o mudu su Viliu grįžome namo. Jau keli mėnesiai nebuvau čia kėlusi kojos ir da-

bar jaučiuosi kaip svečiuose, lyg niekada nebūčiau peržengusi šio būsto slenksčio nei mačiusi baldų ir daiktų, kuriuos kadaise pirkau virpančia iš džiaugsmo širdimi. Visur buvo švaru, tvarkinga, vyras primerkė pilnas vazas pačių gražiausių sodo rožių. Pamačiau mūsų lovą su balto batisto baldakimu, paveikslus, lydinčius mane daugelį metų, pagal spalvą spintoje sukabintas savo sukneles. Viskas atrodė gražu, bet svetima, mano namai vis dar buvo ligoninės palata, viešbučio kambarys, mažytis pustuštis Paulos būstas. Man dingojosi, kad niekada nesu buvusi šiuose namuose, kad mano širdis liko kažkur ligoninės koridoriuose ir kad neveikiai ji grįš atgal į savo vietą. Tuomet Vilis mane stipriai suspaudė glėbyje, pro marškinius dvelktelėjo jo kūno kvapas ir šiluma, vėlei įkvėpdami pasitikėjimą jo nepalaužiama tvirtybe, ir man pasirodė, jog visa, kas baisiausia, – praeityje, jog dabar būsiu ne viena ir šalia jo turėsiu užtektinai jėgų ištverti pačius skaudžiausius likimo smūgius.

Ernestas galėjo pabūti Kalifornijoje ne daugiau kaip keturias dienas: turėjo sėsti į lėktuvą ir grįžti į darbą. Dabar jis tariasi darbovietėje dėl pervedimo į Jungtines Amerikos Valstijas, kad galėtų būti šalia žmonos.

– Lauk manęs, širdele, netrukus sugrįšiu, ir tuomet jau niekuomet nesiskirsime, duodu žodį. Nenusimink ir nepasiduok nevilčiai, – tarė jis, bučiuodamas ją prieš kelionę.

Rytais Paulai daromi fizioterapijos pratimai, atliekami sudėtingi tyrimai, tačiau popiet galime ilgokai su ja pabūti. Gydytojai stebisi jos puikia fizine būkle, sveika oda, lanksčiais, nė kiek nepakitusiais sąnariais, nors daug mėnesių ji guli paralyžiuota. Dalykas tas, kad ir aš jai dariau visus tuos

pratimus, kuriuos jie daro dabar, jų įmantriausi dirbtinio kvėpavimo įtaisai padeda ne ką daugiau nei mano išgalvotos gudrybės su knygomis ir lipnia juosta, stuksenimas per nugarą, kad būtų lengviau atsikosėti, ir vandens lašinimas, drėkinant įpjovą kakle. Paula guli atskiroje saulėtoje palatoje, kurios langas žvelgia į snapučių lysvę vidiniame kieme. Ant sienų pakabinome šeimos nuotraukų, lengva muzika sklinda iš televizoriaus, kurio ekrane mainosi ramūs vandenų ir miško vaizdai. Mano draugai atnešė aromatinių losjonų, rytais mes ją įtriname rozmarinų aliejumi, stimuliuodami jos jusles, o vakare – levandų aliejumi, kad ramiai miegotų, ir gaiviname jos kūną rožių ir ramunėlių aliejumi. Kas dieną ateina vyriškis didelėmis burtininko rankomis daryti japoniško masažo, prie jos pakaitomis budi šešių terapeutų brigada: vieni reabilitacijos palatoje atlieka fizioterapijos procedūras, kiti bando su ja bendrauti, rodydami kartono lakštus su raidėmis ir paveikslėliais, grieždami muzikos instrumentais, ir netgi kaišioja į burną citrinos arba medaus, tikrindami, kaip veikia jos skonio receptoriai. Apžiūri ją ir porfirijos specialistas: tokių kaip jis nedaug, nes liga reta ir nieko nedomina. Kai kas tik probėgšmais apie ją girdėjęs, esą Anglijoje vienas karalius buvęs laikomas pamišėliu, nors iš tikrųjų sirgęs porfirija. Jis perskaitė Madrido ligoninės išvadas, apžiūrėjo Paulą ir nustatė, kad smegenys pažeistos ne dėl ligos, o dėl kažkokios kitos priežasties, arba įsivėlusi gydymo klaida.

Šiandien pasodinome Paulą į invalido vežimėlį, apkaišėme priegalviais ir išvežėme į klinikos sodą prasivėdinti. Važinėjome vingiuotu taku pro laukinius jazminus, kvepiančius taip pat stipriai kaip losjonai. Jų žiedai man priminė Granę, stačiai stebuklas, kad Paula atsidūrė tokioje vietoje.

Mes uždėjome jai plačiakraštę skrybėlę ir tamsius akinius nuo saulės, ir ji atrodė beveik tokia pat, kokia buvo anksčiau. Nikolas stūmė kėdę, o mudvi su Selija – ji, jau sunkiai bepaslenkanti, o aš su Alechandru ant rankų – stebėjome juos iš tolo. Nikolas nulaužė keletą jazmino šakelių, įspraudė jas seseriai į saują ir ėmė kažką kalbėti, lyg ji būtų galėjusi atsiliepti. Įdomu, ką jis jai šneka? Aš irgi šneku su ja be perstojo, tikėdamasi, kad staiga ims ir praskaidrės jos sąmonė, ir mudvi susikalbėsime. Kiekvieną rytą jai kartoju, kad dabar pavasaris, kad ji – Kalifornijoje, kartu su artimaisiais, primenu datą, kad ji neklaidžiotų už laiko ir erdvės ribų; vakare sakau, jog pasibaigė dar viena diena, jog laikas miegoti, ir kuždu į ausį švelnias angliškas maldeles, kurių Granė mokė ją vaikystėje. Aiškinu, kas jai nutiko, kad esu jos mama, kad ji nieko nebijotų, nes po šio išbandymo būsianti dar stipresnė, kad tokiomis beviltiškomis valandomis, kai užsitrenkia visos durys ir mes tarsi atsiduriame aklagatvyje, visada netikėtai atsiranda kokia nors išeitis. Pasakoju jai apie pačius baisiausius teroro metus Čilėje, apie tremties vienatvę, tačiau tai buvę patys reikšmingiausi mūsų gyvenimo metai, nes jie suteikę mums tvirtybės ir ryžto.

Kaip ir diduma čiliečių dažnai svarstau, ar gerai padariau bėgdama iš savo šalies įsiviešpatavus diktatūrai, ar turėjau teisę atplėšti vaikus nuo tėvynės ir išvilioti vyrą į nežinią, į svetimą kraštą, ar verčiau reikėjo niekur nevažiuoti ir tūnoti užsiglaudus, kad niekas nepastebėtų, tačiau į visus tuos klausimus nerandu atsakymo. Įvykiai klostėsi nepermaldaujamai, kaip graikų tragedijose: prieš akis buvo nelemtis, tačiau aš negalėjau pasukti kitu keliu.

Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiųjų metų rugsėjo dvidešimt trečiąją, vos dvylikai dienų praslinkus po karinio perversmo, mirė Pablas Neruda. Jis sirgo, ir pragaištingi tų dienų įvykiai pakirto jo valią gyventi. Jis merdėjo savo lovoje, Isla Negroje, žiūrėdamas ir nematydamas, kaip vandenyno bangos dūžta po langais į uolas. Jo žmona Matildė atitvėrė jį aklina siena, kad jis nesužinotų, kas darosi šalyje, bet jis kažkaip sužinojo apie tūkstančius suimtųjų, nukankintųjų ir nužudytųjų. Jie sutraiškė pirštus Viktorui Charai*, tarsi lakštingalą nužudė, bet jis nesiliovė dainavęs, dar labiau įsiutindamas savo budelius, „kas atsitiko, nejaugi visi išprotėjo", – kuždėjo jis, žiūrėdamas paklaikusiomis akimis. Jis ėmė dusti, ir teko greitosios pagalbos automobiliu vežti jį į Santjago ligoninę, tuo tarpu daugelio šalių vyriausybės siuntė šimtus telegramų, siūlydamos politinį prieglobstį Nobelio premijos laureatui, kai kurie ambasadoriai bandė asmeniškai jį įtikinti išvykti, tačiau jis pareiškė, kad nenori palikti savo šalies tokią sunkią jai valandą. „Aš negaliu atsižadėti savo liaudies, negaliu bėgti, pažadėk man, kad ir tu niekur nevažiuosi", – paprašė jis žmonos, ir ji pažadėjo. To žmogaus, giedojusio gyvenimą, paskutiniai žodžiai buvo tokie: „Jie sušaudys jį, jie sušaudys jį." Slaugytoja suleido jam raminamųjų, jis kietai užmigo ir nebepabudo. Mirtis užspaudė ant jo lūpų ironišką šypseną, kuria jis šypsodavo gražiausiomis gyvenimo dienomis, kai persirengęs linksmindavo savo draugus. Tuo pat metu nacionalinio stadiono kameroje budeliai žvėriškai kankino jo vairuotoją, stengdamiesi išplėšti nežinia kokias beprasmiškas paslaptis apie seną ir ramų poetą. Jis buvo pašarvotas savo žydruo-

* Garsus to meto dainininkas ir gitaristas.

se, kareivių nusiaubtuose namuose ant Šventojo Kristupo kalvos, visur kambariuose mėtėsi sutrupinti keramikos dirbiniai, statulėlės, buteliai, lėlės, laikrodžiai, paveikslai – tai, ko nesugebėjo išsinešti, jie suskaldė arba sudegino. Grindys buvo užlietos vandeniu, pritryptos, po kojomis tarytum mirusiųjų kaulai traškėjo stiklo šukės. Matildė praleido visą naktį vidury tos suirutės, ant kėdės prie žmogaus, paskyrusio jai pačias gražiausias meilės eiles, karsto, drauge su keliais bičiuliais, išdrįsusiais nepaisyti komendanto valandos ir prasiskverbti pro namą juosiančią policininkų grandinę. Neruda buvo palaidotas svetimame kape, reta laidotuvių eisena slinko gatvėmis pro kulkosvaidžių lizdus. Tik nedaugelis galėjo jį palydėti į paskutinę kelionę, jo draugai arba buvo suimti, arba slapstėsi, o kai kurie tiesiog bijojo represijų. Mes su žurnalo bendradarbėmis iš lėto ėjome paskui katafalką su raudonais gvazdikais rankose, šaukdamos: *Pablas Neruda! Čia – dabar ir visada!* – o mus tūžmingais žvilgsniais varstė kareiviai, visi vienodi, šalmuoti, neatpažįstamai ištepliotais veidais, drebančiomis rankomis vos nulaikydami ginklus. Pusiaukelėje kažkas suriko: *Draugas Salvadoras Aljendė!* – ir mes vienu balsu atsiliepėme: *Čia – dabar ir visada!* Taip per poeto laidotuves buvo pagerbtas žuvęs prezidentas, kurio kūnas buvo palaidotas kito miesto kapinėse, nežinomame kape. „Mirusieji negali ilsėtis ramybėje, gulėdami bevardžiame kape“, – tarė man šalia einantis senolis. Grįžusi namo, kasdieniame laiške mamai aprašiau laidotuves; ji išsaugojo jį drauge su kitais ir po aštuonerių metų grąžino, ir aš įterpiau jį į savo pirmąjį romaną, beveik nekeisdama nė žodžio. Be to, papasakojau viską seneliui. Jis klausėsi sukandęs dantis, o kai baigiau, suėmė mano rankas į savo geležinius gniaužtus ir suriko:

– Ko, velniai griebtų, tau reikėjo eiti į kapines? Argi tu nesuvoki, kas dedasi Čilėje? – Ir pridūrė: – Saugokis, jeigu myli vaikus ir gerbi velionį, aš jau per senas, kad galėčiau ištverti tokias kančias. Ar negana to, kad pasirodei televizijoje su mano pavarde? Nori užtraukti bėdą ant mano galvos? Aš nenoriu turėti nieko bendra su tais dalykais.

– Blogis įsišėlo, Tata.

– Apie kokį blogį čia šneki? Tu visko prisigalvoji: pasaulis tebėra toks, koks buvęs.

– Argi imsime neigti blogį tik todėl, kad netikime gėriu?

– Pažadėk man prilaikyti liežuvį namuose! – pareikalavo jis.

– Negaliu to pažadėti, Tata.

Ir tikrai negalėjau: buvo per vėlu duoti tokius pažadus. Dviem dienoms praslinkus po karinio perversmo, kai tik buvo atšaukta komendanto valanda, susigriebiau, kad nežinia kaip atsidūriau beregint susidariusiame persekiojamųjų gelbėtojų tinkle. Išgirdau apie jauną kairiųjų ekstremistą, kurį reikėjo žūtbūt paslėpti: jis išsigelbėjo iš pasalos su pašauta koja, ir persekiotojai lipo jam ant kulnų. Jam pavyko pasislėpti draugo garaže, kur geros valios gydytojas ištraukė kulką ir sutvarstė žaizdą. Jis degte degė karščiu, negelbėjo nė antibiotikai, buvo neįmanoma laikyti jį toje vietoje ir juo labiau vežti į ligoninę, kur jis būtų nedelsiant suimtas. Kita vertus, kai kas kirto sieną šalies pietuose, bet jis, būdamas tokios būklės, neištvertų sunkios kelionės Pietų Kordiljerų perėjomis. Liko vienintelė išeitis – prašyti politinio prieglobsčio, tačiau užsienio šalių ambasadų durys buvo atviros tik ryšių turintiems žmonėms – politikams, žurnalistams, intelektualams, garsiems aktoriams, o tūkstančiai tokių nelaimėlių kaip jis negalėjo tikėtis jokios užuovėjos.

Aš nelabai supratau, ką reiškia žodis „prieglobstis", retai vartojamas ispanų kalboje, girdėtas nebent giedant valstybės himną, bet dabar jis skambėjo labai ironiškai: *Tėvyne, tu būsi laisvų žmonių žemė ir engiamųjų prieglobstis.* Šis atvejis man pasirodė romantiškas ir, nė nesvarsčiusi ir net nepagalvojusi, koks man gresia pavojus, pasisiūliau padėti, nes tuo metu niekas dar nežinojo, kas tai yra teroras, laikėmės įprasto gyvenimo principų. Nuvažiavau tiesiai į Argentinos ambasadą, pastačiau automobilį kuo arčiau pastato ir plakančia širdimi, bet tvirtais žingsniais nuėjau prie vartų. Pro metalinės tvoros pinučius pamačiau ambasados langus, balkonuose padžiautus skalbinius ir šaukiančius žmones. Gatvėje knibždėjo kareivių, prie vartų buvo keli kulkosvaidžių lizdai, stovėjo šarvuotis. Vos priėjau arčiau, į mane nukrypo du šautuvai. „Kaip galima čia paprašyti prieglobsčio?" – paklausiau. „Dokumentus!" – vienu balsu sustaugė kareiviai. Įteikiau tapatybės kortelę, jie griebė mane už rankų ir nuvedė į sargybos būstinę prie vartų, kur buvo karininkas, ir aš, stengdamasi, kad nedrebėtų balsas, pakartojau klausimą. Karininkas pažvelgė į mane tokiu nustebusiu veidu, jog mudu abu nusišypsojome. „Aš kaip tik todėl čia ir esu, kad niekas nesiveržtų prašyti prieglobsčio, – atsakė jis, tikrindamas mano dokumentus. Valandėlę patylėjęs, liepė kareiviams išeiti, ir mudu likome vieni ankštoje būstinėje. – Esu jus matęs per televiziją... Tikriausiai jūs norite padaryti reportažą", – pridūrė jis. Kalbėjo mandagiai, bet griežtai: kol jis esąs čia, niekas negausiąs prieglobsčio šioje ambasadoje, čia ne Meksikos ambasada, kur durininkas, vos tik paprašytas, įleidžia visus, kas tik nori. Aš viską supratau. Jis grąžino man dokumentus, paspaudė ranką ir patarė nedaryti kvailysčių, ir aš nuvažiavau tiesiai į

Meksikos ambasadą, kur jau glaudėsi šimtai žmonių, tačiau svetingieji actekai priėmė dar vieną.

Netrukus sužinojau, kad kai kurie vargingieji miesto kvartalai apsupti kariuomenės, o kai kuriuose komendanto valanda veikia ištisą parą, tad žmonės nebeturi ko valgyti. Kareiviai atvažiuoja su tankais, apsupa namus, įsako visiems išeiti, visus vyrus ir vaikinus, vyresnius kaip keturiolikos metų, suvaro į mokyklos kiemą arba futbolo aikštę, kartais tik anglimi apibrėžtą dykvietę, primuša, moterims ir vaikams matant, kai kuriuos atrenka ir išsiveža. Tik nedaugelis sugrįžę pasakoja, kokį siaubą ištvėrę, rodo kankinimų žymes. Kiti, nukankinti, naktį išmetami į sąvartyną, kad visi matytų, kokio likimo sulaukia neklusnieji. Iš kai kurių kvartalų didžiuma vyrų dingo be žinios, jų šeimos liko be maitintojų. Aš buvau įpareigota ieškoti maisto ir pinigų Bažnyčios labdaros valgykloms, kad bent maži vaikai gautų lėkštę karštos sriubos. Ligi šiol negaliu pamiršti jų vyresniųjų brolių ir seserų, tuščiais pilvais gatvėje tykojančių atlikusio duonos kąsnelio. Prašydama paramos, aš suįžūlėjau; draugai, kalbinami per telefoną, atsisakydavo padėti ir, man regis, vos išvydę mane, slėpdavosi. Senelis be žodžių duodavo kiek išgalėdamas, tačiau nenorėjo žinoti, ką aš darau su aukojamais pinigais. Išsigandęs jis įsitvirtino namuose prie televizoriaus, bet blogos naujienos smelkėsi pro langus, kaip pelėsiai vešėjo kiekviename kampe, buvo neįmanoma nuo jų apsisaugoti. Nežinau, ar Tata iš tikrųjų taip jau bijojo – jis suprato daugiau, nei norėjo prisipažinti, be to, per aštuoniasdešimt gyvenimo metų buvo gerai permanęs žmonių žiaurumą ir blogį. Aš, priešingai, labai nustebau patyrusi, koks smurtingas ir grobuoniškas yra pasaulis, kuriame viešpatauja nepermaldaujamas kovos dėl būvio dėsnis ir stipresniojo teisė. Rūšių

atranka nepadėjo pražysti protui ir tobulėti dvasiai; progai pasitaikius, mes pjauname vieni kitus kaip žiurkės, uždarytos į pernelyg ankštą narvelį.

Susisiekiau su viena katalikų parapija, savotiškai sutaikiusia mane su Bažnyčia, nuo kurios pastaruosius penkiolika metų buvau visiškai atitolusi. Buvau susipažinusi su jos mokymu, apeigomis, didžiosiomis ir mažosiomis nuodėmėmis, žinojau, kad Vatikanas valdo milijonų pasaulio žmonių likimus ir kad oficialioji Bažnyčia visada remia galinguosius, nors savo enciklikose skelbia visuotinį teisingumą. Buvau šį tą girdėjusi apie išsilaisvinimo teologiją ir kunigus darbininkus, tačiau nieko nežinojau apie kovingąją Bažnyčią, tūkstančius krikščionių, kurie nusižeminę ir nesigarsindami pasiaukojamai tarnauja skurstantiems varguoliams. Jie priklausė ypatingai organizacijai, padedančiai persekiojamiesiems, Solidarumo vikariatui, kardinolo įsteigtam tam tikslui pirmosiomis diktatūros dienomis. Gausus būrys kunigų ir vienuolių, rizikuodami gyvybe, septyniolika metų gelbėjo žmones nuo mirties ir kėlė viešumon nusikaltimus. Beje, kaip tik kunigas nurodė man pačius saugiausius kelius, ieškant politinio prieglobsčio. Kai kurie žmonės, kuriems aš padėjau perlipti per tvorą, galiausiai atsidūrė Prancūzijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje, Kanadoje arba Skandinavijos šalyse, priglaudusiose šimtus pabėgėlių iš Čilės. Pasukusi šiuo keliu, jau nebegalėjau trauktis – padėjus vienam, tekdavo padėti kitam, ir taip veikiai įsitraukiau į pogrindinę veiklą, slėpdama arba gelbėdama žmones, gautą informaciją apie nukankintus arba dingusius be žinios perduodama į Vokietiją, kur ji buvo skelbiama, įrašydama pokalbius su diktatūros aukomis, kad išliktų liudijimai apie tai, kas vyksta Čilėje, – tuo metu daug žurnalistų vykdė šią pareigą. Tuomet

nė neįtariau, jog po aštuonerių metų visa ši medžiaga man labai pravers mano dviem romanams. Iš pradžių, nesuvokdama, koks man gresia pavojus, darbuodavausi vidury dienos, triukšmingame Santjago centre, tiek karštą vasarą, tiek auksinį rudenį, ir tik tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt ketvirtųjų metų vidury pajutau grėsmę. Aš taip menkai išmaniau teroro mechanizmą, jog gana negreit pastebėjau grėsmingus ženklus: nebuvo jokių požymių, kad tamsoje yra paralelinis pasaulis, žiaurus tikrovės matmuo. Aš jaučiausi saugi. Nepuoselėjau jokių didvyriškų užmojų, tiesiog užjaučiau tuos nelaiminguosius, ir, be to, prisipažįstu, turėjau nenugalimą potraukį į nuotykius. Didžiausio pavojaus akimirką prisimindavau patarimą, kurį davė man dėdė Ramonas tą vakarą, kai pirmą kartą ėjau į pobūvį: *Galvok, jog kiti bijo labiau nei tu...*

Tais neramiais laikais žmonės atskleidė savo tikrąjį veidą. Patys karingiausi politikai pirmieji nutilo arba paspruko į užsienį, priešingai, tie, kurie ligi tol gyveno ramiai ir taikiai, parodė nepaprastą drąsą. Aš turėjau gerą draugą, bedarbį psichologą, kuris užsidirbdavo pragyvenimui darydamas mūsų žurnalui nuotraukas. Mandagus, naivokas žmogus, sekmadieniais ateidavo pas mus į svečius pažaisti su vaikais, niekada negirdėjau, kad jis būtų kalbėjęs apie politiką. Aš vadinau jį Fransisku, nors jo vardas buvo kitoks; po devynerių metų jis tapo mano romano *Apie meilę ir šešėlius* pagrindinio veikėjo prototipu. Jis buvo susijęs su dvasininkų draugijomis, nes jo brolis buvo kunigas darbininkas, tik iš jo mes sužinojome, kokios baisybės vyksta šalyje; jis ne kartą padėjo kitiems, nepaisydamas pavojų. Šventojo Kristupo kalvoje, nuošaliuose takeliuose, ten, kur, mūsų manymu, niekas negalėjo nusiklausyti, jis perduodavo mums visas

naujienas. Kartais aš veikdavau su juo, kartais pati viena. Aš buvau sugalvojusi gana paprastą schemą, pagal kurią pirmą ir, tiesą pasakius, paskutinį kartą susitikdavau su žmogumi, kuriam reikėjo mano pagalbos: mes susitardavome dėl laiko, aš lėtai sukdavau ratu aplink Italijos aikštę tuo savo nepakartojamu automobiliu, paskiau, pastebėjusi tam tikrą ženklą, stabtelėdavau, ir kas nors skubiai įšokdavo į vidų. Niekad nežinojau nei kuo jie vardu, nei kas atsitiko tiems išblyškusiems žmonėms drebančiomis rankomis, nes buvo nurodyta kuo mažiau kalbėti: kas nors pabučiuodavo man į skruostą ir pakuždomis padėkodavo – daugiau niekada nieko neišgirsdavau apie tą žmogų. Sunkiau būdavo su vaikais. Kartą, prireikus perduoti vaiką tėvams, radusiems prieglobstį ambasadoje, teko užmigdyti jį vaistais ir paguldyti pintinėje po salotomis, kad nepastebėtų prie vartų stovinti sargyba.

Maiklas žinojo apie mano veiklą, bet nieko man nesakydavo netgi tada, kai tekdavo kokį žmogų paslėpti mūsų namuose. Jis ramiai perspėdavo, koks gresia pavojus, truputį stebėdamasis, kad aš gelbsčiu tiek daug žmonių, o jis beveik nieko apie tai nežino. Man regis, viską nulėmė tai, kad aš buvau žurnalistė, gatvėse kalbindavau žmones, o jis bendraudavo tik su vadybininkais, diktatūros metais labiausiai pasipelniusia kasta. Kartą užsukau į restoraną, kur Maiklas paprastai pietaudavo su savo bendradarbiais, statybos bendrovės darbuotojais, ir, paaiškinusi jiems, jog tų pinigų, kuriuos jie išleidžia pietums, užtektų dvidešimčiai vaikų pamaitinti Bažnyčios labdaros valgykloje, paprašiau, kad sykį per savaitę jie pasitenkintų sumuštiniu, o sutaupytus pinigus atiduotų man. Sulig tais žodžiais įsivyravo kapų tyla, net kelneris sustingo su padėklu rankose, visų žvilgsniai nukrypo į Maiklą, man regis, visi jį smerkė, tardami sau: kas

jis per vyras, jei nesutramdo akiplėšos žmonos. Bendrovės vadovas nusiėmė akinius, lėtai nusivalė juos nosine, paskiau išrašė man čekį dešimtsyk didesnei nei mano prašoma sumai. Nuo tos dienos Maiklas daugiau nėjo su jais pietauti, tuo aiškiai parodydamas savo nusistatymą. Jam, kuriam nuo mažumės buvo skiepijami taurūs jausmai, buvo sunku patikėti šiurpiomis mano istorijomis arba įsivaizduoti, kad visi mes, suaugusieji ir vaikai, galėtume netekti gyvybės, jeigu vienas tų nelaimingųjų, pasirodžiusių mūsų gyvenime, būtų suimtas ir kankinamas prisipažintų praleidęs bent vieną dieną mūsų pastogėje. Mus pasiekdavo kraupūs gandai, bet protas, kartais stebėtinai nepripažįstantis akivaizdžių dalykų, atmesdavo juos kaip prasimanymus, kol pagaliau mes įsitikindavome, kad neįmanoma jų neigti. Kartais atsibusdavome naktį, išpilti šalto prakaito, kai komendanto valandos metu gatvėje sustodavo automobilis arba kai, sučirškus telefonui, pakeldavome ragelį ir niekas neatsiliepdavo, tačiau rytą, saulei patekėjus, pas mus į lovą atbėgdavo vaikai su šunimi, gerdavome kavą, ir gyvenimas tęsdavosi, lyg nieko nebūtų atsitikę. Slinko mėnesiai, kol akivaizdūs dalykai pagaliau pasidarė nepaneigiami ir mus galutinai suparalyžiavo baimė. Kaip galėjo viskas taip netikėtai pasikeisti? Kaip galėjo taip neįtikėtinai aukštyn kojomis apsiversti tikrovė? Visi mes tapome nusikaltimo bendrininkais, visuomenė išsikraustė iš proto. Šėtonas veidrodyje... Kartais, kai, atėjusi į slaptavietę Šventojo Kristupo kalvoje, turėdavau užtektinai laiko pamąstyti, man pasivaidendavo tamsi vaikystės dienų vandenų gelmė, atsispindinti veidrodžiuose, kuriuose naktimis pasirodydavo šėtonas, ir aš, palinkusi prie jos, siaubo apimta, išvysdavau, kad blogis apsireiškia mano veidu, kad ir mano sąžinė nėra švari, kad niekieno sąžinė nėra švari,

kad mumyse glūdi pabaisa, kad bet kada gali paimti viršų tamsioji prigimties pusė. Ar aš pati negalėčiau ko nors nukankinti ir nužudyti, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms? Pavyzdžiui, jeigu kas nors nuskriaustų mano vaikus... kokio žiaurumo galėčiau būti tuo atveju? Išlindę iš veidrodžių, demonai šlaistėsi po pasaulį.

Kitų metų pabaigoje, kai šalyje galutinai įsigalėjo diktatūra, įsivyravo grynojo kapitalizmo sistema, palanki vien įmonininkams, nes darbo žmonės neteko teisių – dėl jų reikėjo kovoti. Darbo jėga buvo užgniaužta ir atiduota darbdavių malonei, viešpatavo anaiptol ne pasiūlos ir paklausos dėsnis, kaip tvirtino jauni dešiniųjų ideologai. Nebeliko jokių socialinių garantijų, liaudies iškovotų prieš dešimtis metų, buvo panaikinta susirinkimų ir streikų laisvė, darbininkų vadovai dingo be žinios arba buvo nužudyti. Įmonės, įsitraukusios į negailestingą konkurenciją, reikalavo didžiausio darbo našumo mainais į patį skurdžiausią atlyginimą. Atsirado tiek bedarbių, kad nutįso kilometrinės eilės prie fabrikų vartų, o samda prilygo vergovei. Niekas nedrįso protestuoti, nes geriausiu atveju grėsdavo atleidimas iš darbo, tačiau bet kada galėjai būti apkaltintas komunistine propaganda arba ardomąja veikla ir baigti gyvenimą politinės policijos kankinimų kameroje. Įvyko tikras ekonomikos stebuklas socialinės nelygybės kaina: dar niekada Čilėje nebūta tokio begėdiško prabangos demonstravimo nei tiek žmonių, skęstančių visiškame skurde. Maiklas, būdamas administracijos vadybininkas, turėjo atleisti šimtus darbininkų: vieną po kito pakvietęs į savo kabinetą, pranešdavo, kad nuo rytojaus neateitų į darbą, ir paaiškindavo, jog pagal naująjį darbo įstatymą jie neturį teisės į išeitinę išmoką. Jis žinojo, kad kiekvienas jų turi šeimą, kad nė vienas nesugebės rasti darbo, – vadinasi,

atleisdamas jis pasmerkia juos neišvengiamam skurdui. Jis grįždavo namo prislėgtas ir nusiminęs, per kelis pastaruosius mėnesius sukumpo ir pražilo. Vieną dieną, sukvietęs vadybininkus, jis pareiškė, jog padėtis tapo nebepakenčiama, jog meistrai uždirba per dieną ne daugiau kaip trims litrams pieno. Jie juokdamiesi atsakė: didelio čia daikto, „vis viena tie žmonės negeria pieno". Tuo metu aš jau nebedirbau nei viename, nei kitame žurnale, o televizijos studijoje savo laidas įrašydavau, stebima automatu ginkluoto sargybinio. Anaiptol ne dėl cenzūros teko atsisakyti darbo: ilgai netrukus suvokiau, kad diktatūrai labai patogu, jog humoro laidą ruošia Aljendės dukterėčia. Bene reikia geresnio įrodymo, kad gyvenimas šalyje normalus? Taigi išėjau iš darbo. Pajutau, kad esu sekama, iš baimės naktimis negalėdavau sumerkti akių, man išbėrė visą kūną, ir aš nusidraskydavau iki kraujų. Diduma mano draugų išvyko iš šalies, kai kurie dingo be žinios, ir niekas nedrįso apie juos užsiminti, lyg jų apskritai nebūta. Vieną popietę pas mane apsilankė dailininkas, su kuriuo nebuvome susitikę kelis mėnesius. Kai likome vieni du, nusivilkęs marškinius, jis parodė dar visiškai šviežius randus. Ant nugaros jam buvo peiliu išpjaustyta raidė A – kaip Aljendės šalininkui. Paskambinusi iš Argentinos, mama melsdavo, kad saugočiausi, kad tylėčiau kaip pelė po šluota ir neprisišaukčiau nelaimės. Ji negalinti pamiršti aiškiaregės Marijos Teresos Chuares pranašysčių: jeigu jau išsipildžiusi viena apie didelį kraujo praliejimą, galinti išsipildyti ir kita – apie tai, kad gana ilgai negalėsiu pajudėti iš vietos arba būsiu paralyžiuota. Gal turėjusi galvoje ilgus kalėjimo metus? Mintyse ėmiau svarstyti galimybę išvykti iš Čilės, tačiau nedrįsau balsu apie tai užsiminti, nes man atrodė, kad, reikšdama mintis žodžiais, paleisiu nesustabdo-

mą mirties ir naikinimo mechanizmą. Dažnai eidavau pasivaikščioti Šventojo Kristupo kalvos takais, kur prieš daugelį metų su artimaisiais važiuodavome iškylauti; kartais raudodavau, pasislėpusi tarp medžių, skausmo varstoma širdimi; kartais įsidėdavau į pintinę viena kitą sumuštinį ir butelį vyno ir kopdavau į kalvą drauge su Fransisku, kuris, pasitelkęs savo psichologijos žinias, bergždžiai bandydavo man padėti. Tik su juo galėdavau pasikalbėti apie savo pogrindinę veiklą, baimę ir slaptą norą pabėgti. „Ar išprotėjai? – sakydavo jis. – Nėra nieko baisesnio už tremtį. Kaip tu galėtum palikti savo namus, draugus, tėvynę?"

Vaikai ir Granė pirmieji pastebėjo mano dvasios būseną. Paula, protinga vienuolikmetė mergaitė, ir Nikolas, trejais metais jaunesnis, suprato, kad baimė ir skurdas kaip patvinusi upė užlieja visą šalį. Jie pasidarė tylūs ir atsargūs. Sužinojo, kad vienos jų mokytojos vyrą, skulptorių, sukūrusį Salvadoro Aljendės biustą, suėmė kažkokie trys vyrai, kurie įsibrovė į jo dirbtuvę, viską sudaužė, o jį patį išsivežė. Niekas nežinojo, kur jis dingo, o jo žmona nedrįso kam nors užsiminti apie savo nelaimę, bijodama netekti darbo: tuo metu visi dar galvojo, kad dingsta tik kuo nors nusikaltę žmonės. Neišmanau, kaip vaikai apie tai sužinojo, bet vieną vakarą man viską papasakojo. Nuėję aplankyti mokytojos, gyvenančios netoli nuo mūsų namų, rado ją sėdinčią tamsoje, įsisupusią į skaras. Ji neturėjo pinigų: negalėjo nei sąskaitos už elektrą apmokėti, nei parafino šildytuvui nusipirkti, jos algos vos užteko išmaitinti trims vaikams, kuriuos buvo priversta atsiimti iš mokyklos. „Mes norėtume jiems padovanoti savo dviračius, nes jie neišgali nusipirkti autobuso bilietų", – pa-

reiškė man Paula. Taip jie ir padarė, ir nuo tos dienos paslaptingų išvykų pagausėjo. Paula ne tik slėpė močiutės butelius ir nešė dovanas į senelių prieglaudą – prisikrovusi į kuprinę konservų ir ryžių paketų, vilko juos mokytojai. Ištvėręs kalėjimą ir kankinimus, po kelių mėnesių skulptorius grįžo namo ir padovanojo vaikams Nukryžiuotąjį, nuliejęs Jį iš geležies ir bronzos. Jis kabo ant sienos virš Nikolo lovos.

Vaikai niekam nepasakojo, apie ką mes kalbamės namie, juo labiau nė neužsimindavo apie nepažįstamus žmones, kartais ateinančius į svečius. Nikolas ėmė naktį šlapintis į lovą ir pabusdavo išsigandęs, ateidavo į mano kambarį, iš gėdos nuleidęs galvą, ir apsikabindavo mane. Žinoma, tada reikėjo parodyti jam daugiau švelnumo nei paprastai, bet Maiklas buvo prislėgtas savo bėdų dėl darbininkų, aš ieškojau darbo, lankiau varguolių kvartalus, slėpiau žmones, vaikščiojau amžinai įtemptais nervais. Man regis, nei jis, nei aš negalėjome skirti vaikams pakankamai dėmesio ir paguodos, kad jie jaustųsi saugūs. Tuo tarpu Granę draskė prieštaravimai: iš vienos pusės jos vyras liaupsino diktatūrą, iš kitos – mes pasakojome apie represijas; jos nerimas virto panika, jos pasaulėliui grūmojo nežaboti gaivalai. „Saugokis“, – kartodavo ji man, pati nelabai suvokdama, ką turi galvoje, nes jos protas kratėsi grėsmingų nuojautų, gimstančių jautrioje močiutės širdyje. Jos visas gyvenimas buvo paskirtas vaikaičiams. „Melas, sovietinio komunizmo melas, skleidžiamas siekiant apjuodinti Čilę“, – sakydavo jai vyras, kai tik ji užsimindavo apie sklindančius baisius gandus. Kaip ir vaikai ji stengėsi nuslopinti visas abejones ir vengti kalbų, galinčių užtraukti nelaimę.

Po valstybės perversmo karinė chunta Buenos Airėse nužudė generolą Pratsą, įtardama, kad iš ten buvęs vyriau-

siasis ginkluotųjų pajėgų vadas gali vadovauti demokratiškai nusiteikusių kariškių maištui. Taipgi baiminosi, kad Pratsas savo prisiminimų knygoje atskleisiąs generolų išdavystę: tuo metu jau buvo išplatinta oficiali rugsėjo vienuoliktosios įvykių versija, pateisinanti perversmą ir šlovinanti Pinočetą kaip tautos didvyrį. Daug kas perspėjo generolą Pratsą telefonu ir anoniminiais laiškais, kad jo gyvybei gresia pavojus. Grasinimų sulaukė ir dėdė Ramonas, įtariamas, kad saugo generolo prisiminimų antrąjį egzempliorių, bet širdies gilumoje jis netikėjo, kad jam galėtų grėsti pavojus. Pratsas, priešingai, puikiai išmanė savo kolegų veiklos metodus, be to, žinojo, kad Argentinoje jau veikia mirties eskadronai, su Čilės diktatūra varantys siaubingą prekybą lavonais, suimtaisiais, dingusiųjų be žinios dokumentais. Jis bergždžiai stengėsi gauti pasą ir išvykti į Europą; dėdė Ramonas tarėsi su naujuoju Čilės ambasadoriumi, senu draugu, su kuriuo bendravo daugel metų, prašydamas padėti tremtyje atsidūrusiam generolui, ir šis prižadėjo, bet žodžio netesėjo.

Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt ketvirtų metų rugsėjo dvidešimt devintą dieną, Pratsui grįžtant namo po pietų pas mano tėvus, jo automobilyje sprogo bomba. Sprogimas buvo toks stiprus, kad įkaitusio metalo nuolaužos išlakstė per šimtą metrų, generolas su žmona žuvo tarytum pragaro liepsnose. Po kelių minučių tragedijos vieton subėgo Čilės žurnalistai, aplenkdami Argentinos policiją, lyg būtų už kampo laukę pasikėsinimo.

Antrą valandą nakties paskambino dėdė Ramonas, prašydamas duoti žinią Pratso dukterims, ir pranešė, kad jiedu su mama išėję iš namų ir pasislėpę saugioje vietoje. Rytojaus dieną išskridau į Buenos Aires – kliaudamasi laime, nes netgi nežinojau, kur galėčiau juos rasti. Oro uoste

mane pasitiko labai aukštas vyriškis, paėmė man už rankos ir beveik tempte nutempė prie juodo automobilio, stovinčio prie durų. „Nebijokite, aš – draugas“, – tarė jis ispaniškai su stipriu vokišku akcentu. Jo mėlynos akys švietė tokiu gerumu, kad aš patikėjau. Vyriškis, Čekoslovakijos atstovas Jungtinėse Tautose, ruošė planą nugabenti mano tėvus į saugesnę vietą, kur jų nepasiektų ilga teroro ranka. Jis nuvežė mane į miesto centrą, ten saugiame bute jie ramiai kūrė pabėgimo planus. „Matai, dukrele, ką gali tie galvažudžiai, kuo greičiau bėk iš Čilės“, – dar kartą paragino mane mama. Mes neturėjome daug laiko, jie vos spėjo man papasakoti, kas atsitiko, ir paprašė pasirūpinti jų daiktais, mūsų bičiuliui čekui pavyko juos išsiųsti tą pačią dieną. Atsisveikindami širdingai apsikabinome paskutinį kartą – nežinia, kada mums pasiseks vėl susitikti. „Rašyk man kiekvieną dieną, – paprašė mama paskutinę akimirką, – ir laikyk laiškus, kol galėsi juos išsiųsti, kai tik duosiu tau pašto adresą.“ Saugoma aukštaūgio vyriškio užuojautos pilnomis akimis dar pabuvau mieste, kol supakavau baldus, apmokėjau sąskaitas, nutraukiau tėvų išsinuomoto buto nuomos sutartį ir gavau leidimą išsivežti šveicarų aviganę, beveik apkvaišusią nuo bombos sprogimo ambasadoje. Kalė vienintelė liko su Grane, kai visi ją apleido.

Po kelių dienų Santjage, vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado namuose, kur gyveno Pratsų šeima iki tos dienos, kai jis atsistatydino, Pinočeto žmona vidury dienos išvydo generolą Pratsą, sėdintį nugara į langą, apšviestą blyškios pavasario saulės. Krūptelėjusi iš baimės, ji suvokė, jog tai stačiai nešvarios sąžinės sužadintas vaizdinys, ir nekreipė į tai dėmesio, tačiau išduotas draugas vaidenosi dar kelias savaites, visu ūgiu pasirodydavo svetainėje, sunkiais žingsniais

lipdavo laiptais, netikėtai išdygdavo tarpdury, kol pagaliau nekviesto svečio apsilankymai pasidarė nebepakenčiami, ir Pinočetas įsakė sumūryti milžinišką bunkerį, aplink pastatyti tvirtovės sieną, kad neprasiskverbtų nei gyvi, nei mirę priešai, tačiau jo saugumo tarnyba pareiškė, jog tai būtų puikus taikinys bombonešiams. Tuomet jis įsakė sutvirtinti vaiduoklių namo sienas, aklinai uždengti langus, padvigubinti sargybą, aplink įrengti kulkosvaidžių lizdus ir užkardyti gatvę, kad niekas negalėtų privažiuoti arčiau. Protas neneša, kaip generolui Pratsui pavykdavo prasmukti pro tokį saugumo priemonių tinklą...

Įpusėjus tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt penktiesiems, aš tapau savo pačios baimės auka. Bijojau skambinti telefonu, cenzūravau savo laiškus mamai, jeigu jie būtų tikrinami pašte, ir saugojausi ištarti griežtesnį žodį netgi šeimoje. Draugai, turintys ryšių su kariškiais, mane perspėjo, kad esu įrašyta į juoduosius sąrašus, ir ilgai netrukus sulaukėme dviejų grasinimų telefonu mus nužudyti. Aš žinojau, kad esama žmonių, linkusių pramogos dėlei skleisti paniką, ir gal netgi nebūčiau kreipusi dėmesio į tuos anonimų balsus, tačiau nesijaučiau saugi po to, kas atsitiko generolui Pratsui ir jo žmonai, ir po stebuklingo mano tėvų pabėgimo. Vieną žiemos pavakarę su Maiklu ir vaikais važiavome į oro uostą išlydėti draugų, kurie kaip ir daugelis kitų ryžosi išvykti iš šalies. Jie susižinojo, kad Australijoje dalijama žemė naujiesiems imigrantams, ir nutarė išbandyti žemdirbių laimę. Mums bežiūrint į kylantį lėktuvą, prie manęs priėjo nepažįstama moteris ir, paklaususi, ar aš iš televizijos, primygtinai paprašė, kad paėjėčiau su ja į šalį – ji norinti kažką man

pasakyti prie keturių akių. Nelaukdama, kol atsipeikėsiu, griebė man už rankos ir nusivedė į tualetą, o ten, kai likome akis į akį, išsitraukė iš rankinės laišką ir įbruko jį man.

– Įteikite laišką, žūtbūt įteikite. Aš turiu išskristi artimiausiu lėktuvu, mano ryšininkas nepasirodė, o aš negaliu ilgiau laukti, – tarė ji. Dusyk pakartojo adresą, kad gerai įsiminčiau, ir tekina išbėgo.

– Kas ji tokia? – paklausė Maiklas, pamatęs mane išeinant iš tualeto.

– Nežinau. Prašė įteikti štai šitą laišką, sakė, kad labai svarbu.

– Kas per laiškas? Kodėl tu jį paėmei? Gal tai spąstai...

Visi tie, o ir kiti klausimai neleido mums užmigti kone visą naktį, nenorėjome atplėšti voko, nes buvo geriau nežinoti, kas ten parašyta, bet ir nedrįsome jo nunešti moters nurodytu adresu nei juo labiau sunaikinti, man regis, tuomet Maiklas pagaliau suprato, kad ne aš ieškau bėdos, o bėdos ieško manęs. Galų gale įsitikinome, kokia iškreipta mūsų tikrovė, jeigu toks paprastas dalykas kaip laiško įteikimas gali kainuoti gyvybę ir jeigu niekas jau nesistebi, jog kas dieną be niekur nieko šnekama apie kankinimus ir mirtį. Išaušus valgomajame ant stalo išpleikėme pasaulio žemėlapį ir ėmėme svarstyti, kur galėtume išvykti. Tuo metu pusėje Lotynų Amerikos šalių viešpatavo diktatūra: prasimetusios kovos su komunizmu dingstimi, ginkluotosios pajėgos tapo privilegijuotųjų klasių samdinėmis ir varguolių priespaudos įrankiu. Ištisą dešimtmetį kariškiai negailestingai kariavo prieš savo tautas, žuvo, dingo be žinios ir išvyko į tremtį milijonai žmonių, dar niekada visame žemyne tokios minios nekirto valstybių sienų. Tą rytmetį mudu su Maiklu pastebėjome, kad liko labai mažai demokratinių šalių, kuriose galėtume

prašytis prieglobsčio, ir kad kai kurios, kaip antai: Meksika, Kosta Rika ir Kolumbija, čiliečiams nebeduoda vizų, nes per pastaruosius pusantrų metų priėmė pernelyg daug pabėgėlių. Vos pasibaigus komendanto valandai, palikome vaikus pas Granę, nurodėme, ką turėtų daryti tuo atveju, jei negrįžtume namo, ir nuvažiavome nurodytu adresu įteikti laiško. Paskambinę prie seno pastato durų pačiame miesto centre, lengviau atsidusome, kai mums atidarė džinsuotas vyriškis su dvasininko apykakle. Iš tarties supratome, jog tai belgas, nes kadaise gyvenome toje šalyje.

Pabėgę iš Argentinos, dėdė Ramonas su mama nerado kur apsistoti ir turėjo glaustis užsienyje pas draugus, negalėdami išsikrauti savo lagaminų. Tuomet mama prisiminė venesuelietį, su kuriuo susipažino Rumunijoje, geriatrijos klinikoje, ir, širdies impulso pagauta, susirado vizitinę kortelę, kurią išsaugojo visus tuos metus, paskambino į Karakasą ir keliais žodžiais papasakojo, kas atsitiko. „Atvažiuok, širdele, užteks vietos visiems“, – beregint atsakė Valentinas Ernandesas. Taip mudu su Maiklu nutarėme laikinai įsikurti Venesueloje, toje, mūsų manymu, amžinai žalioje ir dosnioje šalyje, kur turėjome draugą ir galėjome pagyventi, kol Čilėje pasikeis padėtis. Mudu ėmėme ruoštis kelionei: reikėjo išnuomoti namą, parduoti baldus ir susirasti darbą, tačiau teko apsisukti per savaitę. Trečiadienį vaikai grįžo iš mokyklos išsigandę; gatvėje prie jų priėjo nepažįstami žmonės ir pagrasinę liepė man perduoti tokią žinią: „Pasakykite savo pusgalvei motinai, kad jos dienos suskaičiuotos.“

Rytojaus dieną paskutinįsyk pasikalbėjau su seneliu. Prisimenu jį kaip visada sėdintį krėsle, kurį prieš daugelį metų

nupirkau jam varžytynėse, žilaplaukį, su gumbuota valstiečio lazda rankoje. Jaunystėje jis buvo aukštas, net ir sėdėdamas toks atrodė, tačiau ilgainiui palinko nuo metų naštos, pakumpo kaip namas, įsmukus pamatams. Nedrįsau su juo atsisveikinti, bijojau prisipažinti, jog išvykstu, bet jis, man regis, pats suprato.

– Jau senokai niekaip negaliu rasti ramybės, Tata... Ar esi kada nors nužudęs žmogų?

– Kas per kvailas klausimas!

– Juk tu ūmaus būdo, – neatlyžau, prisimindama negyvą žvejį, kniūbsčia gulintį ant žemės, seniai seniai, kai man buvo aštuoneri.

– Ar esi kada nors mane mačiusi su ginklu rankoje, ką? Ne be reikalo aš jų vengiu, – tarė senelis. – Kartą, kai buvau jaunas, pabudau nuo smūgio į langinę. Pašokęs iš lovos, griebiau revolverį ir, dar apsnūdęs, šoviau pro langą. Atsipeikėjau tik driokstelėjus šūviui ir tuomet išsigandęs suvokiau, kad šoviau į studentus, grįžtančius iš šventės. Vienas jų netyčia lietsargiu užkliudė langinę. Ačiū Dievui, per plauką nenušoviau nekalto žmogaus. Nuo tos dienos mano medžiokliniai šautuvai guli garaže. Jau daug metų neimu jų į rankas.

Tai buvo tiesa. Lovos galvūgalyje kabojo Argentinos gaučų naudojama svaidyklė – du apvalūs akmenys, surišti ilgu odiniu diržu, – kurią jis visada laikydavo pašonėje tam atvejui, jeigu įsibrautų vagys.

– Ar niekada nesi svaidykle ar kokia kuoka nudėjęs žmogaus, nuskriaudusio ar užgavusio tavo artimą?

– Nesuprantu, ką čia, velniai griebtų, turi galvoje, dukrele. Šioje šalyje netrūksta galvažudžių, bet aš toks nesu.

Pirmą kartą jis užsiminė apie tai, kas vyksta Čilėje. Iki tos dienos jis tik klausydavo sukandęs dantis, kai aš jam pasako-

davau. Jis atsistojo keiksnodamas, girgždančiais sąnariais, ir mostu parodė, kad sekčiau iš paskos. Ėjo vargais negalais, bet aš neišdrįsau pasiūlyti jam invalido kėdės.

Niekas nepasikeitė tame kambaryje nuo tos dienos, kai mirė močiutė, ten pat stovėjo tamsūs baldai, kabojo didelis sieninis laikrodis, kvepėjo anglišku muilu, kurį ji laikydavo komodoje. Jis atrakino stalčių raktu, kurį visada nešiojosi liemenės kišenėje, pasirausė jame, ištraukė seną dėžutę nuo sausainių ir padavė man.

– Tai buvo tavo močiutės, o dabar priklauso tau, – tarė drebančiu balsu.

– Noriu tau prisipažinti, Tata...

– Nori prisipažinti, kad pavogei Memės sidabrinį veidrodėlį...

– Iš kur tu žinai, kad aš jį paėmiau?

– Mačiau savo akimis. Miegu kaip katė. Jeigu jau turi veidrodėlį, pasiimk ir visa kita. Tai viskas, kas liko iš Memės, bet man to nereikia, ir šiaip ją prisimenu. Verčiau tu pasiimk viską, nenoriu, kad po mano mirties kas nors išmestų jos daiktus į šiukšlyną.

– Negalvok apie mirtį, Tata.

– Mano amžiuje neišeina galvoti apie ką nors kita. Mirsiu vienas lyg šuo, kaip kažin ką.

– Aš būsiu su tavimi.

– Duok Dieve, kad prisimintum savo pažadą. Jeigu ketini kur nors išvažiuoti, nepamiršk, kad pažadėjai man padėti padoriai numirti, kai išmuš mano valanda.

– Nepamiršiu, Tata, nesirūpink.

Rytojaus dieną išskridau viena į Venesuelą. Nežinojau, kad nebepamatysiu senelio. Oro uoste atlikau visus formalumus, prie krūtinės spausdama Memės relikvijas. Dėžutė-

je nuo sausainių gulėjo aptrupėjęs vaškinių apelsinžiedžių vainikėlis, nublukusios vaikiškos zomšinės pirštinaitės ir nučiupinėta maldaknygė perlamutriniais aptaisais. Taip pat vežiausi plastikinį maišelį su sauja mūsų sodo žemės, tikėdamasi svetur pasodinti neužmirštuolių. Pamatęs mano pase daugybę Argentinos muitinės įvažiavimo ir išvažiavimo spaudų, taipgi žurnalistės pažymėjimą ir, ko gero, neradęs mano pavardės juodajame sąraše, valdininkas mane praleido. Lėktuvas pakilo, nerdamas per plunksninių debesų sluoksnius, ir po kelių minučių apačioje sutvisko snieguotos Andų kalnų viršūnės. Tos baltos viršukalnės, iškilusios aukščiau debesų, buvo paskutiniai tėvynės vaizdai. „Grįšiu, grįšiu“, – kartojau patylomis kaip maldą.

Andrėja, mano dukraitė, gimė kambaryje, kur mes žiūrėdavome televiziją, vieną pirmųjų šiltų pavasario dienų. Selijos ir Nikolo butas trečiame aukšte, nėra lifto, labai nepatogu nelaimės atveju, todėl gimdyti nutarė mūsų bute, pirmame aukšte, erdviame kambaryje dideliais langais, žvelgiančiais į terasą, kur paprastai praleidžiame daug laiko. Giedrą dieną matyti trys įlankos tiltai, o naktį kitame krante žėri Berklio žiburiai. Selija taip prisitaikė prie Kalifornijos gyvenimo būdo, jog nutarė užtęsti *visatos muziką* iki paskutinės akimirkos: apsieisianti be ligoninės ir gydytojų ir gimdysianti šeimos aplinkoje. Pirmieji sąrėmiai prasidėjo vidurnaktį, paryčiais netikėtai nutekėjo vaisiaus vandenys, ir netrukus jie visi atsirado pas mus – apdują, nelyginant stichinės nelaimės aukos, įsispyrę į šlepetes, su nudryžusia juoda rankine, prikrauta būtiniausių daiktų, nešini dar apsnūdusiu Alechandru su pižama. Mažylis nė neįtarė, kad

po kelių valandų turės dalytis savo gyvenamuoju plotu su sesute ir pagaliau pasibaigs jo, vienturčio sūnelio ir vienintelio vaikaičio, absoliutus viešpatavimas. Po dviejų valandų furgonu su visa įranga atvažiavo akušerė, jauna moteris, vilkinti puskelnėmis ir avinti sportiniais bateliais, viena iš tų, kurios nebijo priimti kūdikio gimdyvės namuose. Ji taip greitai apsiprato naujoje aplinkoje, kad ilgai netrukus nuėjo į virtuvę drauge su Viliu ruošti pusryčių. Tuo tarpu Selija kuo ramiausiai vaikščiojo po kambarį, remdamasi į Nikolą, kartais užgniauždama kvapą, kai suremdavo nepakenčiamas skausmas, ir pailsėdama, kai mažoji būtybė jos įsčiose duodavo jai ramybę. Mano marti vaikščioja pagal mįslingos melodijos, pulsuojančios jos venomis, ritmą: kai užeina sąrėmiai, dejuoja linguodama, lyg klausydamasi savo esybėje aidinčio Venesuelos būgnų dundėjimo. Į pat pabaigą man pasirodė, kad ji retkarčiais sugniaužia kumščius ir baimė sužvilga jos akyse, bet vyras beregint nukreipia į ją žvilgsnį, sukužda kažkokius paslaptingus, tik jiems žinomus žodžius, ir ji iškart nusiramina. Taip bėgo laikas – man svaiginančiu greičiu, jai be galo lėtai, ji kentė nesiskųsdama, nereikalaudama nei raminamųjų, nei anestezijos. Nikolas rūpinosi ja, aš girdžiau atšaldytomis obuolių sultimis, o Vilis prižiūrėjo Alechandrą, tuo tarpu akušerė nesikišdama stebėjo ją iš tolo, ir aš nejučia prisiminiau tą dieną, visiškai nepanašią į šią, kai gimė Nikolas. Vos atsidūrusi ligoninėje, iškart netekau savo tapatybės, tapau numeriu paženklinta bevarde ligone. Mane nurengė, davė chalatą, surišamą per nugarą, ir nuvedė į atskirą palatą, kur turėjau ištverti dar daugiau pažeminimų, kol galiausiai likau viena. Retkarčiais kas nors patikrindavo man tarpukojį, mano kūnas buvo skausmu tvinksinti ertmė. Taip praleidau visą dieną, naktį ir dar pus-

dienį, kęsdama sąrėmius, išsekusi, leisgyvė iš baimės, kol pagaliau man pranešė, jog atėjo metas gimdyti, ir nuvedė į gimdyvių skyrių. Vienui viena kenčiau skausmus, ryškios šviesos apakinta gulėdama ant metalinio stalo. Niekas nuo manęs nebepriklausė, mažoji būtybė spurdėjo, veržduring į pasaulį, mano kojos žergėsi pačios savaime, be mano valios stengdamosi jai padėti. Neprireikė to, ko buvau išmokusi iš knygų ir per būsimųjų motinų kursus. Gimimas – tai kelionė, kuri prasidėjusi negali nutrūkti, prieiname paskutinę ribą, peržengiame paslaptingą slenkstį ir atsiduriame kitapus, naujame gyvenime. Kūdikis ateina į pasaulį, pakinta motinos sąmonės būsena, niekam jau nebūna kelio atgalios. Gimus Nikolui, man atsivėrė moters pasaulis – anksčiau, pasirinkusi cezario pjūvį, nepatyriau to, ką skirta išgyventi tik žinduoliams. Džiaugsminga pastojimo akimirka, kantrus vaisiaus išnešiojimas, nepalaužiama valia duoti jam gyvybę ir galiausiai nuostaba, apvainikuojanti visą šį procesą, – visa tai įmanoma palyginti nebent su kūryba ir knygos gimimu. Vaikai kaip ir knygos – tai vidinė kelionė, per kurią kūnas, protas ir dvasia siekia vieno tikslo, sutelkdami visą dėmesį į gyvenimo esmę.

Ramaus džiaugsmo atmosfera, įsiviešpatavusi mūsų namuose Andrėjai ateinant į pasaulį, neturėjo nieko bendra su tuo siaubu, kurį prieš dvidešimt penkerius metus patyriau gimdyvių skyriuje. Vidurdienį Selija davė ženklą, Nikolas padėjo jai įlipti į lovą, ir kambaryje beregint atsirado visi tie aparatai ir instrumentai, kuriuos akušerė atsivežė furgonu. Ta jauna puskelnėmis vilkinti moteris tarytum ūmai subrendo, pasikeitė jos balso tonas, ir jos strazdanotame veide atsispindėjo per ilgus šimtmečius sukaupta moteriškoji patirtis. „Nusiplaukite rankas ir būkite pasiruošusi, – tarė ji man

pamerkusi. – Dabar jūsų eilė imtis darbo." Selija apsikabino vyrą ir, sukandusi dantis, įsirėžė. Pliūptelėjus kraujui, pasirodė plokščias raudonas veidelis, išniro tamsiaplaukė galvytė, ir aš, viena ranka prilaikydama ją lyg aukojamąją taurę, kita staigiai atmezgiau aplink kaklą apsivyniojusią mėlyną virkštelę. Dar viena ūmi motinos įstanga – ir pasirodė dukraitės kūnelis, kruvinas ir gležnas, viena nuostabiausių gyvenimo dovanų. Pasigirdus pirmapradžiam riksmui, mano esybės gelmes persmelkė šventas gyvybės dovanojimo potyris, valios pastangų, skausmo ir baimės kartu, ir aš apsidžiaugiau, žavėdamasi didvyriška marčios drąsa, nuostabiai tvirtu jos kūnu ir tauria siela, tuo motinystės gėriu. Lyg pro rūką pamačiau, kaip Nikolas susijaudinęs ima naujagimę ir glaudžia motinai prie krūtinės. Ji pasikėlė, remdamasi į priegalvius, sunkiai kvėpuodama, visa pasruvusi prakaitu, švytinčiu veidu, visiškai abejinga skausmo varstomam kraujuojančiam savo kūnui, apkabino dukrelę ir, palinkusi prie jos, pasveikino švelniausiais ką tik išgalvotos kalbos žodeliais, bučiuodama ir uosdama kaip ir visos gimdyvės, paskiau priglaudė prie krūties ir ėmė žindyti, kaip nuo amžių žindo visos motinos. Kambaryje laikas sustojo, saulė įstrigo terasoje tarp rožių, visas pasaulis užgniaužė kvapą, šlovindamas naujos gyvybės stebuklą. Akušerė man padavė žirkles, aš nukirpau virkštelę, ir Andrėja pradėjo savarankišką gyvenimą. Iš kur atkilo mažylė? Kur ji buvo, prieš užsimegzdama Selijos įsčiose? Tūkstančiai klausimų spiečiasi mano galvoje, tačiau, ko gero, tada, kai ji sugebės man į juos atsakyti, jau nebeprisimins, koks buvo dangus... Tyla prieš gimimą, tyla po mirties, gyvenimas – šurmulys tarp dviejų paslaptingų tylų.

* * *

Paula praleido mėnesį reabilitacijos klinikoje, gydytojai ištyrė ją visapusiškai ir pateikė mums slogias išvadas. Maiklas atskrido iš Čilės, Ernestas – iš Ispanijos, išimties atveju gavęs kelias dienas atostogų. Jam pavyko prisiprašyti, kad firma jį perkeltų dirbti į Niujorką, taigi bent jau buvome vienoje šalyje, atsitikus nelaimei atskristų pas mus per šešias valandas, o liūdesiui prislėgus, būtų lengviau pasikalbėti telefonu. Nuo tos dienos, kai po košmariškos kelionės iš Madrido atvykome į Kaliforniją, jis dar nematė žmonos ir be galo nustebo išvydęs ją tokią gražią, tik dar labiau nutolusią nuo tikrovės, nors aš kuo smulkiausiai jam aprašydavau jos būklę. Šis žmogus – tai lyg vienas tų medžių, kurie linksta, vėtrai užlėkus, bet niekada nelūžta. Jis atvežė Paulai dovanų, puolė į jos kambarį, apsikabinęs pabučiavo, kuždėdamas, kaip jos pasiilgęs ir kaip ji pagražėjusi, o ji tuo tarpu žiūrėjo į tolį didelėmis, neveizdžiomis kaip lėlės akimis. Paskiau, prigulęs šalia, jis ėmė rodyti jųdviejų medaus mėnesio nuotraukas, minėdamas laimingus praeitus metus, galiausiai abu užmigo vienas šalia kito kaip normali sutuoktinių pora, atsigulusi pokaičio. Meldžiu, kad jis susirastų sveiką moterį, tokios pat geros širdies kaip Paula, ir būtų laimingas kuo toliau nuo čia: negerai praleisti visą gyvenimą prikaustytam prie neįgalios žmonos lovos, tačiau šiuo metu dar per anksti apie tai kalbėti. Paulos gydytojai ir terapeutai sukvietė artimuosius ir paskelbė savo nutartį: sąmonės lygmuo lygus nuliui, per pastarąsias keturias savaites nepastebėta jokių pokyčių, jie nesugebėję užmegzti su ja ryšio, visai galimas daiktas, kad jos būklė tik blogėsianti. Ji negalėsianti nei kalbėti, nei nuryti maisto, niekada nesugebėsianti pajudėti iš vietos, vargu ar ką nors atpažinsianti. Jie patikino, kad sėkminga reabilitacija neįmanoma, tačiau būtina daryti pratimus, kad nesustingtų

kūnas. Galiausiai patarė ją paguldyti į specialius slaugos namus, nes jai būtina nuolatinė priežiūra ir negalima nė minutės palikti jos vienos. Sulig paskutiniais žodžiais stojo ilga tyla. Kitoje stalo pusėje sėdėjo Nikolas ir Selija su vaikais ant kelių ir Ernestas, rankomis susiėmęs galvą.

– Būtina nuspręsti, ką darytumėte plaučių uždegimo arba kokios sunkios infekcijos atveju. Ar pasirinktumėte intensyvųjį gydymą? – paklausė vienas gydytojas.

Nė vienas mūsų nesuprato jo žodžių.

– Jeigu skirsime jai dideles dozes antibiotikų arba guldysime į intensyviosios terapijos skyrių kiekvieną kartą, pasitaikius tokiam atvejui, ji galės gyventi dar ilgus metus. Jei ne – ji greitai mirs, – paaiškino jis.

Ernestas pakėlė galvą, ir mūsų žvilgsniai susitiko. Pažvelgiau į Nikolą ir Seliją, ir, nė kiek nedvejodami, lyg susitarę, visi trys davė man ženklą.

– Paula nebegrįš į intensyviosios terapijos skyrių, – atsakiau tvirtu, beveik nebeatpažįstamu balsu. – Ir mes neleisime jos kankinti kraujo perpylimais, morfijumi ir skausmingais tyrimais. Jeigu jos būklė tokia sunki, mes būsime su ja iki pat galo, kad jai būtų lengviau numirti.

Maiklas išėjo iš palatos visas persimainęs ir po kelių dienų grįžo į Čilę. Tą akimirką tapo visiškai aišku, kad duktė atiduodama mano globai ir kad aš viena turėsiu prisiimti atsakomybę už jos gyvybę ir spręsti visus klausimus jos mirties valandą. Mudvi drauge ir vienui vienos, kaip ir jos gimimo dieną. Pajutau nepaprastą jėgų antplūdį, kuris sukrėtė mane nelyginant elektros išlydis, ir supratau, kad visos kančios, patirtos ilgo gyvenimo kelyje, buvo tik nuožmus ruošimasis šiam išbandymui. Aš nenugalėta, dar turiu daug darbo, Vakarų medicina – ne vienintelė išeitis susidūrus su tokiais

atvejais, belsiuosi į kitas duris, griebsiuosi kitų priemonių, netgi pačių neįtikimiausių, kad tik galėčiau ją išgelbėti. Iš pat pradžių ketinau ją parsivežti namo ir visą tą mėnesį, kai ji buvo reabilitacijos klinikoje, stebėjau, kaip ji slaugoma ir kaip naudojama fizioterapijos įranga. Per tris dienas įsigijau visą būtiniausią įrangą – nuo ligoninės lovos iki keltuvo, pasisamdžiau keturias moteris iš Centrinės Amerikos, kad jos man padėtų budėti pamainomis visą parą. Susitikau su penkiolika kandidačių ir pasirinkau tas, kurios man pasirodė pačios švelniausios, nes intensyvaus gydymo tarpsnis pasibaigė – prasidėjo meilės metas. Visos keturios – tragiško likimo moterys, tačiau išsaugojusios motinišką šypseną ir šilumą. Viena jų, salvadorietė, randų subjaurotomis rankomis ir kojomis: užpuolikai nužudė jos vyrą, o ją paliko kraujo klane su trimis mažais vaikais, manydami, kad ji negyva. Vargais negalais jai pavyko nušliaužti į saugią vietą, prisišaukti pagalbos, paskiau ji pabėgo iš šalies, vaikus palikusi močiutei. Kita atvykusi iš Nikaragvos, jau daug metų nematė savo penkių vaikų, tačiau tikisi juos atsivežti vieną po kito, dirba, taupydama kiekvieną centą, kad vieną gražią dieną galėtų suburti išdraskytą šeimą. Pirmas namo aukštas tapo Paulos karalyste, tačiau kaip ir anksčiau šiame kambaryje renkasi visa šeima: čia žiūrime televiziją, klausomės muzikos, čia žaidžia vaikai. Šiame kambaryje vos prieš savaitę gimė Andrėja, o nuo šiol gyvens jos teta – tiek, kiek ji pageidaus svečiuotis šiame pasaulyje. Pro langus žvelgia vasariniai jurginai, statinėse žydi rožės, guodžiančios širdį nelaimės valandą. Nikolas baltai nudažė sienas, aplink lovą pristatėme artimųjų ir draugų nuotraukų, primenančių laimingas dienas, ant stalelio pasodinome skudurinę lėlę. Aišku, sunku nuslėpti griozdišką įrangą, tačiau kambarys bent

jaukesnis už ligoninės palatas, kuriose ji praleido pastaruosius mėnesius. Namai linksmai pasitiko Paulą tą saulėtą rytą, kai ją atvežė greitosios pagalbos automobilis. Pirmąjį pusvalandį tęsėsi šurmulys, bruzdėjimas, ruoša, bet netrukus viskas buvo sutvarkyta, Paula atsidūrė lovoje, ir prasidėjo įprastas kasdienis gyvenimas, visi išėjo su savo reikalais, mudvi likome vienos, ir tuomet pajutau namų tylą ir ramybę. Atsisėdusi prie lovos, paėmiau jos ranką. Laikas šliaužė be galo lėtai, slinko valandos, mainėsi įlankos spalvos, pagaliau saulė dingo už horizonto, ir nusileido birželio naktis. Pro atdarą langą vidun liuoktelėjo niekad man nematyta marga katė, apšniukštinėjo kambarį, vienu šuoliu stryktelėjo ant lovos ir susirangė prie Paulos kojų. Ji myli kates, galbūt prisišaukė ją mintimis, kad palaikytų jai draugiją.

Pasibaigė pašėlęs gyvenimo tempas, aš prisitaikiau prie Paulos gyvenimo ritmo, laikrodžiai ėmė vienodai skaičiuoti valandas. Ką beveiksi! Prieš akis dienos, savaitės, metai prie dukters lovos belaukiant nežinia ko. Suprantu, kad ji nebebus tokia, kokia buvo, jos sąmonė iškeliavo nežinia kur, tačiau kūnas ir siela tebėra čia. Ryškiausias jos būdo bruožas buvo išmintis, paskiau atsiskleisdavo gerumas, ir man sunku suprasti, kaip toks skvarbus jos protas – dabar tik miglota dėmė rentgenogramoje, kaip dingo be pėdsako jos polinkis į mokslą, jos sąmojingumas, sugebėjimas įsiminti menkiausias smulkmenas. Dabar ji – kaip augalas, gydytojų žodžiais tariant. Katė miauktelėjusi gali paprašyti pieno ar leisti jai miegoti ant lovos, o duktė manęs nebeatpažįsta, nesugeba netgi spustelėti man rankos, duoti bent kokio ženklo. Bandžiau išmokyti ją atsakyti mirktelėjant akimis – kartą teigiamai, du kartus neigiamai, bet nepasisekė. Bet dabar ji bent jau su manimi, namie, visų globojama. Niekas nebadys

jos adatomis, netirs zondais, nuo šiol ją sups tik švelnumas, muzika ir gėlės. Mano pareiga – rūpintis jos kūno sveikata, apsaugoti nuo skausmo, kad ji ramia širdimi galėtų užbaigti savo priedermę šioje žemėje. Tyla. Valandų valandos dyko laiko. Aš pradedu jausti savo kūną, kvėpavimą, savo padėtį krėsle, stuburas padeda man laikytis tiesiai, raumenys paklūsta mano valiai. Noriu atsigerti, mano ranka pakyla, pirštai stipriai ir greitai suima stiklinę; geriu jusdama liežuvio ir lūpų judesius, gaivą burnoje, rykle nutekant šaltą skystį. Vargšė dukrelė pati to negali padaryti, negali net paprašyti vandens, turi laukti, kol kas nors įspės jos norą ir švirkštu įvarvins kelis lašus į žarnelę, įvestą į skrandį. Ji nejaučia pasitenkinimo, numalšinusi troškulį, jos lūpos sudžiūvusios, ir aš galiu jas tik drėkinti, kad vanduo nepatektų į plaučius. Belaisvės... Mudvi abi belaisvės, įkliuvusios į negailestingos tikrovės žabangus. Draugės man patarė kreiptis į daktarę Čerę Forester, turinčią didelę patirtį gydyti sunkius ligonius ir garsėjančią nuoširdžia užuojauta. Paskambinusi nustebau, kad ji skaičiusi mano knygas ir nusiteikusi atvažiuoti apžiūrėti Paulos. Ši tamsiaakė moteris skvarbiu žvilgsniu sveikindamasi apkabino mane ir nuoširdžiai išklausė mano pasakojimą.

– Ko iš manęs tikiesi? – galiausiai paklausė ji.

– Padėk man apsaugoti Paulą nuo visokių negalių ir nepatogumų, padėk, kai ateis jos paskutinė valanda, padėk man ieškoti kokių nors kitų gydymo priemonių. Aš žinau, kad gydytojai niekuo negali jai padėti, ir noriu išbandyti alternatyviosios medicinos priemones: vaistažoles, homeopatiją, kviestis daktarus žiniuonius, daryti viską, kas įmanoma.

– Aš irgi bandyčiau, jeigu mano dukterį ištiktų tokia nelaimė, bet visi tie eksperimentai turi ribas. Tu negali gyven-

ti iliuzijomis, be to, tie dalykai brangiai kainuoja. Galimas daiktas, Paulos būklė nesikeis metų metus. Tu privalai taupyti savo jėgas ir išteklius.

– Ar ilgai?

– Tarkime, tris mėnesius. Jeigu per tą laiką nebus gerų rezultatų, tuomet liaukis.

– Gerai.

Ji supažindino mane su daktaru Mikiu Šima, spalvinga asmenybe, japonu akupunktūros specialistu, kurį tausoju kaip savo būsimo romano herojų, aišku, jeigu kada nors vėl imsiu rašyti. Gandas apie Paulos ligą pasklido labai greitai, ir netrukus ėmė voromis traukti įvairūs daktarai žiniuoniai, siūlydami savo paslaugas: energinę galią grąžinančių magnetinių čiužinių pardavėjas, hipnozės specialistas, įrašantis pasakojimus nuo kito galo (net pasiūlė duoti Paulai jų paklausyti su ausinėmis), šventoji iš Indijos, Visuotinės Motinos įsikūnijimas, apačių genties indėnas, protėvių išmintį derinantis su kristalų galia, ir astrologas, spėjantis ateitį, tačiau jo spėjimai tokie migloti, kad juos galima aiškinti labai prieštaringai. Aš išklausiau visus, stengdamasi nedrumsti Paulai ramybės. Be to, sukoriau ilgą kelią pas garsų Oregono parapsichologą, tokį poną dažytais plaukais, kuris galėjo apžiūrėti ligonę trečiąja akimi, neišeidamas iš savo kabineto, užgriozto pliušiniais gyvulėliais. Jis patarė vartoti savotišką miltelių ir lašelių derinį, kurį gana nelengva sušvirkšti ligoniui, tačiau Nikolas, labai nepatikliai žiūrintis į tuos dalykus, palygino mišinio ir *Centrum* multivitaminų sudėtį ir įsitikino, kad jie beveik nesiskiria. Nė vienas tų visažinių daktarų nepažadėjo grąžinti sveikatos mano dukteriai, bet vis dėlto paįvairino jos kasdienybę ir savotiškai su ja pabendravo. Žiniuonės irgi man perša savo maldas ir gam-

tinius vaistus; viena jų atsivežė šventinto vandens iš Meksikos šventojo šaltinio ir siūlo jo su tokiu tvirtu tikėjimu, jog tikrai gali įvykti stebuklas. Daktaras Šima padrąsina mus, ateidamas kartą per savaitę, kruopščiai ją apžiūri, subeda savo ilgas adatas jai į ausis ir pėdas ir paskiria homeopatinių vaistų. Retkarčiais paglosto jai galvą, lyg ji būtų jo duktė, ir jo akys pritvinsta ašarų. „Tokia gražuolė, – sako man, – jeigu sugebėtume apsaugoti ją nuo infekcijų, galbūt per tą laiką mokslas išrastų kokį nors būdą atkurti pažeistas ląsteles arba net persodinti smegenis. Kodėl gi ne?“ – „Nieko nebus, daktare, – atsakau, – neleisiu daryti Frankenšteino eksperimentų su Paula.“ Man jis atveža rytietiškų gydomųjų žolelių, kurių pavadinimas išverstas skamba taip: „Nuo sielvarto arba neatlieptos meilės sužadinto liūdesio“, – galimas daiktas, jos man padeda laikytis ant kojų. Daktarė Forester stebi visa tai, netardama nė žodžio, ir skaičiuoja dienas: „Ne ilgiau kaip tris mėnesius“, – primena ji man sulig kiekvienu lankytoju. Be kita ko, regis, ji susirūpinusi mano sveikata, jos manymu, aš prislėgta ir išsekusi; davė man migdomųjų perspėdama: „Gerkite ne daugiau kaip po vieną tabletę, nes galite nebepabusti.“

Man labai naudinga rašyti, nors kartais būna labai sunku: kiekvienas žodis degina kaip ugnis. Tie puslapiai – tai kelionė į vieną pusę ilgu tuneliu, kurio gale nematau šviesos, bet žinau, kad ji turi būti: nebėra kelio atgalios, reikia eiti į priekį, žingsnis po žingsnio, iki galo. Rašydama laukiu kokio nors ženklo, tikėdamasi, kad Paula staiga ims ir prabils ir be žodžių atsilieps šiuose gelsvo popieriaus puslapiuose. O gal rašau stačiai trokšdama įveikti baimes ir įamžinti netvarius vaizdinius, sprūstančius iš kiauros atminties. Man sveika ir pasivaikščioti. Už pusvalandžio kelio nuo namų – kalvos

ir tankūs miškai, kur taip gera visa krūtine įkvėpti oro, kai dusina nerimas ir slegia nuovargis. Žalia, drėgna, ūksminga aplinka primena Čilės pietus: tokie patys šimtamečiai medžiai, stiprus eukaliptų, pušų ir laukinių mėtų kvapas, žiemą patvinstantys upeliūkščiai, taip pat krykiantys paukščiai ir svirpiančios cikados. Aptikau atokią vietelę, kur medžių viršūnės panašios į aukštą gotikinės katedros skliautą, o per akmenis skambiai čiurlena upeliukas. Ten įsitaisau klausydamasi, kaip alma vanduo ir tvinksi kraujas venose, stengdamasi lygiai kvėpuoti ir vėl atsidurti savo kailyje, bet nerandu ramybės, galvoje sukasi nuojautos ir prisiminimai. Praeityje pačiomis sunkiausiomis valandėlėmis irgi ieškodavau prieglobsčio miške.

Nuo tos akimirkos, kai kirtau Kordiljerus, kuriais eina Čilės siena, viskas pakrypo kreiva vaga, ir kiekvienais metais man sekėsi vis prasčiau. Aš to dar nesuvokiau, bet argentinietės aiškiaregės pranašystė pamažu jau pildėsi: metų metus negalėsiu pajudėti iš vietos. Ir atsidursiu ne kokioje nors kameroje ar invalido vežimėlyje, kaip įsivaizdavome mudvi su mama, o tremtyje ir vienatvėje. Mano šaknys buvo nukirstos vienu kirčiu – tik po šešerių metų ataugo naujos, smelkdamosi į atmintį ir mano parašytas knygas. Visus tuos ilgus metus neviltis ir tyla buvo mano kalėjimas. Pirmąjį vakarą Karakase, sėdėdama ant svetimos lovos kambaryje plikomis sienomis, kur pro langelį tvino netylantis gatvės triukšmas, suvokiau, ko netekau, ir nuspėjau, kad manęs laukia ilgas, kliūtimis nusėtas kelias ir vienatvė. Atvažiavus buvo toks įspūdis, jog pakliuvau į kitą planetą: iš šaltos žiemiškos šalies, kur viešpatavo geležinė diktatūra ir visuotinis skurdas,

per pačią naftos karštligę atvykau į karštą anarchišką kraštą, prilygstantį tik Arabų Emyratams, kur išlaidumas pasiekė absurdo ribą: viskas buvo įvežama iš Majamio, netgi duona ir kiaušiniai, nes buvo daug lengviau įvežti negu gaminti. Pačiame pirmajame laikraštyje, pakliuvusiame man į rankas, perskaičiau, jog viena aukštuomenės dama su orkestru ir šampanu švenčia savo šunelio gimtadienį, sukvietusi į svečius būrį prašmatniai išpustytų šunų su jų šeimininkais. Man, Tatos namuose išmokytai nuosaikumo, buvo sunku patikėti tokiu ištaigos demonstravimu, bet ilgainiui ne tik pripratau prie to, bet ir pati ėmiau ruošti tokias šventes. Venesueliečių optimizmą, pokylių pomėgį, mėgavimąsi kasdieniais džiaugsmais, iš pradžių kėlusį man siaubą, vėliau įvertinau kaip pačias gražiausias to meto gyvenimo pamokas. Tik per daugelį metų perpratau tos visuomenės gyvenimo taisykles ir išmokau be didesnio vargo prisitaikyti prie atšiaurių tremties sąlygų, o galiausiai, įėjusi į naują vagą, nusimečiau nuo pečių naštą, kurią vilkau savo šalyje. Nusikračiau baimės apsijuokti, nepaisyti visuomenės nuomonės, „nuslysti į žemesnį lygmenį“, kaip sakydavo senelis, turėdamas galvoje skurdą ir iš protėvių paveldėtą mano karštą būdą. Jausmingumas nebeatrodė yda, kurią būtina slėpti puikuojantis aukšta kilme, ir ėmiau jį laikyti esminiu savo temperamento – o vėliau ir kūrybos – bruožu. Venesueloje išsigydžiau kai kurias senas žaizdas ir beprigyjančią pagiežą, išsinėriau iš senos odos ir kurį laiką gyvenau atvirais nervais, kol ataugo nauja, kur kas atsparesnė, ten išauklėjau vaikus, įgijau marčią ir žentą, parašiau tris knygas ir išsiskyriau. Kai prisimenu tuos trylika metų, kuriuos praleidau Karakase, džiaugiuosi ir drauge negaliu patikėti, kad visa tai patyriau. Praslinkus penkioms savaitėms po mano atvykimo į Venesuelą, kai tapo aišku,

kad veikiai grįžti į Čilę bus neįmanoma, atskrido Maiklas su vaikais, palikęs užrakintus namus su visu labu, nes nepavyko jų išnuomoti. Tuo metu tiek daug žmonių išvyko iš šalies, kad buvo kur kas naudingiau būstą nusipirkti negu nuomotis; be to, mūsų namas veikiau priminė kaimo trobą, kurios vertė matuojama ne pinigais, o jausmais. Kai jis stovėjo tuščias, kažkas išdaužė langus ir viską išvogė, bet mes sužinojome apie tai tik po metų, kai tai mums neberūpėjo. Penkios savaitės be vaikų man buvo tikras košmaras, kaip dabar matau Paulos ir Nikolo veidus, kai, įsikibę tėvui į rankas, jie išlipo iš lėktuvo į amžinosios vasaros tvanką ir karštį. Abu vilkėjo šiltais drabužiais, Paula nešėsi po pažastimi pasikišusi skudurinę lėlę, o Nikolas – savo mokytojos dovaną, sunkų geležinį Nukryžiuotąjį, jis man pasirodė sulysęs, sumenkęs – tik vėliau sužinojau, kad, man išvykus, nieko nenorėjo valgyti. Po kelių mėnesių, kai Valentinas Ernandesas, nepamiršęs Rumunijoje mamai duoto pažado, padėjo gauti vizas, Karakase susirinko visa mūsų šeima. Tėvai įsikūrė tame pačiame name, tik dviem aukštais aukščiau, o vėliau, po ilgų ir sunkių derybų, mano brolis Pablas gavo leidimą su savo šeima iš Maskvos persikelti į Venesuelą. Atvažiavo ir Chuanas, ketindamas apsigyventi Karakase, bet, negalėdamas ištverti karščio ir tvankos, išsirūpino studento stipendiją ir išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Granė liko Čilėje, prislėgta vienatvės ir sielvarto: netikėtai netekus savo rankomis užaugintų vaikaičių, gyvenimas pasidarė tuščias, ji pasijuto visiškai vieniša su nusenusiu vyru, kuris leido dienas lovoje, spoksodamas į televizorių, ir iš mamos paveldėta pikta šveicarų avigane. Ji ėmė dar labiau gerti, o kadangi nebebuvo vaikaičių ir nebereikėjo išlaikyti padorumo, net nebandė slėptis. Butelių krūvos augo pakampėse, bet vyras

dėjosi jų nepastebįs. Ji nustojo valgyti ir miegoti, naktis prasėdėdavo su stikline rankoje, apimta nepaguodžiamo sielvarto, supdamasi supamajame krėsle, kuriame ilgus metus užliūliuodavo vaikaičius. Graužiama liūdesio kirmino, ji persimainė, žydros akys išbluko, plaukai isšlinko kuokštais, oda susiraukšlėjo ir sugrubo, pasidarė lyg vėžlio kiautas, ji nustojo maudytis, dieną naktį vaikščiojo tuo pačiu chalatu, įsispyrusi į šlepetes, rankove šluostydamasi ašaras. Po dvejų metų Maiklo sesuo išsivežė tėvus į Urugvajų, bet gelbėti Granę jau buvo per vėlu.

Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt penktais metais Karakasas buvo linksmas ir gaivališkas miestas, vienas brangiausių pasaulyje. Visur dygo nauji pastatai, tiesėsi platūs greitkeliai, virė prabangos reikmenų prekyba, kiekviename gatvės kampe klestėjo bankai, ūžė barai, restoranai ir viešbučiai, skirti slaptiems meilės pasimatymams, tūkstančiai naujausių modelių automobilių tvindė gatves, kur niekas nepaisė eismo taisyklių, nekreipė dėmesio į šviesoforus, tačiau kiekvienas sustodavo lėkdamas greitkeliu, netikėtai išnėrus išsiblaškiusiam praeiviui. Pinigai tarytum augo ant medžių, pluoštai banknotų ėjo iš rankų į rankas taip greitai, kad nebuvo laiko jų skaičiuoti; vyrai turėjo po kelias meilužes, savaitgaliais moterys skraidė į Majamį apsipirkti, o vaikai laikė prigimtine teise kartą per metus aplankyti Disneilendą. Be pinigų esi niekas, kaip įsitikinau po kelių dienų, nuėjusi į banką išsikeisti dolerių, kurių nusipirkau Santjago juodojoje rinkoje, ir pasibaisėjau, kai paaiškėjo, kad pusė jų netikri. Tiesa, priemiesčiuose žmonės gyveno skurdžiai, o kai kuriose vietovėse nuo užteršto vandens mirdavo masiškai, kaip kolonijų laikais, tačiau niekam tai nerūpėjo – visi apduję gviešėsi lengvo pinigo. Politinė valdžia draugiškai

dalijosi dvi didžiausios partijos, kairieji buvo išstumti, o septintajame dešimtmetyje itin sustiprėjęs partizaninis karas, vienas geriausiai organizuotų visame žemyne, – nuslopintas. Atvažiavus iš Čilės, buvo stačiai atgaiva širdžiai, kad niekas nekalba apie politiką nei apie ligas. Vyrai, apsikarstę auksinėmis grandinėlėmis ir apsimaustę auksiniais žiedais, didžiuodamiesi savo galia ir vyriškumu, kalbėjo skardžiu balsu, o juokaudami blizgino akis į moteris. Palyginti su jais, santūrūs spigiabalsiai čiliečiai, mėgstantys mažybinius žodelius, atrodė tikri vištgaidžiai. Pačios gražiausios planetos moterys, nuostabus daugelio tautų maišymosi rezultatas, vaikščiojo vinksėdamos klubais, tarsi šokdamos salsą, puikuodamosi savo įspūdingais kūnais ir laimėdamos visus tarptautinius grožio konkursus. Oras virpėte virpėjo, bet kokia dingstis tiko uždainuoti, kaimynystėje, automobiliuose, visur griaudėjo radijas. Būgnai, keturstygės ir įprastos gitaros, šokiai ir dainos – šalis šventė be atlydos, džiaugdamasi naująja dangaus mana – nafta. Imigrantai traukė iš visų pasaulio kraštų ieškoti laimės šioje šalyje, daugiausia kolumbiečiai – milijonai jų veržėsi per sieną, tikėdamiesi užsidirbti duonos kąsnį iš darbų, kurių niekas nebenorėjo dirbti. Į užsieniečius iš pradžių buvo žiūrima kreiva akimi, tačiau ilgai netrukus ši iš prigimties tauri tauta svetingai atvėrė visas duris. Labiausiai buvo nemėgstami atvykėliai iš vadinamojo Pietų Kūgio – argentiniečiai, urugvajiečiai ir čiliečiai, nes didduma jų buvo politiniai pabėgėliai, intelektualai, technikai, profesionalai, venesueliečių viduriniosios klasės vadybininkų varžovai. Netrukus patyriau, jog emigruodamas žmogus tarsi ramentus praranda, viską reikia pradėti nuo nulio, nes praeitis perbraukta vienu plunksnos brūkštelėjimu, niekam neįdomu, iš kur tu esi, ką ligi šiol darei. Pažinojau žmonių,

tikrai iškilių savo šalyje, o čia nesugebėjusių įteisinti savo diplomų ir galų gale priverstų vaikščioti po namus ir siūlyti sudaryti draudimo sutartis, o tuo metu tikrieji sukčiai padirbdavo diplomus, suklastodavo kilmės raštus ir užimdavo aukštus postus, viskas priklausė nuo apsukrumo ir pažinčių. Buvo įmanoma viską pasiekti per draugą arba duodant kyšį pagal numatytus įkainius. Svetimšalis profesionalas galėjo gauti sutartį tik per kompanioną venesuelietį, kuris paskolindavo savo pavardę ir laiduodavo, priešingu atveju jis neturėdavo nė menkiausios galimybės pradėti verslą. Venesuelietis gaudavo penkiasdešimt procentų komisinių: vienas dirbdavo, kitas dėdavo savo parašą ir nedelsiant atsiimdavo pinigus, kai tik pirmosios įplaukos patekdavo į kasą.

Vos atvykęs, Maiklas po savaitės gavo darbą šalies rytuose, karštoje zonoje, kuri pradėjo klestėti dėl neišsenkamų žemės turtų. Po Venesuela telkšo juodojo aukso jūra: kur tik bestum pagalį, visur ištrykšta naftos srautas. Šios šalies gamtiniai ištekliai neišmatuojami, kai kuriose vietovėse žemė perdėm nusėta aukso grynuoliais ir deimantais. Šio klimato juostoje auga viskas, palei greitkelius ištisai žaliuoja bananų ir ananasų plantacijos; numetus mango sėklą ant žemės, po kelių dienų išdygsta medis, – netgi ant metalinės mūsų televizijos antenos žydi kažkoks augalas. Gamta tebėra pirmapradžio grožio: šilti balto smėlio paplūdimiai, palmių giraitės, amžino sniego padengti kalnai, kur tebeklaidžioja konkistadorų šmėklos, neapžvelgiamos lygumos, kur netikėtai išdygsta stalkalniai, tarytum milžinų ateivių iš kitų planetų sudėlioti grynų uolienų cilindrai, neįžengiamos girios, kur tebegyvena pirmykštės gentys, dar nepažįstančios metalo. Visko per akis šioje burtų šalyje. Maiklui teko dalyvauti gigantiškame projekte – vienos didžiausių pasaulyje užtvan-

kų statyboje, pradėtoje žaliajame pragare, gyvačių, nusikaltimų ir sūraus prakaito pasaulyje. Statybininkai ten įsikūrė laikinose stovyklose, palikę šeimas artimiausiuose miestuose, tačiau mano galimybės tame krašte susirasti darbą ir išauklėti vaikus gerose mokyklose buvo lygios nuliui, tad mes likome sostinėje, o Maiklas atvažiuodavo mūsų aplankyti kas šešios septynios savaitės. Mes gyvenome triukšmingiausiame ir judriausiame miesto kvartale, vaikams, įpratusiems pėsčiomis eiti į mokyklą, važinėti dviračiu, žaisti sode ir bėgioti pas Granę, tai buvo tikras pragaras. Jie negalėjo vieni iškelti kojos į gatvę dėl eismo ir smurto, nuobodžiavo tarp keturių sienų, žiūrėdami televiziją ir kas dieną su ašaromis akyse prašydami grįžti į Čilę. Pirmaisiais tremties metais aš nė kiek jiems nepadėjau, nepaguodžiau, priešingai, ir šiaip jau slogią atmosferą dar labiau gadinau savo bjauria nuotaika. Negalėjau gauti jokio darbo pagal savo profesiją, negelbėjo nė mano įgyta patirtis, visos durys buvo uždarytos. Išsiuntinėjau šimtus darbo prašymų, atsiliepiau į gausybę laikraščiuose skelbiamų darbo siūlymų, užpildžiau šūsnis anketų, ir niekas manimi nesusidomėjo, – tvyrojo nežinia, aš laukiau atsakymo, bet bergždžiai. Aš nesupratau, jog Venesueloje atsakyti neigiamai laikoma blogu tonu. Kai man pasiūlydavo užsukti rytoj, atgimdavo viltis – nesuvokdavau, jog tai mandagus atsisakymas. Čilėje truputį pagarsėjusi televizijoje ir feministiniais reportažais, čia buvau niekam nežinoma ir kasdien žeminama kaip ir visi prašytojai. Vienas bičiulis čilietis pasiūlė man savaitraštyje humoro skiltį, ir kelerius metus tvirtai laikiausi žiniasklaidoje, nors dirbau tik skatinama meilės menui – honoraro vos užtekdavo apsimokėti už taksi straipsniui į laikraščio redakciją nuvežti. Ėmiausi vertimų, parašiau kelis scenarijus televizijai ir net

pjesę: už vienus darbus būdavo dosniai apmokama, bet jie niekur nepasirodydavo, kiti būdavo panaudojami, bet aš negaudavau nė cento.

Dviem aukštais aukščiau gyvenantis dėdė Ramonas kasryt, apsirengęs ambasadoriaus drabužiais, taip pat išeidavo ieškoti darbo, tačiau, skirtingai nei aš, niekada nesiskųsdavo. Jo nuosmukis buvo kur kas baisesnis negu mano: jis buvo iškilęs aukščiau, neteko daugiau, buvo vyresnis dvidešimt penkeriais metais, ir jo savimeilė tikriausiai labiau kentėjo, vis dėlto niekada nemačiau jo prislėgto. Kiekvieną savaitgalį jis rengdavo iškylas į paplūdimį su vaikais, tikras ekspedicijas, pats sėsdavo prie vairo, pasruvęs prakaitu, visada linksmas ir sąmojingas, kasydamasis uodų sukandžiotas vietas, per radiją griaudžiant Karibų muzikai. Jis be paliovos mums kartodavo, kad esame *beprotiškai turtingi*, nes galime mirkti žalsvai melsvoje jūroje petys į petį su šimtais tos pačios minties apsėstų žmonių. Kartais, ištaikiusi kokį trečiadienį, viena išsprūsdavau prie jūros, kad galėčiau pasimėgauti tuščiu švarutėliu paplūdimiu, tačiau tokios išvykos būdavo labai pavojingos. Tais vienatvės ir bejėgiškos nevilties laikais kaip niekad troškau gamtos, miško ramybės, kalnų tylos ir jūros ošimo, tačiau moterims buvo nepatariama vaikščioti vienoms nei į kiną, nei juo labiau į nuošalias vietas, kur bet kada galėjo ištikti nelaimė. Kaip ir vaikai, jaučiausi įkalinta ir bute, ir savo kūne, tačiau bent jau nebegrėsė diktatūros smurtas. Mus priglaudė bekraštės Venesuelos platybės, bet tuomet dar nežinojau, kad tai ir yra toji saugi vieta mano sodo žemės saujai ir neužmirštuolėms.

Nekantriai laukdavau parvažiuojant Maiklo, tačiau, kai jis būdavo šalia, nežinia kodėl mane apimdavo neviltis. Jis grįždavo darbo ir stovyklos gyvenimo išsekintas, visiškai ne

toks, kokio ilgėdavausi tvankiomis Karakaso naktimis. Bėgo mėnesiai, metai, ir mes jau nebeturėjome ko pasakyti vienas kitam, kalbėdavomės bendromis temomis, persitardami nuvalkiotais žodžiais ir mandagiomis frazėmis. Mane imdavo noras sugriebti jį už krūtinės ir supurtyti, aprėkti nesavu balsu, bet, angliškose mokyklose išmokyta nuoširdaus sąžiningumo, pasitikdavau su švelniu grauduliu: tas jausmas sukildavo, vos jį išvydus, bet greitai vėl išgaruodavo. Tas žmogus praleido kelias savaites giriose, šeimai pelnydamas duoną, paliko Čilę, draugus, gerą darbą ir leidosi į nežinią man iš paskos, ir aš neturėjau teisės kvaršinti jam galvą savo širdies reikalais. „Judviem būtų labai sveika kibti vienas kitam į plaukus, kaip kimbame mudu", – patarė mama su dėde Ramonu, vieninteliai tos epochos liudytojai, tačiau buvo neįmanoma susikivirčyti su vyru, kuris netaria nė žodžio prieš: pyktis iškart užgesdavo, pavirsdamas nuoboduliu ir paskęsdamas mūsų klampių santykių akivare. Aš bandžiau įsiteigti mintį, kad, nepaisant sunkių aplinkybių, mūsų gyvenime niekas iš esmės nepasikeitė. Man nepavyko, bet užtat apgavau Maiklą. Jeigu būčiau išsakiusi viską jam tiesiai į akis, galimas daiktas, mudu būtume išvengę lemtingosios pabaigos, bet man pritrūko ryžto. Degiau nepatenkinta aistra ir nerimu, tai buvo metas, kai, gelbėdamasi nuo vienatvės, leidausi į meilės nuotykius. Ieškojau palengvėjimo ten, kur mažiausiai galėjau jį rasti, nes, tiesą pasakius, nemoku veikti slapčiomis, nesugebu regzti melo, visur palieku pėdsakų, tačiau Maiklas buvo toks doras, kad negalėjo įsivaizduoti veidmainystės. Aš blaškiausi paslapčių pinklėse, degiau iš gėdos, bjaurėdamasi savimi ir drauge niršdama ant savęs ir toli esančio vyro, su nedrumsčiama ramybe klampojančio per nežinios miglą, visada tokio mandagaus ir santūraus,

nieko nereikalaujančio ir leidžiančio save aptarnauti atsainiai dėkinga mina. Man reikėjo dingsties pagaliau nutraukti šią santuoką, tačiau Maiklas man jos nedavė, priešingai, tais metais žmonių akyse pelnė dar didesnę šventojo šlovę. Man regis, jis buvo taip įnikęs į savo darbą ir taip išsiilgęs namų šilumos, kad nedrįso manęs klausinėti nei ką aš jaučiu, nei ką veikiu ištisomis dienomis; tarp mūsų didėjo praraja, bet jis nenorėjo matyti to, kas badė akis, ir iki paskutinės akimirkos laikėsi įsikibęs iliuzijų, kol galų gale viskas triukšmingai griuvo. Jeigu ir turėjo kokių nors įtarimų, laikė tai egzistencine krize, manydamas, kad ji praeis pati savaime, kaip vienadienė sloga. Tik daug vėliau supratau, jog šis aklumas tikrovės faktams – pats ryškiausias jo būdo bruožas. Aš prisiimu visą atsakomybę už mūsų meilės krachą: nemokėjau jo mylėti taip, kaip jis tikriausiai mylėjo mane. Aš nesvarsčiau, ar verta dar labiau dėl jo aukotis, mane tik kankino klausimas, kodėl nesu jam ištikima. Mūsų keliai skyrėsi, aš keičiausi ir neišvengiamai nuo jo tolau. Tuo metu, kai jis dirbo laukinėje gamtoje, tvankiose, amžinai žaliuojančiose giriose, aš blaškiausi Karakase tarp keturių betoninių buto sienų nelyginant apkvaišusi žiurkė, žiūrėdama į pietus ir skaičiuodama iki grįžimo likusias dienas. Niekad nemaniau, kad diktatūra galėtų trukti septyniolika metų.

Žmogus, kurį įsimylėjau tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt aštuntaisiais, buvo muzikantas, vienas iš daugelio politinių pabėgėlių, aštuntajame dešimtmetyje iš pietų atvykusių į Karakasą. Pasprukęs nuo mirties eskadronų, Buenos Airėse palikęs žmoną ir du vaikus, jis ieškojo vietos, kur galėtų įsikurti ir dirbti, turėdamas vieninteles rekomenda-

cijas – fleitą ir gitarą. Man regis, meilė, aplankiusi mus, užklupo jį netikėtai, kaip ir mane, kai jis mažiausiai to troško ir kai mažiausiai tai derėjo. Vienas čilietis teatro režisierius, kuris, ieškodamas laimės, atsidūrė Karakase, kaip ir diduma naftos bumo atviliotų žmonių, susisiekė su manimi ir paprašė parašyti komediją vietine tema. Nenorėjau praleisti tokios progos, neturėjau darbo nei išteklių, nes mano kuklios santaupos išnyko kaip dūmas. Režisierius ieškojo kompozitoriaus, kuriančio muziką tokio pobūdžio spektakliams, ir nežinia kodėl pasirinko argentinietį, o ne venesuelietį, nors Karakase netrūko puikių vietinių muzikų. Taip prie apdulkėjusio fortepijono susipažinau su būsimu meilužiu. Beveik nebeprisimenu, kas atsitiko pirmąją mūsų susitikimo dieną. Jaučiausi gana nesmagiai su tuo pasipūtusiu niurzgliu, tačiau man padarė įspūdį jo talentas: jis mokėjo be niekur nieko aiškiomis muzikinėmis frazėmis perteikti mano miglotas mintis ir iš klausos griežti bet kokiu instrumentu. Man, nesugebančiai padainuoti netgi „Laimingų metų“, jis atrodė genijus. Jis buvo aukštas, liemeningas kaip toreadoras, dailia mago barzdele, pašaipus ir karingas. Jis buvo toks pat vienišas ir nepritapęs prie Karakaso kaip ir aš. Man regis, kaip tik ši aplinkybė mus ir suartino. Po kelių dienų mudu nuėjome į parką, kuo toliau nuo žmonių, paklausyti tų dainų. Jis nešėsi gitarą, o aš – sąsiuvinį ir iškylų krepšelį. Tos ilgos repeticijos buvo beprasmiškos, nes režisierius netikėtai dingo be pėdsakų, neužmokėjęs už teatro patalpų nuomą nei honoraro devyniems žmonėms. Vieni veltui eikvojo laiką ir pastangas, kiti nebeatgavo įdėtų pinigų, o man bent jau liko neišdildomas prisiminimas. Tą pirmąją dieną, pietaudami parke, mudu pasipasakojome apie savo praeitį, aš – apie karinį perversmą, jis – apie nešvaraus karo baisybes ir apie tai,

kodėl turėjo pabėgti iš Argentinos. Į pokalbio pabaigą nustebusi susigriebiau, kad ginu Venesuelą nuo jo priekaištų, kurių pati vakar nešykštėjau. „Jeigu tau nepatinka ši šalis, kodėl nevažiuoji kitur, aš laiminga, kad galiu su savo šeima gyventi šioje demokratinėje šalyje, čia bent jau niekas nežudo žmonių kaip Čilėje arba Argentinoje", – atrėmiau su pernelyg dideliu įkarščiu. Jis nusijuokė, paėmė gitarą ir ėmė brunzginti šelmišką tango. Pasijutau visiška provincialė, ir tai mums bendraujant atsitikdavo gana dažnai. Jis buvo vienas iš daugelio Buenos Airių naktibaldų intelektualų, uolus senų restoranų ir kavinių lankytojas, peštukas ir karštakošis, turėjo daug draugų teatralų, muzikantų ir rašytojų, rijo knygas, buvo matęs pasaulio, pažinojo daug garsenybių, mėgo karštai ginčytis, žavėjo mane savo pasakojimais ir išprusimu. Aš, priešingai, abejoju, ar galėjau jį pernelyg sužavėti: jo akimis žiūrint, buvau paprasčiausia trisdešimt penkerių metų imigrantė čilietė, miesčionė, vilkinti hipių drabužiais. Jį pribloškiau tik vieną kartą, kai papasakojau, kad Ženevoje pas mano tėvus pietavo Čė Gevara; nuo tos valandėlės jis susidomėjo manimi. Vėliau patyriau, kad tie pietūs su Kubos revoliucijos didvyriu didumą vyrų veikia kaip neprilygstama aistrinamoji priemonė. Po savaitės prasidėjo vasaros liūtys, bukoliški pasimatymai parke pasibaigė, susitikdavome dirbti mano bute, o ten jau nebegalėjome likti vieni du. Kartą jis mane pakvietė į savo butą, savaitei nuomojamą varganą kambarėlį triukšmingame miesto kvartale. Gėrėme kavą, jis man rodė savo artimųjų nuotraukas, po vienos dainos sekė kita, ir galiausiai atsidūrėme lovoje, kai jis pasisiūlė pagriežti fleita. Ne, tai anaiptol ne viena tų nešvankių metaforų, kuriomis taip piktinasi mama: jis iš tikrųjų surengė koncertą šiuo instrumentu. Įsimylėjau jį kaip paauglė. Po mėnesio su-

pratome, jog taip tęstis negali, jis pareiškė, kad skiriasi su žmona, ir ėmė primygtinai reikalauti, kad važiuočiau su juo į Ispaniją, kur sėkmingai įsikūrė kiti Argentinos menininkai: ten susitiksiąs su senais draugais ir susirasiąs darbo. Toks greitas apsisprendimas man pasirodė kaip nepaneigiamas meilės įrodymas, bet vėliau sužinojau, kad jis gimęs Dvynių ženkle, vadinasi, nepastovaus būdo ir lygiai taip pat greitai, kaip nutarė pabėgti su manimi į kitą žemyną, gali apsigalvoti ir atsižadėti savo žodžio. Jei būčiau buvusi protingesnė ar bent jau pastudijavusi astrologiją, Čilėje savo žurnalui kurdama horoskopus, būčiau geriau ištyrusi jo charakterį ir pasielgusi kur kas atsargiau, tačiau viskas susiklostė kitaip, stačia galva nėriau į lėkštą melodramą, per kurią vos nepraradau vaikų ir netgi gyvybės. Pasidariau tokia nervinga, jog važinėdama automobiliu visur užkliūdavau, o kartą nulėkiau per raudoną šviesą, rėžiausi į tris automobilius ir nuo smūgio kelias minutes buvau be sąmonės. Atsipeikėjau kaip sudaužyta, tarp karstų: pasirodo, gailestingi žmonės mane nunešė į artimiausią pastatą, o ten buvo laidojimo biuras. Karakase buvo nerašytos kelių eismo taisyklės: atsidūrę sankryžoje, vairuotojai susižvalgo ir beregint supranta, kuris turi važiuoti pirmas. Ši sistema buvo patikima ir veikė geriau už šviesoforus, – nežinau, ar dabar kas nors pasikeitė, bet, man rodos, viskas tebėra kaip buvę, – reikėjo nebent atidžiai stebėti ir iš vairuotojo veido išraiškos suprasti, ką jis ketina daryti. Tuo metu aš buvau tokios dvasinės būsenos, kad visi tie ženklai ir požymiai tiek gatvėse, tiek gyvenimo kelyje man maišėsi galvoje. Be to, ir namuose vis labiau kaito atmosfera: pajutę, jog žemė dega po kojomis, vaikai pirmą kartą sukėlė man nerimą. Tu, Paula, visada buvusi tokia protinga pagal savo amžių, nustojai valdytis, pirmą ir paskuti-

nį kartą gyvenime tau pakriko nervai: trankydavai durimis, valandų valandas verkdavai, užsidariusi savo kambaryje. Nikolas mokykloje nepaisė jokių elgesio taisyklių, visiškai nesimokė, vaikščiojo įtartinai dažnai parvirtęs, susibraižęs, susimušęs, susipjaustęs, su gumbu kaktoje, susilaužęs ranką ar koją. Tuo laikotarpiu įsmilo svaidykle mėtyti kiaušinius į kaimynų butus ir praeivius gatvėje. Nors per savaitę mes suvartodavome devyniasdešimt kiaušinių, o priešinio namo siena atrodė kaip milžiniškas omletas, iškepęs karštoje atogrąžų saulėje, aš vis tiek gyniau jį nuo kaimynų kaltinimų, kol vieną gražią dieną vienas tų „sviedinių" pataikė pro šalį einančiam respublikos senatoriui į galvą. Jei nebūtų įsikišęs dėdė Ramonas, pasitelkdamas savo diplomatinį talentą, galimas daiktas, mes būtume netekę vizų ir būtume buvę išvyti iš šalies. Mano tėvai, numanydami, kodėl naktimis aš dingstu iš namų ir taip ilgai negrįžtu, ėmė mane kamantinėti, kas atsitiko, kol pagaliau prisipažinau, kad esu įsimylėjusi. Mama pasikalbėjo su manimi prie keturių akių, primindama, kad turiu rūpintis abiem vaikais ir kokie pavojai man gresia, ir patikino, kad, šiaip ar taip, prireikus ji pasiryžusi man padėti. Dėdė Ramonas taip pat pasikalbėjo su manimi akis į akį ir patarė nepamesti galvos – nebūtina tekėti už meilužio, tačiau, nors ir ką aš nuspręsčiau daryti, jis visada mane paremsiąs. „Jeigu dabar nevažiuosi su manimi į Ispaniją, niekada manęs nebematysi", – pagrasino man fleitininkas tarp dviejų aistringų akordų, o kadangi aš vis negalėjau apsispręsti, susikrovė savo instrumentus ir išvyko. Po dviejų parų prasidėjo primygtiniai telefono skambučiai iš Madrido, kurie mane visai nukankino: dieną kvaršindavau sau galvą, neišmanydama ką daryti, naktimis ilgai negalėdavau akių sudėti. Rūpesčiai dėl vaikų, kone kasdienis automobilio

remontas, neatidėliotini meilės reikalai mane visai išmušė iš vėžių, laikas bėgo taip nepastebimai, jog be galo nustebau, kaip paprastai parvykus Maiklui.

Vakare buvau bebandanti vyrui paaiškinti, kas atsitiko, bet, man nespėjus nė prasižioti, jis pareiškė, kad darbo reikalais skrenda į Europą, ir pasiūlė man važiuoti drauge – tą savaitę vaikus prižiūrėsią mano tėvai. „Būk gera, išsaugok šeimą, meilužiai pasirodo ir dingsta be pėdsakų, važiuok su Maiklu į Europą, labai pravartu pabūti vieniems", – patarė mama. „Niekada neprisipažink sulaužiusi ištikimybę, nors tave netgi užtiktų lovoje su meilužiu", – perspėjo dėdė Ramonas. Mudu išvykome į Paryžių, ir, Maiklui tvarkant savo reikalus, aš sėdėjau Eliziejaus Laukų kavinėse, apmąstydama muilo operą, kurios pagrindinė veikėja buvau pati, kamuojama prisiminimų apie tvankias, lietingas atogrąžų popietes su fleitininku ir savaime suprantamų sąžinės priekaištų, trokšdama, kad iš dangaus trenktų perkūnas ir pagaliau padarytų galą mano dvejonėms. Išvydus pro šalį einant vaikus, man vaidendavosi Paula ir Nikolas; bent jau tuo buvau tikra, jog niekada negalėčiau išsiskirti su vaikais. „Tau ir nereikės skirtis, atsivežk čionai", – įtaigiai siūlė man meilužis, sužinojęs, kuriame viešbutyje mes apsistojome, ir tuojau pat paskambinęs iš Madrido. Tariau sau, kad niekada negalėsiu sau atleisti, jeigu praleisiu tokią progą pasimėgauti meile, galimas daiktas, paskutinį kartą, nes, būdama trisdešimt šešerių, tariausi atsidūrusi prie karšaties slenksčio. Maiklas grįžo į Venesuelą, o aš, prasimetusi dingstimi, kad turiu kelias dienas pabūti viena, traukiniu nudundėjau į Ispaniją.

Slaptas medaus mėnuo truko lygiai tris dienas – susikibę už rankų, mudu klaidžiojome grįstomis gatvelėmis, vakarieniavome prie žvakių senoviniuose restoranuose, miegojome

apsikabinę, šventėme neįtikėtiną laimę, meilę, kokių nėra buvę pasaulyje, ir staiga atvažiavo Maiklas. Išvydau jį tokį perblyškusį, persimainiusį, jis mane apkabino, ir ilgi bendro gyvenimo metai vėl sujungė mus kaip neišvengiama lemtis. Supratau, jog iš tikrųjų man labai brangus šis santūrus žmogus, kurio ištikima meilė laidavo šeimos židinio saugumą. Mūsų santykiams trūko aistros, tačiau anaiptol ne dermės ir pastovumo, neturėjau užtektinai ryžto pradėti skyrybas ir dar labiau užduoti širdį vaikams, ir šiaip jau kenčiantiems svetimoje šalyje. Atsisveikinau su šia uždrausta meile Retiro parke, bundančiame po ilgos žiemos, ir išskridau į Karakasą. „Viskas bus gerai, pamirškime tai, kas buvo, daugiau to neminėsime“, – pasakė Maiklas ir tesėjo žodį. Vėliau, po kelių mėnesių, kelis kartus bandžiau apie tai kalbėti, bet nepasisekė: mudu stengėmės kaip įmanydami vengti šios temos. Mano neištikimybė liko neišaiškinta – neišpažįstama svajonė, lyg grėsmingas debesis pakibusi virš mūsų galvų, ir jeigu būtų pasibaigę nesiliaujantys telefono skambučiai iš Madrido, būčiau pagalvojusi, kad tai dar vienas mano nežabotos vaizduotės vaisius. Grįžęs namo, Maiklas trokšdavo ramybės ir poilsio, beviltiškai geisdamas patikėti, kad niekas nepasikeitė jo ramiame gyvenime ir kad žmona galutinai pasveiko po beprotybės priepuolio. Jo galvoje netilpo mintis apie neištikimybę, jis negalėjo suprasti mano meilės nuotykio niuansų, manė, kad aš sugrįžau pas jį tik todėl, jog nebemyliu ano žmogaus, galvojo, kad mudu galime toliau gyventi kaip gyvenę ir kad laikas tyloje užgydo žaizdas. Vis dėlto gyvenimas nebegrįžo į senas vėžes, kažkas sulūžo, ir mudu nieko negalėjome padaryti. Aš raudodavau, užsirakinusi vonios kambaryje, o jis miegamajame dėdavosi skaitąs laikraštį, kad nereikėtų eiti klausinėti, ko aš verkiu. Dar kar-

tą pakliuvau į rimtą avariją, bet, šįsyk prieš pat rėždamasi į stulpą, susivokiau, kad, užuot stabdžiusi, iš visų jėgų numyniau akceleratorių.

Granė žengė pirmąjį žingsnį mirties link tą dieną, kai atsisveikino su savo vaikaičiais, ir merdėjo trejus ilgus metus. Gydytojai kaltino alkoholį, pareiškė, kad neišlaikė kepenys, ji išpurto, oda patamsėjo, bet, tiesą pasakius, ji mirė iš sielvarto. Vienu tarpu ji neteko laiko ir erdvės nuovokos: jai atrodė, kad diena trunka dvi valandas, o naktų suvis nėra. Sėdėdavo prie durų, laukdama vaikų, ir nemiegodavo, klausydamasi ją šaukiančių balsų. Ji visiškai apleido namus, uždarė virtuvę, iš kur jau nebesklido gatvėn gardus cinamoninių sausainių kvapas, nustojo tvarkyti kambarius ir sode laistyti gėles, jurginai nuvyto, parazitai apniko slyvmedžius, apkibusius sukirmijusiomis uogomis, kurių niekas nebeskynė. Mamos šveicarų aviganė, palikta pas Granę, susirangiusi pakampėje, taipgi merdėjo kaip ir naujoji šeimininkė. Mano uošvis praleido žiemą lovoje, gydydamasis nuo įsivaizduojamos slogos, – bijojo likti vienas be žmonos ir tikėjosi, kad, užsimerkdamas prieš akivaizdžią tiesą, pakreipsiąs įvykius kita vaga. Kaimynai, laikę Granę bendruomenės gerąja fėja, iš pradžių bandė pakaitomis ja rūpintis, bet vėliau ėmė jos vengti. Mėlynakė dama žavia gėlėto kartūno suknele, visada garsėjusi savo kepiniais ir vaišinusi kaimynų vaikus, veikiai tapo sene išretėjusiais plaukais, paistančia nesąmones ir visų klausinėjančia, ar nematę jos vaikaičių. Kai pagaliau ji nustojo orientuotis savo namuose, o į vyrą ėmė žiūrėti kaip į nepažįstamą žmogų, įsikišo Maiklo sesuo. Ji atvyko pas tėvus ir pamatė, kad namai virtę kiaulide, jau keli mė-

nesiai, kai niekas netvarkė kambarių, visur kūpsojo kalnai šiukšlių ir tuščių butelių – tiek namuose, tiek tėvų širdyse viešpatavo chaosas. Pasibaisėjusi ji suvokė, jog reikalai nuėję per toli, jog negana išgrandyti grindis, sutvarkyti būstą ir pasamdyti moterį, kuri rūpintųsi senoliais, kaip galvojo iš pradžių, bet privalo parsivežti juos namo. Ji pardavė kai kuriuos baldus, kitus užkėlė ant aukšto, užrakino namus ir drauge su tėvais išvyko į Montevidėją. Per sumaištį, kilusią paskutinę valandą, kalė tyliai išsėlino pro duris, ir niekas daugiau jos nebematė. Po savaitės mums į Karakasą atėjo žinia, kad Granė mirtimi vaduojasi, nebeturi jėgų pasikelti iš lovos ir guli ligoninėje. Maiklas tuo metu turėjo sunkumų darbe: girios grūmėsi su statybomis, liūtys ir patvinusios upės pralaužė užtvankas, pamatams iškastose duobėse plaukiojo krokodilai. Vėl palikau vaikus tėvams ir išskridau atsisveikinti su Grane.

Urugvajus tuo metu buvo išparduodama šalis. Prasimesdama kova su partizanais, karinė diktatūra įteisino naują valdymo formą, kuri rėmėsi kalėjimais, kankinimais ir masiniais sušaudymais. Tūkstančiai žmonių dingo be žinios arba žuvo, kone trečdalis gyventojų emigravo, gelbėdamiesi nuo teroro, o kariškiai ir saujelė kolaborantų lobo grobdami kas pakliūva. Išvykstantieji negalėjo vežtis daug turto ir buvo priversti išparduoti savo labą, kiekviename gatvės kampe margavo skelbimai apie išpardavimus arba varžytynes, tuo metu buvo įmanoma už skatikus įsigyti ištisas valdas, baldus, automobilius, meno kūrinius, kolekcininkai plaukė kaip piranijos iš viso žemyno, godėdamiesi senienų. Rūškaną rugpjūčio rytą, pačiu žiemovidžiu šiame Pietų krašte, taksi vežė mane iš oro uosto į ligoninę tuščiomis gatvėmis, kur pusė namų buvo negyvenami. Palikusi lagaminą

durininko būste, užlipau į antrą aukštą, ir budintis sanitaras nuvedė mane į Granės palatą. Nebeatpažinau jos, per tuos trejus metus ji tapo driežiuku, tačiau staiga ji atsimerkė, tamsų ūką perrėžė melsvas žybsnis, ir aš puoliau ant kelių. „Sveika, dukrele, kaip laikosi mano vaikaičiai?“ – sukuždėjo ji, bet neišgirdo atsakymo – kraujas išsiliejo į smegenis, ji neteko sąmonės ir nebeatsigavo. Aš laukiau visą naktį, klausydamasi, kaip gurgia žarnelės, suleistos į skrandį, ir veržiasi oras į plaučius. Mintyse peržvelgiau visus tuos drauge nugyventus laimingus ir tragiškus metus, dėkodama Granei už besąlygišką aukojimąsi. „Keliauki, Grane, nesigrumki ir nesikankink, būk gera, greičiau iškeliauk“, – meldžiau ją, glostydama jai rankas ir bučiuodama karštą kaktą. Saulei patekėjus, prisiminiau Maiklą ir paskambinusi paprašiau, kad sėstų į pirmą lėktuvą ir skristų pas tėvą ir seserį – nevalia jų apleisti tokią sunkią valandą.

Mieloji Granė kantriai palaukė kitos dienos, idant sūnus dar spėtų pamatyti ją gyvą. Mudu abu buvome palatoje, kai ji išleido paskutinį kvapą. Maiklas nuėjo paguosti sesers, o aš likau padėti sanitarei numazgoti anytos, atsidėkodama velionei už begalinį rūpestį mano vaikais. Drėgna kempine mazgodama jos kūną, šukuodama kelis plaukelius ant galvos, šlakstydama odekolonu, vilkdama dukters atneštais naktiniais marškiniais, pasakojau jai apie Paulą ir Nikolą, apie mūsų gyvenimą Karakase, apie tai, kaip jos ilgėjomės ir kaip jos pasigedome negailestingų audrų drebinamame šeimos židinyje. Rytojaus dieną palaidojome Granę anglų kapinėse po jazminų krūmu, toje pat vietoje, kurią ji pasirinko amžinam poilsiui. Amžinai atsisveikinau su ja ir drauge su Maiklo giminėmis, stebėdamasi, kad jie nei verkia, nei jaudinasi, kad laikosi santūriai, kaip įprasta anglosaksams

laidojant artimuosius. Kažkas perskaitė apeiginius žodžius, bet aš jų negirdėjau – mano ausyse skambėjo Granės balsas, dainos, kurias ji niūniuodavo savo vaikaičiams. Visi padėjo po gėlę ant karsto ir užbėrė saują žemių, apsikabinome netardami nė žodžio ir iš lėto nuėjome. Ji liko viena ilsėtis tame sode. Nuo tos dienos, padvelkus jazminų kvapui, man atrodo, jog tai Granė siunčia man linkėjimus.

Mums grįžus namo, uošvis nuėjo plautis rankų, o jo duktė – užkaisti arbatos. Netrukus jis įėjo į valgomąjį su tamsia eilute, susišukavęs ir susitepęs plaukus, su rože atlape, pažiūrėti šaunus ir vis dar jaunatviškas, alkūnėmis atitraukė krėslą, kad nereiktų jo liesti rankomis, ir atsisėdo.

– O kurgi mano *young lady*? – paklausė nustebęs, kad nemato žmonos.

– Jos jau nebėra su mumis, tėti, – atsakė duktė, ir mes sutrikę susižvalgėme.

– Pasakyk, kad arbata jau ant stalo, mes jos laukiame.

Tuomet supratome, kad laikas jam sustojo ir kad jis nesuvokia, jog žmona mirė. To nesuvokė iki paskutinės gyvenimo dienos. Laidotuvėse dalyvavo nieko nesuprasdamas, lyg tai būtų tolimo giminaičio laidotuvės, ir nuo tos akimirkos užsisklendė savo prisiminimų kiaute, nuleido prieš akis senatvinės silpnaprotystės uždangą ir nebegrįžo į tikrovę. Vienintelė mylima moteris liko šalia jo amžinai jauna ir linksma. Jis pamiršo, jog paliko Čilę ir neteko viso savo turto. Dešimt likusių gyvenimo metų, kol pagaliau mirė silpnapročių senelių prieglaudoje, susitraukęs, mažytis kaip vaikas, jis buvo įsitikinęs, kad tebėra savo namuose priešais golfo lauką, kad Granė virtuvėje verda slyvų uogienę, kad naktį jiedu miega vienoje lovoje, kaip miegodavo kasnakt visus keturiasdešimt septynerius metus.

* * *

Pagaliau atėjo metas pasikalbėti su Maiklu apie visus tuos dalykus, nutylimus tiek laiko: jis negalėjo toliau gyventi, kaip tėvas patogiai įsikūręs vaizduotės pasaulyje. Vieną dargano-tą pavakarę, apsisiautę vilnoniais pončais ir apsirišę šalikais, mudu išėjome pasivaikščioti po paplūdimį. Nebeprisimenu, kada pagaliau galutinai apsisprendžiau su juo išsiskirti, galimas daiktas, prie mirštančios Granės lovos, gal tada, kai ėjome iš kapinių, palikę ją po jazminų krūmu, o gal buvau nutarusi jau anksčiau, prieš kelias savaites. Nebeprisimenu nei kaip jam pareiškiau, jog nebegrįšiu drauge su juo į Karakasą, jog važiuoju į Ispaniją išbandyti laimės ir ketinu vežtis vaikus. Pasakiau, kad suprantu, kaip jiems būsią sunku, kad man labai skaudu uždhuoti jiems širdį, bet vaikai negali atsiskirti nuo motinos. Kalbėjau santūriai, pasverdama kiekvieną žodį, kad kuo mažiau jį užgaučiau, slegiama kaltės jausmo, nuoširdžiai jį užjausdama – juk šis žmogus per kelias valandas neteko motinos, tėvo ir žmonos. Jis atsakė, jog gal aš ne viso proto, jog nesugebu blaiviai galvoti, žodžiu, jis pats viską apgalvosiąs, kad apsaugotų ir mane, ir vaikus: aš galinti skristi į Ispaniją, jeigu noriu, šįkart neatvažiuosiąs manęs ieškoti, nesistengsiąs man užkirsti kelio, tačiau niekada neatiduosiąs man vaikų; be to, neleisiąs man pasiimti dalies mūsų santaupų, nes, palikdama šeimą, aš prarandanti visas savo teises. Jis paprašė mane gerai apgalvoti savo sprendimą ir pažadėjo man atleisti, jeigu atsisakyčiau tos beprotiškos minties: užbrauksime praeitį ir viską pradėsime iš naujo. Tuomet supratau, kad dvidešimt metų dirbau veltui, kad likau be nieko – visus savo uždirbtus pinigus pragaišinau kasdienėms išlaidoms, tuo tarpu Maiklas apdairiai

investavo visą savo uždarbį, o mūsų menką turtą užrašė savo vardu. Neturėdama iš ko išlaikyti vaikus, nebūčiau galėjusi jų išsivežti, jeigu net jų tėvas neprieštarautų. Maždaug dvidešimt minučių mudu kalbėjomės ramiai, nekeldami balso ir galiausiai atsisveikindami nuoširdžiai apsikabinome.

– Niekada nešmeižk manęs Paulai ir Nikolui, – paprašiau jį.

– Niekada nešmeišiu. Nepamiršk, kad visi trys tave labai mylime ir kad visada tavęs lauksime.

– Pažiūrėsim...

Tiesą pasakius, aš nė kiek nesijaudinau, maniau, kad labai greitai Maiklas apsigalvos: tėvo pareigas eidamas per patogų atstumą, jis neišmanė, ką reiškia auginti vaikus. Didžiausia kliūtis buvo darbas, jis negalėjo nei vežtis vaikų į tokią puslaukinę aplinką, kur praleisdavo didumą laiko, nei juo labiau palikti vienų Karakase. Buvau tikra, kad nepraeis nė mėnuo, ir jis ims beviltiškai mane maldauti jais pasirūpinti.

Palikusi nykią Montevidėjo žiemą, rytojaus dieną atsidūriau Madride per pačius rugpjūčio karščius, pasiryžusi iki pat dugno išgerti meilės taurę. Iš romantiškų iliuzijų, susikurtų per slaptus pasimatymus ir aistringus laiškus, puoliau į patį juodžiausią skurdą, kurio negalėjo sušvelninti netgi nenuilstamos glamonės, nenutrūkstančios nei dieną, nei naktį. Mes išsinuomojome mažytį, tamsų butuką miesto pakraštyje, darbininkų kvartale, viename iš dvylikos panašių kaip du vandens lašai raudonų plytų pastatų. Nė menkiausio žalumyno, nė vieno medelio, vien plūkti kiemai, sporto aikštelės, cementas, asfaltas ir plytos. Ta bjaurastis man atrodė kaip antausis. „Tu esi išpaikusi miesčionė“, – bučiuodamas šaipėsi iš manęs meilužis, tačiau iš tikrųjų jis nė neketino juokauti. Sendaikčių turguje įsigijome lovą, stalą, tris kė-

des, lėkščių ir puodų, ir surūgęs žaliūkas atvežė visą tą turtą išklerusiu furgonu. Impulso pagauta, nusipirkau vazą, bet mums niekada neužteko pinigų gėlėms. Kiekvieną rytą išvažiuodavome ieškoti darbo, o vakare grįždavome išvargę tuščiomis rankomis. Jo draugai mūsų vengdavo, visi pažadai ištirpdavo kaip druska vandenyje, durys užsitrenkdavo panosėje, niekas neatsakydavo į mūsų rašytinius darbo prašymus, pinigai tirpte tirpo. Kiekvienas vaikas, žaidžiantis gatvėje, primindavo Paulą ir Nikolą, išsiskyrimas su vaikais man kėlė fizinį skausmą; galiausiai įsiteigiau mintį, jog ne veltui man taip degina skrandį – tikriausiai turiu opą arba sergu vėžiu. Kartais man tekdavo rinktis, ką pirkti – arba duonos, arba pašto ženklą, kad galėčiau mamai išsiųsti laišką, ir kelias dienas badaudavau. Bandžiau drauge su juo rašyti miuziklo scenarijų, bet nuoširdi ankstesnė bendrystė, siejusi mudu Karakase per iškylas į parkus arba popietes prie apdulkėjusio pianino teatre, pradingo be pėdsako, mus vis labiau kankino nerimas, vis labiau aiškėjo skirtingi charakteriai ir kiekvieno ydos. Mes niekada neužsimindavome apie mano vaikus, nes kiekvienąsyk, vos tik prašnekus apie juos, gilėdavo mus skirianti bedugnė: mane apimdavo liūdesys, o jis paniurdavo. Menkiausi nesutarimai virsdavo kivirčais, susitaikymai tapdavo tikrais aistrų proveržiais, kurie mus visiškai nualindavo.

Taip prabėgo trys mėnesiai. Per tą laiką neradau nei darbo, nei draugų, išsibaigė paskutinės santaupos ir atvėso aistra tam žmogui, kuris, be abejo, buvo nusipelnęs geresnio likimo. Tikriausiai ir jis patyrė kančių pragarą, matydamas, kaip aš ilgiuosi vaikų, bėgioju į paštą, naktimis važinėju į oro uostą, kur vienas sumanus čilietis policijos panosėje įsimiklino prisijungti prie telefono tinklo, kad nereiktų mokėti

už tarptautinius pokalbius. Ten rinkdavosi nemažai tokių kaip aš vargšų pabėgėlių iš Lotynų Amerikos, – *lotynamų*, kaip niekinamai mus pravardžiavo ispanai, – trokštančių pasikalbėti su artimaisiais kitame pasaulio krašte. Šitaip sužinojau, kad Maiklas grįžo į darbą, palikęs vaikus dviem aukštais aukščiau gyvenantiems mano tėvams, kad Paula tapo namų šeimininke ir griežtai kaip seržantas prižiūri brolį, kad Nikolas susilaužė ranką ir džiūte džiūva, nes nieko neima į burną. Tuo tarpu mano meilė, skurdo ir ilgesio graužiama, vis labiau geso. Netrukus pastebėjau, kad, susidūręs su kasdieniais rūpesčiais, mano mylimasis visiškai pakrinka, puola į neviltį arba beprotiškai įsiunta; negalėjau patikėti savo vaikų tokiam patėviui ir tuomet, kai Maiklas pagaliau prisipažino, jog nesugeba jais rūpintis ir sutinka juos atsiųsti į Ispaniją, supratau, kad priėjau ribą ir nebegaliu savęs apgaudinėti fėjų pasakomis. Nusekiau paskui fleitininką užhipnotizuota kaip tos žiurkės iš Hamelno miestelio, tačiau neturėjau teisės įvelti savo vaikus į tokią pat bėdą. Vieną naktį aiškiai supratau nesuskaičiuojamas pastarųjų metų klaidas, pradedant pavojinga veikla karinės diktatūros siautėjimo metais, dėl kurios buvau priversta emigruoti iš Čilės, baigiant mandagiu tylėjimu, atitolinusiu mane nuo Maiklo, suvokiau, kaip kvailai pasielgiau, kad pabėgau iš namų nieko nepaaiškinusi ir net neaptarusi elementarių skyrybų sąlygų. Tą naktį pasibaigė mano jaunystė, ir aš įžengiau į kitą savo gyvenimo tarpsnį. „Gana“, – tariau. Penktą valandą ryto nuvažiavau į oro uostą, kur galėjau nemokamai paskambinti telefonu, paprašiau dėdę Ramoną atsiųsti pinigų lėktuvo bilietui. Atsisveikinau su savo meilužiu, būdama tikra, kad niekada su juo nebesusitiksiu, ir po vienuolikos valandų nusileidau Venesueloje – sugniužusi, be bagažo, nieko kita

netrokšdama, tik apkabinti vaikus ir niekada jų nebepalikti vienų. Oro uoste manęs laukė Maiklas, draugiškai pabučiavo į kaktą ir ašarų pilnas akis, susijaudinęs pareiškė, kad jis pats kaltas dėl viso to, kas atsitiko, nes per mažai manimi rūpinosi, ir paprašė atsižvelgti į drauge nugyventus metus ir meilę šeimai, suteikti jam galimybę pasitaisyti ir pradėti viską iš naujo. „Man reikia pagalvoti", – atsakiau, priveikta jo taurumo, ir nežinia kodėl įsiutau. Jis atsisėdo prie vairo, ir mes tylėdami pasukome įkalnėn Karakaso link. Mums parvažiavus namo, jis pareiškė, kad leidžia man galvoti, kiek tik širdis geidžia, kad išvyksta į girias dirbti ir kad dabar mes matysimės labai retai.

Šiandien mano gimtadienis: nugyvenau lygiai pusę šimtmečio. Galimas daiktas, vakarop ateis draugai manęs pasveikinti, čia visi ateina nepranešę iš anksto: durys visada atviros, lankosi ir gyvieji, ir mirusieji. Mudu su Viliu įsigijome šį namą prieš kelerius metus, supratę, jog meilė iš pirmo žvilgsnio nė kiek nesilpsta ir mums reikia kur kas didesnio būsto nei jo dabartinis. Išvydę namą, supratome, kad jis tiesiog mūsų laukia ar, tiesą pasakius, šaukiasi. Atrodė išgveręs, atsiknojusiais apkalais, prašyte prašėsi remonto, buvo tamsus, bet jaukus, ir iš ten vėrėsi nuostabus vaizdas į įlanką. Buvusi savininkė, pasak agentų, mirė prieš kelis mėnesius, ir mums atrodė, kad čia jai buvo gera, nes kambariuose dar tvyrojo jos dvasia. Nusipirkome jį per pusvalandį, nesiderėdami. Per kelerius metus namai virto tikra Anglijos ir Lotynų Amerikos bendrija, kur visada skamba anglų ir ispanų kalbos, virtuvėje verda ir kepa prieskoniais pagardinti patiekalai, prie stalo pilna žmonių. Kambariai dabar mažesni, bet

jų daugiau, kad sutilptų ir šeimininkai, ir svečiai: seneliai, vaikaičiai, Vilio vaikai, o dabar atsirado ir Paula, moteris, palengva virstanti angelu. Po pamatais gyvena ištisa šeimyna skunkų, o vakarais pasirodo raina katė, regis, jau spėjusi mus prisijaukinti. Prieš kelias dienas ji atnešė ant Paulos lovos kruviną paukštį melsvais sparnais, – man rodos, taip ji stengiasi labai subtiliai mums atsidėkoti. Per pastaruosius ketverius metus namas visiškai pasikeitė: išpjovėme didelius stoglangius, kad dieną įspįstų saulė, o nakčia regėtume žvaigždes, patiesėme kilimus, baltai nudažėme sienas, grindis išklojome meksikietiškomis plytelėmis, įsiveisėme nedidelį sodelį. Pasisamdėme brigadą kinų, kad įrengtų podėlį, bet jie nemokėjo angliškai, nesuprato mūsų nurodymų ir, mums nespėjus nė susivokti, pirmame aukšte įrengė du naujus kambarius, vonios kambarį ir savotišką kampelį, kur Vilis galiausiai įsitaisė dirbtuvėlę. Rūsyje laikau paslėpusi kraupių staigmenų vaikaičiams: gipsinius griaučius, lobių ieškotojų žemėlapius, kelias skrynias su piratų apranga ir visokiais blizgučiais. Tikiuosi, kad šiurpokas rūsys sužadins jų vaizduotę, bent jau ne ką mažiau nei man senelio rūsys. Naktimis namas dreba, dejuoja, žiovauja, man dingojasi, jog po kambarius klaidžioja buvusių įnamių dvasios, jų prisiminimai, knygų ir sapnų personažai, maloningoji buvusios savininkės šmėkla ir Paulos dvasia, kartais išsivaduojanti iš skausmingų savo kūno varžtų. Kad namai taptų tikru šeimos židiniu, juose turi gimti ir mirti jų gyventojai.

Šiandien šventė, valgysime gimtadienio tortą, Vilis grįš namo apsikrovęs pirkiniais ir nusiteikęs paaukoti visą pavakarę ir persodinti rožes. Tai jo dovana mano gimimo dienai. Tie

vargšai augalai, susodinti į statines, galima sakyti, atspindi klajūnišką šeimininko dvasią – jis visada pasiruošęs leistis į kojas, jeigu tik reikalai pakrypsta kreiva vaga. Taip jis elgdavosi anksčiau, gyvendamas su kitomis moterimis: ateidavo toks metas, kai jis susikraudavo drabužius ir iškeliaudavo, kitur išdangindamas savo statines su rožių krūmais. „Man regis, mes ilgai čia gyvensime, taigi metas persodinti rožes į lysves", – pareiškė jis man vakar. Man patinka šis kitatautis, toks skirtingas negu visi mano buvę meilužiai: jis vaikščioja ilgais žingsniais, kvatoja visa gerkle, kalba skardžiu balsu, virtuvėje kapokliu kapoja vištieną vakarienei, virėjauja kaip niekur nieko. Itin vertinu jo vyriškos energijos proveržius, kuriuos jis atperka švelniu paslaugumu, tad visada galiu juo pasikliauti. Jis patyrė daug vargo, bet neužsikrėtė cinizmu ir todėl dabar visa širdimi atsidavė šiai vėlyvai meilei ir lotyniškajai genčiai, kurioje užima svarbiausią vietą. Vėliau susiburs visa giminė, Selija su Nikolu įsitaisys prie televizoriaus, šalia invalido kėdėje snūduriuojančios Paulos, terasoje pripilsime vandens į plastikinį baseiną, kad jame galėtų pliuškentis Alechandras, jau pripratęs prie nebylios tetos. Manding, praleisime dar vieną ramų sekmadienį.

Man penkiasdešimt. Įžengiau į antrąją gyvenimo pusę, tačiau jaučiuosi tokia pat stipri, kokia buvau dvidešimties, esu pilna jėgų. Senutė... taip mane švelniai vadindavo Paula. Dabar šis žodis mane truputį baugina: įsivaizduoju pagyvenusią moteriškę gumbuotomis šlaunimis, išsiplėtusiomis venomis. Kituose kraštuose pagyvenusios moterys vilki juodais drabužiais, galvą apsigobia skara, nekreipia dėmesio į panosėje želiančius plaukelius, nusišalina nuo gyvenimo, puola į pamaldumą, gedi mirusių artimųjų, pasišvenčia vaikaičiams, tačiau Šiaurės Amerikoje, priešingai, deda nežmo-

niškas pastangas, kad visada atrodytų sveikos ir laimingos. Man paakiuose susimetė daugybė raukšlelių, tarsi praeities linksmybių ir ašarų pėdsakas. Aš panaši į savo aiškiaregę močiutę nuotraukoje: tokia pat susikaupusi, liūdna. Plaukai smilkiniuose išretėjo, o tą savaitę, kai susirgo Paula, slinko kuokštais, liko apskritos kaip monetos plikos vietos; pasak žmonių, taip atsitinka nuo sielvarto, vėliau jie atauga, bet man tai jau nebesvarbu. Paulai pakirpau ilgus plaukus, ir dabar jos galva kaip berniuko, ji atrodo jaunesnė, lyg grįžusi į vaikystę. Man neduoda ramybės mintis, ar ilgai man lemta gyventi ir koks mano gyvenimo tikslas. Amžius ir aplinkybės pririšo mane prie invalido kėdės – slaugau dukterį. Rūpinuosi ne tik ja, bet ir visa šeimyna... Sparčiai mokausi atsižadėjimo meno. Ar dar imsiu kada nors rašyti? Kiekvienas kelio tarpsnis vis kitoks, galimas daiktas, tas, kuris susijęs su literatūra, jau praeity. Sužinosiu po kelių mėnesių, sausio aštuntąją, kai, atsisėdusi prie rašomosios mašinėlės, pradėsiu naują romaną ir įsitikinsiu, ar dvasios tebėra su manimi, ar jau nutilo. Pastaruosius mėnesius jaučiuosi visiškai tuščia, išsekusi, be įkvėpimo, tačiau istorijos – tai lyg būtybės, slapčia gyvenančios mįslingame lygmenyje, vadinasi, man reikės nebent vėl atsiverti, kad jos įeitų į mane, susirikiuotų savo nuožiūra ir išeitų virtusios žodžiais. Jos man nepriklauso, ne aš jas sukūriau, tačiau, jeigu pajėgsiu pralaužti nevilties sienas, tarp kurių esu įkalinta, galėsiu vėl būti mediumu. Jeigu tai nepavyks, teks keisti profesiją. Paulai susirgus, aptemo mano vaizduotės pasaulis, po kurį anksčiau klaidžiodavau nevaržoma; tikrovė buvo negailestinga. Šiandienos potyriai – tai rytojaus prisiminimai; kadaise mano atmintyje nestigo ypatingų nutikimų, kad iš jų gimtų istorijos. Mano trečios knygos pabaigoje Eva Luna sako: *Rašydama aš pa-*

sakoju tokį gyvenimą, kokio norėčiau, o norėčiau, kad jis būtų kaip romanas. Mano gyvenimo kelias nebuvo kuo nors ypatingas ir knygas aš rašiau apie paprastus žmones, tačiau jose nėra vietos buities menkniekiams, atmintyje saugau tik nuotykius, meilės istorijas, džiaugsmą ir kančias. Pažvelgus į praeitį, man atrodo, kad esu kokios melodramos herojė. Vis dėlto šiandien viskas sustojo, nebeturiu ko pasakoti, dabartis – žiauri ir neišvengiama tragedija. Užsimerkiu, ir vaizduotėje iškyla skausmingas reginys: duktė invalido kėdėje, įsmeigusi akis į jūros tolius, ten, kur už horizonto viešpatauja mirtis.

Kas atsitiks toje beribėje tuštumoje, kuri dabar yra manyje? Kuo ją prisipildysiu, jeigu nebeturiu jokių siekių, jokių planų, nieko asmeniška? Juodoji skylė įsiurbs mane, ir aš išnyksiu. Mirti... Nuostabi mintis – palikti savo kūną. Nenoriu būti gyva su mirusia siela, jeigu man lemta dar gyventi šioje žemėje, aš privalau numatyti, ką turiu daryti visus dar man skirtus metus. Galimas daiktas, senatvė – tai nauja pradžia, gal įmanoma grįžti į magiškuosius vaikystės laikus, laikus, ankstesnius už linijinį mąstymą ir prietarus, kai suvokiau pasaulį sudirgusiomis pamišėlės juslėmis, kai galėjau tikėti tuo, kas neįtikėtina, ir atrasti pasaulius, dingusius vėliau, protui subrendus. Nebeturiu nei ko prarasti, nei ko saugoti. Ar tai yra laisvė? Man rodos, mums, močiutėms, tenka gerųjų fėjų vaidmuo, mūsų priedermė rūpintis jaunesnėmis moterimis, vaikais, bendruomene ir – kodėl gi ne? – mūsų planeta, negailestingai niokojama ir siaubiama. Mielai skrisčiau apsižergusi šluotą ir drauge su kitomis stabmeldėmis raganomis šokčiau miške mėnesėtą naktį, kreipdamasi į žemės galias ir vaikydama demonus, mielai norėčiau būti išmintinga senė, mokytis senovinių burtų ir žiniuonių už-

keikimų. Žiniuonės kaip ir šventieji – vienišos žvaigždės, šviečiančios savo šviesa, nepriklausomos, todėl nieko nebijo ir gali stačia galva pulti į bedugnę, įsitikinusios, kad neužsimuš, kad, priešingai, nuskris. Jos gali pavirsti arba paukščiais ir iš aukštybių apžvelgti pasaulį, arba kirminais ir ištirti jį iš vidaus, gali gyventi kituose lygmenyse ir keliauti į kitas galaktikas. Jos – keliauninkės, vagojančios bekraštį nuovokos ir išminties vandenyną.

Kai galutinai išsivadavau iš aistros neryžtingajam argentiniečiui muzikantui, prieš akis man atsivėrė bekraštė nuobodulio ir vienatvės dykuma. Man buvo trisdešimt septyneri, ir, sutapatinusi meilę apskritai su mylimuoju, daviau sau žodį niekada nebeįsimylėti, nes, išskyrus bėdas ir nemalonumus, nieko daugiau nepatirdavau. Laimė, jo netesėjau, šis polinkis išliko kaip grūdas, kuris, atsidūręs po dviejų metrų storio poliarinio ledo sluoksniu, iškart sudygsta, vos dvelktelėjus šiltesnio oro gūsiui. Kai tik grįžau į Karakasą pas vyrą, mano meilužis ilgai netrukus vėl apsireiškė, tačiau, man regis, skatinamas veikiau pareigos nei tikro jausmo. Telefonas sučirkšdavo, pasigirsdavo pyptelėjimas, būdingas tarptautiniams skambučiams, ir aš neatsiliepusi padėdavau ragelį. Lygiai taip pat ryžtingai neatplėšusi sudraskydavau visus jo laiškus, kol pagaliau fleitininkas atsisakė bet kokio mėginimo su manimi susisiekti. Dabar, praslinkus penkiolikai metų, esu visiškai rami, bet, jeigu tuomet kas nors būtų man pasakęs, kad sugebėsiu jį pamiršti, nebūčiau patikėjusi, nes buvau įsitikinusi, jog patyriau tokią nepakartojamą meilę, kuri savo tragiška pabaiga verta operos libreto. Dabar jau santūriau visa tai vertinu; paprasčiausiai manau, jog, susi-

dūrusi su juo kur nors gyvenimo kelio vingyje, tikrai neapsipažinčiau. Ši nelaiminga meilė daugiau nei dvejus metus kraujavo kaip atvira žaizda: išties persirgau ja, bet niekas to nesuprato, net mama, labai atidžiai mane stebėjusi. Kai kada, nevilties slegiama, neturėdavau jėgų atsikelti iš lovos, o kartais naktį taip apnikdavo prisiminimai ir sukildavo geismai, kad – kaip senelis – turėdavau gesinti juos šaltu dušu. Trokšdama išsivaduoti nuo praeities, sudraskiau net dainų partitūras ir savo pjeses, nors dabar gailiuosi – kai kurios buvo visai neblogos. Išsigydžiau, pasekusi buku Maiklo pavyzdžiu: palaidojau savo meilę tylos smėlynuose. Ilgus metus vengiau apie tai užsiminti, kol pagaliau širdis nurimo, ir mano ryžtas nusikratyti prisiminimų netgi apie pačias švelniausias glamones buvo toks tvirtas, kad atmintyje atsivėrė kraupi tuštuma, prarijusi ne tik to meto negandas, bet ir didumą malonių dalykų.

Šis nuotykis man priminė pirmąją vaikystės pamoką, nežinia kodėl išdilusią iš atminties: laisvė neįmanoma be ekonominės nepriklausomybės. Ilgus vedybinio gyvenimo metus, pati to nesuvokdama, buvau toje pačioje pažeidžiamoje padėtyje, kurią kentė mama, gyvendama iš senelio malonės. Nuo mažens buvau davusi sau žodį, jog man niekada to neatsitiks: buvau nutarusi būti tokia tvirta ir veikli kaip giminės patriarchė, kad nereiktų žiūrėti į kito rankas, ir iš dalies taip ir dariau, tačiau, užuot pati tvarkiusi savo uždarbį, iš tingumo jį patikėjau vyrui, kurio dorumą laikiau patikima garantija. Šis praktiškas, santūrus, blaivaus proto žmogus, iš pažiūros nesugebantis nusižengti teisybei ar negarbingai pasielgti, kaip man atrodė, galėjo sumaniau už mane tvarkyti turto reikalus. Nežinau, kaip ši mintis man atėjo į galvą. Per bendro gyvenimo sumaištį ir savo besaikį išlaidumą aš likau

kaip stoviu. Grįžusi pas vyrą, nutariau, jog pirmiausia, pradėdama naują gyvenimo tarpsnį, susirasiu gerą darbą, taupysiu kaip įmanydama ir pakeisiu namų ūkio taisykles, kad Maiklo pajamos būtų naudojamos kasdienėms išlaidoms, o savąsias galėčiau investuoti. Aš neketinau kaupti pinigų skyrybų atvejui, tiesą pasakius, nė neprireikė tokių ciniškų išskaičiavimų: vos tik trubadūras dingo už horizonto, vyro pyktis išgaravo, ir dabar, ko gero, jis būtų leidęsis į derybas dėl skyrybų kur kas garbingesnėmis sąlygomis nei tuomet, kai žiemą mudu kalbėjomės Montevidėjo paplūdimyje. Mudu gyvenome drauge dar devynerius metus, gana gražiai sutardami, ir, man regis, kliaudamiesi laime, pasistengę būtume galėję tesėti vienas kitam prie altoriaus duotą žodį. Vis dėlto santuokos saitai nutrūko, ir anaiptol ne tiek dėl mano neištikimybės, kiek, kaip vėliau supratau, dėl kur kas senesnių dalykų. Mūsų susitaikymą nulėmė vaikai, drauge nugyventi metai, nuoširdumas ir bendri reikalai. Aš neatsižvelgiau į savo jausmus, kurie pasirodė esantys stipresni už šiuos blaivius išskaičiavimus. Daug metų nuoširdžiai mylėjau šį žmogų, ir labai gaila, kad paskutinieji mūsų bendro gyvenimo metai aptemdė gražius jaunystės prisiminimus.

Maiklas išvyko į tolimą provinciją, kur statybvietės pamatų duobėse rytais knibžda krokodilai, tvirtai pasiryžęs užbaigti projektą ir susirasti darbą, reikalaujantį mažiau triūso, o aš likau su vaikais, labai pasikeitusiais man išvykus: jie atrodė visiškai apsipratę naujojoje šalyje ir jau nebereikalavo grįžti į Čilę. Per tuos tris mėnesius Paula išaugo iš vaikiško amžiaus ir tapo dailia mergina, linkusia į mokslus; ji buvo pažangiausia klasėje, mokėsi skambinti gitara, nors ir neturėjo muzikinės klausos, išmoko angliškai ir kibo į prancūzų ir italų kalbas, apsikrovusi žodynais ir klausydamasi

plokštelių. Nikolas ūgtelėjo, vaikščiojo tokia pat eisena kaip senelis ir tėvas, išaugtinėmis pusiau blauzdų kelnėmis ir striukomis marškinių rankovėmis, veidas buvo vienų randų, kakta neseniai prakirsta; jis turėjo slaptą svajonę be virvių įsikarti į patį aukščiausią miesto dangoraižį. Gamtos mokytojo įpareigotas, ėmėsi nedėkingos užduoties: rinko žmonių ir kai kurių gyvūnų išmatas į metalinius bidonėlius, norėdamas įrodyti, kad, užuot išleidus jas į vandenyną pro kanalizacijos vamzdžius, pūvant susidarančias dvokias dujas, atitinkamai perdirbtas, įmanoma naudoti kaip kurą valgiui gaminti. Išmokusi vairuoti automobilį, Paula jį vežiodavo po tvartus, vištides, kiaulides ir draugų tualetus, kad jis galėtų sukaupti eksperimentui užtektinai žaliavų, kurias laikė namuose, nors ir baiminosi, jog nuo karščio dujos gali sprogti ir apdergti visą kvartalą. Vaikiška draugystė ilgainiui dar labiau sustiprėjo, tvirtais saitais siedama juodu iki tos dienos, kai Paula neteko nuovokos. Tiedu ištįsę paaugliai be žodžių suprato mano norą palaidoti užmirštyje tą skaudų mūsų gyvenimo tarpsnį; neabejoju, kad jis paliko jiems gilius randus ir, žinoma, sukėlė pagiežą man už tai, kad išdaviau juos ir pamečiau likimo valiai, tik po devynerių metų mes sugebėjome susėsti visi trys ir aptarti tą dalyką, ir tuomet paaiškėjo, kad nė vienas mūsų tiksliai neprisimena, kas iš tikrųjų atsitiko, kad pamiršome, kuo vardu buvo mano meilužis, vaikams turėjęs tapti patėviu.

Kaip paprastai ir nutinka, kai žmonės eina likimo skirtu keliu, ištisa virtinė atsitiktinumų padėjo man įgyvendinti visus planus. Trejus metus Venesueloje nesugebėjau nei įsigyti draugų, nei susirasti darbo, tačiau, vos tik sutelkiau visą savo

energiją, pasiryžusi žūtbūt prisitaikyti prie aplinkybių ir išgyventi, per savaitę pasiekiau tai, ko norėjau. Mamos taro kortos, išpranašavusios man ūsuotą brunetą – manding, fleitininką, – šįkart paskelbė pasirodysiant šviesiaplaukę moterį. Iš tiesų, vos kelioms dienoms praėjus po to, kai grįžau į Karakasą, mano gyvenime apsireiškė Marilena, auksaplaukė mokytoja, pasiūliusi man darbą. Ji vadovavo protiškai atsilikusių vaikų mokyklai, kur dėstė menus ir amatus. Jos motina, energinga ispanė, kaip sekretorė tvarkė visus mokyklos reikalus, o Marilena dėstė po dešimt valandų per dieną, dar dešimt valandų skirdama tyrimams ir naujų metodų paieškai, vildamasi padaryti perversmą ne tik Venesuelos, bet ir – o kodėl gi ne? – viso pasaulio švietimo sistemoje. Mano pareiga buvo padėti jai stebėti mokytojus, tvarkyti pamokas, per žiniasklaidą pritraukti kuo daugiau naujų mokinių ir palaikyti gerus santykius su tėvais. Mudvi labai susidraugavome. Tai buvo šviesaus proto pragmatiška ir tiesmuka moteris, ji mokydavo mane prisitaikyti prie rūsčios tikrovės, kai nuklysdavau į sentimentalius svaičiojimus arba pernelyg pasiduodavau tėvynės ilgesiui, ir iškart mane sutramdydavo, kai imdavau perdėtai savęs gailėtis. Jos dėka pakeičiau profesiją, įveikiau jau kuris laikas kankinančią depresiją, galėdama patikėti jai visas paslaptis. Ji mane supažindino su Karakaso gyvenimo taisyklėmis ir subtilybėmis, kurių savo čilietiška mąstysena ligi tol negalėjau perprasti, ir per porą metų taip puikiai pritapau prie aplinkos, jog skyriausi nuo kitų tik tuo, kad nekalbėjau Karibų tartimi. Vieną dieną, pačiame lagamino dugne aptikusi plastikinį maišelį su sauja žemių, prisiminiau, kad atsivežiau jį iš Čilės, ketindama pasodinti pačias gražiausias atminties gėles, bet nepasodinau, nes neketinau čia įsikurti, gyvenau šia diena, žiūrėdama į

Pietus ir tikėdamasi, žlugus diktatūrai, grįžti namo. Nutariau, kad gana laukti, ir atlikau kuklią ceremoniją: sumaišiau savo buvusio sodo žemes su čionykštėmis, sudėjau į vazoną ir pasėjau neužmirštuolių. Išdygo kreivas augalas, netinkamas šiam klimatui, ir netrukus nudžiūvo, saulės išdegintas. Vėliau į tą patį vazoną pasodinau vešlų atogrąžų augalą, kuris suvešėjo ir išsikėtojo kaip aštuonkojis.

Vaikai irgi prisitaikė. Paula įsimylėjo jaunuolį, kilusį iš Sicilijos, kaip ir ji pirmosios kartos imigrantą, ištikimą savo šalies tradicijoms. Jo tėvas, susikrovęs turtą iš statybinių medžiagų prekybos, laukė, kol Paula baigs mokyklą – nes ji pati to norėjo – ir iki vestuvių išmoks virėjauti. Aš ryžtingai pasipriešinau toms vedyboms, nors širdies gilumoje jaučiau simpatiją tam šauniam vaikinui ir jo žaviai šeimai, tai gausiai ir linksmai genčiai be jokių metafizinių ar intelektinių rūpesčių, kuri kas dieną rinkdavosi prie stalo pasimėgauti gardžiais nuostabios italų virtuvės patiekalais. Jaunuolis buvo vyriausiasis sūnus šeimoje ir pirmasis vaikaitis, aukštas, liemeningas, šviesiaplaukis, polinezietiško temperamento, leido laiką tai pramogaudamas pajūrio viloje, tai plaukiodamas jachta, tai smagindamasis su savo automobilių kolekcija, tai linksmindamasis nekaltuose pobūviuose. Galimam žentui galėjau prikišti nebent tai, kad jis neturėjo profesijos ir nesimokė: tėvas nešykštėjo jam pinigų ir žadėjo padovanoti įrengtą namą, kai tik jis ves Paulą. Kartą, išblyškęs, visas drebėdamas, tačiau tvirtu balsu man pareiškė, kad pagaliau liautumės kalbėti užuolankomis ir pasikalbėtume akis į akį, jam nusibodę mano dviprasmiški klausimai. Jis man paaiškino, jog, jo akimis žiūrint, darbas – tai anaiptol ne dorybė, o būtinybė, jeigu įmanoma pavalgyti nedirbant, tik kvailys to atsisakytų. Jis nesuprato mūsų nenumaldomo potraukio

aukotis ir triūsti; jo nuomone, jeigu mes netgi būtume, pasak dėdės Ramono, „beprotiškai turtingi“, vis viena keltumės auštant ir dirbtume dvylika valandų, nes tik taip, mūsų galva, privalo gyventi doras žmogus. Prisipažįstu, kad jo žodžiai paveikė mano vertybių sampratą, paveldėtą iš senelio, ir nuo to laiko ėmiau žaismingiau žiūrėti į darbą.

Vestuves teko atidėti, nes, baigusi mokyklą, Paula pareiškė, jog dar nepasiruošusi suktis aplink puodus – priešingai, ketinanti studijuoti psichologiją. Sužadėtinis su tuo galiausiai susitaikė, nors ji netgi neklausė jo nuomonės, kita vertus, ši specialybė labai praverstų auginant šešetą vaikų, kurių ji tikėjosi susilaukti. Vis dėlto, kai ji pasirinko seksologijos kursą, jis neištvėrė, įsivaizduodamas, kaip ji vaikščios su lagaminėliu, pilnu nešvankių instrumentų, ir matuos penius ir orgazmus. Man irgi nelabai patiko jos sumanymas: šiaip ar taip, mes gyvename ne Švedijoje, ir žmonės tikrai kreiva akimi žiūrės į tokią profesiją, tačiau neišsakiau savo nuomonės, nes Paula būtų mane sutriuškinusi tais pačiais feministiniais argumentais, kuriuos jai įdiegiau nuo mažų dienų. Tik patariau per daug nesigarsinti, nes niekas neišdrįsiąs merginti seksologės: vyrai nemėgsta, kai moteris ima juos lyginti su kitais. Ji kiaurai pervėrė mane profesiniu žvilgsniu, ir tuo mudviejų pokalbis pasibaigė. Į kurso pabaigą man teko važiuoti į Olandiją, ir ji įpareigojo mane pervežti mokymo priemonių, kurių beveik neįmanoma gauti Venesueloje. Taip vieną vakarą atsidūriau Amsterdamo blogos šlovės kvartale, pagal jos įduotą sąrašą sekso krautuvėlėse ieškodama vaizdinių priemonių: guminių teleskopinių penių, lėlių su visomis angomis, vaizdo įrašų su visomis įmanomomis moterų pozomis ir lytinių aktų su gašliais šunimis. Didžiausią gėdą patyriau ne pirkdama tuos daiktus, o Karakaso oro

uoste, kai muitininkai, atidarę lagaminą, leido per rankas tas keistybes, pašaipiai stebint keleiviams, ir kai turėjau aiškintis, jog tai anaiptol ne asmeninio naudojimo reikmenys, o dovana dukteriai. Taip nutrūko dukters sužadėtuvės su kilniaširdžiu siciliečiu. Vėliau jis atėjo į protą, baigė mokyklą, ėmė dirbti tėvo firmoje, vedė, susilaukė sūnaus, bet niekada nepamiršo savo pirmosios meilės. Sužinojęs, kad Paula susirgo, tolydžio paskambina man, siūlydamasis padėti, kaip ir šešetas kitų vyrų, kurie visada apsiverkia, išgirdę iš manęs blogas naujienas. Nenumanau, kas yra tie nepažįstamieji, kokį vaidmenį jie suvaidino mano dukters gyvenime nei kokį pėdsaką ji paliko jų širdyse. Visur, kur tik jai pasitaikydavo būti, Paula pasėdavo meilės ir draugystės sėklą, ir per tuos be galo prailgusius jos agonijos mėnesius pastebėdavau jos vaisius. Visur ji įsigydavo artimų ir mylimų draugų, ir dabar įvairaus amžiaus ir skirtingos visuomeninės padėties žmonės stengiasi su manimi susisiekti, klausinėja apie jos būklę, negalėdami patikėti, kad ją ištiko tokia nelaimė.

Tuo tarpu Nikolas laipiojo į pačius skardžiausius Andų kalnus, žvalgė povandenines grotas, fotografavo ryklius ir taip dažnai susilaužydavo kaulus, jog kiekvieną sykį, kai sučirkšdavo telefonas, mane apimdavo baimė. Kai man nebūdavo dėl ko nerimauti, jis ką nors vėl prasimanydavo taip pat išradingai kaip ir atlikdamas bandymus su gamtinėmis dujomis. Kartą, kai parėjau iš darbo, bute buvo tamsu ir iš pažiūros tuščia. Paskiau koridoriaus gale įžiūrėjau švieselę, nuėjau į tą pusę, šaukdama jį vardu ir nieko bloga nenujausdama, staiga vonios tarpduryje pamačiau sūnų: jis kabojo pasikoręs, su kilpa ant kaklo. Pastebėjau pakaruoklio veidą, kyšantį liežuvį, išsprogusias akis, ir susmukau vietoje kaip pakirsta. Nenualpau, bet sustingau į ledo luitą. Išvydęs,

kas man atsitiko, Nikolas nusimovė pavalkus, kuriais buvo išmoningai prisirišęs, ir puolė man padėti, atgailaudamas bučiuoti, prisiekė, kad niekada daugiau manęs taip negąsdinsiąs. Gerų ketinimų pakako vos dviem savaitėms, vėliau jis pasinėrė į vonios dugną, kvėpuodamas pro ploną stiklinį vamzdelį, kad aš pagalvočiau, jog jis nusiskandino, kitąsyk parsirado namo su parišta ranka ir pleistru užklijuota akimi. Jeigu tikėtume Paulos psichologijos vadovėliais, visi tie įvykiai liudijo esant slaptą polinkį į savižudybę, o potroškį kankinti mane skatinanti slopinama pagieža, vis dėlto, nenorėdamos niekam drumsti ramybės, mudvi nutarėme, kad ir vadovėliai dažnai klysta. Nikolas buvo išdykęs, bet nieku gyvu ne pakvaišęs savižudis, be to, jis taip mane mylėjo, kad mama diagnozavo Edipo kompleksą. Ilgainiui paaiškėjo, kad mūsų diagnozė teisinga; sulaukęs aštuoniolikos metų, vieną rytą mano sūnus atsikėlė suaugęs į vyrus, nunešė į garažą savo eksperimentinius bidonėlius, savižudžio reikmenis, kalnakopio virves, harpūnus rykliams medžioti ir pirmosios pagalbos lagaminėlį ir pareiškė ketinąs studijuoti kompiuteriją. Šiandien, išvydusi jį ramiu intelektualo veidu, su dviem vaikais ant rankų, nejučia pagalvoju, ar tik nebuvau susapnavusi to šiurpaus sapno – Nikolo, tabaluojančio ant virvės.

Tuo metu Maiklas baigė projektą giriose ir grįžo į sostinę, ketindamas įsteigti savo statybos bendrovę. Ilgainiui mes atsargiai sudaigstėme įtrūkusius mūsų santykius, kol jie tapo tokiais maloniais ir darniais, kad, iš šalies žiūrint, atrodėme lyg porelė įsimylėjėlių. Kurį laiką mes gyvenome iš mano atlyginimo, kol jis ieškojo sutarčių neregėtais tempais didėjančiame Karakase, kur kiekvieną dieną buvo kertami medžiai, lyginamos kalvos ir griaunami namai, kad toje vie-

toje akimoju išdygtų nauji dangoraižiai ir nusidriektų greitkeliai. Mano šviesiaplaukės draugės vadovaujamos mokyklos reikalai buvo tokie prasti, jog kartais į mėnesio pabaigą tekdavo praimti jos motinos pensiją arba mūsų santaupas. Mokiniai subėgdavo urmu prieš pat egzaminus, kai jų tėvai susivokdavo, kad jie nepereis į aukštesnę klasę, ir atsigriebdavo lankydami papildomas pamokas, tačiau, užuot stropiai mokęsi ir taip susitvarkę su savo bėdomis, dingdavo, kai tik pasibaigdavo sesija. Kelis mėnesius pajamos buvo labai nepastovios, ir mokykla vos ne vos išsilaikė; nerimaudamos laukėme sausio, naujų mokslo metų pradžios, tikėdamosi, kad ateis užtektinai mokinių ir mūsų netvarus laivas nenugrims į dugną. Gruodžio mėnesį padėtis buvo tokia kritiška, jog mudvi su Marilenos mama, atsakingos už finansus, perskaičiavome biudžetą kelis kartus, bergždžiai bandydamos išlyginti balansą. Tuo metu, kai mudvi įtemptai dirbome, pro šalį ėjo valytoja, labai maloni kolumbietė, dažnai mus vaišinanti savo pačios keptu gardutėliu varškės pyragu. Išvydusi mus taip beviltiškai skaičiuojančias, ji nuoširdžiai paklausė, ko mudvi taip jaudinamės, ir mes išpasakojome jai savo bėdas.

– Vakarais aš dirbu laidojimo namuose, ir kai pritrūksta klientų, mes išplauname patalpas su kitalapava, – tarė ji.

– Kas tai per daiktas?

– Na, užkeikimas. Reikia labai švariai plauti. Pirmiausia grindys plaunamos durų link, kad išeitų nesėkmė, o paskiau – nuo durų, kad ateitų šviesos ir sandoros dvasios.

– O kas paskiau?

– Paskiau ima plaukte plaukti numirėliai.

– Mums reikia ne numirėlių, o vaikų.

– Koks skirtumas? Kitalapava padeda bet kokiame versle.

Mes jai davėme pinigų, ir rytojaus dieną ji atvilko bidoną įtartino smardaus skysčio: dugne buvo sluoksnis lyg gelsvo pieno, aukščiau – kažkas panašaus į burbuliuojančią tyrę, o pačiame viršuje – žalsvas aliejus. Prieš naudojant teko išplakti, nosine užsispaudus nosį, nes nuo tvaiko buvo galima uždusti. „Duok Dieve, kad duktė nesužinotų apie šitą kiaulystę“, – atsiduso Marilenos mama, jau einanti septyniasdešimtus metus, bet dar pilna jėgų ir visada geros nuotaikos, paskatinusios ją trisdešimties metų palikti gimtąją Valensiją ir paskui neištikimą vyrą plaukti į Naująjį pasaulį, priremti jį prie sienos, kai jis susidėjo su meilužė, pareikalauti skyrybų ir paskiau beregint jį pamiršti. Susižavėjusi šia dosnia šalimi, kur pirmąsyk pasijuto laisva, liko joje gyventi kartu su dukterimi, ir abi sumaniai ir atkakliai ėmė skintis kelią per gyvenimą. Mudvi su šia nuostabia moterimi keturpėsčios mazgojome grindis, kuždėdamos užkeikimus ir vos tramdydamos juoką, nes jeigu imtume atvirai šaipytis, visos mūsų pastangos nueitų perniek, burtai veikia tik tada, kai žmogus jais tiki ir rimtai atlieka apeigas. Tam darbui paaukojome dvi dienas, mums užgėlė strėnas, ir kruvinai nusibrozdinome kelius, tačiau, nors ir kaip vėdinome patalpas, viduje bjauriai dvokė. Vis dėlto triūsėme ne veltui, pirmąją sausio savaitę prie mokyklos durų nusidriekė ilgėliausia eilė tėvų, už rankos atsivedusių savo atžalas. Išvydus tokį akivaizdų rezultatą, man šovė į galvą mintis skysčio likučiais pataisyti Maiklo likimą, tad vieną naktį, slapčia įsmukusi į jo kabinetą, išmazgojau grindis taip pat kruopščiai kaip mokykloje. Prabėgo kelios dienos, bet aš negavau jokios žinios, tik vyras pasiskundė, jog kabinete tvyro keistas kvapas. Pasitariau su valytoja, ir ši mane patikino, kad kaltas mano vyras: jis esąs *nužiūrėtas*, viskas išsispręsią, jeigu aš nuvešianti jį

į Šventąjį Kalną pas profesionalų žiniuonį. Patarimas buvo neįgyvendinamas: toks žmogus kaip jis, britiško auklėjimo, inžinierius ir užkietėjęs šachmatininkas, niekada nesutiktų atlikti magiškųjų apeigų. Vis dėlto aš negalėjau išmesti iš galvos žiniuonių logikos ir padariau išvadą: jeigu šiuo skysčiu galima švariai išplauti grindis, kodėl gi nebūtų įmanoma juo nuprausti žmogų? Rytojaus rytą, kai Maiklas nuėjo į dušą, prisėlinusi iš užpakalio, kliūstelėjau ant jo skysčio likučius. Jis suriko iš netikėtumo, netrukus jo oda skaisčiai paraudo, išslinko kuokšteliai plaukų, tačiau lygiai po dviejų savaičių jis susirado verslo partnerį venesuelietį ir pasirašė pasakišką sutartį.

Mano draugė Marilena niekada nesužinojo, kodėl taip nežmoniškai pasisekė tais metais. Ji netikėjo, kad sėkmė gali būti pastovi: jai nusibodo grumtis su biudžetu, ir ji nutarė keisti profilį. Aptariant šiuos reikalus, jai dingtelėjo mintis – aslos plytelių tarpuose išlikusio magiškojo skysčio garams smogus į galvą – įkurti tokią mokyklą, kur, pritaikiusi savo nuostabias auklėjimo teorijas, ji galėtų rimtai imtis dėstymo ir išspręsti mūsų sąskaitybos bėdas. Taip buvo padėti pagrindai mokymo įstaigai, per kelerius metus tapusiai viena prestižiškiausių miesto mokyklų.

Šį rudenį Kalifornijoje turiu užtektinai laiko medituoti. Man reikia priprasti prie dukters ir nebeprisiminti tų laikų, kai ji buvo jauna, grakšti ir linksma kaip kadaise, nekurti niūrių ateities vizijų, o gyventi šia diena, nelaukiant stebuklų. Nuo manęs priklauso, ar ji gyvens, ji – vėl mano, vėl ant mano rankų kaip naujagimė, jai pasibaigė visi gyvenimo džiaugsmai ir vargai. Apmuturiavau ją šalikais ir skaromis ir su visa

kėde atvežiau į terasą priešais San Francisko įlanką, prie Vilio rožių, kurios, vos ištrūkusios iš statinių ir suleidusios šaknis į tikrą žemę, apsipylė žiedais. Kartais duktė atsimerkia ir žiūri į mirguliuojantį vandens paviršių, tuomet aš atsistoju jai prieš akis, bet ji manęs nemato, jos vyzdžiai – tarsi bedugniai šuliniai. Tik naktimis galiu su ja bendrauti, kai ji mane aplanko sapne. Miegu priešokiais ir dažnai atsibundu, būdama tikra, kad ji mane šaukė, pašoku išsigandusi ir bėgu į jos kambarį, nes paprastai išties kas nors būna negerai: pakyla temperatūra arba kraujospūdis, muša prakaitas arba krečia šiurpas, jai nepatogu gulėti, mėšlungis traukia koją. Moteris, slauganti ją naktimis, paprastai užminga, kai tik pasibaigia televizijos laidos ispanų kalba. Guluosi į lovą šalia Paulos ir priglaudžiu ją prie krūtinės, stengdamasi, kad jai būtų patogiau, nes esu už ją mažesnė, meldžiu jai ramybės, meldžiu ramaus atilsio tarp mistikų, amžino gyvenimo rojaus sandoroje ir tyloje, meldžiu, kad susitiktų Dievą, kurio taip ieškojo per savo trumpą gyvenimą. Meldžiu įkvėpimo sau, kad sugebėčiau įspėti jos reikmes ir jas patenkinti, idant jai būtų gera ir jos dvasia galėtų nevaržoma keliauti ten, kur renkasi visos dvasios. Ką ji jaučia? Kartais dreba išsigandusi, išplėtusi akis, lyg išvydusi pragarą, o kartais, priešingai, guli nekrustelėdama, tarsi būtų nuo visko nutolusi. Gyvenimas – stebuklas, bet jai jis pasibaigė netikėtai, neleidęs nei deramai atsisveikinti, nei suvesti balanso, pasibaigė tuo metu, kai ji pasinėrė į jaunystės sūkurį. Proveržis nutrūko tada, kai ji susidomėjo gyvenimo esme. Ir dabar man pavedė rasti atsakymą į visus klausimus. Kartais aš ištisą naktį klaidžioju po namus kaip tie paslaptingieji skunkai po pamatais, atsėlinantys sudoroti katės maisto, arba močiutės šmėkla, ateinanti iš veidrodžio su manimi paplepėti. Kai Paula užminga, grįžtu į lovą, pri-

siglaudžiu Viliui prie nugaros, įsmeigusi akis į žalius laikrodžio skaitmenis, nenumaldomai slenka valandos, ir praeitis pamažu tampa dabartimi. Turėčiau išgerti daktarės Forester tablečių, bet nežinia kodėl jas taupau kaip kokį lobį, padėjusi į pintinę, kurioje guli mamos laiškai. Kartais paryčiais žiūriu į saulėtekį pro didelius Paulos kambario langus; kiekvieną rytą atgimsta pasaulis, dangus nušvinta oranžiniais atspalviais ir virš vandenyno pakyla naktinis ūkas, savo nėriniais gaubdamas tolius, kuriuose ryškėja švelnūs tarsi japoniški piešiniai. Jaučiuosi lyg plaustas, bangų nešamas per sielvarto jūrą. Per tuos be galo prailgusius mėnesius neatpažįstamai pasikeičiau, esu nebe ta moteris, kokia buvau, duktė man suteikė galimybę pažinti save ir atskleisti dvasios gelmes, tuščias, tamsias, neįprastai ramias gelmes, kurių niekada nebandžiau tyrinėti. Tai šventos vietos, kur nuklystu siaurais takeliais, įveikdama begalę kliūčių, nugalėdama kelią užstojančias savo vaizduotės pabaisas. Kai mane sukausto siaubas, užsimerkiu ir apmirštu, įnirtingų bangų blaškoma grimztu į audringus verpetus. Kartais akimirksniu, prailgstančiu kaip amžinybė, man pasirodo, kad mirštu, tačiau palengva suvokiu, jog tebesu gyva, ir atsikvepiu visa krūtine, pasinaudodama tame žiauriame sūkuryje man gailestingai suteikta atvangos valandėle. Nesipriešindama grimztu gilyn, ir baimė pamažu nuslūgsta. Neriu į povandeninę grotą ir ilsiuosi, saugi nuo nevilties slibinų. Sielvarto draskoma, tyliai verkiu, kaip tikriausiai verkia žvėreliai, ir tuomet pateka saulė, ateina katė prašyti pusryčių, virtuvėje išgirstu Vilio žingsnius, ir namus užtvindo kavos kvapas. Prasideda nauja diena, visiškai tokia pati kaip ir kitos.

* * *

Tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt pirmieji metai, sausio pirmoji. Tą dieną prisimenu, kad rugpjūčio mėnesį man sukaks keturiasdešimt ir kad aš dar nieko nespėjau nuveikti. Keturiasdešimt! Senatvės pradžia, ir man nesunku save įsivaizduoti supamojoje kėdėje mezgant kojines. Kadaise, vieniša ir įniršusi senelio namuose, svajojau apie žygdarbius: būsiu garsi aktorė ir, užuot pirkusi kailinius ir brangenybes, visus pinigus aukosiu našlaičiams, išrasiu vakciną nuo kaulų retėjimo, pirštu užkimšiu pralaužtą užtvanką ir išgelbėsiu nuo potvynio olandų miestelį. Troškau būti Juoduoju Piratu, Sandokanu* arba Tomu Sojeriu, o vėliau, prisiskaičiusi Šekspyro ir įtraukusi tragediją į savo repertuarą, troškau būti kaip tie nuostabūs personažai, kurie miršta paskutiniojo veiksmo pabaigoje, patyrę gyvenimo pilnatvę. Mintis tapti nežinoma vienuole man atėjo daug vėliau. Tuo metu jaučiausi esanti kitokia nei broliai ir kiti vaikai, mačiau pasaulį kitaip nei kiti žmonės. Man atrodė, kad galima labai greitai perprasti daiktus ir žmones ir kad knygose aprašytos istorijos ir svajonės daug tikresnės už tikrovę. Kartais mane ištikdavo siaubingos aiškiaregystės valandėlės ir man atrodydavo, kad galiu įspėti ateitį arba tolimą praeitį, tuos senus laikus, kai dar nebuvau gimusi, lyg visi laikai egzistuotų tuo pačiu metu ir toje pačioje erdvėje ir pro akimirksniu atsiveriantį laiko langelį galėčiau patekti į kitą lygmenį.

Paūgėjusi buvau pasiryžusi viskam, kad tik galėčiau pritapti prie gaujos padaužų, šokančių rokenrolą ir rūkančių slapčiomis, bet to nepadariau, supratusi, jog esu kitokia. Vienatvės pojūtis, atsiradęs vaikystėje, dar labiau sustiprėjo, bet aš guodžiausi miglota viltimi, kad man skirtas ypatingas

* Italų rašytojo Emilio Salgari (1862–1911) nuotykių romanų herojai.

likimas, kuris galbūt paaiškės kada nors vėliau. Paskui stačia galva puoliau į vedybinio gyvenimo ir motinystės kasdienybę, nustelbusią ankstyvosios jaunystės ilgesį ir vienatvę ir išdildžiusią iš atminties svajones apie didžius siekius. Darbas žurnale, teatre ir televizijoje man atimdavo tiek daug laiko, jog apie likimą nebuvo kada nė galvoti, kol pagaliau karinis perversmas mane žiauriai grąžino tikrovėn ir privertė keisti gyvenimo būdą. Savanoriškos tremties metus Venesueloje galėčiau apibūdinti dviem žodžiais, slegiančiais mane kaip prakeikimas: pilka kasdienybė. Sulaukus keturiasdešimties, per vėlu tikėtis staigmenų, gyventi kasdien lieka vis mažiau laiko, bet aš neabejojau tik vienu dalyku: mano gyvenimas vienodas ir niekam tikęs, tačiau išdidumas neleido to pripažinti. Mamai – vienintelei, kuriai buvo tai įdomu, – tvirtinau, kad mano naujajame gyvenime viskas eina kaip sviestu patepta, kad stojiškai išsigydžiau nuo savo žlugusios meilės, turiu gerą darbą, pagaliau galiu sutaupyti šiek tiek pinigų, vyras, regis, mane tebemyli, gyvenimas plaukia sena vaga, netgi rengiuosi kaip paprasta mokytoja. Ko gi daugiau galima iš manęs norėti? Jau neberyšėjau kutuotų skarų, nebesegėjau ilgų sijonų, nesisegiau gėlių į plaukus, nors gana dažnai išsitraukdavau tuos drabužius iš lagamino ir persirengusi bent kelias minutes kraipydavausi prieš veidrodį. Mane žudė blaivaus proto miesčionės vaidmuo ir graužte graužė jaunystės prisiminimai, tačiau aš neturėjau jokios teisės skųstis, vieną sykį jau nudegiau ir visko netekau, dabar gyvenimas man suteikė progą pradėti viską iš naujo, ir man beliko nebent dėkoti likimui. „Stačiai stebuklas, dukrele, kad tau taip pasisekė, niekad negalvojau, jog sugebėsi suklijuoti savo sudužusią santuoką ir pataisyti pašlijusį gyvenimą“, – kartą tarė man mama, anaiptol ne su palengvėjimu

atsidusdama ir tokiu tonu, kuris nuskambėjo gana ironiškai. Galimas daiktas, ji vienintelė įspėjo, kas slypi mano Pandoros skrynioje, bet nedrįso jos atidaryti. Tą naujųjų tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt pirmųjų metų naktį, kai visi šventė keldami šampano taures, o lauke fejerverkai skelbė gimus naujus metus, nutariau įveikti pasibodėjimą ir nuolankiai susitaikyti su paprastu gyvenimu, gyventi nepastebimai, kaip gyvena beveik visi žmonės. Pagalvojau, kad ne taip jau sunku atsižadėti meilės, puoselėjant taurią sandorą su vyru, kad nuolatinis darbas mokykloje kur kas pranašesnis už rizikingus nuotykius žurnalistikoje ar teatre ir kad turiu galutinai įsikurti Venesueloje, užuot gedėjusi idealizuotosios tėvynės, esančios kažkur pasaulio pakraštyje. Tai buvo blaivios mintys: šiaip ar taip, po dvidešimties ar trisdešimties metų, kai perdegs visos aistros, kai nebeprisiminsiu žlugusios meilės kančių ir kartėlio, galėsiu ramiai išeiti į pensiją, pardavusi Marilenos mokyklos akcijas, kurių vis nusiperku. Šių blaivių nuostatų laikiausi gerą savaitę. Sausio aštuntą dieną kažkas paskambino iš Santjago ir pranešė, kad labai serga senelis; ši žinia pavertė perniek visus mano gerus ketinimus ir pakreipė mano gyvenimą visiškai netikėta vaga. Tata buvo jau beveik šimto metų, panašus į sudžiūvusį paukštelį, pusiau įgalus ir liūdnas, bet visiškai sveiko proto. Perskaitęs paskutinį *Encyclopaedia Britannica* puslapį, atmintinai išmokęs daugiatomį Karališkosios akademijos aiškinamąjį ispanų kalbos žodyną, galutinai nustojęs domėtis pramanytomis televizijos serialų herojų bėdomis, suprato, kad atėjo metas mirti, ir panoro numirti oriai. Įsitaisė krėsle, apsivilkęs savo išdilusią juodą eilutę, ant kelių pasidėjęs lazdą, ėmė šauktis močiutės šmėklos, kad padėtų šią sunkią valandą, dukraitei taip nedorai jį apleidus. Visus tuos metus

mes bendravome laiškais: aš jam rašiau be perstojo, jis man atsakydavo kada ne kada. Nutariau jam parašyti paskutinį kartą – pasakyti, kad jis gali iškeliauti ramia širdimi, nes aš niekada jo nepamiršiu ir perduosiu jo atminimą savo vaikams ir vaikų vaikams. Norėdama tai įrodyti, laišką pradėjau pasakojimu apie močiutės seserį Rosą, jo pirmąją meilę, beveik nežemiško grožio merginą, mirusią paslaptingomis aplinkybėmis prieš pat vestuves, nunuodytą lyg tyčia, lyg netyčia, – jos sepijos spalvos nuotrauka, kurioje ji šypsosi nevystančiu grožiu, visada stovėjo senelio namuose ant pianino. Po kelerių metų Tata vedė jaunesniąją Rosos seserį, mano močiutę. Nuo pat pirmųjų žodžių mano valią užvaldė nežinoma jėga, ir nuo miglotos savo giminės istorijos nuklydau į patikimą meninės išmonės pasaulį. Beklajodama po jį, pamiršau, kad rašau laišką, tikrovė susimaišė su vaizduote, personažai atgijo ir pasidarė kur kas reiklesni už mano vaikus. Skrajodama padebesiais, dvylika valandų atidirbdavau mokykloje, nuo septintos ryto iki septintos vakaro, priveldavau siaubingų klaidų, – nesuprantu, kaip tais metais mes nežlugome. Pusiaumirka tvarkiau apskaitos knygas, prižiūrėjau mokytojus, mokinius, sekiau pamokas, o visos mano mintys krypo į drobinį maišelį, kuriame gulėjo naktimis prikraiglioti popieriaus lapai. Gyvenau kaip robotas, visa galva pasinėrusi į žodis po žodžio gimstantį pasaulį. Pareidavau namo temstant, pavakarieniaudavau su šeima, išsimaudydavau po dušu, įsitaisydavau virtuvėje arba koridoriuje prie rašomosios mašinėlės ir pliekdavau, kol nuovargis nuvarydavo mane į lovą. Rašiau lengvai, nieko negalvodama, nes man diktuodavo aiškiaregė močiutė. Šeštą valandą keldavausi ir eidavau į darbą, bet man pakakdavo tų kelių valandų miego: gyvenau ekstazės būsenos, jėgų turėjau užtektinai, lyg viduje

degtų gyvoji ugnis. Maniškiai girdėdavo tarškant mašinėlę, matydavo, kad skrajoju padebesiais, bet nieko neklausinėjo, gal numanė, kad neatsakysiu, ir iš tikrųjų nelabai suvokiau, ką darau, nes ketinimas pasiųsti laišką seneliui veikiai subliūško, bet aš negalvojau, jog rašau romaną – ši mintis man atrodė pernelyg pretenzinga. Daugiau nei dvidešimt metų nugyvenusi literatūros paribyje, rašiusi straipsnius, reportažus, pasakas, pjeses, scenarijus televizijos spektakliams, šimtus laiškų, vis dėlto nedrįsau išpažinti savo tikrojo pašaukimo: tik išleidusi tris romanus keliomis kalbomis, ryžausi anketoje įrašyti žodį „rašytoja". Savo rankraštį nešiojausi visur su savimi, baimindamasi, kad jis nepasimestų arba nesudegtų, namuose kilus gaisrui: tas kaspinu surištas pluoštas popierių man buvo kaip naujagimis. Kartą, kai maišelis pasirodė itin sunkus, suskaičiavau penkis šimtus puslapių, tiek taisytų ir tepliotų korekciniu skysčiu, jog kai kurie buvo sustandėję kaip kartonas, kiti – sulaistyti sriuba arba suklijuoti lipnia juostele, tad atsiskleisdavo kaip žemėlapiai. Šlovė tau, kompiuteri, šiandien tavo padedama galiu viską taisyti kuo švariausiai! Deja, nebeturėjau kam siųsti to laiško – senelis jau buvo kitame pasaulyje. Kai gavome žinią apie jo mirtį, man iš dalies palengvėjo: to jis troško daugelį metų, ir toliau ėmiau rašyti dar labiau kliaudamasi savimi, nes tas nuostabus senolis pagaliau susitiko su Meme, ir dabar jiedu skaitė per mano petį. Kiekvieną naktį rašydama girdėdavau močiutės pasakiškas pastabas ir pašaipų Tatos juoką.

Sunkiausia buvo sukurti epilogą, perrašiau jį kelis kartus, stengdamasi rasti deramą toną: jis skambėjo tai pernelyg sentimentaliai, tai kaip pamokslas arba politinis pamfletas. Žinojau, ką noriu pasakyti, tik nemokėjau, kol pagaliau vėl man atėjo į pagalbą dvasios. Vieną naktį susapnavau, jog

senelis guli lovoje aukštielninkas, užsimerkęs, kaip gulėjo aną mano vaikystės rytmetį, kai įsėlinau į kambarį vogti sidabrinio veidrodėlio. Sapne kilstelėjau paklodę, pamačiau, kad jis guli su juoda eilute, kaklaraiščiu ir batais, ir supratau, jog jis miręs, tuomet atsisėdau prie lovos tarp juodų jo kambario baldų ir ėmiau skaityti ką tik parašytą knygą, ir man beskaitant viskas persimainė: baldai tapo šviesaus medžio, lova apsigaubė žydrais šydais, pro langą įspindo saulė. Krūptelėjusi kniostelėjau iš miegų, pagaliau sugalvojusi pabaigą: Alba, dukraitė, paskutiniąją budynių naktį rašo giminės istoriją prie pašarvoto senelio Estebano Truebos. Nuėjau į virtuvę, atsisėdau prie mašinėlės ir greičiau nei per dvi valandas nesvarstydama atpleškinau dešimt epilogo puslapių. Sakoma, jog knygos neįmanoma užbaigti, autorius visada kapituliuoja; mano atveju, priešingai, seneliai, pasipiktinę, kad jų prisiminimai taip sudarkyti, man liepė parašyti žodį PABAIGA. Taip parašiau savo pirmąją knygą. Dar nežinojau, kad ji pakeis mano gyvenimą, bet jaučiau, jog pasibaigė užsitęsęs sąstingio ir bežadės tylos laikotarpis.

Surišau savo popierius į šūsnį tuo pačiu kaspinu, kurį naudojau ištisus metus, ir nedrąsiai padaviau mamai, o po kelių dienų ji grąžino rankraštį ir pasibaisėjusi paklausė, kaip aš drįsau atskleisti giminės paslaptis ir pavaizduoti tėvą kaip išsigimėlį, negana to, pavadinti jį tikruoju vardu. Mat knygoje buvo toks personažas, prancūzas grafas, kurį man šovė mintis pavadinti Bilberu. Man regis, kadaise buvau girdėjusi tą vardą ir jį išsaugojau atminties kamputyje, o knygoje tuo vardu pakrikštijau vieną personažą, nė nežinodama, jog tai mergautinė tėvo motinos pavardė. Mamai taip susijaudinus, atgimė kai kurie įtarimai apie tėvą, kankinę mane nuo pat mažų dienų. Norėdama jai įtikti, nutariau pakeisti vardą ir,

ilgokai sukusi galvą, pagaliau suradau kitą prancūzišką žodį, viena raide trumpesnį, kad lengvai tilptų eilutėje, korekciniu skysčiu užtepiau Bilberą ir ant viršaus užrašiau Satinji, – teko kelias dienas taisyti vieną puslapį po kito, kiekvieną lapą kišti į mašinėlę, guodžiantis mintimi, kad Servantesas rašė *Don Kichotą* kalėjime, prie žvakės šviesos, žąsies plunksna ir, be to, vienintele sveika ranka. Pakeitus veikėjo vardą, mama džiugiai pasinėrė į kūrybos procesą, padėjo parinkti knygos pavadinimą – *Dvasių namai* ir pasiūlė puikių minčių, ypač dėl to ginčijamo grafo. Būdama liguistos vaizduotės, kaip tik ji patarė tarp šio personažo kolekcionuojamų nepadorių nuotraukų įterpti dar vieną, kurioje *lamos iškamša jodo raišą kambarinę*. Nuo tos dienos mama tapo mano vienintele redaktore: tik ji viena sugeba prasimanyti nebūtų dalykų, ir aš visiškai pasitikiu jos vaizduote. Be kita ko, tai ji pasiūlė išspausdinti knygą, susisiekė su Argentinos, Čilės ir Venesuelos leidėjais, siuntinėjo laiškus į visas puses, neprarasdama vilties, nors niekas nesiteikė nei perskaityti rankraščio, nei mums atsakyti. Vieną gražią dieną išgirdome apie tokią moterį, kuri mums galėtų padėti Ispanijoje. Aš dar nežinojau, kad esama literatūros agentų, tiesą pasakius, kaip diduma paprastų žmonių neskaičiau kritinių straipsnių ir nė neįtariau, kad universitetuose knygos nagrinėjamos lygiai taip pat rimtai kaip danguje stebimos žvaigždės. Jeigu būčiau žinojusi, niekada nebūčiau išdrįsusi spausdinti tos šūsnies popierių, aplaistytų sriuba ir ištepliotų korekciniu skysčiu, kuriuos paštas apsiėmė pristatyti į Barseloną Karmenai Balsels tiesiai ant rašomojo stalo. Ši nuostabi katalonė, beveik visų garsiausių pastarųjų trijų dešimtmečių Lotynų Amerikos rašytojų krikštamotė, nepasibodėjo perskaityti mano knygos ir, paskambinusi po kelių savaičių, pareiškė, kad sutinka būti

mano agentė, ir pridūrė, kad neriesčiau nosies, jeigu mano romanas būtų neblogas – daugeliui pasiseka parašyti gerą pirmąją knygą, tačiau tik iš antros paaiškėsią, ar aš esu tikra rašytoja. Po pusės metų buvau pakviesta į Ispaniją dalyvauti knygos pristatymo ceremonijoje. Kelionės išvakarėse ta proga mama suruošė šeimos pietus. Desertui dėdė Ramonas man įteikė paketą, ir, atplėšusi jį, išvydau ką tik išspausdintą pirmąjį savo knygos egzempliorių, kurį jis parūpino, griebdamasis patyrusio verslininko gudrybių, melsdamas leidėjus, sukeldamas ant kojų abiejų žemynų ambasadorius ir naudodamasis diplomatiniu paštu, kad tik spėčiau gauti knygą. Neįmanoma aprašyti, kaip buvau susijaudinusi tą akimirką, galiu nebent pasakyti, kad tokio jausmo niekada daugiau nepatyriau išėjus kitoms mano knygoms, vertimams į kalbas, kurias laikiau mirusiomis, pasirodžius kino filmams ar teatro spektakliams, pastatytiems pagal mano kūrinius. Man širdis pašoko iš džiaugsmo, išvydus tą *Dvasių namų* egzempliorių su rausva juostele ir žaliaplauke moterimi ant viršelio. Išvykau į Madridą, prispaudusi knygą prie krūtinės, kad visi galėtų matyti, lydima Maiklo, kuris ne ką mažiau nei mama didžiavosi mano sumanumu. Jiedu vaikščiojo po knygynus, teiraudamiesi mano knygos, ir pakeldavo skandalą, išgirdę, kad tokios knygos nesą, o sužinoję, kad yra, irgi būdavo nepatenkinti: kodėl dar neišparduota? Karmena Balsels mus pasitiko oro uoste, vilkėdama rausvais kailiniais ir pasirišusi violetinį šaliką, tokį ilgą, nutįsusį iki žemės kaip gęstančios kometos uodega; ji puolė prie manęs išskėtusi rankas ir nuo tos akimirkos tapo mano angelu sargu. Ji surengė vakarą, norėdama pristatyti mane rinktinei Ispanijos intelektualų publikai, bet aš buvau taip išsigandusi, jog didesniąją vakaro dalį praleidau užsidariusi tualete. Tą vakarą

jos namuose pirmą kartą pamačiau kilogramą iranietiškų ikrų, kuriuos svečiai ragavo dideliais šaukštais, – visiškai nepateisinama prabanga, nes, šiaip ar taip, aš buvau dar niekam nežinoma, ir ji nė neįtarė, kokia sėkmė lydės mano pirmąją knygą, tačiau ją sugraudino mano pavardė, jau plačiai nuskambėjusi po pasaulį, ir provincialės išvaizda. Vis dar prisimenu pirmąjį savo pokalbį su žiniasklaidos atstovais ir garsiausio to meto literatūros kritiko klausimą: „Kaip jūs galėtumėte paaiškinti savo romano ciklinę struktūrą?" Ko gero, spoksojau į jį kaip ožys į naujus vartus, nesuvokdama, ką jis čia paisto: mano galva, struktūra sietina tik su pastatais, o ciklai – su mėnuliu ir mėnesinėmis. Ilgai netrukus geriausi Europos leidėjai, pradedant Suomija ir baigiant Graikija, įsigijo autorines teises, ir mano knyga nuskriejo kaip meteoras. Atsitiko vienas tų retų stebuklų, apie kuriuos svajoja visi autoriai, tačiau aš tai suvokiau tik po pusantrų metų, kai buvau bebaigianti antrąjį romaną, vien trokšdama įrodyti Karmenai Balsels, kad esu rašytoja ir kad ji ne veltui pirko kilogramą juodųjų ikrų.

Dirbau kaip dirbusi po dvylika valandų mokykloje, nedrįsdama atsisakyti darbo, nes milijoninė Maiklo sutartis, iš dalies laimėta dėl valytojos stebuklingojo skysčio, išnyko kaip dūmas. Nežinia kodėl taip kone metaforiškai susiklostė aplinkybės, jog tą pačią dieną, kai Madride pristačiau savo knygą, žlugo jo projektas. Vos tik mes išlipome iš lėktuvo Karakaso oro uoste, prie mūsų atskubėjo jo dalininkas su bloga žinia, ir mano sėkmės džiaugsmą aptemdė tamsūs jo nesėkmės debesys. Gavęs skundų apie korupciją ir kyšius, teisingumas ėmėsi priemonių prieš banką, finansuojantį jo

projektą, įšaldė kreditus, ir statyba sustojo. Apdairus žmogus būtų iškart uždaręs kontorą ir kuo greičiau išpardavęs viską, kas įmanoma, bet Maiklas buvo įsitikinęs, kad bankas pajėgus vykdyti įsipareigojimus ir kad viršų paims politiniai interesai ir konfliktas užsitęs, tad nutarė, jog, išlaukęs, kol pasibaigs krizė, vėl atgaus sutartį. O jo dalininkas, geriau išmanantis šiuos žaidimus, dingo, pasiėmęs savo kapitalo dalį, palikdamas jį be darbo ir iki kaklo įklimpusį į skolas. Rūpesčiai galutinai pribaigė Maiklą, bet jis atkakliai nenorėjo pripažinti savo pralaimėjimo ir negalios, kol vieną dieną apalpo. Paula su Nikolu nunešė jį į lovą, o aš bandžiau jį gaivinti šaltu vandeniu ir antausiais, kaip buvau mačiusi darant kino filmuose. Vėliau gydytojas nustatė per didelį cukraus kiekį kraujyje ir juokaudamas pridūrė, jog nuo diabeto neįmanoma pagydyti kibirais šalto vandens. Nuoalpio priepuoliai padažnėjo, ir mes ilgainiui prie to pripratome. Nebuvome girdėję tokio žodžio „porfirija", ir niekas nepagalvojo, kad tai susiję su labai retai pasitaikančiais metabolizmo sutrikimais; tik po trejų metų, kai susirgo viena dukterėčia ir po kelis mėnesius užtrukusių nuodugnių tyrimų vienoje Jungtinių Amerikos Valstijų klinikoje gydytojai nustatė šią ligą, visa mūsų šeima turėjo išsitirti, ir paaiškėjo, kad ja serga Maiklas, Paula ir Nikolas.

Tuo metu mūsų vedybinis gyvenimas jau buvo kaip stiklinis rutulys, kurį stengėmės saugoti, kad nesudužtų į druzgus. Laikėmės ceremoningų mandagumo taisyklių, dėjome beviltiškas pastangas gyventi drauge, nors mūsų keliai kasdien vis labiau skyrėsi. Elgėmės vienas su kitu pagarbiai ir švelniai, tačiau šie santykiai slėgė mano pečius nelyginant cemento maišas. Aš sapnuodavau košmarus, lyg einu per dykumą, tempdama vežimėlį, ir sulig kiekvienu žingsniu

ir mano kojos, ir vežimėlio ratai vis giliau klimpsta į smėlį. Tuo išsekusios meilės laikotarpiu ieškojau išsigelbėjimo kūryboje. Mano pirmasis romanas skynėsi kelią Europoje, o aš rašiau naktimis užsidariusi virtuvėje, mūsų namuose Karakase, tačiau dabar, neatsilikdama nuo laiko, jau elektrine mašinėle. Romaną *Apie meilę ir šešėlius* pradėjau tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt trečių metų sausio aštuntąją, nes tą dieną man pasisekė su *Dvasių namais*; taip gimė tradicija, kurios nuosekliai laikausi ir stengiuosi šiukštu nepažeisti – parašau pirmą naujos knygos sakinį. Tą dieną noriu valandų valandas būti namie viena, tyloje: praeina daug laiko, kol atsiriboju nuo gatvės triukšmo ir išvalau atmintį nuo kasdienio gyvenimo šiukšlių. Uždegu žvakes, šaukdamasi mūzų ir gerųjų dvasių, pamerkiu gėlių ant rašomojo stalo, kad nebeslėgtų liūdesys, ir po kompiuteriu pakišu Pablo Nerudos rinktinius raštus, vildamasi, kad jie man suteiks įkvėpimo: tos mašinos lengvai užkrečiamos virusais, kodėl gi jų negalėtų atgaivinti poezijos dvelksmas! Atlikdama slaptą apeigą, nuteikiu protą ir dvasią ekstazės būsenos sudėlioti pirmą sakinį; taip prasiveria durys, ir pro jų tarpą bandau įžiūrėti miglotus būsimos istorijos kontūrus. Bėgs mėnesiai, ir aš, peržengusi slenkstį, žvalgysiu naujas erdves; pamažu, jei man bus palanki laimė, vienas po kito gims personažai, kasdien bus vis ryškesni, tikroviškesni, ir pagaliau atsiskleis visa istorija. Nežinau, kaip ir kodėl rašau, knygos subręsta ne galvoje, jos užsimezga įsčiose, tai užgaidžios būtybės, gyvena kaip nori ir bet kada gali mane išduoti. Aš nesirenku temos, tema pati mane pasirenka, mano pareiga viso labo skirti jai užtektinai laiko, vienatvės ir drausmės, kad ji galėtų išsirutulioti pati viena. Taip atsitiko, kai rašiau antrąjį romaną. Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt aštuntais

metais Čilėje, Lonkeno apylinkėje, už keliolikos kilometrų nuo Santjago, buvo aptikti diktatūros nužudytų penkiolikos valstiečių kūnai, paslėpti apleistose kalkių degimo krosnyse. Katalikų bažnyčia paskelbė apie radinį, ir kilo skandalas, kurio nesugebėjo nuslopinti vyriausybė: pirmą kartą atsirado dingusiųjų be žinios palaikai, ir teisingumui nieko kita nebeliko, kaip drebančia ranka parodyti į ginkluotąsias pajėgas. Buvo įkaltinti keli karabinieriai, patraukti atsakomybėn, nuteisti už pirmojo laipsnio žmogžudystę, o vėliau paleisti į laisvę, generolui Pinočetui paskelbus amnestiją. Žinią paskelbė viso pasaulio žiniasklaida, ir taip ji pasiekė Karakasą. Tuo metu Lotynų Amerikos žemyne būta tūkstančių dingusiųjų be žinios, ir Čilė buvo ne išimtis. Argentinoje dingusiųjų motinos su vaikų ir vaikaičių nuotraukomis demonstravo Gegužės aikštėje, Urugvajuje sąrašai buvo įspūdingi, bet niekas nežinojo, kur dingsta suimtieji. Tai, kas atsitiko Lonkene, man buvo lyg smūgis į paširdžius, skausmas nenuslūgo ilgus metus. Penki tos pačios šeimos vyrai, Maureiros, buvo karabinierių nužudyti. Kartais, bevažiuojant greitkeliu, man iškildavo prieš akis siaubingas vaizdas: Maureirų šeimos moterys metų metus ieško savo artimųjų, bergždžiai teiraujasi kalėjimuose, koncentracijos stovyklose, ligoninėse ir kareivinėse, kaip tūkstančių tūkstančiai kitų moterų kad ieško saviškių kitose vietose. Joms pasisekė labiau nei kitoms, jos bent sužinojo, jog jų vyrai žuvę, galėjo apraudoti ir pasimelsti už juos, nors ir negalėjo jų palaidoti – kariškiai pagrobė palaikus ir dinamitu susprogdino kalkių degimo krosnis, kad Lonkenas netaptų piligrimystės vieta. Kartą tos moterys atėjusios vaikščiojo palei neobliuotų lentų stalus, ant kurių buvo išdėliota tai, kas atliko nuo žuvusiųjų: raktai, šukos, mėlynos liemenės skutas, kuokštelis plaukų,

dantys, – rypuodamos: tai mano vyras, tai mano brolis, tai mano sūnus. Kiekvieną syk, nejučia apie jas pagalvojusi, be galo aiškiai prisimenu tuos metus, kai gyvenau Čilėje, slegiama kraupios kasdienybės: teroro, valstybinės ir vidinės cenzūros, įskundimų, komendanto valandos, kareivių išterliotais veidais, kad niekas jų nepažintų, politinės policijos automobilių tamsintais langų stiklais, suėmimų gatvėse, namuose, darbovietėse, savo bėgiojimą po ambasadas ir prašymus priglausti persekiojamuosius, nemigos naktis, kai savo pastogėje slėpdavome pabėgėlius, savo nemokšiškas pastangas slapčia perduoti žinias į užsienį ir pinigais sušelpti suimtųjų gimines. Antrajam romanui nereikėjo ieškoti siužeto: man nedavė ramybės Maureirų šeimos moterys, Gegužės aikštėje susirinkusios motinos ir milijonai kitų aukų, reikalaudamos visa tai aprašyti. Nuo tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt aštuntų metų man širdis kraujais plūdo, vos prisiminus Lonkeno skerdynes, rinkau visas laikraščių iškarpas, pati nesuvokdama kodėl, nes tuomet dar nė nenumaniau, kad likimas atves mane į literatūrą. Tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt trečiaisiais jau turėjau storą aplanką ir žinojau, kur galima surasti daugiau duomenų, mano užduotis buvo nebent sudėti krūvon visas tas gijas ir suvyti virvę. Mano bičiulis Fransiskas iš Čilės tapo pagrindinio personažo prototipu, ispanų respublikonų pabėgėlių šeima pravertė vaizduojant Lealius, o dvi draugės, su kuriomis dirbau žurnalo redakcijoje, – Ireną. Na o piešdama Irenos sužadėtinį Gustavą Morantę prisiminiau Čilės ginkluotųjų pajėgų leitenantą, vieną tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt ketvirtų metų rudens dieną atsekusį paskui mane į Šventojo Kristupo kalvą. Sėdėjau medžio paunksnėje, nuo aukštumos žvelgdama į Santjagą, šalia gulėjo mamos palikta

šveicarų aviganė, kurią paprastai išsivesdavau palakstyti po lauką, ir tuomet už kelių metrų sustojo automobilis, išlipo uniformuotas vyriškis ir pasuko mano pusėn. Mane sukaustė baimė, toptelėjo mintis bėgti, bet tuojau pat susivokiau, jog sprukti būtų beprasmiška, ir, netekusi žado, drebėdama, likau sėdėti. Labai nustebau, neišgirdusi jo subliaunant kokį įsakymą: karininkas nusivožė kepurę, atsiprašė, kad mane trukdo, ir paklausė, ar negalėtų pasėdėti su manimi. Aš vis dar negalėjau ištarti nė žodžio, bet veikiai nusiraminau, įsitikinusi, kad jis vienas: suimti paprastai atvažiuoja keliese. Tai buvo kokių trisdešimties metų aukštas, stuomeningas, kvailoko, neišraiškaus veido vyriškis. Vos jam prabilus, iškart pajutau jo neviltį. Jis man pasakė, jog žino, kas aš esu: skaitęs kai kuriuos mano straipsnius, bet jam nepatikę, tačiau smagiai nuteikiančios mano televizijos laidos. Jis pastebėjęs, jog dažnai ateinu į šią kalvą, ir šiandien atsekęs iš paskos, nes norįs kai ką papasakoti. Pasakė, jog kilęs iš labai religingos šeimos, esąs praktikuojantis katalikas ir nuo pat jaunų dienų svajojęs stoti į kunigų seminariją, bet, norėdamas įtikti tėvui, įstojęs į karo mokyklą. Netrukus įsitikinęs, kad jam patinka pasirinktoji profesija, ir ilgainiui kariuomenė jam tapusi tikraisiais namais. „Esu pasiryžęs mirti už tėvynę, bet anksčiau nesupratau, kaip sunku ką nors nužudyti jos labui." Ir tuomet, ilgokai patylėjęs, papasakojo, kaip pirmą kartą vadovavęs baudžiamajam būriui, kaip įvykdęs mirties bausmę politiniam kaliniui, kuris buvo taip nukankintas, jog neberėmė kojomis, tekę jį pasodinti ir pririšti prie kėdės, kai penktą valandą ryto apšerkšnijusiame kieme davęs įsakymą šauti, o šūviams nuščiuvus pamatęs, kad žmogus tebesąs gyvas ir ramiai žvelgiąs jam tiesiai į akis, nes jau nieko nebebijojęs.

– Teko prieiti prie kalinio, prikišti pistoletą prie smilkinio ir spūstelėti gaiduką. Kraujas man aptaškė uniformą... Negaliu išsivaduoti nuo to vaizdo, negaliu užmigti, tas įvykis neduoda man ramybės.

– Kodėl man visa tai pasakojate? – paklausiau.

– Negana pasakyti vien kunigui per išpažintį, noriu papasakoti tai dar kam nors, kam galėtų tai praversti. Mes, kariai, ne visi esame galvažudžiai, kaip čia kalbama, daugelis mūsų turime sąžinę.

Jis atsistojo, atsisveikino linktelėdamas galvą, užsivožė kepurę ir nuvažiavo.

Po kelių mėnesių panašią istoriją man papasakojo žmogus civiliniais drabužiais. „Kareiviai šaudė į kojas, kad karininkams tektų pribaigti nelaiminguosius ir patiems susitepti rankas krauju", – tarė jis. Devynerius metus stalčiuje saugojau šiuos pasakojimus, surašiusi į popieriaus lapą, ir galiausiai jie man pravertė rašant *Apie meilę ir šešėlius*. Kai kurie kritikai pavadino šią knygą pernelyg jausminga, pernelyg politiškai angažuota, tačiau, mano galva, ji pilna magijos, nes aš atskleidžiau nepaprastas kūrybos galias. Tylioje aplinkoje rašant palengva sąmonė taip nuskaidrėja, jog kartais sugebu praskleisti savotiškus šydus ir išvysti tai, kas neregima, – taip atsitikdavo močiutei prie trikojo stalelio. Nėra prasmės aiškinti, jog daugelis dalykų šioje knygoje padiktuota nuojautos, išmonė kai kur atsitiktinai sutapo su tikrove, galiu pasakyti tik tiek, kad turėjau gausybę duomenų, tačiau neužtektinai – diduma karinių tribunolų bylų buvo įslaptinta, o tai, kas pakliuvo į žiniasklaidą, – cenzūros sudarkyta. Be to, buvau toli nuo tėvynės, negalėjau nuvykti į Čilę pasikalbėti su reikiamais žmonėmis, kaip būčiau padariusi kitomis aplinkybėmis. Ilgus metus dirbdama žurnalis-

te, įsitikinau, jog per asmeninius pokalbius atsiskleidžia bet kokios istorijos esmė, žmonių siekiai ir jausmai, o darbas bibliotekose niekada neatstoja duomenų, gautų iš pirminių šaltinių per pokalbius akis į akį. Romaną rašiau tvankiomis Karakaso naktimis, remdamasi surinktomis laikraščių iškarpomis, viena kita knyga, Tarptautinės Amnestijos įrašais, klausydamasi be paliovos skambančių dingusiųjų be žinios motinų ir žmonų balsų, iš tolių toliausių ir kitų laikų ateinančių man į pagalbą. Vis dėlto dar teko pasitelkti vaizduotę, kad galėčiau užpildyti kai kurias spragas. Skaitydama rankraštį, mama pareiškė, kad viena scena visiškai neįtikima: naktį, komendanto valandos metu, romano veikėjai važiuoja motociklu į kareivių apsuptą kasyklą, prasiveržia pro užkardą, atsiduria draudžiamoje zonoje, kastuvais ir kirtikliais prasikasa į kasyklą, aptinka nužudytų žmonių palaikus, nufotografuoja, grįžę įteikia įrodymus kardinolui, ir šis įsako atkasti kapą. „Tai neįmanoma, – pareiškė ji, – niekas nedrįstų diktatūros siautėjimo metais lįsti į tokį pavojų." – „Aš nerandu kito sprendimo, – atsakiau, – man rodos, literatūros kūrinyje tai įmanoma." Knyga išėjo tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt ketvirtaisiais. Po ketverių metų buvo panaikintas draudimas politiniams pabėgėliams grįžti į tėvynę, ir aš atgavau teisę pirmą sykį parvykti namo ir dalyvauti referendume, kuris pagaliau padarė galą Pinočeto režimui. Vieną vakarą mamos namuose Santjage sučirškė telefonas ir kažkoks žmogus ėmė primygtinai prašytis pasikalbėti su manimi akis į akį. Kai susėdome terasos kampelyje, jis pasisakė esąs kunigas ir, per išpažintį sužinojęs, kad Lonkene palaidoti žmonės, naktį, nekreipdamas dėmesio į paskelbtą komendanto valandą, ten nuvažiavęs motociklu, draudžiamoje zonoje kastuvu ir kirtikliu atkasęs užverstą

šachtą, nufotografavęs palaikus ir nuvežęs įrodymus kardinolui, o šis įpareigojęs grupę dvasininkų, žurnalistų ir diplomatų atkasti slaptąjį kapą.

– Niekas to nežinojo, išskyrus mudu su kardinolu. Jeigu būtų paaiškėję, kad tą paslaptį atskleidžiau aš, tikrai nesikalbėčiau dabar su jumis, taip pat būčiau dingęs be žinios. O kaip sužinojote jūs? – paklausė jis.

– Mirusieji pakuždėjo, – atsakiau, bet jis nepatikėjo.

Ši knyga, be kita ko, atvedė į mano gyvenimą Vilį, ir už tai esu jai be galo dėkinga.

Pirmieji du mano romanai gana negreit įveikė Atlanto vandenyną, bet pagaliau radosi Karakaso knygynuose, kai kas juos perskaitė, žiniasklaidoje pasirodė palankūs kritikos atsiliepimai, ir mano gyvenimo kokybė pasikeitė. Atsidarė durys į tam tikrus visuomenės sluoksnius, kur anksčiau negalėjau patekti, susitikau su įdomiais žmonėmis, buvau kviečiama bendradarbiauti įvairiuose žiniasklaidos leidiniuose, man skambino televizijos prodiuseriai, siūlydamiesi atverti visus kelius, bet tuomet jau žinojau, kokie tušti visi tie pažadai, ir neketinau atsisakyti patikimo darbo mokykloje. Kartą teatre prie manęs priėjo žmogus ir, švelniu balsu ir gražia tartimi pasveikinęs mane išleidus pirmąją knygą, prisipažino, kad ji labai jį sujaudinusi, be kita ko, todėl, jog, valdant Salvadorui Aljendei, su šeima gyvenęs Čilėje ir savo kailiu patyręs karinį perversmą. Vėliau sužinojau, kad pirmosiomis žvėriško siautėjimo dienomis jis buvo suimtas, nes kaimynai, suklaidinti jo neįprastos tarties, palaikė jį Kubos agentu ir įskundė. Taip prasidėjo mano draugystė su Ildemaru, viena pačių reikšmingiausių mano gyvenime, kupina

šmaikštaus sąmojo ir skaudžių pamokų. Aš daug ko išmokau, sekdama jo patarimais, skaičiau jo nurodytas knygas, prašiau jį susipažinti su kai kuriais mano kūriniais. Mudu karštai ginčydavomės politikos klausimais. Paprastai prisimenu jį baksnojantį iškeltu smiliumi, skaitantį man paskaitą apie Benedečio* kūrybą arba kalantį man į miglos užtrauktus smegenis mokslingą pamokslą apie socializmą. Tačiau tai ne vienintelis jo paveikslas, taipgi prisimenu jį mirštantį iš juoko arba paraudusį iš gėdos, kai bandydavome juokais nuleisti jo iškilmingą pozą. Jis priėmė mus į savo šeimą, ir pirmą kartą po daugelio metų mes vėl pajutome artimųjų šilumą, vėl prasidėjo sekmadieniniai pietūs, vaikai laikė vieni kitus pusbroliais ir pusseserėmis, ir visi mes turėjome abejų namų raktus. Ildemaras, iš profesijos gydytojas, buvo labai linkęs į menus, pirkdavo mums bilietus į gausybę renginių, kuriuose mes dalyvaudavome, nenorėdami jo įžeisti. Iš pradžių Paula vienintelė išdrįsdavo jam girdint šaipytis iš šventųjų meno karvių. Paskiau mes visi pasekėme jos pavyzdžiu, kol galiausiai įkūrėme namų teatro trupę, užsibrėžusią tikslą parodijuoti mūsų bičiulio kultūrinius renginius ir intelektualius pamokslus. Tačiau jis labai veikiai sugalvojo puikiausią gudrybę mūsų planams sugriauti – tapo pačiu veikliausiu mūsų trupės nariu. Jo vadovaujami, pastatėme keletą spektaklių, kuriuos netrukus parodėme ne vien tik pakančiam savo draugų ratui, pavyzdžiui, surengėme paskaitą apie pavydą ir per ją pademonstravome savo išrastą mechanizmą šios sunkios ligos ištiktų aukų „pavydulystės lygmeniui" matuoti. Grupė psichiatrų – lyg Jungo, lyg Laka-

* Mario Benedetti (g. 1920 m.) – žymus Urugvajaus poetas, romanistas ir žurnalistas.

no sekėjų, dabar jau nebepamenu, – atidžiai mūsų klausėsi, paskiau pakvietė mus parodyti savo eksperimentą, ir taip vieną vakarą atsidūrėme jų būstinėje su savo beprotiška išmone. Pavydulystės matavimo aparatas buvo paprasčiausia juoda dėžė su mirgančiomis lemputėmis ir strykčiojančiomis rodyklėmis, rodančiomis skaitmenis, laidais prijungta prie šalmo, užmauto ant galvos Paulai, kuri narsiai sutiko atlikti bandomojo triušio vaidmenį, o Nikolas tuo tarpu suko rankenėlę. Psichiatrai atidžiai klausėsi ir užsirašinėjo, kai kurie atrodė sutrikę, tačiau apskritai visi buvo patenkinti, ir rytojaus dieną laikraščiuose pasirodė mokslingas straipsnis apie mūsų paskaitą. Paula išlaikė visus bandymus su pavydometru ir taip prisirišo prie Ildemaro, kad išklojo jam visas savo paslaptis ir, jam pataikaudama, sutiko vaidinti bet kokį „žvaigždės“ vaidmenį visuose mūsų trupės vaidinimuose. Dabar jis dažnai man skambina, klausinėja apie tave, tyliai klausosi mano aiškinimų ir bando mane padrąsinti, bet negali suteikti vilčių, nes ir pats jų neturi. Tuo metu dar nebuvo jokių požymių, jog mano dukterį ištiks toks likimas, tai buvo žavi dvidešimtmetė studentė, linksma ir laiminga, kuri, Ildemaro paprašyta, be niekur nieko apsiimdavo atlikti kvailiausią vaidmenį. Nenuilstamoji močiutė Hilda, drauge su mumis išvykusi iš Čilės į tremtį, pusę gyvenimo praleido mūsų namuose, su visais savo siuvimo reikmenimis įsikūrusi valgomajame, kur mes siūdavomės teatrinius drabužius ir dekoracijas. Prie mūsų mielai prisidėdavo Maiklas, nors gana dažnai pašlydavo jo sveikata ir išblėsdavo entuziazmas. Nikolas, kurį scenoje apimdavo baimė ir gėda, apsiimdavo tvarkyti techninius dalykus: šviesą, garsą, ypatingus scenos efektus. Taip galėdavo laikytis pasislėpęs už užuolaidų. Ilgainiui diduma draugų prisidėjo prie mūsų trupės, ir nebe-

liko žiūrovų, tačiau buvo taip smagu kurti vaidinimus, kad nei aktoriams, nei muzikantams nerūpėjo, jog spektaklio metu salėje nė gyvos dvasios. Mūsų namai visada būdavo pilni žmonių, skambėdavo nuo šurmulio ir juoko, pagaliau turėjome didelę šeimą ir jautėmės kuo puikiausiai šioje naujojoje tėvynėje.

Vis dėlto tėvai jautėsi visiškai kitaip. Artėjant septyniasdešimtmečiui, dėdė Ramonas pareiškė norą grįžti numirti į Čilę ir paaiškino mums šiek tiek dramatizuodamas padėtį ir sukeldamas juoką, nes visi gerai žinojome, kad jis – nemirtingas. Po dviejų mėnesių jis susikrovė lagaminus, o ilgai netrukus su mama grįžo į šalį, kur daug metų nebuvo kėlęs kojos ir kur vis dar viešpatavo tas pats generolas. Aš pasijutau našlaitė: labai dėl jų bijojau, nujausdama, kad mes niekada nebegyvensime drauge tame pačiame mieste, ir jau ketinau atgaivinti senąją kasdienių laiškų tradiciją. Mes suruošėme jiems atsisveikinimo pietus su čilietiškais patiekalais ir vynu ir parodėme paskutinį savo trupės spektaklį. Aktoriai su marionetėmis dainuodami ir šokdami papasakojo skausmingą mamos ir dėdės Ramono gyvenimo ir užgintos meilės istoriją. Jų vaidmenis atliko Paula ir Ildemaras, prisiklijavęs šėtoniškus antakius. Šį kartą būta ir žiūrovų, susirinko beveik visi geri draugai, šioje karštoje šalyje suteikę mums prieglobstį. Garbės svečio vietoje sėdėjo Valentinas Ernandesas, savo vizomis kilniaširdiškai atvėręs mums duris į savo tėvynę. Tąsyk matėmės su juo paskutinį kartą, ilgai netrukus jis netikėtai mirė nuo staiga pakirtusios ligos, palikdamas nepaguodžiamo sielvarto prislėgtą žmoną ir šeimą. Jis buvo vienas tų mielų ir paslaugių patriarchų, po savo sparnu globojančių širdžiai artimus žmones. Jam buvo sunku mirti ir palikti šeimą siaubingų naujųjų laikų vėjų pagairėje:

ko gero, širdies gilumoje svajojo iškeliauti drauge su visais. Kitais metais žmona sukvietė visą giminę – dukteris, žentus ir vaikaičius, – kaip jam ir būtų patikę, linksmai paminėti vyro mirties metinių ir pasiūlė visiems kelionę į Floridą. Lėktuvas sprogo ore, ir nebeliko nė vieno artimo žmogaus, kuris galėtų apraudoti žuvusiuosius ir priimti užuojautą.

Tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt septintų metų rugsėjį Ispanijoje pasirodė mano trečiasis romanas *Eva Luna*, rašytas kompiuteriu, ir nebe naktimis, o dieną, erdviame darbo kambaryje, mūsų naujuosiuose namuose. Ankstesnės dvi knygos įtikino mano agentę, kad aš rimtai žiūriu į literatūrą, o man įrodė, jog be jokios baimės galiu palikti savo darbą ir atsidėti kūrybai, nors vyras dar neišsigelbėjo iš bankroto ir mes nebuvome išsimokėję skolų. Pardaviau mokyklos akcijas ir nusipirkome namą kalvos šlaite, pačiame jo vidury, tiesa, apgriuvusį, bet Maiklas jį perprojektavo ir pavertė saulėtu būstu, kur pakako vietos svečiams, giminėms ir draugams, močiutė Hilda patogiai įsikūrė su savo siuvykla, o aš įsirengiau darbo kambarį. Po namu buvo šviesus ir vėsus rūsys, toks didelis, kad vidury atogrąžų sodo pasodinome krūmą, atstojusį mano ilgesingąsias neužmirštuoles. Pasieniais rikiavosi knygų pilnutėlės lentynos, o pačiame viduryje stovėjo vienintelis baldas – didžiulis stalas. Tai buvo didžių permainų metas. Paula ir Nikolas, jau tapę visiškai savarankiški ir nepriklausomi, studijavo universitete, keliaudavo vieni, ir buvo aišku, kad jiems nebereikia mano pagalbos, tačiau mūsų trijulę siejo kaip siejusi nuoširdi draugystė. Pasibaigus meilės nuotykiui su jaunuoju sicilieČiu, Paula dar labiau pasinėrė į psichologijos ir seksologijos studijas. Ji au-

ginosi ilgus, ligi juosmens kaštoninius plaukus, nenaudojo kosmetikos ir, norėdama pabrėžti savo jaunatvišką išvaizdą, vilkėjo plačiais baltais medvilniniais sijonais ir avėjo basutėmis. Ji pati siūlydavosi dirbti pačiuose pavojingiausiuose priemiesčiuose, kur, saulei nusileidus, netgi policija nedrįsdavo kišti nosies. Kaip tik tuo metu Karakasą užliejo smurto ir nusikaltimų banga, jau keliskart bandyta įsilaužti į mūsų namus, sklido šiurpūs gandai apie prekybos centruose pagrobtus vaikus, kuriems išpjaunama akių ragena ir parduodama donorinių audinių bankams, apie moteris, žaginamas automobilių aikštelėse, apie žmones, plėšikų žudomus dėl rankinio laikrodžio. Paula išvažiuodavo savo mažyčiu automobiliu su knygų kuprine ant pečių, ir aš laukdavau baimės kupina širdimi. Meldžiau ją tūkstančius kartų, kad nelandžiotų po visokius užkampius, bet ji manęs neklausė: gerų ketinimų vedama, jautėsi saugi ir, be to, tvirtino, kad visi ją pažįsta. Ji mąstė blaiviai, tačiau jausmai buvo kaip mažo vaiko: ta pati mergina, kuri galėdavo lėktuve įsiminti nežinomo miesto planą, oro uoste išsinuomoti automobilį ir nuvažiuoti tiesiai į numatytą viešbutį arba per keturias valandas pasiruošti tokiai literatūros paskaitai universitete, kad iškeltų mane į padanges, apalpdavo, vos išvydusi švirkštą, ir drebėdavo iš siaubo, žiūrėdama kino filmą apie vampyrus. Ji atliko psichologinius testus su Nikolu ir manimi ir nustatė, kad brolio intelektas prilygsta genijaus, o aš, priešingai, protiškai nepaprastai atsilikusi. Su manimi ji atliko tyrimus kelis kartus, tačiau rezultatai nesikeitė: intelekto koeficientas visą laiką buvo apgailėtinas. Laimė, kad ji nebandė atlikti su mumis seksologinių testų.

Parašiusi *Evą Luną*, pagaliau supratau, jog mano kelias veda į literatūrą, ir pirmą kartą išdrįsau pasakyti: aš esu ra-

šytoja. Atsisėdusi prie stalo rašyti knygos, jau nebandžiau nei teisintis, nei abejoti savimi, priešingai, buvau nusiteikusi valingai ir netgi arogantiškai. „Rašysiu romaną“, – balsu tariau sau. Įjungiau kompiuterį ir nesvarstydama parašiau pirmą sakinį: *Aš vardu Eva, kitaip sakant, gyvenimas...*

Mama atvažiavo į Kaliforniją mūsų aplankyti. Vos atpažinau ją oro uoste, atrodė tikra porcelianinė prosenolė juodais rūbais, senučiukė drebančiu balsu, pablyškusi ir nusikamavusi po dvidešimties valandų kelionės iš Santjago. Apsiverkė mane apkabinusi ir virkavo visą kelią, kol važiavome namo, tačiau, mums grįžus, iškart nubėgo į vonios kambarį, nusiprausė duše, apsirengė marga suknele ir šypsodama nulipo apačion pasisveikinti su Paula. Nors ir žinojo, kad jos būklė pablogėjo, vis viena susijaudino, išvydusi savo mylimiausią dukraitę, kurios paveikslą saugojo širdyje. „Mergaitė dabar rojaus prieduryje, kartu su vaikais, kurie mirė nekrikštyti, ir kitomis vėlėmis, išgelbėtomis iš pragaro“, – bandė guosti ją viena slaugytoja. „Kokia nelaimė, Dieve mano, kokia nelaimė!“ – keliskart suaimanavo mama, paėjėjusi kuo toliau nuo Paulos, nes buvo tikra, kad ji viską girdi. „Neprimeskite jai savo troškimų ir būgštavimų, ponia, – patarė jai daktaras Šima, – ankstesnis jūsų dukraitės gyvenimas pasibaigė, dabar ji kitos sąmonės būsenos.“ Kaip ir reikėjo tikėtis, mama įsimylėjo daktarą Šimą. Tai nenusakomo amžiaus žmogus laiko išsekintu kūnu, jaunatviško veido, vešliais tamsiais plaukais, dailiais laibais pirštais; jis segi petnešas, užsitempęs kelnes iki pat pažastų, vaikščioja raišuodamas ir juokiasi šelmiškai, kaip vaikas, nutvertas darant ką nors bloga. Jiedu abu meldžiasi už Paulą, ji – krikščioniškai, jis – budistiškai.

Mamos gyvenime viltis visada nugali tikrovę: jau septyniolika metų ji meldžia Dievą, kad generolas Pinočetas iškeliautų Anapilin, o jis tebėra gyvas ir sveikas ir tebelaiko valdžios vairą savo rankose. „Dievas neskuba, bet visada atseikėja tai, kas priklauso, – atsako ji, kai tik apie tai užsimenu, – patikėk, Pinočetas žengia į kapus." Kaip ir mes visi: vos gimę, po truputį slenkame link mirties.

Popietėmis ironiškoji močiutė su savo mezginiu atsisėda šalia dukraitės lovos ir ima su ja kalbėtis. Jos nė kiek nejaudina, kad jos žodžiai atsitrenkia į kosminę tylą, ji prisimena praeitį, aptaria naujausius gandus, pakalba apie savo gyvenimą, kartais, gaudydama gaidukus, ima giedoti Švenčiausiosios Mergelės Marijos litaniją, vienintelę, kurią prisimena nuo pradžios iki galo. Jos nuomone, gulėdama mirties patale, Paula daro stebuklus su mumis, padėdama mums tobulėti ir mokydama mus gailestingumo ir išminties. Ji kenčia, kenčia už mane – tiek neišvengiamo skausmo.

– Kur buvo Paula, prieš ateidama į šį pasaulį? Kur ji iškeliaus mirusi?

– Paula jau dabar artėja Dievopi. Dievas laiko savo rankose visas gyvenimo gijas, tai, ką tu vadini meile, – atsakė mama.

Pasiėmęs savaitę atostogų, pasirodė Ernestas. Jis vis dar puoselėjo viltį, kad žmona atsigaus, ir jiedu gyvens toliau kaip vyras ir žmona, nors ir truputį kitaip. Jis laukė stebuklo, tikėjosi, kad ji staiga atsibus, nusižiovaus, apgraibomis apčiuops jo ranką ir silpnu, per ilga užkimusiu balsu paklaus, kas atsitiko. „Gydytojai labai dažnai apsirinka ir, be to, ne kažin ką išmano apie sąmonę", – tarė jis man. Vis dėlto neįsiveržė kaip paprastai į jos kambarį, įėjo patyliukais, lyg bijodamas. Mes buvome ją sušukavę ir aprengę suknele, kurią anksčiau jis buvo jai atvežęs. Jis be galo švelniai ją apka-

bino, slaugytojos susijaudinusios subėgo į virtuvę, o mudu su vyru išėjome į terasą. Pirmosiomis dienomis jis valandų valandas stebėjo Paulos reakcijas, stengdamasis įžiūrėti menkiausią sąmonės prošvaistę, tačiau netrukus liovėsi; pamačiau, kaip jis nusiminė, sugniužo, visa jo optimistinė aura, su kuria jis pasirodė, pamažu aptemo, ir jį – kaip ir visus mus – prislėgė juoda neviltis. Aš jam pasiūliau žiūrėti į Paulą ne kaip į žmoną, o kaip į dvasios seserį, nebelaikyti savęs susieto su ja santuokos ryšiais, tačiau jis pažvelgė į mane, lyg būčiau raginusi jį padaryti šventvagystę. Paskutinį viešnagės vakarą jis palūžo pagaliau supratęs, kad stebuklo nebus – jo amžinoji nuotaka nebegrįš, nors ir kiek jis žiūrėtų į jos tuščias akis, nieko jose neišvys, išskyrus šiurpią tuštumą. Jis susapnavo košmarą ir, nedegdamas šviesos, atėjo į mano kambarį, visas drebėdamas, išprakaitavęs, ir su ašaromis akyse papasakojo sapną.

– Sapnavau, kad Paula lipa be galo aukštais sraigtiniais laiptais ir, atsidūrusi pačiame viršuje, šoka žemyn, man nespėjus jos sulaikyti. Aš sustingau iš nevilties. Paskiau išvydau ją negyvą ant stalo, ji gulėjo ten labai ilgai, o mano gyvenimas plaukė sena vaga. Ji pamažu lyso, jai slinko plaukai, staiga ji pasikėlė ir bandė man kažką pasakyti, bet aš ją pertraukiau ir ėmiau priekaištauti, kad ji mane paliko. Ji vėl atsigulė ant stalo ir užmigo, vis labiau džiūvo, bet nemirė. Galiausiai man dingtelėjo mintis, kad galiu jai padėti tik sunaikindamas jos kūną, paėmiau ją ant rankų ir mečiau į ugnį. Kai ji pavirto pelenais, išbarsčiau juos sode. Tuomet atėjo jos vėlė atsisveikinti su artimaisiais, galiausiai pasuko prie manęs, pasakė, kad mane myli, ir pamažu išnyko...

– Nelaikyk tu jos, Ernestai, – paprašiau.

– Jeigu tu gali su ja atsisveikinti, galiu ir aš, – atsakė jis.

Tuomet pagalvojau, kad nuo neatmenamų laikų motinos dažnai netenka savo vaikų, žmoniją lydi amžinas sielvartas. Aš – ne vienintelė, beveik visos motinos patiria šį išbandymą, širdis joms plyšta iš sielvarto, tačiau jos gyvena, nes privalo saugoti ir mylėti gyvuosius. Tik kai kurios privilegijuotos moterys – šiais laikais gyvenančios išsivysčiusiose šalyse, kur sveikatos apsauga prieinama tik pasiturintiesiems, – gali tikėtis, kad jų vaikai užaugs sveiki. Mirtis visada tyko netoliese. Mudu su Ernestu nuėjome į Paulos kambarį, užsirakinome ir vieni pradėjome trumpą atsisveikinimo ritualą. Papasakojome jai, kaip mes ją mylime, prisiminėme drauge praleistus gražiausius metus ir patikinome, jog niekada jos nepamiršime. Pažadėjome, kad iki paskutinės akimirkos būsime kartu su ja šiame pasaulyje ir vėl susitiksime aname, nes iš tikrųjų niekada nesiskirsime. „Keliauk, mylimoji", – maldavo Ernestas, atsiklaupęs prie lovos. „Keliauk, dukrele", – pridūriau aš mintyse, nes žodžiai įstrigo gerklėje.

Vilis tvirtina, kad aš šneku ir vaikščioju per miegus, bet tai netiesa. Naktimis tyliai klaidžioju basa po namus, kad netrukdyčiau dvasioms ir skunkams, vogčiomis atsėlinantiems suėsti katės maisto. Kartais susiduriame akis į akį, ir jie spokso į mane virpančiomis šnirpšlėmis, kaip kailiniuoti povai iškėlę savo žavias rainas uodegas, bet tikriausiai priprato prie manęs, nes dar nė karto nepaleido kambaryje savo smardžių trykšlių – dvokia tik rūsys. Aš ne lunatikė, man paprasčiausiai liūdna. „Išgerk migdomųjų ir pailsėk kelias valandas, – meldžia mane vilčių netekęs Vilis, – tau reikėtų nueiti pas psichiatrą, tu stačiai kaip apsėsta, per daug galvoji apie Paulą, netrukus tau ims vaidentis." Jis man kala į galvą,

kad mano duktė nesirodo naktimis mūsų miegamajame, tai neįtikėtina, nes ji negali judėti, paprasčiausiai mane kankina košmarai, o košmarai man atrodo tikresni už tikrovę. Ką gali žinoti... Gal esama kitokių dvasinio bendravimo būdų, ne tik sapnai, gal siaubingai suluošinta Paula kaip nors kitaip sugeba su manimi bendrauti. Mano juslės pasidarė nepaprastai jautrios, galiu nujausti tai, kas neregima, bet aš ne pamišėlė. Labai dažnai ateina daktaras Šima, jis tvirtina, kad Paula tapusi jo vedle. Visi parapsichologai, hipnozės specialistai, aiškiaregiai ir mediumai dingo, kaip ir buvo sutarta, praslinkus trims mėnesiams, ją gydo tik daktarė Forester ir daktaras Šima. Kartais jis medituoja šalia jos kelias minutes vienui vienas, kartais kruopščiai ją apžiūri, bado adatomis, sustiprindamas kaulus, gydo kiniškais vaistais, paskiau išgeria su manimi puodelį arbatos, ir mudu kalbamės nesivaržydami, nes niekas mūsų negirdi. Aš išdrįsau papasakoti, kad naktimis mane lanko Paula, ir jis nė kiek nenustebo, prisipažino, jog ir su juo ji kalbanti.

– Kaipgi ji gali kalbėti, daktare?

– Rytą mane pažadina jos balsas.

– Iš kur jūs žinote, jog tai jos balsas? Juk jūs niekad jo nesate girdėjęs...

– Kartais labai aiškiai ją matau. Ji rodo man skaudžiausias vietas, prašo pakeisti vaistus, padėti motinai šią sunkią valandą, ji supranta, kaip jūs kenčiate. Paula labai pavargusi ir nori pasitraukti, tačiau jos kūnas dar tvirtas, ji gali dar pagyventi.

– Kiek, daktare Šima?

Iš savo stebuklingojo lagaminėlio jis išsitraukė aksominį maišelį su I Čingo lazdelėmis, susikaupęs sukalbėjo slaptą maldą, sumaišė jas ir numetė ant stalo.

– Septyni...

– Ar septyneri metai?

– Gal septyni mėnesiai, gal septynios savaitės, nežinia, I Čingas niekada nepasako labai aiškiai...

Prieš išeidamas jis man davė paslaptingų žolelių: jis tiki, jog sielvartas ir nerimas alina sielą ir kūną, jog tiesioginis ryšys sieja vėžį ir liūdesį. Daktarė Forester taip pat man paskyrė vaistų nuo depresijos, bet aš padėjau buteliuką su lašeliais į pintinę drauge su mamos laiškais, paslėpiau jį kaip ir visus kitus migdomuosius, nes esu tvirtai pasiryžusi vaistais neslopinti sielvarto: šį kryžiaus kelią privalau nueiti prakaituodama krauju. Nejučia prisimenu, kaip gimdė Selija, kaip sruvo prakaitu, kandžiojosi lūpas sulig kiekvienu sąrėmiu, stengdamasi ištverti be raminamųjų, rami, blaivu protu, kad duktė gimtų sveika. Prisimenu ją per paskutinį sąrėmį, atvirą kaip žaizdą, prisimenu, kaip pasirodė Andrėjos galvytė, kaip išgirdau džiugiai sušunkant ir sukūkčiojant Nikolą, prisimenu, kaip visi džiaugėsi tame šventos ramybės kambaryje, kur dabar miega Paula. Keista dukters liga savotiškai panaši į Selijos gimdymą: privalau kietai sukąsti dantis ir narsiai kęsti, žinodama, jog šios kančios neamžinos, kada nors turės baigtis. Kaip? Vienintelė išeitis – mirtis... Duok Dieve, kad Vilis turėtų kantrybės manęs palaukti, kelionė gali užtrukti, pasak I Čingo, galimas daiktas, net septynerius metus; tokiomis aplinkybėmis sunku išsaugoti meilę, mes pamažu tolstame vienas nuo kito, ir aš jaučiuosi išsekusi fiziškai ir dvasiškai. Vilis nebeišmano, kaip galėtų man padėti, o aš nežinau, ko galėčiau jį prašyti; jis nedrįsta prie manęs prieiti, baimindamasis man įkyrėti, ir drauge nenori palikti manęs vienos; jo praktiškas protas sako, kad būtų geriausia paguldyti Paulą į ligoninę ir bandyti gyventi taip, kaip gyvenome anksčiau,

tačiau man apie tai neužsimena, suvokdamas, jog tokiu atveju mudu atskirtų neperžengiama bedugnė. „Norėčiau išvaduoti tave nuo šios naštos ir pats ją užsikrauti, nes mano pečiai platesni“, – sako jis, apimtas nevilties, bet jam gana ir savų rūpesčių. Mano duktė iš lėto merdėja man ant rankų, o tuo tarpu jo duktė žudosi vartodama narkotikus pačiuose bjauriausiuose kvartaluose kitapus įlankos, galimas daiktas, mirs anksčiau už manąją arba perdozavusi, arba nuo peilio pašonėn, arba nuo AIDS. Vyresnysis jo sūnus bastosi gatvėmis kaip valkata, vagiliauja, verčiasi neteisėta prekyba. Naktį sučirškus telefonui, Vilis šoka iš lovos, apimtas blogos nuojautos, kad gal kur nors prie uosto griovyje aptiktas jo dukters lavonas, o gal skambina policija – girdi, jūsų sūnus vėl padarė nusikaltimą. Jam neduoda ramybės praeities šešėliai ir taip dažnai kerta smūgį, kad jo nebepalaužia nė pačios blogiausios naujienos: jis suklumpa, bet rytojaus dieną vėl tvirtai stovi ant kojų. Dažnai vis pagalvoju, kaip pasibaigs ši melodrama. Mamos nuomone, Vilis tik todėl mane vilioja, kad turiu nepaprastą potraukį į šiurpias istorijas, blaivaus proto moteris, manimi dėta, jau seniai būtų dėjusi į kojas, išvydusi tokią virtinę negandų. Kai mudu susipažinome, jis nė nebandė slėpti, kad jo gyvenimas – gryna sumaištis, jau pirmosiomis dienomis man papasakojo apie klystkeliais nuėjusius vaikus, savo skolas ir praeities bėdas, tačiau, apkvaitusi nuo naujos nežabotos meilės didybės, nutariau, jog mums nebaisios jokios kliūtys.

Sunku lyginti tokius du skirtingus žmones kaip Maiklas ir Vilis. Tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt septintų metų vidury mūsų vedybinis gyvenimas priėjo liepto galą, mūsų santykiai visiškai atšalo, ir, nenorėdama atsibusti drauge tuo pačiu laiku ir tame pačiame guolyje, vėl griebiausi

seno įpročio rašyti naktimis. Prislėgtas, be darbo, įkalintas tarp keturių sienų, Maiklas pergyveno labai sunkų laikotarpį. Stengdamasi išvengti jo draugijos, kartais sprukdavau iš namų ir klaidžiodavau Karakaso greitkelių labirintais. Tolydžio pakliūdama į kamšatis, apgalvojau didumą *Evos Lunos* scenų ir prasimaniau kitokių siužetų. Kartą, strygsodama dvi valandas pačioje saulėkaitoje, vienu gaistu parašiau *Du žodžius* kitoje čekių pusėje – savotišką alegoriją apie kerinčią kūrybos ir kalbos galią, vėliau man pravertusią rašant apsakymų rinkinį. Atsidėjusi tai keistai, kūryba vadinamai veiklai, pirmą kartą gyvenime pasijutau tikrai savimi, vis dėlto, kai rašiau dvi pirmąsias knygas, man atrodė, kad netyčia pakliuvau į slidžią klampynę: *Eva Luna* liejosi pati savaime, be mano valios. Aš niekaip nesugebėjau suvaldyti padriko istorijos srauto, nenumanydama, kur link jis krypsta nei kaip pasibaigs, vienu tarpu vos neiššaudžiau visų personažų, trokšdama nuo jų išsivaduoti ir viską užraukti. Negana to, pusiaukelėje susivokiau, kad likau be pagrindinio veikėjo. Buvau numačiusi, jog Eva ir Ubertas Naranchas, beglobiai našlaičiai, užaugę gatvėje, galų gale įsimylės. Įpusėjus knygą, pagaliau įvyko tas laukiamas susitikimas, tačiau po pirmo bučinio paaiškėjo, kad jam rūpi tik revoliucinė veikla, o kaip meilužis – jis niekam tikęs. Eva tikėjosi geresnio likimo, ji pati man tai pareiškė, ir aš niekaip nesugebėjau jos perkalbėti. Aš atsidūriau aklavietėje: mano herojė nuobodžiavo, o herojus, atsisėdęs lovos kojūgalyje, valė šautuvą. Tuo metu man teko važiuoti į Vokietiją pristatyti savo knygos. Nusileidau Frankfurte, ir patrakėlis vairuotojas beprotišku greičiu vežiojo mane automobiliu apledėjusiais keliais po visą šalį. Vieną vakarą kažkokiame Šiaurės mieste po paskaitos prie manęs priėjo vyriškis ir pasiūlė išgerti alaus – norįs papasa-

koti man įdomią istoriją. Lauke lijo, mudu įsitaisėme mažytėje kavinėje, prietemoje pro cigarečių dūmus vos matydami vienas kitą, ir nepažįstamasis man papasakojo savo praeitį. Jo tėvas buvo nacių karininkas, tikras žvėris, žiauriai elgėsi su žmona ir vaikais, karas jam suteikė progą patenkinti savo žvėriškiausius instinktus. Jis papasakojo apie jaunesniąją, protiškai atsilikusią seserį, apie tai, jog tėvas, rasinio pranašumo teorijos šalininkas, niekada jos nepripažino, liepdavo jai tyliai tupėti po stalu, uždengtu balta staltiese, kad nelįstų į akis. Užsirašiau ant popierinės servetėlės šią istoriją ir visa kita, ką tą vakarą man padovanojo nepažįstamasis. Prieš atsisveikindama paklausiau, ar galėčiau visa tai panaudoti, ir jis atsakė, kad kaip tik dėl to ir papasakojo. Grįžusi į Karakasą, surašiau servetėlės turinį į kompiuterį, ir prieš mano akis visu ūgiu pasirodė Rolfas Karlė, austras fotografas, tapęs pagrindiniu romano herojumi ir iš Evos Lunos širdies išstūmęs Ubertą Naranchą.

Vieną karštą birželio dieną, kai Karakase kaip paprastai virš kalvų iš ankstaus ryto ima kauptis debesys, Maiklas atnešė paštą į rūsyje įrengtą mano darbo kambarį tuo metu, kai aš klaidžiojau po Amazonijos girias su Eva Luna, Rolfu Karle ir jų bendražygiais. Išgirdusi sugirgždant duris, kilstelėjau galvą ir išvydau per tuščią kambarį einant aukštą, liesą nepažįstamą žilabarzdį akiniuotą vyriškį nusvirusiais pečiais su blankia liūdesio ir silpnybės aura. Tik po kelių sekundžių atpažinau savo vyrą ir tuomet supratau, kokie svetimi esame vienas kitam; pasiraususi atmintyje, prisiminiau ugningą ir beatodairišką mudviejų, dvidešimtmečių, meilę, tačiau netgi jos pelenų negalėjau aptikti, tik nepasitenkinimą ir nuobodulį. Man pasivaideno šiurpi ateitis, kai turėsiu diena dienon senti šalia žmogaus, kurio nebemyliu ir nebegeidžiu,

ir iš nevilties sustaugė mano širdis. Tą pačią akimirką prasiveržė ilgus metus iš paskutiniųjų nutylimi žodžiai, kuriuos staiga ištariau tokiu balsu, jog pati jo nepažinau:

– Nebegaliu, išsiskirkime pagaliau, – tariau, nedrįsdama pažiūrėti jam į akis, ir tuojau pat pajutau, kaip pasidarė lengva, kaip nukrito nuo pečių jungas, slėgęs mane ilgus metus.

– Jau senokai pastebėjau, kad tu šaliniesi manęs. Man rodos, tu nebemyli manęs, ir mudviem iš tikrųjų reikėtų pagalvoti apie skyrybas, – sumurmėjo jis.

– Nėra ko galvoti, Maiklai. Jeigu jau tarėme, tai ir nedelskime, išsiskirkime šiandien pat.

Taip ir padarėme. Sukvietėme vaikus, paaiškinome, kad nebemylime vienas kito kaip vyras ir žmona, tačiau nenutrauksime draugiškų santykių, ir paprašėme padėti mums išspręsti praktiškus skyrybų dalykus. Nikolas paraudo kaip paprastai, kai stengdavosi užgniaužti itin stiprų jausmą, o Paula apsiverkė, užjausdama tėvą, kurį visada stengdavosi ginti. Vėliau sužinojau, jog ši žinia jiems buvo ne naujiena, jau seniai jos tikėjosi. Maiklas atrodė kaip stabo ištiktas, na o aš karštligiškai ėmiausi darbo, puoliau dėlioti virtuvėje lėkštes ir puodelius, traukti iš spintų drabužius, knygas iš lentynų, paskiau išvažiavau pirkti prikaistuvių, kavinuko, užuolaidų vonios kambariui, lempų, maisto ir netgi gėlių vazonų Maiklo naujo gyvenimo pradžiai. Man netgi užteko jėgų siuvimo kambaryje iš skiaučių pasiūti lovatiesę, ligi šiol man primenančią tas karštligiškos veiklos valandas, per kurias buvo nulemta antroji mano gyvenimo pusė. Vaikai padalijo turtą, viename popieriaus lape surašė trumpą sutartį, kurią kaip niekur nieko pasirašėme keturiese be jokių liudytojų, paskiau Paula surado tėvui būstą, o Nikolas parūpino sunk-

vežimį pusei mūsų turto pergabenti į naują vietą. Per kelias valandas išardėme dvidešimt devynerius meilės ir dvidešimt penkerius vedybinio gyvenimo metus, netrankydami durų, nepriekaištaudami vienas kitam, nesikreipdami į advokatus, tik neišvengiamai išliejome kelias ašaras, nes, šiaip ar taip, dar buvome neabejingi vienas kitam, ir, man regis, tebesame. Naktį pratrūko audra, kuri tvenkėsi visą dieną, prapliupo siaubinga liūtis su žaibais ir perkūnija, viena tų, kurios Karakasą paverčia nelaimės zona, užsikimšo kanalizacija, patvino gatvės, eismas virto įstrigusių automobilių voromis, purvo nuošliaužos nuo kalvų nušlavė vargšų kvartalus. Kai pagaliau nutolo sunkvežimis, lydimas automobilio su vaikais, išvažiavusiais įkurdinti tėvo naujame būste, likau viena namuose, plačiai atvėriau duris ir langus, kad vėjas ir lietus nuplautų praeitį, ėmiau šokti ir suktis kaip išprotėjęs dervišas, apverkdama visa tai, kas prarasta, ir džiaugdamasi tuo, kas laimėta, tuo tarpu lietaus vanduo žliaugė grindimis, o lauke svirpė cikados ir kurkė varlės, atsisveikinimo ir laisvės sūkuryje sukosi vėtros blaškomi medžių lapai ir paukščių plunksnos.

Man buvo keturiasdešimt ketveri. Buvau įsitikinusi, jog man lemta senti vienai, ir ketinau oriai su tuo susitaikyti. Paskambinusi dėdei Ramonui į Čilę, paprašiau pradėti santuokos nutraukimo procedūrą, paprastai labai nesudėtingą, kai abu sutuoktiniai sutinka skirtis, turi užtektinai pinigų advokatui ir kelis draugus, sutinkančius melagingai liudyti. Stengdamasi išvengti pasiaiškinimų ir nuslopinti sąžinės graužatį, sutikau perskaityti ciklą paskaitų ir taip apkeliavau pasaulį nuo Islandijos iki Puerto Riko, pakeliui aplankydama dešimtį Jungtinių Amerikos Valstijų miestų. Keliaujant po

įvairias klimato juostas, derėtų vežtis visą drabužinę, bet aš nutariau pasiimti tik tai, kas būtiniausia: savo išvaizda rūpinausi kuo mažiausiai, tariausi galutinai susitaikiusi su saikingu ir asketišku gyvenimu, tad buvau maloniai nustebinta, pamačiusi, kad laisvai moteriai niekada netrūksta gerbėjų. Surašiau dokumentą trimis egzemplioriais, panaikindama pasirašytąjį Bolivijoje, kuriame tvirtinau, jog tik dėl dėdės Ramono kaltės atsižadu vyrų, ir registruotu paštu išsiunčiau jam į Čilę. Kartais visai ne pro šalį pačiai kišti galvą į kilpą...

Per tuos du mėnesius spėjau pasiglamonėti su poliariniu lokiu – poetu iš Reikjaviko, San Chuane tvankiomis naktimis pabendrauti su jaunu mulatu, be to, turėjau ir daugiau įsimintinų susitikimų. Man norėtųsi paįvairinti savo prisiminimus įmantriais erotiniais ritualais, kaip, man regis, daro daug kas, bet, rašydama šiuos puslapius, stengiuosi būti sąžininga. Kartais jausdavausi dvasiškai suartėjusi su meilužiu ir jau imdavau svajoti apie rimtesnius santykius, bet kitą dieną sėsdavau į lėktuvą, ir iliuzijos išsisklaidydavo debesyse. Paskutinę kelionės savaitę, pagaliau pasibodėjusi paskubomis nuskintais bučiniais, nutariau atsidėti darbui: šiaip ar taip, juk nemažai žmonių gyvena skaistybėje. Nė neįtariau, kad šios beprotiškos kelionės pabaigoje susitiksiu su Viliu, ir mano gyvenimas ūmai pakryps kita vaga, – deja, nuojauta mane niekšiškai apgavo.

Viename šiaurės Kalifornijos mieste, kur turėjau skaityti priešpaskutinę paskaitą, patyriau vieną tų saldžių meilės romanų, kuriuos teko versti jaunystėje. Vilis skaitė *Apie meilę ir šešėlius*, įsijautė į veikėjų likimą ir prisipažino, kad apie tokią meilę jau seniai svajojo, bet ligi šiol niekur jos nesutiko. Pagalvojau, kad jis nežinojo kur ieškoti. Per mūsų pirmąjį pasimatymą naiviai man pasipasakojo, kad, kaip ir įprasta

šiais laikais, spausdino asmeninius skelbimus laikraščiuose. Stalčiuose dar tebėra kai kurie atsakymai, o tarp jų – stulbinanti nuotrauka: smaugliu prisidengusi nuoga dama, ir daugiau nė žodžio, tik apačioje parašytas telefono numeris. Išmetęs iš galvos tą smauglį, o gal kaip tik jo paskatintas, Vilis dvi valandas lėkė automobiliu, kad galėtų su manimi susipažinti. Universiteto profesorė, pakvietusi mane skaityti paskaitos, pristatė jį kaip paskutinį San Francisko heteroseksualų viengungį. Po paskaitos drauge su šeimininkais vakarieniavau italų restorane prie apskrito stalo; Vilis, netardamas nė žodžio, sėdėjo priešais su taure baltojo vyno rankoje. Regis, mane irgi sudomino aristokratiškos išvaizdos amerikietis advokatas su šilkiniu kaklaraiščiu ir ištatuiruota kaire ranka, kalbantis ispaniškai kaip meksikiečių pakelės plėšikas. Švietė mėnulio pilnatis, ir, mums bevalgant raviolius, Frankas Sinatra aksominiu balsu dainavo *Strangers in the Night**. Literatūroje toks derinys neįmanomas: niekas nedrįstų savo knygoje mėnulio pilnaties sieti su Franku Sinatra. Visa bėda, kad literatūros kūrinys turi būti įtikimas, o tikrovė, priešingai, dažnai esti neįtikėtina. Nesuprantu, kuo aš sužavėjau Vilį, iki tol mėgusį aukštas šviesiaplaukes moteris, bet mane sužavėjo jo praeitis. Ir, be kita ko, – nėra ko slėpti, – jo rafinuotos ir podraug šiurkščios manieros, stiprus charakteris ir švelni prigimtis, visa tai, ką įžvelgiau, turėdama maniją stebėti žmones, o vėliau sukauptus duomenis panaudoti kūryboje. Iš pradžių jis beveik nekalbėjo, tik nesuvokiama veido išraiška žiūrėjo į mane per stalą. Po šalto užkandžio paprašiau jį papasakoti savo gyvenimą – viena iš mano senų gudrybių, kurios griebiuosi, nenorėdama leistis į

* Amerikiečių dainininko F. Sinatros bliuzas „Nepažįstamieji naktį".

kalbas: pašnekovui liejant širdį, aš mintimis klaidžioju po kitus pasaulius. Vis dėlto šiuo atveju man nereikėjo apsimesti, kad klausausi susidomėjusi: vos tik jis prabilo, supratau aptikusi rašytojų itin vertinamą aukso gyslą – šio žmogaus gyvenimas buvo tikras romanas. Kelios ištraukos, kurias jis pateikė per porą valandų, sužadino mano godumą, tą naktį viešbutyje negalėjau užmigti, troškau sužinoti daugiau. Man šypsojosi laimė, rytojaus dieną Vilis mane surado San Franciske, paskutiniajame mano gastrolių mieste, ir pasiūlė nuo kalno pasigrožėti įlankos vaizdu ir papietauti jo namuose. Įsivaizdavau romantišką pasimatymą šiuolaikiniame būste su vaizdu į *Golden Gate**, kaktusu prieduryje, šampanu ir rūkyta lašiša, tačiau nieko panašaus nebuvo – ir namas, ir gyvenimas priminė sudužusio laivo skeveldras. Jis atvažiavo manęs pasiimti sportiniu automobiliu, kuriame vos telpa du žmonės, sėdėti tenka kelius įrėmus į smakrą, o užpakaliu bruožiant per asfaltą, jame buvo pilna šunų ir kitokių gyvių šerių, sutraiškytų plastikinių butelių nuo gazuotų gėrimų, suakmenėjusių keptų bulvyčių ir žaislinių ginklų. Pasivaikščiojimas po kalvą ir didingas įlankos vaizdas mane sužavėjo, tačiau pagalvojau, kad netrukus visa tai pamiršiu: buvau mačiusi užtektinai gražių kraštovaizdžių ir neketinau kada nors grįžti į Jungtinių Amerikos Valstijų vakarus. Nusileidome vingiuotu keliu, iš abiejų pusių apsodintu aukštais medžiais, klausydamiesi koncerto per radiją, ir man dingojosi, jog esu jau patyrusi šią akimirką, buvusi čia ne vieną kartą, jog čia mano namai. Vėliau supratau kodėl: šiaurės Kalifornija labai panaši į Čilę, tokios pat kalvos, tokie pat ir skardžiai, ir augalai, ir paukščiai, ir debesys danguje.

* Aukso Vartai *(angl.)* – kabamasis tiltas per Aukso Vartų sąsiaurį.

Pilkas vienaukštis Vilio namelis plokščiu stogu stovėjo pačioje pakrantėje. Vienintelis jo žavesys buvo apgriuvusi prieplauka, prie kurios plūduriavo žuvėdrų lizdu virtęs burlaivis. Mus pasitiko jo sūnus Harlis, dešimtmetis berniukas, toks nepasėda, tikras padūkėlis. Keliskart spyręs į automobilio dureles, jis parodė man liežuvį ir pro tūtelę apšaudė guminiais rutuliukais. Ant lentynėlės pamačiau neskoningus krištolinius ir porcelianinius niekučius; kambariai buvo pustuščiai, išskyrus valgomąjį. Vilis man paaiškino, jog, užsidegus Kalėdų eglutei, supleškėjo beveik visi baldai, ir tuomet pastebėjau, kad palubėje vis dar kabo kalėdinės girliandos, per dešimt mėnesių jau apsitraukusios voratinkliais. Pasisiūliau namų šeimininkui padėti paruošti valgių, bet pasimečiau virtuvėje, prigrioztoje visokiausių prietaisų ir žaislų. Vilis supažindino mane su kitais įnamiais: vyriausiuoju sūnumi, gimusiu kaip ir Paula – keistas sutapimas – tais pačiais metais ir tą pačią dieną, taip apkvaišusiu nuo narkotikų, kad jis vos įstengė pakelti galvą, ir tokia pat apdujusia jo drauge, su pabėgėliu bulgaru ir jo dukryte, kadaise įsiprašiusiais pernakvoti ir likusiais gyventi, ir Džeisonu, posūniu, kurį priglaudė, išsiskyręs su jo motina, vieninteliu žmogumi, su kuriuo galėjo žmoniškai bendrauti. Vėliau sužinojau, kad jis dar turi dukterį, įklimpusią į heroiną ir prostituciją, ir matosi su ja nebent kalėjime arba ligoninėje, kur ji gana dažnai atsiduria. Narvelyje merdėjo trys pilkos žiurkės apgraužtomis kruvinomis uodegomis, drumstame akvariume aukštyn pilvais plūduriavo kelios žuvytės, dar pamačiau šunį, kuris, nusišlapinęs svetainėje, linksmas nuliuoksėjo prie jūros, o netrukus, per patį desertą, grįžo, vilkdamas nugaišusį, beveik sudūlėjusį paukštį. Jau buvau besprunkanti atgal į viešbutį, bet smalsumas perveikė baimę, ir aš likau. Bulgaras

su miegančia ant kelių dukryte žiūrėjo futbolo rungtynes per televiziją, narkomanai knarkė, nukilę į savo rojų, o Vilis tuo tarpu dirbo: gamino valgį, grūdo skalbinius į skalbyklę, šėrė gyvūnus, kantriai klausėsi siurrealistinės istorijos, kurią Džeisonas ką tik baigė rašyti ir garsiai mums skaitė, be to, jis prileido į vonią vandens, ruošdamasis maudyti jaunėlį sūnų, kuris, nors ir dešimties metų, pats dar nemokėjo savimi pasirūpinti. Dar niekada nebuvau mačiusi vyro dirbant moteriškus darbus, ir tai mane taip sukrėtė, kad atrodė protu nesuvokiama: jaučiau, jog mane atstumia ši pakrikusi šeima, ir drauge pavojingai žavėjausi motinos vaidmenį atliekančiu vyru. Galimas daiktas, kaip tik tada ir pradėjau mintyse rašyti *Begalinį planą*. Rytojaus dieną jis vėl man paskambino; buvo aišku, kad kažkas traukia mudu vieną prie kito, tačiau mes suvokėme, jog šis jausmas neturi ateities, nes mus skyrė ne tik akivaizdžios kliūtys – vaikai, gyvūnai, kalba, kultūros ir gyvenimo būdo skirtumai, bet ir dešimties valandų kelionė lėktuvu. Šiaip ar taip, nutariau vėlesniam laikui atidėti savo ketinimus pradėti asketišką gyvenimą ir praleisti su juo vieną vienintelę naktį, o rytojaus dieną atsisveikinti suvisam, kaip netikusiuose kino filmuose. Šį sumanymą teko įgyvendinti ne saugiame mano viešbučio kambaryje, o jo namuose, nes jis nesiryžo patikėti savo jaunėlio sūnaus bulgaro, narkomanų ar jaunojo intelektualo priežiūrai. Taigi atvažiavau su savo nutrintu lagaminėliu į tą keistą būstą, kur gyvūnų tvaikas miešėsi su sūriais vandenyno kvapais ir septyniolikoje statinių augančių rožių krūmų aromatais, manydama, kad praleisiu neužmirštamą naktį ir kad, šiaip ar taip, man nėra ko prarasti. „Per daug nenustebk, jeigu Harlis sukels pavydo sceną, aš niekada nesikviečiu savo draugių į namus“, – perspėjo Vilis, ir aš lengviau atsidusau: bent jau vo-

nios kambaryje neaptiksiu tarp rankšluosčių susirangiusio smauglio. Vis dėlto berniukas, vos dirstelėjęs, nebekreipė į mane dėmesio. Tikriausiai iš mano tarties nusprendė, kad aš būsiu viena tų valytojų, kilusių iš Lotynų Amerikos, kurios pasirodo tik vieną sykį ir dingsta, išsigandusios neregėtos netvarkos. Kai jis pastebėjo, kad miegu vienoje lovoje su jo tėvu, jau buvo per vėlu: aš neketinau trauktis. Tą naktį mudu su Viliu mylėjomės, nepaisydami, kad berniūkštis pašėlusiai spardė duris, stūgavo šuo ir rėkalojo kiti vaikai. Jo kambarys buvo vienintelis saugus prieglobstis tuose namuose: atrodė be galo ramu, pro langą mirkčiojant žvaigždėms ir prieplaukoje supantis sukiužusiam burlaiviui. Prie lovos stovėjo didelė medinė skrynia, lempa ir laikrodis, tolėliau – grotuvas. Spintoje kabojo prabangūs marškiniai ir kostiumai, tvarkingame vonios kambaryje radau gabalėlį to paties angliško muilo, kurį taip mėgo senelis. Negalėdama tuo patikėti, prisikišau jį prie nosies: jau dvidešimt metų nebuvau uodusi to mišraus levandų ir kreolino kvapo, ir iš veidrodžio man šelmiškai nusišypsojo nepamirštamasis mano senelis. Nuostabu apžiūrinėti žmogaus, kurį imi mylėti, asmeninius daiktus, atskleidžiančius jo įpročius ir paslaptis. Kilstelėjau užtiesalą, pačiupinėjau baltutėles paklodes ir spartietišką antklodę, permečiau akimis ant grindų suverstų knygų pavadinimus, išgriozdžiau vaistinėlę ir neradau jokių vaistų, išskyrus antihistaminus ir tabletes šuniui nuo kirmėlių. Jo drabužiai nekvepėjo nei tabaku, nei odekolonu. Per kelias minutes sužinojau apie jį labai daug. Pasijutau lyg įsibrovusi į jo pasaulį, paprastą, praktišką ir vyrišką, be jokių moters pėdsakų. Tačiau drauge ir nusiraminau. Šis spartietiškas kambarys ragino mane viską pradėti iš pradžių, toli nuo Maiklo, Venesuelos ir praeities. Vilis man buvo kitas liki-

mas – kita kalba ir kitoje šalyje, pasijutau lyg būčiau gimusi iš naujo ir galiu tapti kitokia, į porą šiam vyrui. Atsisėdau lovos kojūgalyje, rami, bet budri kaip žvėrelis, į abi puses nukreipusi antenas, visomis penkiomis juslėmis ir nuojauta tyrinėdama to svetimo pasaulio ženklus, stebėdama menkiausius jo požymius, kaupdama slapčiausius sienų, baldų, visų daiktų duomenis. Man atrodė, jog tas švarus kambarys iš esmės keičia šiurpų įspūdį, kurį daro visas būstas, supratau, kad širdyje Vilis troško tvarkos ir prabangos. Dabar, kai mudu gyvename drauge jau kelerius metus, visur jaučiama mano ranka, tačiau negaliu pamiršti anų dienų Vilio tvarkos. Kartais užsimerkusi susikaupiu ir tarsi vėl atsiduriu jo namuose, išvystu Vilį tokį, koks jis buvo prieš susitikdamas su manimi. Man malonu prisiminti jo kūno kvapą, kai dar nebuvome artimi, kai mudviejų kvapai dar nebuvo susimaišę ir sumišę. Toji valandėlė, kai vienui viena sėdėjau jo miegamajame, o jis ginčijosi su Harliu, nulėmė visą mano gyvenimą: aš nutariau besąlygiškai atsiduoti naujajai meilei. Kažkas iš esmės pasikeitė manyje, nors pati to nesuvokiau. Jau devyneri metai buvo prabėgę nuo anų sumaišties dienų Madride, kai aš tramdžiau savo aistras. Nesėkmė su trubadūru ir jo magiškąja fleita išmokė mane paprastų atsargumo taisyklių. Žinoma, vėliau būta ir daugiau meilės nuotykių, tačiau dar niekada nebuvau taip atsivėrusi ir beatodairiškai puolusi į aistros akivarą kaip tą naktį Vilio namuose: būdama iš prigimties budri netgi itin intymaus suartėjimo valandėlėmis, įkvėpusiomis mane savo romanuose aprašyti erotines scenas, neatsiduodavau jausmams visa širdimi. Dar prieš tai, kai Vilis užrakino duris ir mudu, likę vieni, pasibučiavome, iš pradžių droviai, paskiau apimti tokios neįtikėtinos aistros, kuri kirto mus kaip žaibas, aš jau suvokiau, jog tai ne

šiaip sau nuotykis. Tą naktį mudu mylėjomės ramiai, neskubėdami, žvalgydami žemėlapius ir kelius, lyg tai kelionei būtume turėję prieš akis viso pasaulio laiką, tyliai kalbėjomės darkiu anglų ir ispanų kalbų kratiniu, tapusiu mudviejų esperanto, atvangos akimirkomis pasakodami vienas kitam savo praeities nuotrupas, visiškai nekreipdami dėmesio į durų spardymą ir šuns staugimą. Vienu tarpu stojo tyla, nes aš aiškiai prisimenu visus meilės kuždesius, kiekvieną žodį, kiekvieną atodūsį. Pro langą smelkėsi tolimi įlankos žiburių atšvaitai. Pripratusi prie Venesuelos karščių, drebėjau sužvarbusi tame nešildomame kambaryje, nors buvau apsivilkusi ilgą, ligi pat kelių kašmyrinę Vilio liemenę, švelnią kaip jo glamonė, kaip angliško muilo kvapas. Per savo gyvenimą buvome sukaupę tokią patirtį, kad galėjome lengviau pažinti vienas kitą, instinktyviai įspėti vienas kito norą, tačiau, nors dar buvome nedrąsūs kaip šunyčiai, man regis, ta naktis galutinai nulėmė mūsų gyvenimą. Ką nauja atskleidėme kiekvienas? Nežinau, bet man malonu įsivaizduoti, kad mums buvo skirta susitikti, susipažinti ir įsimylėti. Galimas daiktas, nauja buvo tai, kad mes plaukėme tarp dviejų galingų srovių – aistros ir švelnumo. Mano kūnas judėjo savaime, neskubėdamas, aš netroškau patenkinti savo geismų, nesiekiau orgazmo, ramia širdimi suvokdama, jog viskas bus gerai. Nustebau susigriebusi, kad mano akys sklidinos ašarų, kad, sugraudinta to netikėto jausmo, glamonėju jį dėkinga, nusiraminusi. Troškau taip gulėti šalia jo visą gyvenimą, nebebijojau jo vaikų, nebebijojau palikti savo pasaulio ir persikelti į kitą šalį. Jaučiau, jog meilė gali mane atgaivinti, bent iš dalies grąžinti dvasios tyrumą, išvaduoti iš praeities, nušviesti kai kuriuos tamsius gyvenimo kampelius. Paskiau užmigome, susipynę rankomis ir kojomis, ir miegojome taip

kietai, lyg visada būtume miegoję drauge, ir nuo tada taip miegame kiekvieną naktį.

Mano lėktuvas į Karakasą turėjo išskristi anksti, dar buvo tamsu, kai sučirškė žadintuvas. Kol prausiausi duše, alpėdama iš nuovargio ir nuo nepamirštamų įspūdžių, Vilis padarė stiprios kavos, kuri grąžino mane tikrovėn. Atsisveikinau su namais, kelias valandas buvusiais man šventove, keistai nujausdama, jog netrukus sugrįšiu. Apyaušriu veždamas mane į oro uostą, Vilis kažkodėl labai nedrąsiai man prisipažino, kad *aš jam patinku*.

– Didelio čia daikto. Aš noriu žinoti, ar tai, kas buvo šiąnakt, – anaiptol ne mano apdujusios vaizduotės vaisius, ar tikrai mane myli, ar tai savotiškos mūsų sužadėtuvės.

Jis taip nustebo, jog išvažiavo iš greitkelio ir sustabdė automobilį. Aš dar nežinojau, kad viengungiui šiaurės amerikiečiui nevalia nė užsiminti apie sužadėtuves.

– Mes ką tik susipažinome, be to, tu gyveni kitame žemyne!

– Bene tau baisūs atstumai?

– Atvažiuosiu pas tave į Venesuelą gruodžio mėnesį, tuomet ir pasikalbėsime.

– Dabar tik spalis, iki gruodžio aš gal numirsiu.

– Ar tu sergi?

– Ne, bet nežinia, kas gali atsitikti... Klausyk, Vili, aš ne tokia jauna, kad imčiau laukti. Sakyk man tiesiai šviesiai, ar ši meilė turi kokių nors perspektyvų, ar verčiau iškart viską pamiršti.

Jis išblyško, trūktelėjo iš vietos, ir likusį kelią važiavome tylėdami. Atsisveikindamas jis nedrąsiai mane pabučiavo ir pakartojo, kad atvažiuos pas mane per Kalėdų atostogas. Lėktuvui pakilus, bandžiau jį pamiršti, bet nepasisekė,

nes, kai tik nusileidau Karakase, Nikolas pastebėjo, kad aš pasikeitusi.

– Kas tau atsitiko, mama? Atrodai kaip nesava.

– Pavargau, vaikeli, du mėnesius keliauju be perstojo, man reikia pailsėti, persirengti, pasikirpti plaukus.

– Man regis, tu kažką slepi.

– Gal įsimylėjau...

– Tavo amžiuje? – nusikvatojo jis. – Ką?

Vilio pavardės nežinojau, bet turėjau jo telefono numerį ir adresą, tad, paklausiusi sūnaus, kuris man patarė praleisti savaitę Kalifornijoje ir išmesti iš galvos tą gringą, registruotu paštu nusiunčiau jam dviejų dalių santuokos sutartį, pirmoje išdėstydama savo reikalavimus, o antroje – tai, ką mainais galėčiau pasiūlyti. Pirmoji buvo gerokai ilgesnė už antrąją, joje buvo kai kurie esminiai dalykai, pavyzdžiui, ištikimybė, nes iš patirties žinojau, kad neištikimybė pražudo meilę ir išsekina, – ir kitokie, šiek tiek juokingi, kaip antai: teisė įrengti mūsų būstą pagal mano skonį. Sutartis buvo pagrįsta pasitikėjimu: mudu vengsime užgauti vienas kitą, o jeigu taip atsitiktų, tai būtų netyčia, o ne iš blogos valios. Viliui taip patiko tas žaidimas, kad jis, negalvodamas apie teisinę dokumento pusę, pasirašė ir išsiuntė man. Tuomet kaip paprastai įsimečiau į rankinę vieną kitą drabužį ir savo fetišus ir paprašiau sūnų nuvežti mane į oro uostą. „Veikiai pasimatysime, mama, po kelių dienų sugrįši pabrukusi uodegą“, – pajuokavo jis atsisveikindamas. Paula, paskambinusi iš Virdžinijos, kur tęsė magistrantūros studijas, pareiškė tam tikrų abejonių dėl to nuotykio.

– Aš tave pažįstu, senute, tu vėl įklimpsi į siaubingą bėdą. Ši iliuzija neišdulkės tau iš galvos per vieną savaitę, kaip mano Nikolas. Tik todėl ir skrendi pas tą vyrą, kad nori

su juo pasilikti. Įsidėmėk: jeigu taip pasielgsi, prapulsi, turėsi užsikrauti visus jo rūpesčius, – tarė ji, bet buvo po laiko: aš nesiklausiau jos protingų perspėjimų.

Iš pradžių buvo tikras košmaras. Ligi tol Jungtines Amerikos Valstijas laikiau savo asmeniniu priešu dėl Lotynų Amerikai pražūtingos užsienio politikos ir tiesioginės paramos Čilės perversmininkams. Reikėjo pagyventi šioje imperijoje, išvažinėti ją skersai išilgai, kad sugebėčiau suvokti, kokia ji sudėtinga, pažinti ją ir išmokti mylėti. Daugiau nei dvidešimt metų neturėjau nieko bendra su anglų kalba, restoranų valgiaraščius, ir tuos vargiai iššifruodavau, visiškai nesupratau nei televizijos žinių, nei juokų, o juo labiau Vilio vaikų šnekos. Kai pirmąsyk nuėjome į kiną ir aš atsisėdau tamsoje šalia meilužio languotais marškiniais ir kaubojaus batais, su kibirėliu spragintų kukurūzų ir litru gazuoto vandens ant kelių, ir kai ekrane kažkoks pamišėlis puolė ledo kirtikliu kapoti merginai krūtinę, man pasirodė, kad nebeištversiu. Tą patį vakarą kaip paprastai pasikalbėjau su Paula. Užuot kartojusi savo perspėjimus, ji man priminė, kokie gilūs jausmai susiejo mane su Viliu iš pat pradžių, ir patarė neeikvoti energijos menkniekiams ir verčiau sutelkti dėmesį į rimtus dalykus. Iš tiesų būta kur kas svarbesnių dalykų nei kaubojiški batai ar kibirėlis spragintų kukurūzų, pradedant grumtynėmis su keistuolių antplūdžiu į mūsų namus ir baigiant prisitaikymu prie Vilio gyvenimo stiliaus ir ritmo, nes po aštuonerių viengungystės metų jis kuo mažiausiai troško valdingos žmonos. Iš pradžių aš nupirkau naujas paklodes, o senąsias sudeginau kieme sukrovusi laužą – simbolinė ceremonija, skirta įkalti galvon vienpatystės sąvoką. „Ką čia

išdarinėja šita moteris?“ – dusdamas nuo dūmų, paklausė Džeisonas. „Neimk į galvą, tai tikriausiai koks nors čiabuvių paprotys“, – nuramino jį Harlis. Paskiau iškart šokau tvarkyti ir švarinti namų su tokiu įkarščiu, jog kartu su šiukšlėmis neapsižiūrėjusi išmečiau visus įrankius. Vilis ko nesprogo iš pašėlusio pykčio, tačiau aš priminiau jam vieną pagrindinių santuokos sutarties straipsnių: tai padariau netyčia, o ne iš blogos valios. Apsiginklavusi šluota, susidorojau su nuskarusiomis Kalėdų girliandomis, krištolinių niekučių kolekcija ir ilgakojų meilužių nuotraukomis, taipgi su keturiomis Harlio pistoletų, automatų, bazukų ir patrankų dėžėmis, o vietoj jų parūpinau auklėjamojo pobūdžio knygų ir žaislų. Nutroškusios žuvytės iškeliavo į kanalizaciją, o žiurkes išleidau iš narvelio. Šiaip ar taip, tie žvėreliai vargo vargą, turėdami vienintelę pramogą – graužti viena kitai uodegą. Vaikui paaiškinau, jog tie graužikai kur kas naudingiau pasidarbuos aplinkiniuose soduose ir daržuose, tačiau po trijų dienų išgirdome prie slenksčio krebždant ir, atidarę duris, pamatėme vieną jų perdrėkstu pilvu: spoksojo paraudusiomis akutėmis ir, cypaudama lyg galą daroma, maldavo įleisti į vidų. Vilis pakėlė ją nuo žemės, ir keletą savaičių mudu slaugėme ją savo miegamajame, gydydami antibiotikais ir chirurginiais pleistrais, kol pagaliau ji pasveiko. Matydamas tiek permainų, bulgaras išrūko ieškoti saugesnio prieglobsčio, dingo ir vyriausiasis sūnus su drauge, pagrobęs tėvo automobilį. Džeisonui, kuris pastaruosius metus dieną miegodavo, o naktį linksmindavosi, nieko kita nebeliko, kaip anksti keltis, nusiprausti duše, susitvarkyti kambarį ir noromis nenoromis išlėkti į mokyklą.

Harlis vienintelis susitaikė su mano buvimu ir nepurkštaudamas prisiderino prie naujų taisyklių, nes pirmą kartą

gyvenime pasijuto saugus ir prižiūrimas; jam taip patiko permainos, kad jis netgi nepyko paslaptingai dingus žvėreliams ir karo arsenalui. Ligi tol jis nepripažino jokių varžtų, elgėsi kaip laukinis, maištingo pykčio pagautas, galėdavo kumščiais iškulti langus. Jo širdyje, matyt, buvo tokia tuštuma, kad mainais į mano švelnumą ir nekaltus juokelius jis susitaikė su manimi, pamote tapusia svetima moterimi, apvertusia namus aukštyn kojomis ir paveržusia dalį jam priklausančio tėvo dėmesio. Daugiau nei ketveri metai darbo auklėjant sunkius mokinius Karakaso mokykloje man beveik nepravertė, susidūrus su Harliu, jo klausimų nebūtų išsprendęs nė labiausiai patyręs pedagogas, o polinkis drumsti ramybę būtų išvedęs iš kantrybės net patį pakančiausiąjį. Laimė, kad mudu turėjome šį tą bendra: pomėgis patraukti per dantį beveik prilygo švelnumui, todėl mudu ir pakentėme vienas kitą.

– Nemanau, kad mano pareiga tave mylėti, – įžūliai pareiškė jis pačią pirmąją mūsų bendro gyvenimo savaitę, supratęs, jog bus nelengva manęs nusikratyti.

– Ir aš nemanau. Galime truputį prisiversti ir pabandyti vienas kitą pamilti ar stačiai gražiai sutarti kaip mandagūs žmonės. Kaip tu manai?

– Verčiau pabandykime pamilti vienas kitą.

– Ką gi, jeigu nepavyks, galėsime paprasčiausiai gerbti vienas kitą.

Berniūkštis tesėjo žodį. Ilgus metus jis atkakliai bandė mano nervus, bet taip pat įlįsdavo į lovą skaityti pasakų, skirdavo man pačius gražiausius savo piešinius ir netgi didžiausio pykčio priepuolio pagautas niekada nepamiršdavo mudvie-

jų susitarimo gerbti vienas kitą. Jis įėjo į mano gyvenimą kaip antrasis sūnus, panašiai kaip Viliui Džeisonas. Dabar jiedu abu tikri vyrai: vienas universitete, o kitas baigia mokyklą, įveikęs vaikystės dienų traumas; tebekariauju su jais, reikalaudama išnešti šiukšles ir pasikloti lovas, bet apskritai esame geri draugai, dažnai pasijuokiame iš mūsų buvusių nuožmių susirėmimų. Kartais taip bijau su jais prasidėti, jog jaučiuosi nugalėta, dar nestojusi su jais į kovą, o kartais taip nusibosta kariauti su jais, kad stengiuosi surasti kokią nors dingstį ir nebegrįžti namo. Tokiomis valandėlėmis prisimenu dėdės Ramono mėgstamiausius žodžius: *Galvok, jog kiti bijo labiau nei tu*, ir vėl stoju į kovą. Aš prakišau su jais visus mūšius, bet stebuklingai laimėjau karą.

Dar nespėjusi įsikurti, gavau Kalifornijos universiteto pasiūlymą grupei jaunųjų rašytojų skaityti kūrybinio rašymo kursą. Kaip galima išmokyti pasakoti istorijas? Paula telefonu man atvėrė paslaptį: „Patark jiems parašyti prastą knygą, tai labai lengva, tai kiekvienam įmanoma“, – pašaipiai pasiūlė ji man. Taip ir padarėme. Studentai pamiršo savo slaptą svajonę – parašyti Didįjį Amerikiečių Romaną ir, nieko nebijodami, kibo į darbą. Visi drauge tolydžio taisėme, trumpinome, karpėme ir tobulinome, kol galiausiai, sočiai pasiginčiję ir prisijuokę, įgyvendinome savo projektus, o vieną jų netrukus triukšmingai išspausdino didžiausia Niujorko leidykla. Nuo to laiko, kai tik mane apima abejonės, tariu sau, kad parašysiu prastą knygą, ir baimė iškart dingsta. Aš pernešiau stalą į Vilio kambarį ir ėmiau rašyti ten, atsisėdusi prie lango ir pasidėjusi geltono liniuoto popieriaus bloknotą, tokį pat, kokiame dabar rašau šiuos prisiminimus. Laisvalaikiu, atliekančiu nuo paskaitų, studentų darbų taisymo, kelionių į Berklio universitetą, namų apyvokos ir Harlio

problemų, beveik nepastebėdama tais metais nepaprastai audringo gyvenimo Jungtinėse Valstijose, sukūriau pluoštą Karibų atmosfera nuspalvintų istorijų, kurios netrukus pasirodė antrašte *Evos Lunos pasakojimai*. Kiekvienas pasakojimas nuo pirmo iki paskutinio žodžio, grynas kaip obuoliukas, buvo dovana, gauta iš kito matmens, lygiai taip pat kaip *Du žodžiai*, vienu atokvėpiu išsiliejęs Karakaso greitkelyje. Romanas – tai didelis projektas, reikalaujantis užsispyrimo ir savidrausmės. Rašyti romaną – tai lyg siuvinėti sudėtingą rankdarbį įvairiaspalvėmis gijomis, kai tenka atsidėjus, kantriai, dygsnis po dygsnio dirbti iš atvirkščiosios pusės, atidžiai stebint, kad nebūtų mazgelių, nenukrypstant nuo parengto eskizo, piešinio, kuris išryškėja tik pabaigoje, kai po paskutinio dygsnio pagaliau pamatai savo darbą iš gerosios pusės. Jeigu pasiseka, visus menkus trūkumus ir riktus nustelbia rankdarbio grožis. Apsakyme, priešingai, kiekviena smulkmena krinta į akis, čia nieko negali trūkti, nieko negali būti per daug; nevalia pažeisti nei erdvės, nei laiko santykio, ir jeigu prireikia taisyti ir adyti kai kurias vietas, nebelieka to gaivaus oro gūsio, kuris pagauna skaitytoją. Rašyti apsakymą – tai lyg paleisti strėlę: būtinas įgudusio lankininko instinktas, patyrimas ir taiklumas, jėga templei įtempti, gera akis atstumui ir greičiui nustatyti ir laimė, padedanti kliudyti taikinį. Romanas reikalauja triūso, apsakymas – įkvėpimo. Mano akimis žiūrint, tai žanras, toks pat sunkus kaip ir poezija, ir, man regis, daugiau prie jo negrįšiu, nebent nauji apsakymai nukristų man iš dangaus kaip *Evos Lunos pasakojimai*. Galutinai įsitikinau, kad laikas, kurį praleidžiu vienatvėje prie rašomojo stalo, – tai magijos laikas, burtų valanda, vienintelis išsigelbėjimas tuo metu, kai kyla grėsmė, jog viskas aplink gali sugriūti.

Paskutinis šios knygos apsakymas *Visi mes nulipdyti iš molio* pagrįstas tragedija, įvykusia Kolumbijoje tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt penktais metais, kai, netikėtai išsiveržus Nevado del Ruiso ugnikalniui, tirpstančio sniego lavina nuslinko kalno šlaitu ir palaidojo kaimą. Žuvo tūkstančiai žmonių, tačiau pasaulis prisimena katastrofą, negalėdamas pamiršti Omairos Sančes, trylikos metų mergaitės, kuri, įstrigusi lavoje, tris paras siaubingai lėtai merdėjo, stebint sraigtasparniais atskrendantiems fotografams, žurnalistams ir televizijos reporteriams. Nuo to laiko man neduoda ramybės jos akys, žvelgiančios iš televizoriaus ekrano. Jos nuotrauka tebestovi ant mano rašomojo stalo, aš dažnai žiūriu į ją, stengdamasi įspėti jos kančios prasmę. Po trejų metų Kalifornijoje bandžiau aprašyti jos istoriją ir taip išsivaduoti nuo šio košmaro, aprašyti vargšės gyvos palaidotos mergaitės kančią, tačiau berašydama suvokiau, jog ne tai sudaro apsakymo esmę. Ėmiausi iš naujo, norėdama pasitikrinti, ar galėčiau papasakoti atsitikimą, remdamasi visas tas tris paras šalia mergaitės buvusio žmogaus jausmais, tačiau baigusi supratau, kad ir šis variantas niekam tikęs. Tikroji istorija – tai istorija moters, televizoriaus ekrane stebinčios, kaip vyriškis stengiasi išgelbėti mergaitę, kitaip tariant, mano istorija. Tai pasakojimas apie mano jausmus, apie tai, kaip jie keitėsi, stebint mergaitės agoniją. Kai pagaliau apsakymų knyga buvo išleista, pagalvojau, kad būsiu atlikusi savo priedermę Omairai ir su ja atsisveikinsiu, tačiau netrukus supratau, jog nieko panašaus: Omaira – angelas, kurio neįmanoma pamiršti. Kai Paulą ištiko koma ir kai pamačiau ją, prikaustytą prie lovos, bejėgę, merdėjančią mūsų akivaizdoje, nejučia prisiminiau Omairos Sančes veidą. Mano duktė įstrigo savo kūne kaip ana mergaitė lavoje.

Tik tuomet supratau, kodėl tiek metų negaliu jos pamiršti, ir pagaliau man tapo aišku, ką bylojo jos juodos akys: susitikusi akis į akį su mirtimi, turėk kantrybės, orumo, drąsos ir susitaikyk su likimu. Aprašydama kokią nors nelaimę, bijau, kad taip gali atsitikti iš tikrųjų, pernelyg ką nors mylėdama, bijau jo netekti, ir vis dėlto negaliu liautis rašyti nei mylėti...

Mano įsisiautėjusi šluota vis dėlto neišgalėjo įveikti namuose viešpataujančios suirutės, ir aš vargais negalais įtikinau Vilį, kad lengviau persikraustyti į naują būstą negu išvalyti senąjį, – taip mes galų gale atsidūrėme dvasių namuose. Tais pačiais metais Paula susipažino su Ernestu, ir jiedu laikinai įsikūrė Virdžinijoje, o Nikolas, likęs vienui vienas dideliuose namuose Karakase, prikaišiojo mums, kad jį pametėme. Ilgai netrukus jo gyvenime atsiradusi Selija atskleidė jam tam tikras paslaptis, ir jis, visa galva džiaugsmingai nėręs į visiškai naują meilės pasaulį, motiną ir seserį nustūmė į antrą planą. Mes aptardavome naujausias žinias per sudėtingus trišalius pokalbius telefonu, džiaugdamiesi neregėta laime – visi trys įsimylėjome tuo pačiu metu. Paula tikėjosi baigti studijas ir drauge su Ernestu važiuoti į Ispaniją, kur pradėsią antrąjį savo bendro gyvenimo tarpsnį. Nikolas paaiškino mums, kad jo sužadėtinė priklauso kraštutiniam Katalikų bažnyčios sparnui, negali būti nė kalbos apie nakvynę po vienu stogu iki vedybų, todėl jie ketina kuo greičiau susituokti. Sunku buvo suvokti, ką bendra jis gali turėti su tokių skirtingų pažiūrų mergina, tačiau jis apdairiai atkirto, kad Selija neprilygstama visose kitose srityse ir, jeigu mes nesikišime, neabejotinai atsižadės savo religinio fanatizmo. Kaip paprastai laikas parodė, kad jis teisus. Mano sūnus laikosi

tokios taktikos, kuri visada ima viršų: jis užima gerą padėtį, niekur nesikiša ir laukia, stengdamasis išvengti beprasmiškų susikirtimų. Ir laimi, nieko nedarydamas. Kai jis buvo ketverių metų, aš pareikalavau, kad jis pasiklotų lovą, bet jis vaikiškai atsakė, jog esąs pasiruošęs padaryti bet kokį darbą, išskyrus šitą. Buvo neįmanoma jį priversti: iš pradžių jis papirko Paulą, paskiau pripraše Granę, ir ši vogčiomis įlįsdavo pro langą ir klodavo jam lovą, kol galiausiai ją užklupau, ir mudvi vienintelį kartą gyvenime susibarėme. Maniau, jog Nikolo užsispyrimas kada nors baigsis, bet iki dvidešimt dvejų metų jis miegojo kaip valkata ant grindų su šunimis. Dabar jis turėjo sužadėtinę, ir lovos klojimu jau nebe man reikėjo rūpintis. Tuo metu, kai užsimezgė meilė su Selija, jis studijavo informatiką universitete, lankė karatė ir kung fu treniruotes, kad užpultas mokėtų apsiginti, nes Karakaso padugnės aptiko jo būstą ir – be abejo, su policijos palaiminimu – įsilauždavo vidury dienos.

Iš mano nenutrūkstamo laiškų srauto mama kuo nuodugniausiai sužinojo apie mano nuotykius Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet atskridusi mūsų aplankyti vis dėlto apstulbo. Kad ji susidarytų gerą įspūdį apie mūsų naują būstą, iškrakmolijau visas staltieses, šuns paliktas dėmes uždangsčiau gėlių vazonais, prisaikdinau Harlį, kad jis elgtųsi kaip žmogus, o jo tėvą prirašiau nesikeikti ispaniškai prie mano motinos. Vilis ne tik išsiplovė burną, bet ir nusiavė kaubojiškus batus, nuėjo pas dermatologą lazeriu išsideginti tatuiruotės ant rankos, tačiau paliko kaukolę ant peties – išskyrus mane, daugiau niekas jos nemato. Mama pirmoji ištarė žodį „santuoka“, kaip prieš daugelį metų, man bendraujant su Maiklu. „Ar dar ilgai ketini tenkintis meilužės padėtimi? Jeigu taip jau nori gyventi šiame pragare, tai bent ištekėk,

kad žmonės neplaktų liežuviais ir galėtum padoriai gyventi. O gal tu nori iki amžiaus galo gyventi susimetusi?" – pareiškė ji man gerai pažįstamu tonu. Šis pasiūlymas nežmoniškai nudžiugino Harlį, jau apsipratusį su manimi, ir sukėlė panišką baimę Viliui, kuris jau buvo patyręs dvejas skyrybas ir virtinę nenusisekusių meilės istorijų. Jis paprašė leisti jam pagalvoti. Jo prašymas man pasirodė savaime suprantamas, ir aš jam leidau galvoti dvidešimt keturias valandas, pridūrusi, jog, jam atsisakius, grįšiu į Venesuelą. Mudu susituokėme.

Tuo tarpu Čilėje tėvai ruošėsi dalyvauti referendume, kuris turėjo nulemti diktatūros likimą. Įteisindamas savo kaip Respublikos prezidento padėtį, Pinočetas įregistravo konstitucijos pataisą, kurioje buvo sakoma, jog tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt aštuntais metais bus surengta visuotinė tautos apklausa dėl jo vyriausybės tęstinumo, o tuo atveju, jeigu jam būsiąs pareikštas nepasitikėjimas, ateinančiais metais jis paskelbsiąs demokratinius rinkimus, – generolas nė neįtarė, kad įklius į savo paties paspęstus spąstus. Kariškiai, pasiryžę niekada nesitraukti iš valdžios, neapskaičiavo, kad, nepaisant ūkio modernizacijos ir pažangos, per tuos metus žmonių nepasitenkinimas padidėjo, kad žmonės pasimokė iš skaudžių pamokų ir gerai pasiruošė. Pinočetas surengė masinę propagandos kampaniją, opozicijai suteikdamas penkiolika minučių televizijos laiko vienuoliktą valandą vakaro, kai, jo manymu, visi jau miega. Deja, prieš pat numatytą laidą kas vakarą sučirkšdavo trys milijonai žadintuvų, ir čiliečiams išlakstydavo miegai prieš tą pasakišką ketvirtį valandos, per kurį tautos išmonė pasiekdavo viršūnę. NE kampanijai buvo savitas humoras, jaunatviška

nuotaika, tautos susitaikymo ir vilties dvasia. TAIP kampanija užtrenkdavo ausis kariniais maršais, tarp valstybinių emblemų stovinčio generolo prakalbomis, dumdavo akis senų dokumentinių filmų kadrais, kuriuose buvo rodomos žmonių eilės prie parduotuvių Liaudies vienybės bloko valdymo metais. Būta ir neapsisprendusių, tačiau NE kibirkštis nugalėjo TAIP slogutį, ir Pinočetas pralaimėjo. Tais pačiais metais giedrą pavasario dieną po penkiolikos tremties metų atskridau su Viliu į Santjagą. Mane beregint apsupo būrys karabinierių, ir širdį vėl gnybtelėjo baimė, bet veikiai nustebau supratusi, kad jie neketina vesti manęs į kalėjimą, o stačiai nori apsaugoti nuo negausios minios, atėjusios manęs pasitikti ir skanduojančios mano vardą. Man dingtelėjo mintis, kad tikriausiai bus mane sumaišę su pussesere Isabele, Salvadoro Aljendės dukterimi, tačiau priėjo keliolika žmonių su knygomis rankose, prašydami mano autografo. Nepaisant cenzūros, mano pirmasis romanas ėjo per rankas, platinamas fotokopijomis, taip pamažu laimėdamas vis daugiau skaitytojų, kurie, galimas daiktas, jį perskaitė prieštaravimo dvasios skatinami, kol pagaliau jam plačiai atsivėrė knygynų durys. Vėliau sužinojau, kad vienas man palankus žurnalistas paskelbė per radiją apie mano atvykimą, ir mano privati viešnagė tapo vieša paslaptimi. Norėdamas pajuokauti, žurnalistas, be kita ko, parašė, kad aš ištekėjusi už Teksaso milijonieriaus, naftos gręžinių savininko, taip pagarsindamas mane, kaip neišgalėtų pagarsinti literatūra. Negaliu apsakyti, kaip susijaudinau, kai skridome virš didingų Andų viršukalnių ir kai atsistojau ant gimtosios žemės, įkvėpiau šilto slėnių oro, išgirdau mūsų ispanų kalbos tartį ir imigracijos tarnyba mane pasveikino iškilmingai, lyg perspėdama, kaip būdinga mūsų pareigūnams. Pajutau,

kaip man pakerta kojas, ir Vilis mane prilaikė, einant per muitinės patikrinimą. Paskiau pamačiau išskėstomis rankomis pasitinkančius tėvus ir močiutę Hildą. Sugrįžimas į tėvynę – puiki mano gyvenimo metafora. Pabėgau iš savo šalies išsigandusi, vienui viena, rūškaną žiemos pavakarę, o sugrįžau triumfuodama, skaistų vasaros rytą, už parankės su vyru. Mano gyvenimas – pilnas prieštaravimų, aš išmokau pamatyti abi monetos puses. Didžiausios sėkmės valandą aš turiu galvoje, kad kelyje manęs laukia skausmas ir kančia, o nelaimės ištikta tikiuosi, jog netrukus man patekės saulė. Pirmąsyk atvykusią, mane pasitiko maloniai, bet nedrąsiai, nes diktatūra dar rodė kumštį. Nuvažiavau į Isla Negrą aplankyti seniai apleisto Pablo Nerudos namo, kur, žvelgdama į vandenyną, tebesėdi senojo poeto šmėkla ir rašo nemirtingąsias eiles ir kur vėjas skambina didžiuoju jūros varpu, šaukdamas žuvėdras. Ant lentinės tvoros, supančios poeto sodybą, – šimtai žinučių, kai kurios parašytos pieštuku, ant kitų, išblukusių, darganų nulaižytų, kai kurios išpjaustytos peiliu jūros druskų išgraužtame medyje. Vilties žinutės dainiui, tebegyvenančiam žmonių širdyse. Susitikau su savo draugėmis ir kolegėmis, aplankiau Fransiską, beveik nepasikeitusį per trylika metų. Drauge užlipome į Šventojo Kristupo kalvą pasižiūrėti, kaip iš viršaus atrodo pasaulis, prisiminti tuos laikus, kai bėgdavome ten nuo žiaurios kasdienybės pasimėgauti tokia nekalta meile, jog ligi šiol neišdrįsome jos išreikšti žodžiais. Aplankiau Maiklą, vėl vedusį, tapusį kitos šeimos seneliu, įsikūrusį tėvo pastatytame name, gyvenantį taip, kaip jis svajojo gyventi jaunystėje, tarsi visos netektys, išdavystės, tremtis ir kitos nelaimės būtų tik jo puikiai apgalvoto likimo fonas. Jis pasitiko mane nuoširdžiai, mudu išėjome pasivaikščioti mūsų senojo kvartalo ga-

tvėmis, paskambinome į duris, atsidūrę prie namo, kuriame augo Paula ir Nikolas, menkučio, šiaudiniu stogu, su vyšnios medžiu palangėje. Atidarė šypsanti moteris, geraširdiškai išklausė mūsų jausmingus paistalus, maloniai pakvietė į vidų ir leido viską apžiūrėti. Ant grindų mėtėsi kitų vaikų žaislai, nuo sienų žvelgė kitų žmonių veidai, tačiau visur buvo justi mūsų prisiminimai. Viskas atrodė lyg susitraukę, apsinešę švelnia primirštų prisiminimų sepijos patina. Gatvėje atsisveikinau su Maiklu, ir kai tik jis dingo iš akių, prapliupau nepaguodžiamai verkti. Gaila buvo anų nuostabių jaunystės dienų, kai nuoširdžiai mylėjome vienas kitą ir tikėjome, kad taip bus amžinai, o kai vaikai buvo dar maži, buvome įsitikinę, jog sugebėsime juos apsaugoti nuo visų bėdų. Kas gi mums atsitiko? Galbūt šiame pasaulyje mums lemta ieškoti meilės, surasti ją ir prarasti ne vieną kartą. Įsimylėdami kiekvieną syk atgimstame iš naujo, ir kiekvienąsyk, kai meilė dingsta, atsiveria žaizda. Aš didžiuojuosi, kad esu ištisai nusėta vienų randų.

Kitais metais atvykau į pirmuosius po karinio perversmo rinkimus. Įkliuvęs į savo paties paspęstus konstitucijos žabangus ir pralaimėjęs plebiscitą, Pinočetas privalėjo paskelbti rinkimus. Dalyvavo juose iš anksto mėgaudamasis pergale, nė neįsivaizduodamas, jog opozicija gali jį nuversti, nes pasikliovė monolitine ginkluotųjų pajėgų vienybe, galingiausių ekonomikos sektorių parama, milijonus kainavusia propagandos kampanija ir baime, kurią daugeliui kėlė laisvė. Taip pat sumaniai naudojosi nesutaikomų politinių partijų rietenomis: jas skyrė įsisenėjusi pagieža ir nesuvestos sąskaitos, tad buvo beveik neįtikėtina, kad jos galėtų susitarti tarpusavyje. Vis dėlto troškimas nusikratyti diktatūros nugalėjo ideologinius nesutarimus, opozicinės partijos sudarė

koaliciją, ir tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt devintais metais jų kandidatas laimėjo rinkimus ir tapo pirmuoju po Salvadoro Aljendės teisėtai išrinktu šalies prezidentu. Pinočetas buvo priverstas užleisti savo vietą ir pasitraukti, bet niekur nedingo, jo kardas vis dar kabojo virš čiliečių galvų. Šalis atsibudo po šešiolikos metų letargo ir žengė pirmuosius žingsnius pereinamojo laikotarpio demokratijos keliu, o generolas Pinočetas dar aštuonerius metus ėjo vyriausiojo kariuomenės vado pareigas, skirdamas dalį Kongreso narių ir visą Aukščiausiąjį teismą, išsaugodamas neliestas karines ir ekonomines struktūras. Teisingumas nenagrinėjo įvykdytų nusikaltimų, nusikaltėlius saugojo jų pačių priimtas amnestijos įstatymas. „Neleisiu nė plaukui nukristi nuo savo karių galvos", – pagrasino Pinočetas, ir šalis tylomis susitaikė su jo sąlygomis, bijodama dar vieno perversmo. Smurto aukos, Maureiros ir tūkstančiai kitų, turėjo gedėti ir laukti. Galimas daiktas, tiesa ir teisingumas būtų užgydę kraujuojančias Čilės žaizdas, tačiau jiems užkirto kelią kariškių puikybė. Demokratija judėjo į priekį iš lėto, vingiais, kaip krabas.

Šiąnakt Paula vėl atėjo pas mane, išgirdau, kaip grakščiai, lengvais žingsniais ji įeina į kambarį, kaip įeidavo anksčiau, kai dar nebuvo pakirsta ligos, vienais naktiniais marškiniais, įsispyrusi į šlepetes; įlipusi į lovą, susirangė kojūgalyje ir prašneko tokiu tonu, kokiu viena kitai patikėdavome savo paslaptis. „Mama, girdi mane, pabusk, negalvok, kad sapnuoji. Atėjau prašyti pagalbos... noriu numirti, bet negaliu. Matau priešaky šviesų kelią, bet negaliu ryžtingai juo pasukti, esu įkliuvusi į spąstus. Lovoje guli mano kūnas, kenčia irdamas kas dieną; džiūvu iš troškulio, meldžiu ra-

mybės, bet niekas manęs negirdi. Aš pavargau. Kam visa tai? Tu vis mini *draugiškas dvasias*, paklausk jų, kas man skirta, ką man daryti. Man rodos, nėra ko bijoti, mirtis – tai tik slenkstis, kaip gimimas. Gaila, kad praradau atmintį, bet, šiaip ar taip, teks visiškai jos nusikratyti: kai reikės iškeliauti, iškeliausiu nuoga. Išsinešiu vienintelį prisiminimą – apie paliekamus mylimuosius, juk visada būsiu savotiškai susijusi su tavimi. Ar prisimeni paskutinius žodžius, kuriuos spėjau sukuždėti, grimzdama į ilgą naktį? „Mama, myliu tave", – pasakiau. Dar sykį tai sakau ir kartosiu kiekvieną naktį tavo sapnuose, kol būsi gyva. Tik vienintelis dalykas mane šiek tiek sulaiko – sunku iškeliauti vienai; jeigu paimtum mane už rankos, būtų lengviau peržengti slenkstį, mane gąsdina begalinė mirties vienatvė. Mama, padėk man dar kartą. Tu grūmeisi kaip liūtė, stengdamasi mane išgelbėti, bet tikrovė paėmė viršų, dabar jau viskas beprasmiška, pasiduok, atsisveikink su gydytojais, žiniuoniais, nebesimelsk, nes niekas nesugrąžins man sveikatos, stebuklo nebus, niekas nepakeis mano likimo, be to, aš ir nenoriu jo keisti: atlikau, kas man buvo lemta, atėjo metas išsiskirti. Visi artimieji tai supranta, išskyrus tave; visi trokšta, kad būčiau laisva, tu vienintelė nenori susitaikyti su mintimi, jog aš būsiu kitokia, nei buvau anksčiau. Pažvelk į mano nualintą kūną, pagalvok apie mano sielą, trokštančią išsiveržti iš tų siaubingų pančių. Ak senutėle, kaip man sunku, žinau, kad sunku ir tau... Bet ką daryti? Čilėje seneliai meldžiasi už mane, tėtis laikosi įsikibęs savo pamėkliškos dukters supoetinto prisiminimo, o Ernestas, atsidūręs kitame šalies krašte, kankinasi nežinios jūroje, vis dar nesuvokdamas, jog amžinai mane prarado. Tiesą pasakius, jis jau seniai našlys, tačiau negali nei apraudoti manęs, nei mylėti kitos moters, kol mano kūnas kvėpuoja tavo na-

muose. Mes neilgai gyvenome kartu, bet buvome labai laimingi, aš palieku jam tiek gerų prisiminimų, kad jų pakaks jam visam likusiam gyvenimui, pasakyk jam, kad aš visada būsiu su juo, jis niekada nesijaus vienišas, būsiu ir jo, ir tavo angelas sargas. Mudvi laimingai nugyvenome drauge dvidešimt aštuonerius metus, nesikamuok galvodama, kaip būtų galėję būti, ką būtum galėjusi padaryti kitaip, kokių klaidų ir riktų esi pridariusi... Mesk visa tai iš galvos! Kai numirsiu, mudvi bendrausime toliau, kaip dabar tu bendrauji su savo seneliais ir Grane, nešiosiesi mane širdyje, visada jausi mane, ir aš atbėgsiu pas tave, kai tik mane pašauksi. Bus daug lengviau bendrauti, kai nematysi mano iškankinto kūno, bet prisiminsi mane, kokia buvau pačiomis gražiausiomis mūsų gyvenimo valandomis. Prisimeni, kaip mudvi šokome pasodoblį Toledo gatvėse, kaip straksėjome per balas ir kvatojome lyjant, palindusios po juodu lietsargiu? Prisimeni, kaip į mus žiūrėjo apdują japonai, spragsėdami savo fotoaparatais? Norėčiau, kad tu visada prisimintum mane tokią: savo artimiausią draugę, dvi laimingas moteris, šokinėjančias per lietų... Taip... gražus buvo gyvenimas... Kaip sunku palikti šį pasaulį! Bet aš nenoriu šitaip kamuotis dar septynerius metus, kaip sako daktaras Šima: mano brolis tai supranta, jis vienintelis turi užtektinai drąsos mane išvaduoti, beje, ir aš padaryčiau jam tą patį. Nikolas nepamiršta mūsų senos draugystės, jis blaivaus proto, jo sąžinė rami. Ar prisimeni, kaip jis mane gynė nuo slibino šešėlio? Tu niekad nesužinosi, kiek šunybių mudu nuslėpėme nei kiek kartų tau melavome, dangstydami vienas kitą, nei kiek kartų nubaudei ne tą, katrą reikėjo bausti, nes mudu niekada neišduodavome vienas kito. Nesitikiu, kad tu padėtum man numirti, niekas negali to reikalauti iš tavęs, tik noriu, kad manęs nelaikytum. Ne-

trukdyk Nikolui. Kaip jis galėtų man padėti, jeigu tu niekada nepalieki manęs vienos? Būk gera, mama, nesielvartauk..."

„Pabusk, tu verki per miegus! – girdžiu Vilio balsą iš tolo ir nugrimztu į juodžiausią tamsą neatmerkdama akių, kad tik nepradingtų Paula, nes galbūt matau ją paskutinį kartą, gal jau niekada nebeišgirsiu jos balso. – Pabusk, pabusk, tai košmaras..." – purto mane vyras. „Palauk! Aš noriu keliauti drauge su tavimi!" – surinku, ir tuomet jis uždega šviesą, bando mane apkabinti, bet aš jį atstumiu, nes Paula šypsosi man nuo durų, atsisveikindama pamoja ranka ir nueina koridoriumi, plevėsuodama baltais naktiniais marškiniais ir basomis kojomis vos liesdama kilimą. Prie lovos lieka jos triušenų šlepetės.

Į dviejų savaičių teologijos seminarą atvažiavo Chuanas. Nors ir labai užsiėmęs Dievo motyvacijos tyrimais, vis dėlto ištaikė kelias valandas, kad galėtų pabūti su manimi ir Paula. Kai jis atsižadėjo marksistinių įsitikinimų ir atsidėjo religijos studijoms, jo išvaizda šiek tiek pasikeitė: vaikščioja palenkęs galvą, judesiai pasidarė lėtesni, žvilgsnis gailestingesnis, žodynas išrankesnis, nebaigia kiekvieno sakinio keiksmažodžiu kaip anksčiau. Tikiuosi, kad man pavyks sudrumsti jo iškilmingą nuotaiką. Būtų šiurpu, jeigu religija būtų nuslopinusi jo humoro jausmą. Mano brolis vadina save *kančių vadybininku*, jis praleidžia ištisas valandas guosdamas ir bandydamas gelbėti viltį praradusiuosius, stengdamasis kiek gali suteikti bent kokią įmanomą pagalbą mirštantiesiems, narkomanams, prostitutėms, pamestinukams ir kitiems nelaimingiesiems, to Stebuklų dvaro gyventojams, vadinamiems žmonija, bet, savaime suprantama,

neturi užtektinai galios padėti visiems. Gyvendamas pačioje konservatyviausioje Jungtinių Amerikos Valstijų dalyje, Kaliforniją jis laiko keistuolių kraštu. Čia būdamas, jis matė homoseksualų paradą, nežabotą Dioniso garbintojų karnavalą, Berklyje stebėjo karštligiškas demonstracijas prieš ir už abortus, politinius ginčus studentų miestelyje, gatvės pamokslininkus, skelbiančius savo teiginius tarp elgetų ir susenusių hipių, paskutiniųjų septintojo dešimtmečio atplaišų, vis dar apsikarsčiusių vėriniais ir gėlėmis išsipaišiusių skruostus. Chuanas pasibaisėjo pamatęs, jog seminarijoje dėstomas *Hulahupo* teologijos kursas ir dar vienas, vadinamas *Kaip užsidirbti pragyvenimui tyčiojantis iš Biblijos.* Kiekvieną sykį, kai atvažiuoja mano mylimas broliukas, mudu apraudame Paulos likimą, pasislėpę atokiame namų kampelyje, kur niekas negalėtų mūsų pamatyti, tačiau ne tik verkiame, bet ir juokiamės kaip jaunystėje, kai dar žvalgėme pasaulį ir tarėmės esą nepalaužiami. Su juo aš galiu pasidalyti pačiomis didžiausiomis paslaptimis. Klausausi jo patarimų, gremždama prikaistuvius virtuvėje: ketinu jam pagaminti pačių naujausių vegetariškų patiekalų – bergždžias darbas, nes jis tik lasioja trupinius kaip paukštelis, minta idėjomis ir knygomis. Daug laiko praleidžia vienas su Paula, man regis, meldžiasi. Jis nepuoselėja vilčių, kad ji pasveiks, pasak jo, jos dvasia labai stipriai jaučiama namuose, ji atverianti mums dvasinius kelius ir pašalinanti iš mūsų gyvenimo visus niekniekius, palikdama tik tai, kas esminga. Sėdėdama invalido kėdėje tuščiu žvilgsniu, išblyškusi ir nejudri, ji – kaip angelas, atveriantis mums dangaus vartus, idant pamatytume jo begalybę.

– Paula atsisveikina su šiuo pasauliu. Ji išsekusi, Chuanai.

– Ką ketini daryti?

– Jei mokėčiau, padėčiau jai numirti.

– Nė negalvok! Visam gyvenimui prisiimsi nuodėmę ant savo galvos.

– Aš jaučiuosi dar kaltesnė, leisdama jai šitaip kankintis... Kas atsitiktų, jeigu aš pirma numirčiau? Pagalvok, kas pasirūpintų ja, jeigu manęs nebeliktų?

– Tas laikas dar neatėjo, nėra ko užbėgti įvykiams už akių. Gyvenimas ir mirtis eina savo keliu. Dievas mums siunčia kančių, bet ir suteikia stiprybės jas ištverti.

– Mokai mane kaip kunigas, Chuanai...

– Paula tau nepriklauso. Tu negali dirbtinai pratęsti jos gyvenimo, bet negali ir sutrumpinti.

– Kiek įmanoma dirbtinai pratęsti gyvenimą? Ar matei, kokią ligoninę esu įrengusi apačioje? Aš reguliuoju kiekvieną jos kūno funkciją, seikėju kiekvieną vandens lašelį, kurį ji išgeria, ant stalo pilna švirkštų, buteliukų su vaistais... Jeigu jos nemaitinčiau pro žarnelę, įleistą į skrandį, po savaitės ji mirtų, nes negali nieko nuryti.

– Ar tu galėtum jos nebemaitinti?

– Aišku, kad ne. Tačiau jeigu žinočiau, kaip galima neskausmingai priartinti mirtį, man regis, taip ir padaryčiau. Jeigu to nepadarysiu aš, anksčiau ar vėliau tuo teks pasirūpinti Nikolui, ir būtų nesąžininga užkrauti jam visą atsakomybę. Turiu saują migdomųjų, kuriuos laikau jau kelis mėnesius, bet nenumanau, ar jų užtektų.

– Ak sesute... Kaip tu gali tiek kentėti?

– Nežinau. Jei galėčiau, atiduočiau savo gyvybę ir mirčiau vietoj jos! Aš nebežinau nei ko griebtis, nei kas aš esu, bandau prisiminti, kas tokia buvau anksčiau, bet matau tik kaukes, karnavalo drabužius, neaiškius pavidalus, miglotus nepažįstamos moters paveikslus. Ar esu feministė, kokia

save laikiau, ar vėjavaikė, kuri pasirodo televizoriaus ekrane, apsikaišiusi stručio plunksnomis? Kas aš – valdinga motina, neištikima žmona, beatodairiška nuotykių ieškotoja ar bailė? Ar aš esu toji, kuri slėpė politinius bėglius, ar toji, kuri pabėgo, netverdama iš baimės? Tiek daug prieštaravimų...

– Tu esi viskas, ir, be to, esi samurajus, kovojantis su mirtimi.

– Kovojusi, Chuanai. Aš pralaimėjau.

Sunkios valandos. Pastarąsias savaites patyriau tiek nerimo ir baimės, jog nebenoriu nieko matyti, negaliu nei kalbėti, nei valgyti, nei miegoti, tik rašau ir rašau be perstojo. Kasdien vis labiau džiūstu. Ligi šiol, visomis išgalėmis kovodama su liga, sugebėdavau save apgaudinėti ir įsivaizduoti, kad galiu laimėti šią titanų kovą, tačiau dabar suprantu, jog Paula iškeliauja, jog visos mano pastangos bergždžios. Ji išsekusi, taip man kartoja naktimis per sapną, o rytą, kai atsibundu ir einu pasivaikščioti į mišką, vėjelis man atneša tuos žodžius. Iš pažiūros beveik niekas nepasikeitė, tik dabar girdžiu ją šaukiantis pagalbos kasdien vis silpnesniu balsu. Aš ne vienintelė ją girdžiu, slaugytojos viena po kitos ją palieka. Masažistė pareiškė, kad neverta tęsti toliau, nes, šiaip ar taip, pasak jos, *panelė neatsiliepia*; fizioterapeutas paskambino telefonu ir užsikirsdamas ėmė teisintis, kol pagaliau prisipažino, kad ši nepagydoma liga pakerta jo jėgas. Atėjo dantistė, Paulos amžiaus mergina tokiais ilgais plaukais ir vešliais antakiais, jog jos abi panašios kaip tikros seserys. Kas dvi savaites ji labai atsargiai valo dantis Paulai, paskiau staigiai dingsta, nė nepažvelgusi į mane, stengdamasi nuslėpti savo jausmus. Apie honorarą ji nė neužsi-

mena – iki šiol niekaip nesugebėjau gauti sąskaitos. Mudvi darbuojamės drauge, nes Paula sustingsta, kai tik kas nors prisiliečia prie jos veido, vien aš galiu pražioti jai burną ir šepetėliu išvalyti dantis. Šįkart pastebiu, kad ji susirūpinusi: nors aš kasdien valau Paulai dantis, kažkas atsitiko dantenoms. Grįždamas iš darbo, dažnai apsilanko daktaras Šima, atneša žinių, kurių gavo iš savo I Čingo lazdelių. Susėdę prie lovos, mudu kalbamės apie sielą ir susitaikymą su mirtimi. „Kai Paula mus paliks, atsivers didelė tuštuma, aš labai prie jos pripratau, ji be galo svarbi mano gyvenime“, – sako jis. Daktarė Forester irgi sunerimusi; peržiūrėjusi paskutinių tyrimų rezultatus, ji ne iš karto prabilo, apgalvodama diagnozę, pagaliau pareiškė, jog, klinikiniu požiūriu, esama nedaug pokyčių, bet vis dėlto Paula atrodanti dar labiau nutolusi, per daug mieganti, akys sustiklėjusios, nereaguojanti į triukšmą, susilpnėjusi smegenų funkcija. Šiaip ar taip, ji pagražėjo, rankos ir kojos atrodo laibesnės, kaklas ilgesnis, skruostai dar labiau išblyško, todėl itin paryškėjo ilgos juodos blakstienos, dabar jos veidas skaistus kaip angelo, lyg ji būtų nusikračiusi visų abejonių ir pagaliau suradusi dieviškąjį šaltinį, kurio taip ilgai ieškojo. Kaip ji nepanaši į mane! Neįžiūriu nė vieno savo bruožo. Be to, niekuo neprimena nei mano mamos, nei senelės, išskyrus tamsias ilgesingas akis. Kas ji, mano duktė? Koks chromosomų derinys, slapčiausiais kraujo ir vilties keliais perduodamas iš kartos į kartą, nulėmė šios moters prigimtį?

Pas mus dažnai apsilanko Nikolas su Selija, ir mes drauge praleidžiame gerą dienos dalį Paulos kambaryje. Vasarą vaikai turškiasi terasoje įrengtame plastikiniame baseine, kuriame plūduriuoja negyvi uodai ir išpurtę sausainių trupiniai, o mūsų ligonė ilsisi po skėčiu, tačiau dabar, po ru-

dens atėjus žiemai, visi lindime viduje ir paprastai sėdime jos kambaryje. Selija – nepamainoma pagalbininkė, rimta ir taurios širdies, jau keli mėnesiai padeda man tvarkytis: be jos pražūčiau po kalnais popierių, man netgi baisu pagalvoti apie darbą. Vaikai amžinai įsikibę jai į sijoną arba ant rankų, jos palaidinukė visada prasegta, kad būtų patogiau žindyti Andrėją. Mano dukraitė laiminga, žaidžia viena, užminga paguldyta ant grindų, čiulpdama vystyklo kampelį, ji tokia tyli, jog kartais visai ją pamirštame, tad turime saugotis, kad per neapsižiūrėjimą neužmintume. Kai tik apsiprasiu su liūdesiu, imsiuosi močiutės priedermių: kursiu pasakas mažyliams, kepsiu sausainius, siūsiu lėles ir karnavalinius drabužėlius. Pasigendu Granės, jai dabar būtų aštuoniasdešimt, būtų keista senelė su keliais plaukeliais ant pakaušio, mažumėlį kuoktelėjusi, tačiau kaip visada atsidavusi vaikaičiams.

Nors šie metai man prailgo, vis dėlto neprisimenu, kaip slinko valandos ir dienos. Reikia laukti. Laukti, kol išsisklaidys ūkas, surietės žaizdos, ataugs nauja oda. Kokia aš būsiu, sulaukusi šešiasdešimties? Dabar esu subrendusi moteris, iš anos mergaitės, kokia buvau kadaise, nebeliko nė vienos ląstelės, išskyrus atmintį, gyvybingą, atkaklią atmintį. Kiek laiko prabėgs, kol išlįsiu iš šio tamsaus tunelio? Kiek laiko prabėgs, kol vėl atsistosiu ant kojų?

Paulos laišką laikau neatplėštą toje pačioje skardinėje dėžutėje, kurioje guli Memės relikvijos. Dažnai ištraukiu jį, pagarbiai kaip šventą daiktą, įsivaizduodama, kad jame slypi paslaptis, kurią taip trokštu atskleisti; knieti jį perskaityti, bet drauge mane kausto prietaringa baimė. Keista, kodėl jauna, sveika, įsimylėjusi moteris per patį medaus mėnesį parašė

laišką, kurį reikėtų atplėšti tik po jos mirties? Gal ji susapnavo košmarą?.. Kokių paslapčių esama mano dukters gyvenime? Peržiūrėdama senas nuotraukas, matau ją linksmą, trykštančią energija, apsikabinusią tai vyrą, tai brolį, tai draugus, visose, išskyrus vestuvių, ji be jokių papuošalų, pasirišusi skarelę, vilki džinsais, paprasta palaidinuke, – tokią ją turėčiau visada prisiminti, tačiau dabar matau kitokią, sielvartingą, nugrimzdusią į vienatvę ir tylą. „Atplėškime laišką", – tūkstantąjį kartą gundo mane Selija. Pastarosiomis dienomis nebendravau su Paula, ji nebesilanko naktimis; anksčiau, būdavo, vos žengusi per slenkstį, jau prie durų suvokdavau, kad ji nori gerti, įspėdavau, kad ją traukia mėšlungis, šokinėja kraujospūdis, temperatūra, o dabar jau nieko nesugebu įspėti. „Gerai, atplėškime", – pagaliau sutikau. Nuėjusi atnešiau skardinę dėžutę, virpančiomis rankomis atplėšiau voką, ištraukiau du lapus, prirašytus dailia rašysena ir ėmiau garsiai skaityti. Iš kito laiko skambėjo aiškūs jos žodžiai.

Nenoriu būti savo kūno belaisvė. Išsivadavusi iš jo, galėčiau būti arčiau tų, kuriuos myliu, jei netgi jie būtų išblaškyti po visą pasaulį. Sunku apsakyti, kaip karštai visus myliu, kokie gilūs jausmai mane sieja su Ernestu, tėvais, broliu, seneliais. Žinau, kad jūs manęs nepamiršite, ir aš visada būsiu su jumis, kol mane minėsite. Norėčiau, kad mane sudegintumėte, o pelenus išbarstytumėte gamtoje. Nenoriu gulėti kur nors po sunkiu antkapiu, kuriame būtų įrašytas mano vardas, noriu verčiau likti artimųjų širdyse ir grįžti žemėn. Palieku šiokių tokių santaupų, sušelpkite vaikus, siekiančius mokslo arba neturinčius ko valgyti. Mano daiktus, tiesa, jų ne tiek daug, išdalykite tiems, kurie pageidaus išsaugoti juos kaip mano atminimą. Meldžiu, nesielvartaukite, aš visada būsiu su jumis, tik daug arčiau, nei buvau. Kada nors susi-

tiksime kaip dvasios, tačiau kol kas būsime drauge kiekvieną kartą, kai mane prisiminsite. Ernestai... aš tave labai mylėjau ir tebemyliu; tu – puikus žmogus, esu tikra, jog, man iškeliavus, irgi būsi laimingas. Mama, tėti, Nikai, seneliai, jūs man patys brangiausi. Nepamirškite manęs ir neliūdėkite! Atminkite, kad mums, dvasioms, daug lengviau padėti, bendrauti ir globoti jus tuomet, kai jūs laimingi. Karštai jus myliu. Paula.

Atėjo žiema, lyja be paliovos, žvarbu, ir tu kasdien vis labiau silpsti. Atleisk, dukrele, kad taip ilgai tau teko laukti... Aš delsiau, bet dabar man nebeliko abejonių, tavo laiškas man daug ką atskleidė. Pasikliauk manimi, aš pažadu tau padėti, tik neskubink manęs. Sėdžiu šalia tavęs ramiame tavo kambaryje šią žiemą, kuri man, be abejonės, prailgs, mudvi esame dviese, kaip dažniausiai pasitaiko pastaraisiais mėnesiais, ir aš lengvai pasiduodu sielvartui. Priglaudžiu galvą tau prie krūtinės, jaučiu, kaip neritmiškai plaka širdis, jaučiu tavo šilumą, lengvą kvėpavimą, užsimerkiu ir įsivaizduoju, kad tu stačiai miegi. Tačiau sielvartas drasko širdį lyg šėlstantis uraganas, tavo marškiniai sudrėksta nuo mano ašarų, ir instinktyvus riksmas, gimęs žemės gelmėse, lyg ietis perskrodžia mano kūną ir ištrūksta iš burnos. Jie man tvirtina, kad tau neskauda. Iš kur jie gali žinoti? Galimas daiktas, tu pagaliau pripratai prie geležinio paralyžiaus šarvo ir nebeprisimeni persikų skonio, nebeprisimeni, kaip malonu ranka perbraukti sau per plaukus, bet tavo siela jaučiasi suvaržyta ir trokšta išsiveržti į laisvę. Ši mintis man neduoda ramybės, suprantu pralaimėjusi patį svarbiausią savo gyvenimo mūšį. Gana! Dėl Dievo meilės, pažiūrėk, dukrele, kas iš ta-

vęs beliko... Jau per medaus mėnesį tavo širdis nujautė, kas tau atsitiks, todėl ir parašei šį laišką. „Paula – šventoji, ji jau danguje, kančios nuplovė visas jos nuodėmes“, – sako man Inesė, slaugytoja, randuotoji salvadorietė, lepinanti tave kaip mažą vaiką. Kaip mes tavimi rūpinamės! Dieną naktį nesitraukiame nuo tavęs, kas pusvalandį tave vartome, kad visiškai nesustingtum, matuojame kiekvieną vandens lašelį, sveriame kiekvieną gramą maisto, laiku duodame vaistų, prieš aprengdamos tave išmaudome ir įtriname balzamais, kad tavo oda išliktų sveika. „Protas neneša, ką jūs čia darote, nė vienoje ligoninėje ji nesijaustų taip gerai kaip čia“, – sako daktarė Forester. „Ji gyvens septynerius metus“, – tvirtina daktaras Šima. Kam tiek vargo? Tu – kaip pasakų miegančioji gražuolė, gulinti stikliniame karste, tik niekada nepabusi, princo pabučiuota, niekas tavęs neprikels iš šio amžino miego. Vienintelė išeitis, dukrele, – mirtis, dabar jau išdrįstu susitaikyti su šia mintimi, pasakyti tau tiesiai ir parašyti geltonajame sąsiuvinyje. Šaukiuosi savo galiūno senelio ir aiškiaregės močiutės, kad padėtų tau peržengti slenkstį ir atgimti anapus, šaukiuosi Granės, tavo skaidriaakės močiutės, kuri mirė iš sielvarto, kai turėjo išsiskirti su tavimi, šaukiuosi jos, kad ateitų ir savo auksinėmis žirklėmis perkirptų giją, tvirtai siejančią tave su kūnu. Jos nuotrauka, kurioje ji tokia jauna, vos šypsanti, žvelgianti giedru žvilgsniu, stovi prie tavo lovos, šalia visų kitų dvasių globėjų. „Ateik, Grane, ateik pasiimti savo dukraitės“, – meldžiu aš, bet bijau, kad neateis nei ji, nei kuri kita dvasia, niekas neatitolins nuo manęs šios kančių taurės. Vienui viena palydėsiu tave iki mirties slenksčio, ir, jeigu tai bus įmanoma, drauge jį peržengsime.

Kaip aš galėsiu be tavęs gyventi? Ar nešiosiu tave savo širdyje, kad gyventum dar penkiasdešimt ar šešiasdešimt

metų, kurie iš tavęs pavogti? Kitaip sakant, ne tik prisiminsiu tave, bet gyvensiu ir būsiu tavimi, mylėsiu ir jausiu tavo juslėmis, būsiu tavimi kiekvienu savo judesiu, kiekviena balso intonacija. Išnyksiu, pradingsiu, kad tu, dukrele, visiškai įsikūnytum į mane, kad tavo neišsenkamas linksmumas ir gerumas išstumtų visus mano nuogąstavimus, mano paikus siekius, mano palaužtą puikybę. Norėčiau klykti iki paskutinio atodūsio, susiplėšyti drabužius, saujomis nusirauti plaukus, pasibarstyti galvą pelenais – taip reikšti savo sielvartą, tačiau jau pusė šimtmečio, kai laikausi gero elgesio taisyklių, sugebu nuslopinti pasipiktinimą ir patylomis ištverti skausmą, neturiu tiek balso, kad galėčiau klykti. Galimas daiktas, gydytojai klysta ir medicinos aparatūra meluoja, gal tu tebeturi sąmonę ir matai mano širdį, taigi nesisielok, kad aš taip verkiu. Aš dūstu, kankinama sielvarto, bėgu į terasą, bet gaivus oras nenumaldo skausmo, o lietus nenuplauna ašarų. Tuomet sėdu į automobilį ir lekiu kalvų link, akiplotu lekiu į mišką, kur daugybę kartų eidavau pabūti viena, pamąstyti. Klampoju per žiemos darganas pažliugusiais takais, bėgu kliūdama už šakų ir akmenų, skindamasi kelią per sulytus krūmus ir žolynus, tokius panašius į mano vaikystės laikų miškus, per kuriuos, raita ant mulo, jojau įkandin senelio. Klampoju per purvynę, kiaurai peršlapusi, širdis plūsta kraujais, o sutemus, kai jau pristinga jėgų eiti klupinėjant, griūvant, keliantis ir vėl klumpant, galiausiai puolu ant kelių, persiplėšiu palaidinukę, ištrūksta sagos, ir, susidėjusi rankas ant nuogos krūtinės, šaukiu tave vardu, dukrele. Lietus supa mane krištoliniu apsiaustu, virš juodų medžių kaupiasi tamsūs debesys, vėjas čaižo krūtis, ligi kaulų kiaurai persmelkia kūną, lediniais gūsiais valo mano sielą. Rieškučiomis semiu purvą, išsitepu veidą, ryju sūrius dumblo gumulus, visa krū-

tine įkvėpdama aitrų puvenų tvaiką ir sveikatingą eukaliptų aromatą. „Žeme, priimki mano dukterį, priglauski, padėk mums, deive motina žeme“, – maldauju rypuodama, leidžiantis nakčiai, šaukiuosi tavęs, šaukiuosi. Tolumoje skrenda pulkelis laukinių ančių, nusinešdamas į pietus tavo vardą. Paula... Paula...

EPILOGAS

1992 metų Kalėdos

Paula mirė gruodžio šeštąją, sekmadienį, auštant, po stebuklingos nakties, praplėšusios tikrovę slepiančią uždangą. Buvo ketvirta valanda ryto. Jos gyvybė nutrūko be jokios kovos, be baimės ir skausmo, ji iškeliavo anapilin visiškoje ramybėje, supama visų mūsų meilės. Mirė ant mano krūtinės, mintimis lydima šalia susibūrusių ir toli išvykusių artimųjų, pagalbon atskubėjusių protėvių dvasių. Mirė taip pat gražiai, kaip ir gyveno.

Jau kuris laikas, kai nujaučiau artėjant baigtį, žinojau tai taip tvirtai ir nepaneigiamai kaip aną tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt trečių metų rytą, kai atsibudusi buvau tikra, jog mano įsčiose užsimezgė gyvybė. Mirtis artėjo neskubėdama. Pastarosiomis savaitėmis Paulos juslės geso viena po kitos, man regis, ji jau nebegirdėjo, beveik visą laiką gulėjo užsimerkusi, nebereagavo, kai liesdavome ją ar vartydavome. Ji tolo nenumaldomai. Nusiunčiau laišką broliui, aprašiusi visus tuos požymius, nepastebimus kitiems, bet suprantamus man, ir jau ruošiausi neišvengiamai baigčiai, apimta keisto jausmo – baimės ir podraug palengvėjimo. Chuanas atsakė vienu vieninteliu sakiniu: „Aš meldžiuosi už ją ir tave.“ Artėjanti Paulos netektis man buvo nepakelia-

ma kančia, bet dar sunkiau būtų buvę stebėti, kaip ji palengva merdėja septynerius metus, kaip išpranašavo I Čingo lazdelės. Šeštadienį Inesė atėjo anksčiau nei paprastai, ir mudvi prišildėme vandens, ketindamos ją išmaudyti ir ištrinkti galvą, kaip ir kiekvieną rytą paruošėme drabužius ir švarias paklodes. Kai jau buvome ją benurengiančios, pastebėjome, kad ji neįprastai apsnūdusi, guli tarsi nualpusi, jos veido išraiška kaip mažo vaiko, lyg ji būtų grįžusi į vaikystę, kai skindavo gėles Granės darželyje. Tuomet supratau, kad ji išsiruošusi į paskutinę kelionę, ir tą pačią dvasios pagavos akimirką dingo pastarųjų skausmingų metų sumaištis ir baimė ir apėmė skaidri ramybė. „Gali eiti, Inese, norėčiau pabūti viena su Paula“, – paprašiau slaugytojos. Moteris pripuolė prie Paulos ir bučiuodama ėmė maldauti: „Pasiimkite ir mano nuodėmes, kad ten, aukštybėse, man atleistų“, – ir nepanoro išeiti, kol aš nepatikinau, kad Paula išklausė jos prašymą ir mielai perduosianti žinią. Nuėjau perspėti mamos, ir ji, paskubomis apsirengusi, nusileido į Paulos kambarį. Mes likome trise, neskaitant katės, kuri, susirangiusi kampe, mįslingomis gintarinėmis akimis spoksojo į lovą – ir laukė. Vilis buvo išvažiavęs į turgų apsipirkti, Selija su Nikolu paprastai neateidavo šeštadieniais – tvarkydavo savo būstą, tad, mano apskaičiavimu, mes turėjome užtektinai laiko, kad galėtume ramiai atsisveikinti. Vis dėlto mano marti tą rytą atsibudo, kamuojama blogos nuojautos, ir, nepasakiusi nė žodžio, paliko vyrą vieną tvarkytis namuose ir su abiem vaikais atvažiavo pas mus. Mudvi su mama kaip tik sėdėjome abipus lovos ir tylėdamos glostėme Paulą. Pasak jos, vos įėjusi ji pastebėjo, kad kambaryje tvyro neįprasta ramybė, o mus gaubia švelni šviesa, ir iškart suprato, jog išmušė lemtingoji ir drauge ilgai lauktoji

valanda. Paguldžiusi miegančią Andrėją gražiai suvystytą ant kilimo, o Alechandrą pasodinusi į invalido kėdę ir liepusi žaisti su savo automobiliukais, ji įsitaisė prie mūsų. Po dviejų valandų atvažiavo Vilis ir Nikolas, jiems taip pat nieko nereikėjo aiškinti. Jie užkūrė židinį ir paleido mėgstamiausią Paulos muziką: Mocarto ir Vivaldžio koncertus, Šopeno noktiurnus. Reikėtų paskambinti Ernestui, nutarė jie, bet Niujorke niekas nekėlė ragelio – matyt, tuo metu jis skrido iš Kinijos ir tą dieną vargu ar būtų buvę įmanoma su juo susisiekti. Ant stalo tarp vaistų buteliukų ir švirkštų vyto paskutinės Vilio rožės. Nikolas išvažiavo ir netrukus grįžo, nešinas glėbiu lauko gėlių, kurias Paula buvo pasirinkusi savo vestuvėms; namus užtvindė švelnus tuberozų ir vilkdalgių aromatas, o laikrodžiai tuo tarpu vis lėčiau skaičiavo valandas.

Popiet atvažiavo daktarė Forester ir patvirtino, kad ligonės būklė pasikeitė. Ji nepastebėjo nei temperatūros pokyčių, nei skausmo požymių, plaučiai buvo švarūs, be to, nebesikartojo porfirijos priepuoliai, tačiau sudėtingas organizmo mechanizmas nefunkcionavo. „Atrodo, lyg kraujas būtų išsiliejęs į smegenis“, – tarė ji ir pasiūlė iškviesti slaugytoją su deguonies aparatu, jeigu jau mes nutarėme nebevežti jos į ligoninę, bet aš atsisakiau. Nebuvo prasmės veltis į ginčus, visa šeima buvome sutarę nebetęsti agonijos, tik stengtis ją sušvelninti. Daktarė įsitaisė nuošaliau prie židinio ir ėmė laukti: ją irgi pakerėjo tos nepakartojamos nakties burtai. Šiaip ar taip, gyvenimas toks paprastas... Per šiuos kančių metus pamažu praradau viską: iš pradžių Paulai išnyko sąmonė, paskiau – gyvybinės galios, gebėjimas bendrauti, pagaliau atsakė kūnas. Aš netekau visko, ir mano duktė buvo jau viena koja anapus, nors, tiesą pasakius, išliko tai, kas

svarbiausia: meilė. Mirties valandą išsaugojau vienintelį dalyką: meilę, kurią jai dovanojau.

Pro didelius langus matyti, kaip niaukiasi dangus. Šiuo metu nuo kalvos, kur mes gyvename, atsiveria nepakartojamas vaizdas, įlankos vanduo žėri nelyginant fosforescuojantis plienas, plyti šviesų ir šešėlių išmargintas kraštovaizdis. Temstant išvargę vaikai užmigo ant grindų, užkloti antklode, o Vilis virtuvėje ėmė gaminti vakarienę, tik tuomet susivokėme, kad esame nevalgę visą dieną. Netrukus jis atėjo, nešinas padėklu ir buteliu šampano, jau ištisi metai saugomu tam atvejui, jei Paula atsibustų šiame pasaulyje. Man kąsnis nelindo į burną, bet aš pakėliau taurę, linkėdama, kad duktė atsibustų laiminga kitame gyvenime. Uždegėme žvakes, Selija paėmė gitarą ir ėmė dainuoti Paulos dainas: jos balsas, gilus ir šiltas, tarytum sklindantis iš žemės gelmių, visada jaudindavo jos svainę. „Padainuok man vienai, – kartais prašydavo ji, – padainuok tyliai." Užliejo tokia dvasios skaidruma, jog jaučiau gyvenimo pilnatvę visa savo intuicija ir penkiomis juslėmis, netgi tomis, apie kurias nieko nenumaniau. Šilta žvakių šviesa apšvietė dukterį, jos šilkinę odą, perregimą kūną, amžinai sumerktų blakstienų šešėlius. Susietos begalinės meilės mirštančiajai ir švelnios moterų bendrystės, mama, Selija ir aš atlikome paskutines apeigas, numazgojome jos kūną, ištrynėme odekolonu, aprengėme šiltais drabužiais, kad nesušaltų, apavėme triušenų šlepetėmis ir sušukavome. Selija įspraudė jai į rankas Alechandro ir Andrėjos nuotraukas: „Globok juos", – paprašė ji. Surašiau visų mūsų vardus ant popieriaus lapo, atnešiau močiutės vestuvinį vaškinių apelsinžiedžių vainikėlį ir Granės sidabrinį šaukštelį, sudėjau viską ant krūtinės, kad nusineštų kaip atminimą drauge su močiutės sidabriniu veidro-

dėliu, tarusi sau, kad jeigu jis mane saugojo penkiasdešimt metų, sergės ir ją šioje paskutinėje kelionėje. Paula gulėjo tokia išbalusi, opalo atspalvio, perregima... ir tokia šalta! Padvelkė mirties šalčiu lyg ledine ugnimi: kai pabučiavau, gailus šaltis nudegino man lūpas. Susėdę aplink lovą, peržiūrėjome senas nuotraukas, prisimindami džiaugsmingas praeities akimirkas – nuo pat pirmojo sapno, per kurį, dar gerokai prieš gimdama, apsireiškė Paula, iki juokingo pavydo protrūkio, Nikolui susituokus su Selija. Prisiminėme visas jos dovanas ir kiekvienas savaip atsisveikinome su ja ir pasimeldėme. Bėgo valandos, ir pamažu įsitvyrojo iškilminga, šventa nuotaika, kaip ir aną dieną, kai tame pačiame kambaryje gimė Andrėja: abu atvejai – gimimas ir mirtis – nepaprastai panašūs, abiejų esmė ta pati. Vis labiau įsiviešpataujant rimties ir susikaupimo atmosferai, viską darėme neskubėdami, kad nesudrumstume sielos ramybės, jausdamiesi pilni Paulos dvasios, vienijančios mus visus; nebeliko jokios skirties, gyvenimas ir mirtis plaukė viena vaga. Keliolika valandų gyvenome tik dvasiai būdinga tikrove, kuriai svetimas laikas ir erdvė.

Atsiguliau ant lovos šalia dukters, priglaudžiau ją prie krūtinės, kaip glausdavau tada, kai ji buvo mažytė. Selija nuvijo katę ir lovos gale paguldė miegančius vaikus, kad jiedu savo kūneliais sušildytų tetos kojas. Nikolas paėmė sesers ranką, Vilis su mama atsisėdo abipus lovos, kurią supo draugų ir giminių, gyvųjų ir mirusiųjų dvasios, praeities kuždesiai ir kvapai, kaukai ir vėlės. Visą naktį budėjome ramia širdimi, prisimindami sunkias valandas, bet daugiausia – laimės akimirkas, pasakojome įvairius atsitikimus, truputėlį verkėme, bet daugiau šypsojomės, pagerbdami mums šviečiančią Paulos aurą, o ji tuo tarpu grimzdo gilyn į amžinąjį miegą,

vis lėčiau kilsavo jos krūtinė. Šioje žemėje ji turėjo užduotį sujungti visus savo trumpo gyvenimo pakeleivius, ir šią naktį visi mes jautėmės priglobti po jos dangiškais sparnais, skendėdami šventoje tyloje, kurioje tikriausiai viešpatauja angelai. Balsai virto kuždesiais, daiktų ir artimųjų veidų kontūrai pamažu išskydo, siluetai sumišo, susiliejo vieni su kitais, ir staiga susigriebiau, kad mūsų čia daugiau, kad su mumis Granė didelėmis melsvomis akimis, vilkinti savo perkeline suknele, prisijuosusi uogienėmis išteptą prikyštę, gardžiai kvepianti slyvomis, o prie lovos krėsle sėdi Tata su baskiška berete ir stora lazda; šalia jo pastebėjau nedidelę, laibutę, čigoniškų bruožų moterį, kuri man nusišypsojo, kai mūsų žvilgsniai susitiko, „Memė“, – dingtelėjo man mintis, bet aš neišdrįsau klausti, baimindamasi, kad ji gali išnykti kaip lakus miražas. Man pasirodė, jog viename kambario kampe sėdi močiutė Hilda su mezginiu rankose, kitame brolis Chuanas meldžiasi su Madrido mokyklos vienuolėmis ir vaikais, dar kitame stovi jaunas uošvis, būrelis geraširdžių pensininkų iš senelių prieglaudos, kuriuos vaikystėje lankydavo Paula. Netrukus ant peties pajutau tokią pažįstamą dėdės Ramono ranką, aiškiai išgirdau Maiklo balsą ir po dešinei išvydau Ildemarą, žiūrintį į Paulą tokiu švelniu žvilgsniu, kokiu tik jis vienas į ją žiūrėdavo. Pajutau, kaip, žengdamas pro didelį langą, materializuojasi Ernestas: basas, vien aikido treniruočių apranga, baltas nuo galvos iki kojų, levituodamas įskriejo į vidų ir, palinkęs prie lovos, pabučiavo žmoną į lūpas. „Iki greito pasimatymo, mieloji, palauk manęs anapus“, – tarė ir, nusikabinęs kryželį, kurį visada nešiojo, užkabino Paulai ant kaklo. Tuomet atidaviau jam vestuvinį žiedą, kurį aš pati mūvėjau vienus metus, ir jis užsimovė jį ant piršto kaip tą dieną, kai jiedu susituokė.

Staiga atsidūriau bokšte, panašiame į elevatorių, kur laikomi grūdai, aplink skraidė šimtai balandžių, tame pačiame, kurį pranašiškai sapnavau Ispanijoje, tačiau duktė buvo nebe dvylikos, o dvidešimt aštuonerių metų, vilkėjo ne languotu paltu, o balta tunika, plaukai buvo ne surišti į uodegą, o palaidi draikėsi ant pečių. Ji ėmė kilti, ir aš kilau drauge, įsikibusi į jos skverną. Vėl išgirdau Memės balsą: *Tu negali su ja keliauti, ji išgėrė mirties taurę...* Tačiau aš pašokau, sukaupusi paskutines jėgas, įsikibau į jos ranką, pasiryžusi nebepaleisti, ir, kai mudvi atsidūrėme palubėje, išvydau, kaip lubos prasivėrė, ir mudvi išskridome drauge. Aušo, dangus švietė auksiniais gaisais, o po kojomis spindėjo lietaus ką tik nuprausta žemė. Mudvi skridome virš kalvų ir klonių, galiausiai nusileidome šimtamečių sekvojų girioje, kur tarp šakų siaudė vėjelis ir giedojo vienišas paukštis, beatodairiškai mesdamas iššūkį žiemai. Paula parodė man upelį, išvydau gyvomis rožėmis nuklotą krantą, o pačiame dugne – baltas sudegusių kaulų plėnis, išgirdau tarp medžių šiušant tūkstantabalsį chorą. Pajutau, kaip grimztu į vėsų vandenį, ir supratau, kad skausmingoji kelionė baigiasi visiškoje tuštumoje. Skaidantis man buvo toks įspūdis, kad toje tuštumoje – viskas, kas yra visatoje. Nieko ir drauge viskas. Šventa šviesa ir neperžvelgiama tamsa. Esu tuštuma, esu visata, esu kiekviename miško lapelyje, kiekviename rasos lašelyje, kiekvienoje vandens nešamoje plėnyje, esu Paula ir drauge esu aš, esu niekas ir viskas šiame gyvenime ir kituose gyvenimuose, esu nemirtinga.

Sudie, Paula, moterie.

Sveika, Paula, dvasia.

TURINYS

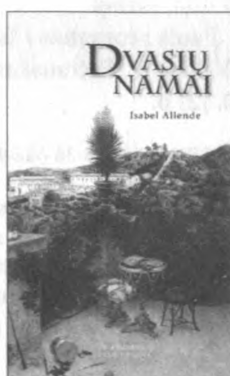

Afroditė

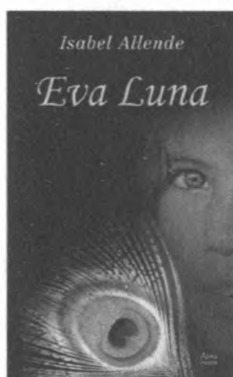
„Dabar aš apgailestauju dėl dietų, iš tuštybės atsisakytų patiekalų, kaip gailiuosi meilės progų, praleistų dėl begalinių darbų ar puritoniškų dorybių", – sako Isabelė Aljendė. Todėl pagarsėjusių bestselerių autorė ir parašė šią knygą, „panašią į kelionę be žemėlapio po jausmų atminties sritis, kur ribos tarp meilės ir apetito tokios neaiškios, kad kartais visiškai išnyksta". Tai odė meilės džiaugsmams ir valgymo malonumams, tikra jausmų ir juslių puota.

ISABELĖS ALJENDĖS ROMANAI

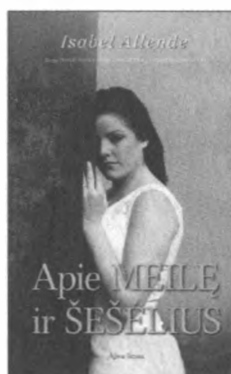

Fortūnos duktė • Dvasių namai
Portretas sepija • Eva Luna • Inesė
Apie meilę ir šešėlius • Visos mūsų dienos

Allende, Isabel
Al-142 Paula : romanas / Isabel Allende ; iš ispanų kalbos vertė Valdas V. Petrauskas. – Vilnius : Alma littera, 2009. – 430, [2] p.

ISBN 978-9955-38-386-4

Šį romaną Isabelė Aljendė skiria dukrai Paulai, susirgusiai sunkia liga. Negalėdama susitaikyti su sunkia Paulos padėtimi ji pradeda rašyti romaną, kuris padėjo apmalšinti sunkumą širdyje. Rašytoja prisiminimų vedama rašo apie savo vaikystę, jaunystę, būrį giminaičių ir bičiulių, kurie pasakojimą paverčia be galo įdomia istorija, kupina išmonės, humoro ir nepakartojamų atsitikimų.

UDK 860(83)-3

Isabel Allende

PAULA

Romanas

Iš ispanų kalbos vertė *Valdas V. Petrauskas*

Redaktorė *Nijolė A. Petrauskienė*
Korektorė *Ramutė Prapiestienė*
Viršelio dailininkas *Edvardas Jazgevičius*
Maketavo *Jurga Morkūnienė*

Tiražas 5000 egz.
Išleido leidykla „Alma littera",
A. Juozapavičiaus g. 6/2, LT-09310 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė UAB „Logotipas",
Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

Isabelės Allendės, vienos žymiausių Čilės rašytojų, gyvenimas, kaip ir jos personažų, pilnas sukrėtimų ir likimo permainų. Gimusi Peru (1942 m.), diplomato šeimoje, su motina keliavo į Boliviją ir Libaną, po to su vyru ir kūdikiu – į Belgiją ir Šveicariją, o 1975 m., bėgdama nuo Pinočeto diktatūros, įvykus perversmui prieš jos dėdę Salvadorą Allendę, su vyru ir vaikais trylikai metų pasitraukė į Venesuelą. Dabar jau 20 metų gyvena JAV, Kalifornijoje.

„Klausykis, Paula, aš tau papasakosiu istoriją, kad pabudusi neklaidžiotum patamsiais.“ – Taip prasideda šios nuostabios rašytojos knyga, pradėta tuo metu, kai jos dvidešimt aštuonerių dukterį Paulą ištiko koma. Palinkusi prie dukters lovos, Isabelė Aljendė nenuleidžia akių nuo ekrano, kuriame šviesos kreivės brėžia širdies tvinksnius. Išsklaidyti bežadę tylą rašytoja bando stebuklingaisiais metodais, kuriais senelė sugebėdavo pajudinti cukrinę ar nuspėti ateitį.

Taip puslapis po puslapio į dienos šviesą pasipila visa krūva giminaičių, bičiulių ir nepakartojamų jų gyvenimo istorijų. Aprašomas vėplio ūsais ir mefistofeliškais antakiais patėvis, auklėjantis kieta ranka ir su šypsena lūpose, spiritizmo seansų apsėsta senelė Memė. Su humoru prisimenama karinei tvarkai prilygstanti mergaičių mokykla Libane ir ausytasis berniukas, kritęs į širdį mažajai Isabelei. Ir dar daugybė personažų, kuriuos per gyvenimą teko sutikti Isabelei Aljendei...

Neįtikėtini pasakojimai, stebinanti išmonė virsta įspūdinga šeimos saga. Tačiau beprotiškiausius nuotykius, karščiausias meilės istorijas tartum liepsna nutvilko skausminga dabartis – dukters Paulos liga. Neprarasdama tvirtybės Isabelė Aljendė kovoja už tą mažytę viltį, kuri prikeltų Paulą iš nepabundamo miego.

www.almalittera.lt